

BIBLIOTEKA W PRZESTRZENI

PRZESTRZEŃ W BIBLIOTECIE

KONFERENCJA JUBILEUSZOWA
Z OKAZJI 100-LECIA BIBLIOTEKI GŁÓWNEJ AGH

WYDAWNICTWA AGH

1922-2022
Biblioteka Główna
AGH w Krakowie

100 LAT!

KRAKÓW 2023

BIBLIOTEKA W PRZESTRZENI

PRZESTRZEŃ W BIBLIOTECIE

MATERIAŁY KONFERENCJI JUBILEUSZOWEJ
Z OKAZJI 100-LECIA BIBLIOTEKI GŁÓWNEJ AGH

KRAKÓW 22–23 WRZEŚNIA 2022 r.

Redakcja naukowa:

ANNA CHADAJ

AGNIESZKA PODRAZIK

STANISŁAW SKÓRKA

JUSTYNA STANEK-KAPCIA

1922–2022
Biblioteka Główna
AGH w Krakowie

100 LAT!

WYDAWNICTWA AGH

KRAKÓW 2023

Wydawnictwa Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica w Krakowie

© Wydawnictwa AGH, Kraków 2023

ISBN 978-83-67427-59-3

e-ISBN 978-83-67427-43-2

Dyrektor Wydawnictw AGH: *Jan Sas*

Komitet Naukowy Wydawnictw AGH:

Marek Gorgoń (przewodniczący)

Barbara Gąciarz

Elżbieta Pamuła

Bogdan Sapiński

Stanisław Stryczek

Tadeusz Telejko

Afiliacja redaktorów naukowych:

AGH Akademia Górniczo-Hutnicza

Recenzenci:

dr hab. Renata Frączek, prof. UKEN

dr hab. Małgorzata Kowalska-Chrzanowska, prof. UMK

dr Jerzy Krawczyk

prof. dr hab. Jadwiga Woźniak-Kasperek

Adiustacja i korekta: *Monika Filipek, Magdalena Grzech*

Skład komputerowy: *MarDruk, Marcin Herzog, e-mail: biuro@mardruk.pl*

Projekt okładki i strony tytułowej: *Paweł Sepielak*

Wydawnictwa AGH

al. A. Mickiewicza 30, 30-059 Kraków

tel. 12 617 32 28, 12 636 40 38

e-mail: redakcja@wydawnictwoagh.pl

www.wydawnictwo.agh.edu.pl

Spis treści

Stanisław Skórka

Spacjocentryczne koncepcje biblioteki	7
---	---

Część 1.

Przestrzeń biblioteki i jej znaczenie /

Przestrzeń wiedzy i rozwoju

Małgorzata Kowalska-Chrzanowska

Biblioteki akademickie jako społecznościowe centra wsparcia nauki obywatelskiej	13
--	----

Wiesław Babik

Wielowymiarowość przestrzeni w bibliotece naukowej XXI wieku	31
--	----

Stanisław Skórka

Czy bibliotekarze będą jeszcze potrzebni? Obszary kompetencji przyszłych pracowników bibliotek akademickich	41
--	----

Mirosława Prahł, Marzena Szczucka

Rola Biblioteki Uniwersytetu Gdańskiego w procesie oceny pracowniczey, awansu zawodowego oraz parametryzacji uczelni.....	55
--	----

Katarzyna Bikowska

<i>Design thinking</i> – koncepcja i zastosowanie w bibliotece	65
--	----

Małgorzata Bródka

Biblioteki w kontekstualnej przestrzeni relacji.....	87
--	----

Część 2.

Przestrzeń medialna.

Promocja i wizerunek biblioteki

Natalia Pamuła-Cieślak

Przestrzeń biblioteki uczelnianej w warstwie wizualnej serwisu Instagram. Studium przypadku wybranych polskich bibliotek.....	107
--	-----

Przemysław Krysiński

<i>Social media marketing</i> i jego znaczenie w kształtowaniu wizerunku instytucji na przykładzie Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu. Casus Twittera i Facebooka.....	133
--	-----

Justyna Seiffert

Medycyna jak na dłoni. Polska Platforma Medyczna: portal zarządzania wiedzą i potencjałem badawczym.....	153
--	-----

Katarzyna Mrotek, Małgorzata Kamzol

Promocja zasobów i usług na podstawie doświadczeń Biblioteki Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy	159
--	-----

Małgorzata Raczyńska, Magdalena Seta

Kreowanie wizerunku biblioteki akademickiej na przykładzie Naukowej Sieci Informacyjnej SGGW.....	175
--	-----

Renata Frączek

Biblioteka Politechniki Śląskiej – organizacja pracy wobec nowych wyzwań.....	193
---	-----

Część 3.

Przestrzeń architektoniczna biblioteki

Jerzy Krawczyk

Władysław Piasecki – bibliotekarz i budowniczy.....	211
---	-----

Anna Pomorska-Kowalczyk, Katarzyna Krygier-Durakiewicz

Przestrzenie biblioteki – aktualne tendencje w kształtowaniu architektury i wnętrz bibliotecznych w wymiarze trzeciego miejsca	227
--	-----

Zofia Kajczuk

Kształtowanie przestrzeni i modelowanie nawigacji w budynku bibliotecznym na podstawie badań i obserwacji użytkowników w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie	255
---	-----

Jakub Skutecki

O sztuce rozumienia architektury (czyli o dwóch magazynach bibliotecznych)	267
---	-----

Gabriela Chromcová

Oferta biblioteki uniwersyteckiej – miejsce nauki oraz miejsce spotkań.....	293
---	-----

Relacja fotograficzna z konferencji na 100-lecie BG AGH.....	303
--	-----

Sponsorzy.....	317
----------------	-----

Patronat	319
----------------	-----

Spacjocentryczne koncepcje biblioteki

Czas i przestrzeń to atrybuty rzeczywistości, które od urodzenia towarzyszą każdemu człowiekowi, wpływając na każdy aspekt jego aktywności. Pojęcie przestrzeni ma wiele znaczeń w zależności od punktu widzenia, z jakiego się je analizuje. W teoriach naukowych istnieje wiele koncepcji przestrzeni – może ona być charakteryzowana ze względu na receptory, którymi się ją odbiera: np. słuchowa, wzrokowa (Hall 2003, s. 60–63), lub ze względu na zdolności umysłu: mityczna, pragmatyczna, abstrakcyjna (teoretyczna) (Tuan 1987, s. 29, 30). W naukach filozoficznych powstały idee należące do tzw. nurtu spacjocentrycznego (Lejman 2013, s. 336), wyrażające wielowymiarowość przestrzeni. Koncepcja ontologiczna zakłada na przykład, że wszystkie przedmioty znajdują się w jakiejś przestrzeni i czasie, koncepcja epistemologiczna zaś, że przestrzeń jest kategorią ludzkiego umysłu, sposobem postrzegania rzeczywistości. Natomiast w koncepcji antropocentrycznej – w której przestrzeń również jest tworem wyobraźni człowieka – uznaje się doświadczanie świata za czynnik kształtujący w umyśle relacje między obiektami (Lejman 2013, s. 324, 325).

Odnosząc się do powyższych koncepcji spacialnych w kontekście tematyki niniejszej monografii, przyjęto założenie, że biblioteki należą do bytów materialnych, które funkcjonują w przestrzeni oraz kreują ją w co najmniej dwóch kategoriach: fizycznej (materialnej) oraz symbolicznej (logicznej). W aspekcie fizycznym przestrzeń ma wyraźnie zarysowane granice, atrybuty metryczne i topologiczne (Roskał 2008, s. 284), które można odnieść do miejsca – przestrzeni przechowywania zbiorów danych, informacji i wiedzy w postaci drukowanej oraz cyfrowej, zlokalizowanych zarówno w otoczeniu fizycznym biblioteki (np. w kampusie uczelni), jak i w jej strukturze. Do przestrzeni symbolicznych (umysłowych) kreowanych w wyobraźni m.in. przez tworzenie

relacji między rzeczami zaliczyć można uniwersalne klasyfikacje przedmiotowe, przestrzeń informacyjną, przestrzeń dzieła literackiego, cyberprzestrzeń (Internet) itp.

Świadomi bogatych osiągnięć naukowych zaliczanych do teorii spacjocentrycznych oddajemy do rąk czytelników publikację, w której – jak sugeruje już sam tytuł – przedstawiono wielowymiarowe odniesienia przede wszystkim do przestrzeni fizycznej w zestawieniu z funkcjami i usługami bibliotek.

Niniejszy tom w znacznej części zawiera artykuły powstałe na podstawie referatów przedstawione na konferencji pod tym samym tytułem, tj. *Biblioteka w przestrzeni, przestrzeń w bibliotece*, która odbyła się w dniach 22–23 września 2022 r. w Akademii Górniczo-Hutniczej i zorganizowana została w ramach jubileuszu 100-lecia Biblioteki Głównej AGH w Krakowie. Wzięło w niej udział ponad 200 uczestników z Polski i z zagranicy. Mimo rocznicowo-wspomnieniowych okoliczności autorzy skupili się na bieżących tematach związanych z rozwojem bibliotek akademickich. Taki profil tematyczny reprezentują również publikacje wydane w niniejszym tomie.

Monografia podzielona została na trzy części: *Przestrzeń biblioteki i jej znaczenie, Przestrzeń medialna. Promocja i wizerunek biblioteki* oraz *Przestrzeń architektoniczna biblioteki*. W części pierwszej znalazły się teksty podejmujące temat wsparcia nauki obywatelskiej przez biblioteki akademickie, różnorodności przestrzeni, w jakich funkcjonuje współczesna biblioteka szkoły wyższej, kompetencji pracowników bibliotek w przyszłości, tworzenia relacji i wykorzystania potencjału budowania wizerunku nowoczesnej biblioteki, znaczenia biblioteki w procesach realizowanych na uczelni oraz zastosowania metody *design thinking*. Część druga zawiera artykuły omawiające wykorzystanie mediów w promocji i kształtowaniu opinii o bibliotekach. Pozwala zapoznać się z badaniami na temat materiałów graficznych wykorzystywanych na profilach instagramowych bibliotek oraz studiami przypadków dotyczącymi specjalistycznego portalu zarządzania wiedzą, organizacji pracy w bibliotece, promocji zasobów i usług oraz social media marketingu w działalności bibliotek akademickich. Część trzecia poświęcona została tematyce architektury bibliotek. Otwiera ją tekst przybliżający sylwetkę Władysława Piaseckiego, propagatora nowoczesnego budownictwa bibliotecznego, kierownika, a następnie dyrektora BG AGH w latach 1949–1972. Pozostałe artykuły dotyczą współczesnych trendów w aranżacji budynków bibliotek, a także błędów w ich projektowaniu, badań nad odnajdywaniem drogi w przestrzeniach bibliotecznych oraz przykładów ich wykorzystania przez społeczność akademicką. Na końcu monografii zamieszczony został fotoreportaż ze wspomnianej konferencji, a także logotypy sponsorów, którzy wsparli jej organizację, za co wyrażamy naszą wdzięczność.

Mamy nadzieję, że czytelnicy znajdą w przedstawionej publikacji interesujące dla siebie tematy. Jednocześnie składam serdeczne podziękowania autorom, redaktorom oraz wszystkim osobom pracującym nad wydaniem niniejszego tomu. Życzę przyjemnej oraz inspirującej lektury.

Stanisław Skórka
Dyrektor BG AGH

Bibliografia

- Hall E.T. (2003). Ukryty wymiar. Przeł. T. Hołówka. Warszawa: „Muza”. ISBN 8373194185.
- Lejman J. (2013). Człowiek a przestrzeń – przebywanie w przestrzeni (o filozofii „spacjocentrycznej” uwag kilka). *Wschodni Rocznik Humanistyczny* [online], t. 9, s. 323–337. Dostępny w: http://wrh.edu.pl/wp-content/uploads/2018/06/art22-Lejman_WRH_9_2013.pdf [przeglądany 1.10.2023].
- Roskal Z.E. (2008). Koncepcje przestrzeni w nauce i filozofii przyrody. *Roczniki Filozoficzne* [online], t. 56, nr 1, s. 279–294. Dostępny w: https://pracownik.kul.pl/files/10994/public/roskal_279.pdf [przeglądany 1.10.2023].
- Tuan Y.-F. (1987). Przestrzeń i miejsce. Przeł. A. Morawińska. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy. ISBN 8306014669.

Część 1

Przestrzeń biblioteki i jej znaczenie / Przestrzeń wiedzy i rozwoju

Biblioteki akademickie jako społecznościowe centra wsparcia nauki obywatelskiej

Streszczenie: Projekty nauki obywatelskiej łączą cele naukowe z edukacyjnymi i społecznymi, a dzięki temu wpływają na lepsze rozumienie nauki przez społeczeństwo, zwiększają zaufanie do niej, sprzyjają jakości i rzetelności badań i przyspieszają tempo rozpowszechniania ich wyników. Nauka obywatelska to, poza zaangażowanymi wolontariuszami, także wiele rozmaitych podmiotów zainteresowanych jej rozwojem. Są nimi m.in. biblioteki akademickie, aktywnie przyczyniające się do prawidłowego przebiegu badań naukowych, które wydają się naturalnie predestynowane do udziału w projektach angażujących naukowców i obywateli. Niniejszy artykuł poświęcono temu, jak biblioteki akademickie wspierają naukę obywatelską. Bazując na metodach analizy i krytyki piśmiennictwa oraz analizy zawartości stron internetowych, autorka wskazuje najważniejsze obszary zaangażowania bibliotek akademickich w naukę obywatelską. Są to informowanie i propagowanie tej idei i związanych z nią inicjatyw, partycypacja w projektach z tego zakresu oraz pośrednictwo w integracji obywateli z badaczami.

Słowa kluczowe: biblioteki akademickie, nauka obywatelska, crowdsourcing, kapitał społeczny, otwarta nauka

1. Wprowadzenie

Termin „nauka obywatelska” (*citizen science*) jest znany przynajmniej od lat 70. XX w., a więc od momentu ukazania się książki Joela Primacka i Franka von Hippela pt. *Advice and Dissent: Scientists in the Political Arena* (Primack, Hippel 1974), gdzie został użyty po raz pierwszy. W ostatnich latach nauka obywatelska nabiera

jednak szczególnego znaczenia w kontekście wdrażania idei otwartej nauki i zwiększania produktywności badań naukowych (Wyler et al. 2016; Ayris, Ignat 2018; Sauermann et al. 2020).

Mimo że dotąd nie wypracowano jednej obowiązującej definicji nauki obywatelskiej (jako wyrażenia synonimiczne w literaturze funkcjonują *crowd science*, *community science*, *participatory research*), większość badaczy zgodnie przyjmuje, że termin ten odnosi się do aktywnego zaangażowania w badania naukowe obywateli, którzy przez swój wysiłek intelektualny, posiadaną wiedzę i umiejętności lub wykorzystanie odpowiednich narzędzi i zasobów wnoszą wkład w rozwój nauki (por. Irwin 1995; Nielsen 2011; European Commission 2014; European Union 2020). Jak wskazuje Europejskie Stowarzyszenie Nauki Obywatelskiej (European Citizen Science Association), ten rodzaj nauki stanowi:

[...] podejście badawcze takie, jak każde inne, z ograniczeniami i uprzedzeniami, które należy postrzegać i którym trzeba przeciwdziałać. Inaczej niż w wypadku tradycyjnych podejść do badań, nauka obywatelska daje szansę szerszego zaangażowania społecznego i większej demokratyzacji nauki (European Citizen Science Association 2016).

Zasadniczo idea nauki obywatelskiej koncentruje się na współdziałaniu naukowców i nienaukowców. Nie oznacza ona pełnienia roli odbiorcy treści przez obywatela, lecz czynną współpracę, która może polegać na gromadzeniu, opisywaniu bądź analizowaniu danych i obejmować zarówno spotkania w laboratoriach lub podczas zajęć terenowych, jak i kontakt zdalny – poprzez strony internetowe i specjalne aplikacje mobilne. O ile w badaniach z zakresu nauki obywatelskiej to zawodowi naukowcy zlecają i koordynują działania ochotników, zapewniają im potrzebne szkolenia i narzędzia do wykonywania pracy, a na końcu opracowują zebrane dane i publikują wyniki, to wykonywanie czasochłonnych, mechanicznych czynności spoczywa na wolontariuszach – osobach, które wcześniej nie miały formalnego doświadczenia bądź przeszkolenia w zakresie wymaganym przez dany projekt (European Environment Agency 2013).

Nauka obywatelska to jednak nie tylko zaangażowani wolontariusze, ale również wiele rozmaitych podmiotów biorących udział w realizacji przedsięwzięć z tego zakresu. Wśród nich należy wymienić także biblioteki akademickie, które starając się nadążać za zmieniającymi się praktykami, usługami oraz oczekiwaniami i zachowaniami użytkowników, coraz częściej stają się ośrodkami wsparcia nauki obywatelskiej. Niniejszy artykuł ukazuje rolę, jaką biblioteki szkolnictwa wyższego odgrywają w promowaniu powiązań między naukowcami a społecznością.

2. Projekty z zakresu nauki obywatelskiej

Pierwsze projekty naukowe angażujące wolontariuszy pojawiły się już w XIX w., a więc na długo przed zaistnieniem samego terminu „nauka obywatelska”. Za prekursorskie na tym polu powszechnie uznaje się programy *North American Bird Phenology Program* (1890–1970), *Audubon Christmas Bird Count* (1900–obecnie) oraz *Continuous Plankton Recorder* (1931–obecnie), w ramach których ochotnicy dokonowali długotrwałego (sięgającego dziesięcioleci) śledzenia zjawisk naturalnych na dużych obszarach geograficznych (Das et al. 2019).

Rozwój nowych technologii, zwłaszcza Internetu, pozwolił na uruchamianie projektów obywatelskich na jeszcze większą skalę. Pierwszym tego rodzaju projektem, który wykorzystywał moc obliczeniową komputerów wolontariuszy oraz infrastrukturę sieci, był program *SETI@home*, uruchomiony w 1999 r. przez Uniwersytet Kalifornijski w Berkeley (University of California, Berkeley). Jego celem było badanie szumów radiowych i poszukiwanie w nich pozaziemskiej inteligencji (*SETI@home* 2023). Wprawdzie projekt ten nie zakładał osobistego uczestnictwa ochotników, ale umożliwiał mechaniczne przeszukiwanie próbek nadsyłanych przez radioteleskop Arecibo przez ich komputery podłączone do Internetu. W 2014 r. projekty powstałe w ramach *SETI@home* zaczęto przenosić do sieci BOINC (Berkeley Open Infrastructure for Network Computing), która obecnie (styczeń 2023 r.) obsługuje około 30 innych projektów badawczych angażujących społeczność nieprofesjonalistów (BOINC 2023).

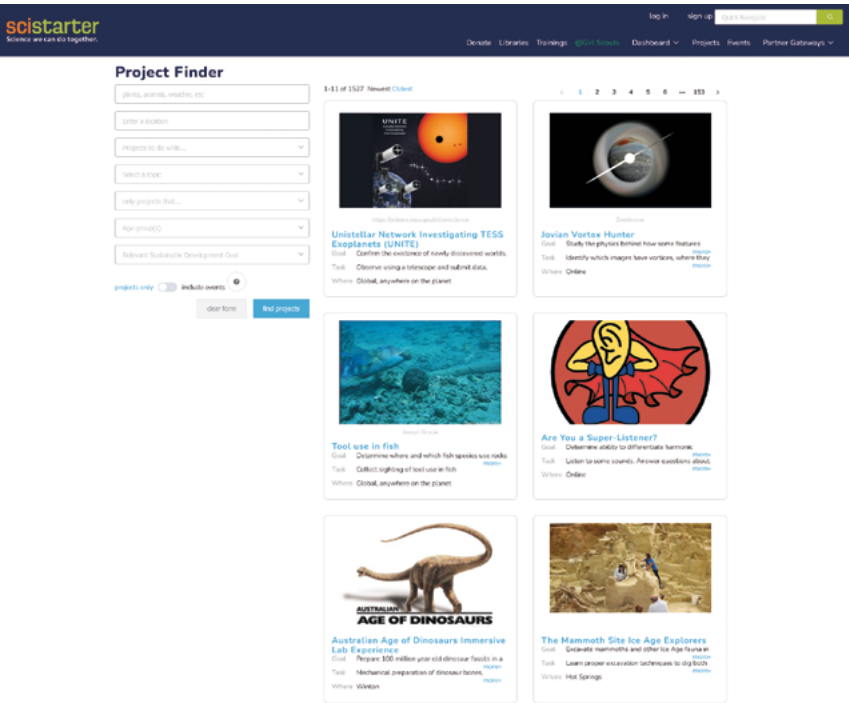
Najnowszym trendem w obszarze projektów obywatelskich jest wykorzystywanie crowdsourcingu oraz systemów naśladujących gry komputerowe – określanymi mianem gier poważnych (*citizen science games*, *crowd-sourced citizen science games*, *games with a purpose*, *serious games*, *scientific discovery games*, *productivity games*, *persuasive games*, *meaningful games*) (por. McGonigal 2011; Miller et al. 2021). Zastosowanie crowdsourcingu w procesie badań postrzegane jest jako naturalna konsekwencja ewolucji tego zjawiska i jego nieograniczonych możliwości (Holley 2010; Kowalska 2015; Beck et al. 2022). W praktyce prowadzenie badań z wykorzystaniem tego mechanizmu pozwala badaczom wyjść poza małe, hermetyczne wewnątrzuczelniane zespoły badawcze (Uhlmann et al. 2019) na rzecz asynchronicznych, transnarodowych, interdyscyplinarnych zespołów składających się z osób niebędących naukowcami oraz wszystkich zainteresowanych wykonywaniem różnych zadań badawczych na zlecenie naukowców (Franzoni et al. 2022; Lenart-Gansiniec et al. 2023). Jest także przejawem urzeczywistniania demokratyzacji nauki, inkluzywności badań

i jej technicyzacji. Z kolei dzięki wykorzystaniu mechaniki gier badania naukowe nabierają wymiaru rozrywkowego i pozwalają ochotnikom łatwiej zaangażować się w często monotonne i wymagające poznawczo zadania. Poza tym mechanika gry wspomaga naturalną interakcję, a mechanizm nagradzania określonych zachowań premiuje różnorodność strategii podejmowanych podczas rozwiązywania zadań (Cooper et al. 2010).

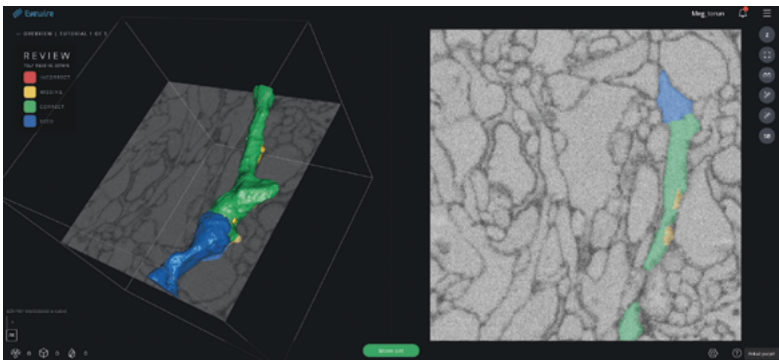
Przykładami platform crowdsourcingowych integrujących różne projekty obywatelskie są Zooniverse i SciStarter (rys. 1). Pierwsza z wymienionych, założona w 2007 r., jest wynikiem współpracy Adler Planetarium, Uniwersytetu Oksfordzkiego (Oxford University) i stowarzyszenia Citizen Science Alliance (Klesman 2021). Do końca 2022 r. w jej ramach uruchomiono ponad 400 projektów, w które zaangażowało się 2,5 mln wolontariuszy z całego świata (The Zooniverse 2022). Druga z wymienionych – powstała w 2009 r. z inicjatywy profesor Darlene Cavalier z Uniwersytetu Stanowego Arizona (Arizona State University) – stanowi swoisty *hub* nauki obywatelskiej, który łączy badaczy, projekty naukowe oraz społeczności potencjalnych partnerów (biblioteki, muzea, szkoły, organizacje harcerskie, parafie itp.)¹. Zrzesza 150 tys. zarejestrowanych użytkowników, którzy zaangażowali się w ponad 3 tys. projektów badawczych (SciStarter 2022). W ramach obydwu platform realizowane są projekty z różnych obszarów nauki (m.in. archeologii, biologii, medycyny, historii, fizyki, językoznawstwa, klimatologii, sztuki, nauk społecznych itd.). Aby się w nie zaangażować, nie potrzeba żadnego specjalnego przygotowania. Każdy z uczestników projektu, wykorzystując swój osobisty komputer, wykonuje proste czynności, które są zbyt skomplikowane dla komputerów (jak np. klasyfikowanie zdjęć, rozpoznawanie obiektów, zgłaszanie obserwacji, zbieranie i analizowanie danych), a które złożone razem, stanowią dla naukowców pomoc i solidną podstawę do dalszych badań.

Na przesłance, że komputery wciąż nie są w stanie w pełni zastąpić człowieka, bazują także gry poważne – będące nierzadko rezultatem projektów crowdsourcingowych. Wyniki generowane w ich trakcie przez graczy testowane są następnie przez naukowców, by ostatecznie przyczynić się do rozwiązywania wielu problemów z zakresu edukacji, zdrowia, zarządzania czy planowania przestrzennego. Są one także wykorzystywane do usprawniania algorytmów uczenia maszynowego i udoskonalania projektów samej nauki obywatelskiej (Das et al. 2019).

¹ Na gruncie europejskim funkcjonuje platforma EU-Citizen.Science (<https://eu-citizen.science/>), która służy do dzielenia się wiedzą, narzędziami, szkoleniami i zasobami dla nauki obywatelskiej.

Rys. 1. Wyszukiwarka projektów na platformie SciStarter
(źródło: SciStarter b.d.)

Rys. 2. EyeWire: interfejs poziomu podziemnego podczas ewaluacji wyniku
(oznaczania pojedynczego neuronu)
(źródło: konto autorki artykułu w grze EyeWire)

Przykładami tego rodzaju inicjatyw są choćby:

- gra *Foldit* (<https://fold.it/>) – polegająca na poszukiwaniu struktur przestrzennych białek i formowaniu ich w stabilne struktury (Foldit b.d.),
- gra *EteRNA* (<https://eternagame.org/>) – umożliwiająca projektowanie cząsteczek RNA i składanie ich w molekuly (Eterna 2023),
- gra *EyeWire* (<https://eyewire.org/>) – przeznaczona do mapowania ludzkiego mózgu neuron po neuronie (EyeWire 2023) (rys. 2).

3. Obszary zaangażowania bibliotek akademickich w naukę obywatelską

Przegląd literatury przedmiotu (stan na styczeń 2023 r.) dowodzi, że biblioteki akademickie mogą wspierać naukę obywatelską, angażując się w:

- dostarczanie informacji na temat tej idei, a także propagowanie jej i związanych z nią inicjatyw;
- projekty z tego zakresu;
- pośrednictwo w integracji obywateli z badaczami.

Każdy z tych wymiarów może obejmować wiele rozmaitych aktywności. Przykładowo propagowanie może przybierać postać demonstrowania wykładowcom, w jaki sposób wykorzystywać naukę obywatelską w procesie nauczania i integrować różne koncepcje niezależne od dyscyplin. Może także przejawiać się w przygotowywaniu materiałów informacyjnych i edukacyjnych (plakatów, ulotek, posterów), organizacji warsztatów, kursów i wydarzeń tematycznych (np. tygodnia nauki obywatelskiej przypadającego w kwietniu) oraz prowadzeniu szkoleń dla wolontariuszy zainteresowanych udziałem w projektach obywatelskich. Z kolei angażowanie się w projekty może wiązać się zarówno z użyczeniem infrastruktury technicznej (np. przestrzeni cyfrowej do gromadzenia, przetwarzania i przechowywania danych) czy lokalowej (np. do organizacji spotkań, nieformalnej edukacji, jak również montowania sensorów wykorzystywanych w projektach) i udostępnianiem zasobów bibliotecznych (dokumentalnych i cyfrowych) niezbędnych do kontekstualizacji wytworzonej w projektach wiedzy naukowej, jak i udziałem w procesie weryfikacji powstałych danych (np. ocena atrybutów FAIR) (por. Ayris, Ignat 2018; Ignat et al. 2019; Cavalier et al. 2020).

Na istotną rolę bibliotek akademickich w podnoszeniu świadomości na temat nauki obywatelskiej i rozwijania jej zwracają uwagę liczne organizacje, w tym m.in. UNESCO, Międzynarodowa Federacja Stowarzyszeń i Instytucji Bibliotekarskich (International Federation of Library Associations and Institutions – IFLA) czy Stowarzyszenie Europejskich Bibliotek Naukowych (Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche – Association of European Research Libraries – LIBER). Ta ostatnia organizacja, w mapie drogowej otwartej nauki (*LIBER Open Science Roadmap*), wprost rekomenduje zaangażowanie bibliotek w naukę obywatelską przez promocję idei nauki obywatelskiej, wzmacnianie kompetencji społeczności akademickiej (m.in. w zakresie zarządzania danymi badawczymi, prawa autorskiego, nowoczesnych technologii, komunikacji naukowej, zarządzania projektami), udostępnianie infrastruktury bibliotecznej i pośredniczenie w komunikacji między badaczami i nieprofesjonalistami uczestniczącymi w projektach (Ayris et al. 2018).

4. Przykłady inicjatyw wspierających naukę obywatelską realizowanych przez biblioteki akademickie lub we współpracy z nimi

Istnieje wiele inicjatyw z zakresu nauki obywatelskiej, w które zaangażowane są biblioteki akademickie. Ponieważ ich omówienie znacznie przekroczyłoby ramy niniejszego artykułu, w tabeli 1 zaprezentowano wybrane ich przykłady.

Przegląd inicjatyw realizowanych przez biblioteki akademickie dowodzi, że większość z nich popularyzuje naukę obywatelską na łamach bibliotecznych serwisów WWW, publikując w nich dokumenty strategiczne, przewodniki tematyczne, wykazy literatury, listy organizacji czy odnośniki do platform prowadzących projekty z tego zakresu. Poza tym biblioteki angażują się w dwie grupy projektów – realizowane przez partnerów zewnętrznych oraz inicjowane samodzielnie.

Projekty realizowane przez partnerów zewnętrznych to projekty typu partycypacyjnego, długofalowe, popularyzujące lokalne inicjatywy badawcze z zakresu nauk przyrodniczych i ścisłych uruchamiane nierzadko przez przedstawicieli macierzystych uczelni.

Tabela 1

Przykłady inicjatyw z zakresu nauki obywatelskiej realizowanych przez biblioteki akademickie lub we współpracy z nimi

Nazwa biblioteki ² (kraj)/ Tytuł projektu / Okres realizacji projektu	Cele projektu	Rola biblioteki	Obszary zaangażowania biblioteki
University Library „Svetozar Marković” (Serbia) / <i>Knowledge for all</i> / od 2014	- popularyzacja wiedzy poprzez tłumaczenie przez wolontariuszy kursów i materiałów szkoleniowych w otwartym dostępie pochodzących z najlepszych uczelni wyższych (Stanford, Yale, Columbia, Brown, Berkeley, Johns Hopkins); - rozwój i rozpowszechnianie dobrych praktyk w zakresie tworzenia kursów MOOC; - promowanie bezpłatnej edukacji przez Internet	koordynator projektu	- powołanie klubu wolontariuszy i udostępnienie zasobów lokalowych do pracy tłumaczeniowej; - uruchomienie platformy internetowej z dostępem do kursów i wykładów; - organizacja seminariów promujących otwartą i obywatelską naukę w ramach miasta nauki obywatelskiej; - organizacja w bibliotekach publicznych i instytucjach partnerskich wykładów na temat otwartej nauki
Princeton University Library (Stany Zjednoczone) / <i>StallCatcher</i> / od 10.2016	pomoc w rozwoju badań nad chorobą Alzheimera oraz pracach nad wynalezieniem leku przez udział w internetowej grze polegającej na zgłaszaniu upośledzonych przepływów krwi w mózgach żywych myszy zarejestrowanych za pomocą materiału filmowego z wirtualnego mikroskopu	partner w projekcie	- promocja projektu; - udostępnienie laboratoriów komputerowych dla wolontariuszy biorących udział w grze w ramach miasta nauki obywatelskiej; - upowszechnianie wyników projektu na stronach WWW biblioteki

² Nazwy bibliotek podano w języku angielskim.

Tabela 1 cd.

Saxonian Federal State and University Library (Niemcy) / <i>Sächsische Bibliografie (Saxonian Bibliography)</i> / od 16.09.2016	- integracja artykułów dotyczących Saksonii pochodzących z Wikipedii z zasobami regionalnej bibliografii	koordynator projektu	- stworzenie szablonu umożliwiającego łączenie danych zarejestrowanych w bibliografii z artykułami pochodzącymi z Wikipedii; - organizacja cyklicznych spotkań wikipedystów z bibliotekarzami (WikiLibrary Barcamp); - uruchomienie w bibliotece stanowiska informacyjnego oferującego regularne konsultacje na temat możliwości dołączenia do inicjatyw będących częścią projektu Wikidata
North Carolina State University Libraries (Stany Zjednoczone) / <i>Citizen Science Campus</i> / od 2016	- zaferowanie każdemu studentowi stanu Północna Karolina udziału w autentycznych badaniach naukowych; - pomoc naukowcom w zwiększeniu zakresu i oddziaływania ich projektów; - tworzenie zasobów wiedzy dla społeczności Północnej Karoliny	partner w projekcie	- udostępnianie przestrzeni lokalowej i zasobów obliczeniowych do prowadzenia eksperymentów w zakresie analizy i wizualizacji danych (Data Experience Lab) oraz badań gier cyfrowych (Game Lab); - wypożyczanie sprzętu niezbędnego do prowadzenia badań obywatelskich (laptopy, projektor, gogle, mikroskopy, lupy powiększające, urządzenia do pomiaru opadów, lornetki do obserwacji astronomicznych, mierniki poziomu ciśnienia akustycznego, mierniki pomiaru jasności nieba, obiektywy makro do telefonów komórkowych); - prowadzenie szkoleń z zakresu otwartego dostępu, analizy danych i obsługi narzędzi do tworzenia otwartych danych badawczych; - konsultacje z zakresu polityki <i>open access</i> i zarządzania prawami autorskimi dla naukowców

Tabela 1 cd.

Nazwa biblioteki (kraj)/ Tytuł projektu / Okres realizacji projektu	Cele projektu	Rola biblioteki	Obszary zaangażowania biblioteki
Arizona State University Library (Stany Zjednoczone) / <i>Libraries as Community Hubs for Citizen Science</i> / 11.2017–3.2022	– wzmocnienie pozycji bibliotek stanu Arizona jako centrów nauki obywatelskiej; – promowanie wpływu bibliotek na uczenie się przez całe życie; – podniesienie świadomości obywateli na temat możliwości zaangażowania się w projekty nauki obywatelskiej	partner w projekcie	– opracowywanie przewodników po nauce obywatelskiej (wykazy publikacji, filmy instruktażowe); – przygotowywanie obywatelskich zestawów naukowych dla bibliotek publicznych; – uruchomienie witryny na platformie SciStarter z zasobami dla bibliotekarzy (przewodniki po nauce obywatelskiej, kursy online, wskazówki dot. przygotowania materiałów promocyjnych) oraz mapą bibliotek publicznych, w których dostępne są zestawy obywatelskie; – prowadzenie seminariów szkoleniowych dla pracowników bibliotek publicznych; – promocja nauki obywatelskiej podczas wydarzeń organizowanych z okazji miesiaca nauki obywatelskiej (webinaria, warsztaty, konsultacje stacjonarne); – promocja projektu w mediach społecznościowych i za pośrednictwem newslettera
Central Technical Library at the University of Ljubljana (Słowenia) / <i>Citizen science and the fight against the coronavirus (COVID.SI)</i> / 1.2020–8.2022	– wynalezienie leku na koronawirusa dzięki zaangażowaniu wolontariuszy w komputerowe modelowanie i analizę związków molekularnych	partner w projekcie	– w fazie realizacji projektu: promocja i rekrutacja wolontariuszy; – w fazie finalizacji projektu: prezentacja wyników projektu, pomoc w udostępnianiu danych badawczych zgodnie ze standardem FAIR i publikacji artykułów w otwartym dostępie; – utworzenie centrum konsultacyjnego otwartej nauki, które zapewni doradztwo i szkolenia użytkowników w takich obszarach jak otwarte publikowanie, zarządzanie danymi badawczymi, nauka obywatelska i otwarta edukacja

Tabela 1 cd.

University and Provincial Library Tyrol (Austria) / <i>Zeit.schiff</i> / 10.2020–6.2023	- wzbogacenie zdigitalizowanych zbiorów tyrolskich gazet o treść i kontekst nadany przez obywateli w procesie transkrypcji i wskazywania geolokalizacji obiektów; - pozyskanie nowej wiedzy na temat historii i kultury Tyrolu; - uwrażliwienie obywateli na dziedzictwo kulturowe	koordynator projektu	- digitalizacja zbiorów; - stworzenie tutoriali do projektu; - uruchomienie portalu internetowego do archiwizacji, zarządzania, wyszukiwania i prezentacji zdigitalizowanych gazet; - korekta danych bibliograficznych nadanych przez obywateli; - poprawa mechanizmów wyszukiwania i wizualizacji danych; - promocja projektu w mediach społecznościowych
Zentralbibliothek Zürich (Szwajcaria) / <i>Schul(zeit)reisen (Adventures in time for schools)</i> / 1.2021–4.2024	- zachęcanie do pogłębiania wiedzy na temat historii i kultury Zurychu przez tworzenie cyfrowych materiałów dydaktycznych dla uczniów oraz nauczycieli gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, bazujących na unikatowych obiektach pochodzących ze zbiorów specjalnych biblioteki	koordynator projektu	- udostępnianie bibliotecznych zasobów cyfrowych; - przygotowywanie materiałów dydaktycznych w postaci plików pdf; - tworzenie wykazów literatury zalecanej dla nauczycieli; - udostępnianie przestrzeni cyfrowej do prezentacji materiałów (dedykowanej strony WWW); - propagowanie wytworzonych we współpracy z nauczycielami materiałów dydaktycznych w mediach społecznościowych, na specjalnym blogu i w postaci newslettera; - organizacja pokazowych lekcji cyfrowych; - promocja platformy cyfrowej udostępniającej zdigitalizowane materiały biblioteczne, niezbędnej do prowadzenia lekcji cyfrowych w ramach Szwajcarskich Dni Digitalizacji (5–23 października każdego roku); - organizacja dyskusji panelowych z udziałem naukowców, uczniów i nauczycieli na temat cyfrowej humanistyki

Tabela 1 cd.

Nazwa biblioteki (kraj)/ Tytuł projektu / Okres realizacji projektu	Cele projektu	Rola biblioteki	Obszary zaangażowania biblioteki
University Library of Southern Denmark (Dania) / <i>Lakes in spare time</i> / 1.04.2021–31.03.2025	– edukowanie dzieci w wieku szkolnym, młodzieży i ich rodzin na temat jakości wody, życia roślin i zwierząt żyjących w ok. 200 tys. duńskich jezior i stawów przez: • zachęcanie do organizacji samodzielnych wycieczek z wyposażonymi obywatelskimi zestawami naukowymi; • organizację 2–3 dniowych obozów tematycznych nad jeziorami; • pomoc w pobieraniu próbek wody; • organizację prezentacji, pogadek i zajęć tematycznych	partner w projekcie	– zapisy na wydarzenia; – wypożyczanie sprzętu (zestawów eksploracyjnych do łapania owadów, lornetek, próbek do pobierania wody, lup, map itp.) i przewodników tematycznych; – zbieranie próbek wody; – pośredniczenie w kontaktach naukowców z obywatelami

Tabela 1 cd.

Library of Kaunas University of Technology (Litwa) / <i>University libraries strengthening the academia–society connection through citizen science in the Baltics (LibOCS)</i> / 1.01.2022–30.06.2024	– promowanie i rozpowszechnianie idei nauki obywatelskiej oraz współpracy między naukowcami, bibliotekami i obywatelami w krajach bałtyckich (Estonia, Litwa, Łotwa) przez: • identyfikację czynników i barier utrudniających zaangażowanie w projekty z zakresu nauki obywatelskiej; • nawiązywanie i utrzymywanie kontaktów między kadłą nauczycielską/naukową i bibliotekarzami szkolnictwa wyższego; • prowadzenie szkoleń z zakresu nauki obywatelskiej dla pracowników naukowych i personelu bibliotecznego; • uruchamianie punktów kontaktowych nauki obywatelskiej na uniwersytetach uczestniczących w projekcie; • promowanie narzędzi technologicznych umożliwiających tworzenie otwartych zasobów edukacyjnych	partner w projekcie	– opracowanie materiałów szkoleniowych na temat nauki obywatelskiej dla bibliotekarzy; – prowadzenie wywiadów z naukowcami, kadłą dydaktyczną, bibliotekarzami i studentami na temat sposobów zwiększenia zaangażowania bibliotek akademickich i obywateli w projekty badawcze; – organizacja szkoleń i webinarów dla pracowników instytucji kultury na temat możliwości zaangażowania się w projekty z zakresu nauki obywatelskiej; – publikowanie na stronach WWW biblioteki materiałów promujących naukę obywatelską (wykazów literatury, kursów online, materiałów wideo, projektów, narzędzi umożliwiających włączenie się w projekty nauki obywatelskiej)
--	--	--------------------------------	---

(źródło: opracowanie własne na podstawie informacji pochodzących ze stron internetowych bibliotek)

W projektach typu partycypacyjnego rola bibliotek sprowadza się przede wszystkim do wypełniania funkcji informacyjnej, a więc przygotowywania materiałów promocyjnych, organizowania spotkań tematycznych z badaczami, udostępniania własnych zasobów lokalowych dla uczestników, pośredniczenia w upowszechnianiu wyników badań w sposób otwarty i zarządzania danymi badawczymi w obrębie bibliotecznej przestrzeni dyskowej. Rzadziej wiąże się ona z braniem udziału w procesie rekrutacji uczestników, wypożyczaniem specjalistycznego sprzętu czy przygotowywaniem tzw. obywatelskich zestawów naukowych (*citizen science kits*) – pudełek zawierających drukowany przewodnik po ćwiczeniach, pomocne wskazówki oraz wszelkie specjalistyczne narzędzia lub materiały potrzebne do wzięcia udziału w danym projekcie obywatelskim (rys. 3). Mimo że w wytycznych stowarzyszenia LIBER dotyczących działań na rzecz nauki obywatelskiej wyraźnie podkreśla się fakt, że bibliotekarze dzięki swoim predyspozycjom mogą z powodzeniem pełnić rolę kierownika lub koordynatora projektu obywatelskiego (a więc aktywnie uczestniczyć w etapach ustalania celów projektu, identyfikacji interesariuszy, definiowania zadań, analizie ryzyka oraz ewaluacji jego wyników) (Hansen 2021), obecnie w działaniach bibliotek akademickich podejmowanych we współpracy z partnerami zewnętrznymi trudno dostrzec tego rodzaju zaangażowanie.

Rys 3. Przykład obywatelskiego zestawu naukowego wykorzystywanego w projekcie monitorowania jakości powietrza (źródło: Cavalier et al. 2020)

Inaczej wygląda sytuacja w przypadku przedsięwzięć inicjowanych przez same biblioteki, a więc angażujących społeczność do takich działań jak transkrypcja dokumentów zeskanowanych techniką OCR; katalogowanie, kategoryzacja, kontekstualizacja obiektów; tagowanie i linkowanie zasobów; generowanie treści i nadawanie georeferencji. Tu rola bibliotek zdecydowanie wykracza poza promowanie projektu, a przybiera formę prawdziwej partycypacji, która przewiduje udział obywateli w zasadzie na każdym etapie funkcjonowania projektu, od jego przygotowania (np. typowanie obiektów do digitalizacji), przez realizację (np. wykonywanie określonych zadań), aż po ewaluację wyników (np. promocja i upowszechnianie rezultatów). Tego rodzaju projektom – poza celami utylitarnymi – towarzyszą także dodatkowe cele, jak uwrażliwianie na dziedzictwo kulturowe, zachęcanie do pogłębiania wiedzy, uświadamianie konieczności nauki przez całe życie czy budowanie społeczności okołobibliotecznej.

5. Podsumowanie

Nauka obywatelska stanowi ważny element w tworzeniu nowych powiązań między nauką a społeczeństwem, co może prowadzić do powstawania innowacji lepiej dostosowanych do potrzeb społecznych, a także wspierać proces wzajemnego uczenia się (European Commission 2014; UNESCO 2015; Pandya, Dibner 2018; European Union 2020). Korzyści z uczestnictwa w projektach z tego zakresu są wielorakie i odnoszą się do zawodowych naukowców, wolontariuszy, a także ogółu społeczeństwa. Obejmują m.in. akcelerację procesu badań, uczestnictwo w publikowaniu wyników badań, poznawanie świata, satysfakcję z wnoszenia wkładu naukowego w obszarze problemów lokalnych, ogólnokrajowych i międzynarodowych czy oddziaływanie na politykę (Best et al. 2016; European Citizen Science Association 2016; Grodzińska-Jurczak 2019; Cavalier et al. 2020).

Projekty nauki obywatelskiej kreują także pozytywny wizerunek bibliotek jako przestrzeni gromadzenia, spotkań i współpracy lokalnych społeczności oraz tworzenia wspólnych zasobów edukacyjnych. Ponieważ misją bibliotek akademickich jest dostarczanie narzędzi i zasobów do opanowania wiedzy naukowej i umiejętności informacyjnych, ich uczestnictwo w projektach, w ramach których obywatele nabywają umiejętności naukowe w zakresie obserwacji, wyprowadzania, przewidywania i nadawania sensu zebranym danym i obserwacjom, wydaje się naturalną konsekwencją tej misji. Łącząc badaczy z obywatelami i przyczyniając się do podnoszenia poziomu biegłości naukowej (*scientific literacy*), tj. nabywania wiedzy i rozumienia

koncepcji, procesów i metod naukowych dających możliwość oceniania pochodzenia i jakości wyników naukowych, a tym samym odróżniania nauki od pseudonauki, biblioteki te mają szansę stać się prawdziwymi inkubatorami otwartej nauki.

Bibliografia

- Ayris P., Ignat T. (2018). Defining the role of libraries in the Open Science landscape: a reflection on current European practice. *Open Information Science* [online], vol. 2, iss. 1, s. 1–22. Dostępny w: <https://doi.org/10.1515/opis-2018-0001> [przeglądany 31.01.2023].
- Ayris P., Bernal I., Cavalli V. et al. (2018). LIBER Open Science Roadmap [online]. Dostępny w: https://zenodo.org/record/1303002/files/LIBER_OSR_A5-ONLINE-HR.pdf?download=1 [przeglądany 31.01.2023].
- Beck S., Bergholtz C., Bogers M. et al. (2022). The Open Innovation in Science research field: a collaborative conceptualisation approach. *Industry and Innovation*, vol. 29, iss. 2, s. 136–185.
- Best M., Obst M., Parr J., Mazet-Roux G. (2016). D14.6. Review of existing citizen science tools. Work Package 14 – Citizen observatories and participative science [online]. ENVRIplus. Dostępny w: <https://www.envriplus.eu/wp-content/uploads/2015/08/D14.6.pdf> [przeglądany 31.01.2023].
- BOINC (2023). Licz dla nauki [online]. Dostępny w: <https://boinc.berkeley.edu/> [przeglądany 31.01.2023].
- Cavalier D., Nickerson C., Salthouse R., Stanton D. (eds.) (2020). The Library & Community Guide to Citizen Science [online]. Arizona State University, SciStarter. Dostępny w: <http://media.scistarter.org/curated/The+Library+and+Community+Guide+to+Citizen+Science.pdf> [przeglądany 31.01.2023].
- Cooper S., Treuille A., Barbero J., Leaver-Fay A., Tuite K., Khatib F., Cho Snyder A., Beenen M., Salesin D., Baker D., Popović Z. (2010). The challenge of designing scientific discovery games. W: FDG '10: Proceedings of the Fifth International Conference on the Foundations of Digital Games [online]. New York: Association for Computing Machinery, s. 40–47. ISBN 9781605589374. Dostępny w: <https://doi.org/10.1145/1822348.1822354> [przeglądany 31.01.2023].
- Das R., Keep B., Washington P., Riedel-Kruse I.H. (2019). Scientific discovery games for biomedical research. *Annual Reviews of Biomedical Data Science*, vol. 2, s. 253–279.
- Eterna (b.d.). About [online]. Dostępny w: <https://eternagame.org/about> [przeglądany 31.01.2023].
- European Citizen Science Association (2016). Dziesięć zasad nauki obywatelskiej [online]. Dostępny w: https://ecsa.citizen-science.net/wp-content/uploads/2020/02/ecsa_ten_principles_of_cs_polish.pdf [przeglądany 31.01.2023].
- European Commission (2014). Green paper on Citizen Science – Citizen Science for Europe: towards a better society of empowered citizens and enhanced research [online]. Dostępny w: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/green-paper-citizen-science>

- science-europe-towards-society-empowered-citizens-and-enhanced-research [przełgładany 31.01.2023].
- European Environment Agency (2013). Biodiversity monitoring in Europe. The value of citizen science [online]. Dostępny w: https://www.eea.europa.eu/publications/biodiversity-monitoring-in-europe/at_download/file [przełgładany 31.01.2023].
- European Union (2020). Citizen Science: elevating research and innovation through societal engagement [online]. Publications Office of the European Union. Dostępny w: <https://data.europa.eu/doi/10.2777/624713> [przełgładany 31.01.2023].
- EyeWire (b.d.). About Eyewire, A Game to Map the Brain [online]. EyeWire Blog. Dostępny w: <https://blog.eyewire.org/about/> [przełgładany 31.01.2023].
- Foldit (b.d.). About Foldit [online]. Dostępny w: <https://fold.it/portal/info/about> [przełgładany 31.01.2023].
- Franzoni C., Poetz M., Sauermann H. (2022). Crowds, citizens, and science: a multi-dimensional framework and agenda for future research. *Industry and Innovation*, vol. 29, iss. 2, s. 251–284.
- Grodzińska-Jurczak M. (2019). Nauka obywatelska – zmiana paradygmatu nauki czy jedynie pomocnicza procedura badawcza? *Trzeci Sektor*, nr 3, s. 14–27.
- Hansen J.S. (ed.) (2021). Citizen Science Skilling for Library Staff, Researchers, and the Public [online]. The Hague: LIBER Citizen Science Working Group. ISBN 9788794233606. Dostępny w: <https://doi.org/10.25815/hf0m-2a57> [przełgładany 31.01.2023].
- Holley R. (2010). Crowdsourcing: how and why should libraries do it? *D-Lib Magazine* [online], vol. 16, no. 3/4. Dostępny w: <https://doi.org/10.1045/march2010-holley> [przełgładany 31.01.2023].
- Ignat T., Ayris P. (2020). Built to last! Embedding open science principles and practice into European universities. *Insights* [online], vol. 33, art. no. 9, s. 1–19. Dostępny w: <https://storage.googleapis.com/jnl-up-j-i-files/journals/1/articles/501/submission/pro-off/501-1-5029-1-10-20200304.pdf> [przełgładany 31.01.2023].
- Ignat T., Cavalier D., Nickerson C. (2019). Citizen science and libraries: Waltzing towards a collaboration. *Mitteilungen der Vereinigung Österreichischer Bibliothekarinnen und Bibliothekare*, Bd. 72, Nr. 2, s. 328–336.
- Irwin A. (1995). Citizen Science. A Study of People, Expertise and Sustainable Development. London–New York: Routledge. ISBN 9780415130103.
- Klesman A. (2021). Zooniverse: A citizen science success story [online]. Discover Magazine. Dostępny w: <https://www.discovermagazine.com/the-sciences/zooniverse-a-citizen-science-success-story> [przełgładany 31.01.2023].
- Kowalska M. (2015). Crowdsourcing internetowy – pozytywny wymiar partycypacji społecznej. Konteksty – istota – uwarunkowania. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. ISBN 9788364203602.
- Lenart-Gansiniec R., Czakon W., Sułkowski Ł., Pócek J. (2023). Understanding crowdsourcing in science. *Review of Managerial Science* [online], vol. 17, iss. 8, s. 2797–2830. Dostępny w: <https://doi.org/10.1007/s11846-022-00602-z> [przełgładany 24.11.2023].

- McGonigal J. (2011). *Reality Is Broken: Why Games Make Us Better and How They Can Change The World*. New York: Penguin Press. ISBN 9780143120612.
- Miller J.A., Horn B., Guthrie M., Romano J., Geva G., David C., Robinson Sterling A., Cooper S. (2021). How do players and developers of citizen science games conceptualize skill chains? *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction* [online], vol. 5, iss. CHI PLAY, s. 1–29. Dostępny w: <https://doi.org/10.1145/3474671> [przeglądany 31.01.2023].
- Nielsen M.A. (2011). *Reinventing Discovery: The New Era of Networked Science*. Princeton–Oxford: Princeton University Press. ISBN 9780691160191.
- Pandya R., Dibner K.A. (eds.) (2018). *Learning Through Citizen Science: Enhancing Opportunities by Design* [online]. Washington: National Academies Press. ISBN 9780309479172. Dostępny w: <https://doi.org/10.17226/25183> [przeglądany 31.01.2023].
- Primack J., von Hippel F. (1974). *Advice and Dissent: Scientists in the Political Arena*. New York: Basic Books. ISBN 9780465000906.
- Sauermann H., Vohland K., Antoniou V., Balázs B., Göbel C., Karatzas K., Mooney P., Perelló J., Ponti M., Samson R., Winter S. (2020). Citizen science and sustainability transitions. *Research Policy* [online], vol. 49, iss. 5, art. no. 103978. Dostępny w: <https://doi.org/10.1016/j.respol.2020.103978> [przeglądany 31.01.2023].
- SciStarter (b.d.). Project Finder [online]. Dostępny w: <https://scistarter.org/finder?active=true> [przeglądany 31.01.2023].
- SciStarter (2022). The SciStarter 2022 Year in Review [online]. SciStarter Blog. Dostępny w: <https://blog.scistarter.org/2022/12/the-scistarter-2022-year-in-review/> [przeglądany 31.01.2023].
- SETI@home (2023). About SETI@home [online]. Dostępny w: https://setiathome.berkeley.edu/sah_about.php [przeglądany 31.01.2023].
- The Zooniverse [@the_zooniverse] (2022). Since the inaugural Galaxy Zoo in 2007, a LOT has happened at Zooniverse! [online]. Twitter. Dostępny w: https://twitter.com/the_zooniverse/status/1600181776067874816?cxt=HHwWgMCiqZy2_rQsAAAA [przeglądany 31.01.2023].
- Uhlmann E.L., Ebersole Ch.R., Chartier Ch.R., Errington T.M., Kidwell M.C., Lai C.K., McCarthy M.J., Riegelman A., Silberzahn R., Nosek B.A. (2019). Scientific utopia III: Crowdsourcing science. *Perspectives on Psychological Science*, vol. 14, iss. 5, s. 711–733.
- UNESCO (2015). Rethinking education – towards a global common good? [online]. Paris: UNESCO. ISBN 9789231000881. Dostępny w: <https://unevoc.unesco.org/e-forum/RethinkingEducation.pdf> [przeglądany 31.01.2023].
- Wylér D., Grey F., Maes K., Fröhlich J. (2016). Citizen science at universities: Trends, guidelines and recommendations [online]. The League of European Research Universities. Dostępny w: <https://www.leru.org/publications/citizen-science-at-universities-trends-guidelines-and-recommendations> [przeglądany 31.01.2023].

Wiesław Babik

Uniwersytet Jagielloński, Instytut Studiów Informacyjnych

Wielowymiarowość przestrzeni w bibliotece naukowej XXI wieku

Streszczenie: Celem artykułu jest identyfikacja, opis i interpretacja różnych przestrzeni, w ramach których funkcjonuje współczesna biblioteka naukowa. Identyfikacji i opisu tych przestrzeni dokonano za pomocą analizy i krytyki piśmiennictwa oraz metodą obserwacji. Ustalono, że współczesna biblioteka akademicka charakteryzuje się różnorodnością przestrzeni, w których funkcjonuje. Przeprowadzone badania i analiza pozwoliły na wieloaspektowe spojrzenie na bibliotekę akademicką i przedstawienie jej w postaci wielowymiarowej struktury. Egzemplifikacji dokonano na przykładzie Biblioteki Głównej Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie.

Słowa kluczowe: biblioteki naukowe XXI w., biblioteki akademickie, Biblioteka Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie, ekologia informacji, funkcja informacyjna biblioteki

1. Wprowadzenie

Wysokie aspiracje edukacyjne współczesnych społeczeństw, szybki postęp naukowo-techniczny na świecie i dynamiczny rozwój nauk technicznych, w tym pojawienie się nowoczesnych technologii komunikacyjnych i informacyjnych, powodują że biblioteki są permanentnie poddawane presji w zakresie organizacji dopływu informacji na potrzeby badań naukowych i procesów dydaktycznych w uczelniach.

Jest to szczególnie widoczne w naukach technicznych, w których przypadku starzenie się i dezaktualizacja informacji następuje znacznie szybciej niż w naukach humanistycznych. Wymagania te są coraz wyższe i mają coraz bardziej złożony charakter. Są zgłaszane nie tylko przez studentów i pracowników uczelni, lecz także przez użytkowników zewnętrznych – zarówno indywidualnych, jak i instytucjonalnych.

Wśród bibliotek naukowych szczególne miejsce zajmują biblioteki wyższych uczelni technicznych. Są to placówki specjalistyczne gromadzące, przechowujące i upowszechniające m.in. wszelkie materiały służące rozwojowi sfery technicznej i technologicznej we współczesnej nauce. Niezwykle interesującym przykładem takiej placówki jest Biblioteka Główna Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie (dalej: Biblioteka AGH). Powstała ona wraz z uczelnią 100 lat temu (stąd obecny jubileusz) jako jedyna tego typu instytucja w kraju.

Organizatorzy konferencji zorganizowanej z okazji tego jubileuszu wymienili cztery płaszczyzny działalności biblioteki technicznej jako główny motyw rozważań konferencyjnych poświęconych tej instytucji. Biblioteka AGH działa w przestrzeni wiedzy/nauki, w przestrzeni inspiracji, w przestrzeni rozwoju oraz przestrzeni architektonicznej. Uważam, że tych przestrzeni jest zdecydowanie więcej. To taka trochę biblioteczna kostka Rubika. Zdaję sobie sprawę, że wyróżnione cztery wymiary porządkują problematykę poruszaną na konferencji. Zgłoszone wystąpienia poszczególnych osób ukazują jeszcze inne wymiary. W tekście zasygnalizuję tę problematykę, koncentrując się na dwóch wybranych ujęciach – płaszczyźnie informacyjnej i płaszczyźnie infoekologicznej w odniesieniu do Biblioteki AGH.

2. Biblioteka akademicka

jako struktura wieloprzestrzenna/wielowymiarowa

podobna do kostki Rubika

Wymienione wcześniej wymiary można uzupełnić o inne, bardziej szczegółowe, np. wymiar chronologiczny, dziedziny, międzynarodowy, społeczny, informacyjny, organizacyjny, ekonomiczny/finansowy, personalny w odniesieniu do bibliotekarzy, marketingowy, promocyjny, dydaktyczny, historyczny, prawny. Niemożliwe jest wymienienie wszystkich. Wielopłaszczyznowe spojrzenie na biblioteki pokazuje ogromne bogactwo tej instytucji i pozwala na różne jej interpretacje i ujęcia. Dodatkowo należy pamiętać, że biblioteka jest żywym tworem społecznym.

2.1. Przestrzeń informacyjna biblioteki akademickiej

Współcześnie dominującą tendencją jest traktowanie biblioteki naukowej nie jako miejsca gromadzenia zbiorów, ale jako centrum informacyjnego uczelni, gdzie dostępna jest i rozpowszechniana – przy wykorzystaniu różnych kanałów, nośników i środków – wszelkiego rodzaju informacja naukowo-techniczna. Zmienia się funkcja współczesnej biblioteki z biblioteki wyłącznie gromadzącej na bibliotekę organizującą dostęp do zbiorów, zasobów i informacji.

Działalność informacyjna biblioteki naukowej nie może ograniczać się tylko do działań samych służb informacyjnych, lecz powinna dotyczyć działań całej biblioteki i wszystkich jej jednostek organizacyjnych. Sama „informacja” jako „produkt końcowy” na przykład w postaci książki tradycyjnej lub e-książki, czy też w postaci wiadomości przekazywanych ustnie lub pisemnie, zawsze jest efektem działań i pracy całej biblioteki.

Zależy to od wielu czynników, w tym m.in. od sposobu organizacji biblioteki, relacji zewnętrznych biblioteki z otoczeniem, ale również – a może przede wszystkim – od relacji wewnętrznych, nazywanych w literaturze przedmiotu relacjami wewnątrzbibliotecznymi. Konieczne zatem jest ustalenie tych czynników i wewnętrznych relacji, które determinują działania informacyjne biblioteki oraz określenie warunków skuteczności w tej płaszczyźnie jej zadań.

Ewa Głowacka (1992) w swojej pracy dotyczącej funkcji informacyjnej bibliotek uniwersyteckich zwróciła uwagę na istnienie dwóch biegunów rozumienia pojęcia „działalność informacyjna”, akcentując przewagę opracowań, w których występuje interpretacja działalności informacyjnej ograniczająca rolę biblioteki w tym zakresie do udostępniania użytkownikom informacji pochodnej i rzeczowej. Rola ta polega na gromadzeniu i publikowaniu pochodnych źródeł informacji (np. katalogów centralnych, bibliografii), dokumentowaniu własnych zbiorów (np. rejestracja prac pracowników własnej uczelni) oraz udzielaniu użytkownikom pomocy w poszukiwaniu źródeł i informacji (np. odpowiedzi na kwerendy, udostępnianie informacji w postaci kserokopii, lokalizacja źródeł, pośredniczenie i pomoc w korzystaniu z Internetu i komputerowych baz danych) (Głowacka 1992).

Przytoczone w tej pracy wyjaśnienia wskazują, że rozumienie wyrażenia „działalność informacyjna biblioteki” może polegać na utożsamianiu jej z podstawowymi funkcjami biblioteki, tj. z gromadzeniem, opracowaniem, przetwarzaniem, przechowywaniem, udostępnianiem, nie ograniczając przy tym tych funkcji (czynności) do samej informacji, lecz do dokumentu jako źródła informacji. Zdaniem E. Głowackiej podstawą takiego podejścia jest przekonanie, że zasadniczym zadaniem bibliotek jest udostępnianie przede wszystkim pierwotnej informacji w postaci dokumentu, a funkcja informacyjna jest znacznie szersza i polega na pośredniczeniu między twórcą informacji a jej użytkownikiem.

To właśnie E. Głowacka jako pierwsza zajęła się badaniem działalności informacyjnej bibliotek szkół wyższych, głównie w ujęciu systemowym. Podała analizie uniwersyteckie biblioteki z uwzględnieniem pełnionej przez nie funkcji informacyjnej. Praca była wstępnym, syntetycznym omówieniem czynników kształtujących

sprawną realizację szeroko pojętej funkcji informacyjnej przez bibliotekę, na przykładzie biblioteki uniwersyteckiej, na bazie podejścia systemowego, a jednocześnie zarysem pewnej koncepcji badawczej, w której autorka zrezygnowała z omówienia roli pracowników, budynku i wyposażenia biblioteki w skutecznym wypełnianiu przez nią funkcji informacyjnej. Jako zasadniczy cel autorka przyjęła próbę opisu warunków skutecznej realizacji szeroko rozumianej funkcji informacyjnej biblioteki uniwersyteckiej dzięki prześledzeniu tych wszystkich złożonych relacji między składnikami biblioteki i jej otoczenia, które mają na celu pośredniczenie w przekazywaniu informacji użytkownikom. Swoje rozważania przeniosła na płaszczyznę systemową, przy czym działalność informacyjną ujęła z perspektywy funkcji informacyjnej biblioteki, traktując ją jako szeroko rozumianą działalność biblioteczną. Jednym z głównych wniosków tej pracy jest przekonanie o konieczności włączenia do praktyki każdej biblioteki systematycznych badań efektywności wypełniania przez nią funkcji informacyjnej oraz stałego doskonalenia pod tym względem. Relacje między systemem bibliotecznym a jego przekształcającym się otoczeniem powodują bowiem, że konieczna jest stała adaptacja działalności biblioteki do zmieniających się zewnętrznych wymagań i oddziaływań. Ciężar ich koordynacji oraz wykorzystanie wyników powinny przejąć jednak organy kierownicze biblioteki odpowiedzialne za zarządzanie całym systemem, albowiem funkcja zarządzania musi być ściśle powiązana z badaniami skuteczności pracy biblioteki.

2.2. Przestrzeń infoekologiczna biblioteki akademickiej

Każda biblioteka powinna nieustannie doskonalić swoją działalność informacyjną, monitorując na bieżąco zmieniające się w szybkim tempie wymagania i potrzeby swoich użytkowników oraz dostosowując do nich swoją działalność.

Świat informacji bowiem przeniósł się do biblioteki, a właściwie on zawsze tu był. Ale jest i w Internecie. Czego oczekuje się od współczesnych bibliotek naukowych? Porządkowania informacji, odtruwania środowiska informacyjnego, czynienia tego środowiska przyjaznym dla człowieka – użytkownika informacji, humanizacji środowiska informacyjnego, edukacji informacyjnej, w tym w zakresie także ekologii informacji.

Biblioteki obecnie odgrywają istotną rolę w rozwiązywaniu informacyjnych problemów współczesności. Misją bibliotekarzy i pracowników informacji jest zapewnienie odbiorcom stałego (w większości bibliotek powszechnego i równego) dostępu do informacji – i na dodatek informacji o określonej wartości. Biblioteka tradycyjna jest magazynem informacji. Biblioteka nowoczesna to wrota do informacji, jedno z ogniw sieci rozproszonych źródeł informacji. Pokaż mi swoją bibliotekę,

a powiem ci, kim jesteś. Biblioteka to bibliosfera i infosfera. Na straży tych wrót staje m.in. ekologia informacji.

Ekologia informacji to dziedzina w znacznym stopniu normatywna, posługująca się określoną aksjologią. Podkreśla znaczenie i wielość informacji, różną jej jakość i wartość. Ponieważ „ekologiczny” w tym kontekście oznacza „czysty”, „zdrowy”, „przyjazny dla organizmu”, to ulubionym przedmiotem ekologii informacji są różnorodne zagrożenia, które pojawiają się w sytuacji poznawania i korzystania z informacji.

W tym kontekście ekologia informacji jest dziedziną badań różnych rodzajów ekologii jako ekologicznych środowisk, które dbają (mają dbać!) o jakość informacji i zdrowie człowieka (Babik 2014). Niektórzy uważają taką koncepcję za utopijną, gdyż biblioteka jest postrzegana jako miejsce pozbawione kłopotów (swoiście pojmowany raj), w którym wszyscy użytkownicy chcą się uczyć oraz zdobywać wiedzę w celu współpracy z systemem, co zapewni satysfakcję z korzystania z informacji.

Biblioteka na tej płaszczyźnie ma do zrealizowania wiele istotnych zadań. Są to m.in. edukacja informacyjna i medialna, propagowanie kultury informacyjnej i ekokultury, budowanie zaufania do informacji, pomoc w zaspokojeniu potrzeb intelektualnych i duchowych czytelników, profilaktyka informacyjna (Babik 2015a, 2015b).

Ekologia informacji rozumiana jako rodzaj działalności polega m.in. na pomocy w selekcji i wartościowaniu informacji. To jedno z ważnych zadań współczesnych bibliotek – uczyć tworzyć, rozpowszechniać, odbierać, korzystać i wykorzystywać informacje rozumnie/rozsądnie, świadomie, z umiarem, odpowiedzialnie, propagować zasady infoekologiczne, w tym uprawiać tzw. profilaktykę wiedzy.

Praktyczne działania na rzecz ekologii informacji w bibliotece polegają na:

- zwiększaniu świadomości informacyjnej człowieka jako podmiotu w procesach informacyjnych,
- jego ochronie przed jego uprzedmiotawianiem za pomocą informacji (manipulacje),
- rozwijaniu kompetencji informacyjnych umożliwiających mu racjonalne zarządzanie informacją, panowanie nad nadmiarowością informacji, uniezależnianie się od niepożądanych wpływów informacji, zwłaszcza od manipulacji ludzkimi postawami i zachowaniami,
- wychowaniu/edukacji do odpowiedzialności za tworzenie/generowanie, przetwarzanie, rozpowszechnianie i wykorzystywanie informacji,
- równoważeniu rozwoju człowieka w świecie techniki, technologii i informacji,
- umiejętnym wykorzystywaniu informacji do budowania indywidualnej i zbiorowej wiedzy dla dobra jednostki i ogółu (Babik 2019).

Działania infoekologiczne w bibliotece mają też na celu zapobieganie anomalii informacyjnym, dzięki czemu stają się katalizatorem rozwoju człowieka. Ekologia informacji to cywilizacyjne wyzwanie dla społeczeństwa informacji i wiedzy XXI w., w tym dla współczesnego bibliotekarstwa. Nie jest to nowe dodatkowe zadanie dla bibliotek. Biblioteki od dawna realizują to zadanie, któremu została nadana nowa nazwa – ekologia informacji. Biblioteka powinna propagować w swojej działalności i kontaktach z użytkownikami zasady ekologii informacji. Ekologia informacji powinna też stać się ważnym elementem edukacji informacyjnej w bibliotece.

3. Biblioteka AGH – nowoczesna wielopłaszczyznowa akademicka biblioteka techniczna

Biblioteka AGH jest akademicką biblioteką naukową. Zajmuje ona szczególne miejsce wśród bibliotek technicznych. Jest to bowiem placówka oferująca informację specjalistyczną o charakterze technicznym na najwyższym, bo akademickim, poziomie. Jak każda inna biblioteka działa zgodnie ze swoimi założeniami programowymi i regulaminowymi. Jej główna funkcja polega na gromadzeniu, przechowywaniu oraz upowszechnianiu materiałów związanych z techniką, które stanowią doskonałe warsztat badawczy, projektowy i dydaktyczny dla pracowników naukowych oraz studentów studiujących kierunki techniczne.

3.1. Biblioteka AGH jako biblioteka akademicka, czyli integralna część uczelni

Zbiory tej biblioteki są przeznaczone, zgodnie z jej typem, dla wszystkich zainteresowanych, lecz głównymi ich użytkownikami są pracownicy naukowcy poszukujący odpowiedniego piśmiennictwa oraz zajmujący się techniką, w tym – jak to wynika z nazwy uczelni i biblioteki – górnictwem i hutnictwem. Rzadko można spotkać w tej bibliotece „turystów” chcących poszerzyć swoją wiedzę na inne tematy. Nic dziwnego, wszak biblioteka ta jest integralną częścią uczelni.

3.2. Wybrane przestrzenie działalności Biblioteki AGH

Omówione wcześniej wymiary biblioteki naukowej należy oczywiście odnieść do Biblioteki AGH. Poniżej zasygnalizuję dwie kwestie specyficzne dla tej biblioteki, a mianowicie – informację techniczną oraz pojmowanie biblioteki jako medium komunikacji społecznej. Jeżeli chodzi o informację techniczną, warto podkreślić specyfikę działalności tej biblioteki w obszarze gromadzonych zbiorów oraz oferowanych usług bibliotecznych.

Biblioteka AGH jako medium komunikacji społecznej ma do spełnienia ważne zadania. W obliczu ogromnych pokładów informacji i różnorodności form, w jakich są one wyrażane w Internecie, w końcu można odnieść te rozważania do bardzo ciekawej koncepcji Biblioteki Babel J.L. Borgesa (Szarama 2011). Zmieniły się nośniki i teksty mogą być uzupełniane o inne multimedialne materiały. Nadal jednak „na jedną rozsądną linijkę czy słuszną wiadomość przypadają mile bezsensownych kakofonii, słownych gmatwanin i niedorzeczności” (Borges 1972, s. 67). Obraz ten unaocznia obecną sytuację użytkownika informacji w przestrzeni informacyjnej, w której na równi funkcjonują fakty i fikcje. W poruszaniu się po tym labiryncie może mu pomóc jako rodzaj Borgesowskiego „puryfikatora” biblioteka, której zadaniem nie byłaby eliminacja dzieł zbędnych, lecz ułatwienie dostępu do tych najwartościowszych, oczywiście z wykorzystaniem ekologii informacji.

3.3. Przyszłość Biblioteki Głównej Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie

Nad przyszłością bibliotek zastanawiano się od początków ludzkości. Nic więc dziwnego, że zarówno bibliotekarze, jak i pracownicy informacji, a także uczelniani decydenci, starają się dociekać, jaka będzie w przyszłości Biblioteka AGH. Sprzyja temu zdecydowanie obecny jubileusz tej biblioteki, o którym już wspominałem. Niezależnie od różnego rodzaju „proroczych” konstatacji jest pewne, że biblioteka (zresztą każda) nie może przestać się rozwijać, jeśli chce przetrwać. Aby efektywnie zaspokajać potrzeby informacyjne jej współczesnych oraz potencjalnych użytkowników, biblioteka musi się ciągle zmieniać. Współczesny użytkownik bowiem intensywnie korzysta z nowych technologii. Musi mieć możliwość natychmiastowej komunikacji oraz wymaga bezzwłocznego dostarczenia mu odpowiedniej i pełnej informacji oraz materiałów bibliotecznych. Dlatego też biblioteka musi stać się również przestrzenią wirtualną, to jest miejscem wirtualnego i niemal natychmiastowego dostępu do pełnej informacji technicznej, niezależnie gdzie ona jest, oraz spełniać wymogi stawiane przez jej użytkowników. Sprostać tym wymaganiom niewątpliwie pomaga znaczący rozwój współczesnych technologii informacyjnych i komunikacyjnych (Kortwica 2011).

Ciągle zmieniająca się rzeczywistość oraz szybki postęp technologiczny oraz stale zwiększający się popyt na informację warunkujący rozwój wynalazków i teorii naukowych wymuszają również modyfikacje niektórych dotychczasowych działań bibliotek akademickich jako ośrodków informacji, w naszym przypadku informacji technicznej. Na naszych oczach dokonuje się ciągła ewolucja społeczeństwa obywatelskiego i informacyjnego, którego podstawą jest organizacja informacji i wiedzy.

Ogromny dynamizm tej transformacji powoduje konieczność dbania o wizerunek biblioteki i co za tym idzie o jakość oferowanych przez nią usług. Współczesna biblioteka techniczna – bez względu na charakter i przeznaczenie – staje się nie tylko miejscem spotkań czytelnika/użytkownika z informacją zawartą w książkach i innych dokumentach/materiałach bibliotecznych, specyficznych dla biblioteki technicznej, takich jak m.in. normy, ale też placówką kulturalno-edukacyjną otwartą na potrzeby różnych kategorii użytkowników oraz na potrzeby różnych grup społecznych (Karwowski 2011). Tym wyzwaniom współczesności i nowoczesności musi/powinna sprostać także Biblioteka AGH.

4. Podsumowanie

W kontekście niniejszych wywodów kształtuje się wizja Biblioteki AGH jako nowoczesnej placówki naukowej, dbającej przede wszystkim o wysoki poziom usług skierowanych do jej potencjalnych użytkowników. Z biblioteki o bardzo wysokich standardach technologicznych biblioteka ta staje się stopniowo miejscem pełnym nowinek technicznych i specjalistycznych, przekształcając się w nowoczesne centrum dostępu do wiedzy, głównie o charakterze technicznym (biblioteka wirtualna, biblioteka cyfrowa), i ważny ośrodek życia społecznego. Wspomaga badania naukowe, jest źródłem inspiracji nowych innowacyjnych pomysłów projektowych i konstrukcyjnych, a także promuje wiedzę poza uczelnią. Z pewnością Bibliotekę AGH czekają ciągle, a czasem drastyczne, zmiany na wszystkich wymienionych w tekście płaszczyznach. Jakie będą owe zmiany i kiedy one nastąpią, najpewniej zdecyduje rozwój technologiczny oraz świadomość i presja społeczna związana z potrzebą takiej, a nie innej biblioteki, a także dostęp do środków finansowych i wola polityczna decydentów, które mogą zahamować nawet najszybciej rozwijającą się technologię.

Bibliografia

- Babik W. (2014). *Ekologia informacji*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. ISBN 8323309817.
- Babik W. (2015a). *Ekologia informacji w bibliotece społeczności informacyjnej*. W: *Biblioteka w społeczeństwie wiedzy. Informacja. Edukacja. Profesjonalizm. Konferencja naukowa Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego*. Red. T. Piestrzyński, J. Jerzyk-Wojtecka. Łódź: Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego, s. 59–69. ISBN 9788380881914.

- Babik W. (2015b). Infoekologia w tradycyjnej przestrzeni bibliotecznej? W: Biblioteki bez użytkowników...? Diagnoza problemu. V Ogólnopolska Konferencja Naukowa, Supraśl 14–16 września 2015. Red. H. Brzezińska-Stec, J. Żochowska. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, s. 69–77. ISBN 9788374314848.
- Babik W. (2019). Biblioteka... to ekologia informacji. *Rozprawy Społeczne*, t. 13, nr 2, s. 16–25.
- Borges J.L. (1972). Fikcje. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy. ISBN 9788366272811.
- Głowacka E. (1992). Problem funkcji informacyjnej biblioteki uniwersyteckiej. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek. ISBN 8385263268.
- Karwowski M. (2011). Jaka będzie biblioteka przyszłości? W: *Wizje bibliotek i bibliotekarstwa*. Red. A. Bajor. Katowice: Studio Noa, s. 105–111. ISBN 9788360071458.
- Kotwica A. (2011). Zmieniający się wizerunek biblioteki specjalistycznej na przykładzie Biblioteki Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze w latach 2008–2010. W: *Wizje bibliotek i bibliotekarstwa*. Red. A. Bajor. Katowice: Studio Noa, s. 97–104. ISBN 9788360071458.
- Szarama M. (2011). Europeana jako współczesna próba realizacji mitu o utopii wiedzy. W: *Wizje bibliotek i bibliotekarstwa*. Red. A. Bajor. Katowice: Studio Noa, s. 112–118. ISBN 9788360071458.

Stanisław Skórka

AGH Akademia Górniczo-Hutnicza, Biblioteka Główna AGH

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Czy bibliotekarze będą jeszcze potrzebni? Obszary kompetencji przyszłych pracowników bibliotek akademickich

Streszczenie: Od czasu pojawienia się komputerów oraz sieci globalnej przewidywano rychły koniec bibliotek lub radykalną zmianę ich funkcjonowania (Licklider 1970, s. 19–21). Dziś wiadomo, że schyłek działalności bibliotek raczej nie nastąpi w najbliższym czasie. Nie ulega jednak wątpliwości, że zarówno instytucja, jak i profesja ewoluują – muszą nadążać za aktualnymi trendami albo przestaną być potrzebne.

W literaturze znaleźć można wiele propozycji dotyczących przyszłości zawodu bibliotekarza. Szczególnie interesujące z punktu widzenia niniejszego artykułu są prognozy wskazujące na określone kompetencje i umiejętności, w jakie wyposażony będzie pracownik biblioteki przyszłości.

Autor przedstawi koncepcję przyszłości profesji bibliotekarza, opierając się na siedmiu obszarach, do których zalicza się większość kompetencji i umiejętności cenionych współcześnie. Należą do nich: obszar IT, obszar UX – dotyczący wrażeń użytkownika (*user experience*), obszar HCI (*human–computer interaction*) – interakcja użytkowników z cyfrowymi zasobami i usługami bibliotek, obszar *open access*, obszar zasobów cyfrowych, obszar bibliometrii oraz specjalność dziedzinowa (naukowa).

Słowa kluczowe: zawód bibliotekarza, biblioteki akademickie, przyszłość bibliotek, kompetencje zawodowe

1. Wstęp

Według autorów tekstów z serwisów Zmiana Zawodowa oraz PulsHR (Ciećwierz b.d.; Klyta 2022) odpowiedź na pytanie zawarte w tytule artykułu jest jednoznaczna – nie. Podobnie jak w przyszłości prawdopodobnie nie będą potrzebni górnicy, hutnicy, kelnerzy, bariści, piloci wojskowi i wiele innych profesji. Zastąpić ich mają roboty i technologia informacyjna. Niniejszy tekst jest próbą odpowiedzi

na wspomniane pytanie z perspektywy bibliotekarza – praktyka i teoretyka, uczestniczącego także w kształceniu kadr bibliotecznych.

Przytoczona powyżej sceptyczna opinia dotycząca przyszłości zawodu bibliotekarza może być uzasadniona, zważywszy również na zmniejszenie liczby lub przekształcanie kierunków studiów z zakresu informacji naukowej i bibliotekoznawstwa na wielu uczelniach w Polsce, które dotychczas się tym zajmowały (Kocójowa 2004)¹. Uważa się jednak, że sam kierunek ma w sobie potencjał, pod warunkiem uwzględnienia w programach nauczania treści o charakterze *big data* oraz *data mining* (Klyta 2022).

Temat kształcenia bibliotekarzy oraz kompetencji, jakie powinni mieć, doczekał się bogatej literatury przedmiotu zarówno w języku polskim (m.in. Zybert 1995; Bogłowska, Szewczak 2001), jak i angielskim. Omawiano w niej m.in. perspektywę zawodu (Australian Library and Information Association 2014), kompetencje przydatne w zawodzie (Seminelli 2016) i nowe stanowiska.

2. Kompetencje przyszłości

Każda profesja, aby przetrwać, powinna ewoluować, rozwijać się i nadążać za współczesnymi wymogami cywilizacji oraz potrzebami ludzi. Ewolucja zawodu może być związana z różnymi czynnikami, których pojawienie się lub zniknięcie wywiera wpływ na zmianę paradygmatu, wywołuje konieczność przemyślenia na nowo koncepcji kształcenia itp. W przypadku zawodów XXI w. do takich czynników, zdaniem autorów raportu *Future Work Skills 2020* (Davies 2011, s. 3–5), należą:

- długość życia – wydłużająca się globalna długość życia zmienia charakter kariery i uczenia się;
- pojawienie się urządzeń i systemów inteligentnych;
- wszechobecna komputeryzacja – ogromny wzrost liczby czujników i mocy obliczeniowej czyni świat programowalnym systemem;
- pojawienie się nowych mediów – nowe narzędzia komunikacji wymagają nowych umiejętności korzystania z mediów nie tylko tekstowych;
- rozszerzone struktury organizacyjne (*superstructured organizations*) – technologie społeczne napędzają nowe formy produkcji i tworzenia wartości;
- świat globalnie połączony – rozwijająca się ogólnoswiatowa łączność stawia różnorodność i zdolność adaptacji w centrum działań organizacyjnych.

¹ Według portalu Oto Uczelnie tylko cztery uniwersytety w Polsce prowadzą kierunek studiów pn. informacja naukowa i bibliotekoznawstwo, tj. UW, UAM, UŚ oraz UWŕ (Otoutuczelnie.pl b.d.).

Współcześnie szczególnie wyraźnie można dostrzec dwa zjawiska mające największy wpływ na rolę i zadania bibliotekarzy oraz na ewolucję profesji:

- Zmieniające się środowiska informacyjne – obecnie widoczny jest trend łączenia ekosystemów informacyjnych w zintegrowane cyfrowe środowiska wykorzystujące różne formaty, rodzaje danych i treści, ale także dające użytkownikom możliwość płynnego przechodzenia między nimi i realizowania różnorodnych potrzeb informacyjnych. Systemy dawniej istniejące jako samodzielne instalacje, zamknięte w pomieszczeniach lub budynkach, nie zaspokajają już potrzeb dzisiejszych użytkowników, ich nazwa („systemy offline”) trafnie sugeruje, że znajdują się poza siecią, niejako na poboczu autostrady informacyjnej. Dodatkowym atutem współczesnych platform cyfrowych jest możliwość samodzielnego przeglądania zasobów przez użytkownika dzięki tzw. narzędziom odkrywania (*discovery*) (Skórka 2017).
- Nowa generacja użytkowników bibliotek – to m.in. ludzie urodzeni między rokiem 1990 a 2010, nazywani „cyfrowymi dziećmi”, „pokoleniem Z”, wyznający zasadę „trzech C” (*connect, communication, change*) (Kotarbiński 2021, s. 30), wyposażeni w urządzenia mobilne, chcący być stale online i szybko uzyskiwać potrzebne im informacje. Nazywani także „prosumentami”, czyli konsumentami i twórcami informacji równocześnie (Skórka 2012, s. 29), potrafią równolegle pracować w kilku środowiskach (*multiscreening*) (Adamczyk et al. 2014, s. 14). Stanowią wyzwanie dla bibliotek, które z reguły wolniej wprowadzają innowacje m.in. ze względów ekonomicznych.

Współczesny użytkownik biblioteki ma potrzeby lub raczej wymagania podobne pod pewnymi względami do oczekiwań klientów sklepów internetowych. Tego rodzaju konsumenci, świadomi swej władzy, mogą oczekiwać, by firmy świadczące usługi dopasowywały je do ich preferencji. Jednym z przykładów takich wymagań jest pięć tzw. reguł świadomego swej władzy konsumenta:

1. Nie marnuj mojego czasu – Internet pozwala oszczędzić czas, użytkownicy są zajęci i skupieni na swoich potrzebach.
2. Daj mi to, czego chcę, i wtedy, kiedy tego chcę – użytkownicy pragną najmniejszym wysiłkiem znaleźć poszukiwaną treść i zająć się innymi sprawami.
3. Daj mi konkret, a nie jakąś paplaninę – zbyt dużo nieistotnej treści sprawia, że odbiorcy odczuwają niezadowolenie i postrzegają takie działanie za próbę realizacji interesów przedsiębiorstwa z pominięciem ich potrzeb.

4. Nie wykorzystuj mnie – użytkownicy są podejrzliwi i ostrożni wobec m.in. praktyk zasypywania niechcianą pocztą, newsletterami itp.
5. Nie rozczarowuj mnie – e-klienci nie wybaczą, mając wiele możliwości wyboru, opuszczają witryny internetowe, które nie zaspokajają ich potrzeb (Windham, Orton 2001, s. 43–44).

Handel elektroniczny przyniósł wygodę, o której użytkownicy wcześniej nie myśleli – była ona raczej w sferze fantastyki naukowej. Podobnie można powiedzieć o usługach bibliotek – mimo że nowinki technologiczne w dziedzinie wyszukiwania implementowane są później niż w e-handlu², poszukiwanie informacji stało się zdecydowanie łatwiejsze niż w czasach książki rękopiśmiennej i drukowanej. Znajomość potrzeb użytkowników i umiejętność ich badania okazuje się przydatna m.in. podczas planowania nowych usług lub rozwijania dotychczasowych. Tradycyjne umiejętności bibliotekarza w zakresie gromadzenia i zarządzania zbiorami będą, jak się wydaje, nadal wymagane. Pojawia się jednak potrzeba nabycia dodatkowych kompetencji w zakresie marketingu, zarządzania dużymi zespołami ludzkimi i projektami, a także umiejętności sporządzania i negocjowania umów, w celu m.in. zapewnienia stałego dostępu do baz danych i e-booków przy jednoczesnym optymalnym finansowaniu (Australian Library and Information Association 2014, s. 14).

3. Potrzeby bibliotek akademickich

Przed bibliotekami akademickimi nieustannie stawiane są nowe wyzwania wynikające z zadań uczelni, postępu i rozwoju technologii, oczekiwań użytkowników czy wzrastającej ilości informacji oraz danych i związaną z tym koniecznością uporządkowania oraz ułatwienia dostępu do nich wszystkim zainteresowanym. Ten fakt powinien raczej cieszyć niż martwić, ponieważ pozwala snuć plany o dalszym rozwoju bibliotek w uczelniach i nie tylko. Skłania także do zastanowienia się, jakie kompetencje będą musieli mieć pracownicy bibliotek za kilka lub kilkanaście lat. Jakie umiejętności okażą się przydatne do podjęcia nowych zadań wynikających z potrzeb użytkowników, przed którymi stanie biblioteka?

W społeczeństwie, niestety, wciąż obecny jest stereotyp bibliotekarza lub raczej bibliotekarki – kobiety niezadowolonej z życia, w niemodnych strojach

² Przykładem jest zastosowanie nawigacji fasetowej, którą w księgarni Amazon wprowadzono w 1999 r., a w bibliotekach dopiero od 2006 r. w katalogu biblioteki North Carolina State University (por. Skórka 2014, s. 103).

(Machcińska 2014). Z jego nieaktualności zdają sobie sprawę głównie bibliotekarze lub stosunkowo nieliczne grono osób orientujących się w zadaniach współczesnej biblioteki akademickiej. W Polsce według *Klasyfikacji zawodów i specjalności* (Departament Rynku Pracy 2014) w grupie „bibliotekoznawcy, archiwiści i muzealnicy” (nr zawodu 262) wyszczególniono podkategorię „bibliotekoznawcy i specjaliści zarządzania informacją” (nr 2622), w której wyodrębniono aż dziewięć zawodów i specjalności mających związek z pracą w bibliotece, m.in. analityk informacji i raportów medialnych, analityk ruchu na stronach internetowych, menedżer zawartości serwisów internetowych i specjalista zarządzania informacją. Bez przeprowadzenia szczegółowych badań trudno stwierdzić, na ile powyższe etykiety używane są w polskich bibliotekach uniwersyteckich. Niewykluczone, że ich powszechne stosowanie rzuciłoby nieco inne światło na całą profesję, podkreślając tak współcześnie istotną specjalistyczną wiedzę oraz cyfrowe kompetencje tej grupy zawodowej.

Na pytanie o to, jakie umiejętności powinien mieć pracownik biblioteki akademickiej w drugiej dekadzie XXI w., próbowali odpowiedzieć m.in. autorzy australijskiego raportu *Future of the Library* (Australian Library and Information Association 2014, s. 4), według których do najważniejszych obszarów kompetencji współczesnego i przyszłego bibliotekarza lub specjalisty ds. informacji należą:

- znajomość szerokiego kontekstu środowiska informacyjnego,
- poszukiwanie informacji,
- architektura informacji,
- organizacja i dostęp do informacji,
- informacyjne usługi, źródła i produkty,
- zarządzanie informacją,
- generowanie wiedzy.

Wzbogacając kompetencje z powyższych obszarów wiedzy o listę umiejętności, jakie wskazali dyrektorzy bibliotek uniwersyteckich z Finlandii (Widén, Kronqvist-Berg 2014), uzyskuje się obszerny zestaw wymagań i oczekiwań od współczesnego, ale także przyszłego pracownika biblioteki.

Należą do nich:

- Umiejętności informatyczne – sprawności technologiczne, w tym w rozwoju systemów (architektury) i budowaniu środowisk sieciowych.
- Wiedza o środowisku badawczym i pracy – znajomość i rozumienie potrzeb użytkownika biblioteki (badacza), zarządzanie badaniami oraz biegłość w zakresie metod bibliometrycznych.

- Umiejętności pedagogiczne – potrzebne do uczestniczenia w procesach uczenia się, zaplanowania odpowiedniej edukacji użytkowników oraz wsparcia w rozwijaniu sprawności w korzystaniu z informacji.
- Umiejętności społeczne i komunikacyjne obejmujące kompetencje społeczne i interaktywność, znajomość języków, sprawności w komunikowaniu się różnymi kanałami oraz wiedza z zakresu marketingu.
- Sprawność w zarządzaniu zbiorami, umiejętność zarządzania zbiorami cyfrowymi, *big data*, metadanymi i ogólnie rozumianego zarządzania informacją.
- Umiejętności zarządzania organizacją, projektami, realizacja kształcenia ustawicznego, znajomość prawa autorskiego, umów i licencji (Widén, Kronqvist-Berg 2014).

Powyższy zbiór kompetencji częściowo pokrywa się z propozycją autorów raportu zawierającego wytyczne dotyczące konstruowania treści programów nauczania przyszłych bibliotekarzy (Norlander, Barchas-Lichtenstein 2021). Z zestawienia wyłania się ponadto obraz interdyscyplinarnej profesji, która zdaje się odbiegać od tradycyjnie rozumianego bibliotekarstwa – opartego m.in. na bibliologii (Sosińska-Kalata 1995, s. 35) – i zmierzać raczej w kierunku zarządzania i organizacji informacji. Tak właśnie wygląda zauważalna od pewnego czasu ewolucja bibliotekoznawstwa i informacji naukowej.

Wspomniane umiejętności pokrywają się w dużej części również z oczekiwaniami dyrektorów polskich bibliotek akademickich wobec kandydatów do pracy. Na podstawie ogłoszeń o pracę w bibliotekach akademickich zamieszczonych w portalach Pracuj.pl oraz Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich autor zamierzał ustalić, jakie oczekiwania względem kandydatów formułowane są przez pracodawców. Czy na ich podstawie dostrzec można przyszłe trendy w zawodzie? Okazało się, że w zakresie nazw stanowisk nie widać zmiany, nadal poszukiwani są ludzie do pełnienia obowiązków młodszego bibliotekarza, bibliotekarza, kustosa bibliotecznego itp. – rzadko podawana jest np. specjalizacja. Jedynie w ogłoszeniu wysłanym z Biblioteki Głównej Wojskowej Akademii Technicznej pojawiła się nazwa stanowiska i specjalność „kustosz biblioteczny – specjalista ds. zasobów elektronicznych” (Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich 2022a)³. Wśród podstawowych kompetencji wymaganych od kandydatów wymieniano komunikatywność i umiejętność pracy w zespole oraz znajomość języka angielskiego. Cenioną umiejętnością jest, co nie

³ Oferty pracy przeglądano w okresie między 25 sierpnia a 16 września 2022 r.

dziwi, obsługa komputera. Autor zauważył także, że w dwóch ogłoszeniach ze Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie pojawił się wymóg: „Umiejętność realizacji zadań pod presją czasu” (Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich 2022b) – jest to kolejny dowód na ewolucję zawodu i zerwanie ze stereotypami spokojnej (żeby nie powiedzieć: nudnej) pracy.

4. Nowe zawody a tradycyjne kompetencje

Rozważając dalsze kierunki ewolucji zawodu bibliotekarza lub może ogólniej – pracownika biblioteki akademickiej – można przywołać przykłady krajów Europy Zachodniej i Stanów Zjednoczonych. Nietrudno zauważyć występowanie m.in. nazw specjalności znanych wcześniej głównie ze świata biznesu lub usług. W sporej części z nich pominięto termin „bibliotekarz” (San José State University School of Information 2023, s. 21). W bibliotekach pojawili się zatem: menedżerowie (*data manager*, *information systems manager* – Helsinki University Library), doradcy (m.in. *information consultant* – np. University of Aberdeen Library), analitycy (*bibliometric analyst* – np. KTH University Library w Sztokholmie), specjaliści (np. *monograph receiving specialist* – Stanford Libraries, *information specialist* – Helsinki University Library), architekci (np. *digital research architect* – Stanford Libraries)⁴. Zjawisko to ma jednak i negatywną stronę, przejawiającą się brakiem zrozumienia przez użytkowników biblioteki, czym zajmuje się taki specjalista informacji lub analityk (Frederick 2020). Podobne zjawisko występować może na uczelniach, gdzie utrwaloną w świadomości społeczności akademickiej nazwę „biblioteka” zastąpiono słowem „centrum”.

Jak wspomniano na początku niniejszego artykułu, postęp w zakresie technologii informatycznych oraz idący w ślad za nim rozwój usług mobilnych, cyfrowa postać informacji oraz ewolucja sposobów ich wyszukiwania zmieniają także oczekiwania wobec bibliotek i ich pracowników. Upraszczając, przed bibliotekarzami stoją dotychczasowe zadania, ale w rozszerzonej formie. Należą do nich opisywanie informacji (bez metadanych użytkownik nie odnajdzie obiektu w sieci), łączenie i integracja zasobów (współpraca między systemami zapewnia bezkolizyjny dostęp do treści, nawigację w obrębie danych), udostępnianie bez fizycznego przemieszczania książek lub czytnika (treść staje się wolna od swojego nośnika) oraz dbanie o markę (zapewnianie wysokiej jakości usług, poszerzanie wiedzy oraz informowanie

⁴ Por. np. KTH Library b.d.; Stanford Libraries b.d.; University of Aberdeen: Library b.d.

o tym świata zewnętrznego). Biorąc pod uwagę wspomniane wyzwania, autor wyodrębnił sześć obszarów kompetencji i umiejętności, w ramach których w przyszłości mogą być kształtowane zadania bibliotekarzy. W tabeli 1 zostały one zestawione z propozycjami stanowisk i specjalności, które wymieniono w klasyfikacji przygotowanej na potrzeby rynku pracy (Departament Rynku Pracy 2014), wzbogaconymi o propozycje z raportu *MLIS Skills at Work* (San José State University School of Information 2023). Obszary te dotyczą: technologii informacyjnej, wrażeń użytkownika (UX), *open access*, zasobów cyfrowych, bibliometrii i analiz, specjalizacji naukowej i dziedzinowej, marketingu i zarządzania marką.

Tabela 1

Zestawienie obszarów kompetencji i umiejętności z odpowiadającymi im nazwami profesji

Nazwa obszaru	Cechy i zadania	Nazwa profesji
Obszar IT	– projektowanie systemów i aplikacji; – utrzymywanie systemów bibliotecznych i administrowanie nimi	– projektant i administrator baz danych; – programista aplikacji; – projektant interfejsu użytkownika; – administrator systemów; – menedżer systemu
Obszar UX/AI	– badanie wrażeń użytkownika (<i>user experience</i>); – analiza interakcji użytkowników z zasobami/usługami bibliotek (<i>human–computer interaction</i>); – architektura informacji; – testowanie systemów i witryn internetowych	– analityk informacji i raportów medialnych; – analityk doświadczenia użytkowników (<i>user experience analyst</i>); – specjalista do spraw rozwoju stron internetowych; – tester oprogramowania komputerowego; – architekt informacji; – <i>content manager</i>
Obszar <i>open access</i>	– udostępnianie publikacji w otwartym dostępie; – zarządzanie danymi badawczymi; – koordynowanie polityki otwartości; – edukacja nt. otwartej nauki	– specjalista informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej; – specjalista zarządzania informacją; – <i>data steward</i>; – <i>data curator</i>; – <i>research data curator</i>; – <i>open science intelligence worker</i>

Tabela 1 cd.

Obszar zasobów cyfrowych	– organizacja zasobów cyfrowych i zarządzanie nimi; – digitalizacja, obróbka materiałów cyfrowych; – tworzenie opisów i metadanych	– menedżer zawartości serwisów internetowych; – specjalista zarządzania informacją; – specjalista zarządzania dokumentacją; – grafik komputerowy
Obszar bibliometrii, analiz	– prowadzenie statystyk i analiz bibliometrycznych	– analityk baz danych (<i>data scientist</i>); – analityk informacji i raportów medialnych
Obszar naukowo-dziedzinowy	– specjalizacja z zakresu danej dyscypliny naukowej lub praktycznej; – wsparcie w procesie wyszukiwania informacji naukowej	– doradca do spraw zasobów bibliotecznych; – <i>curator of special collections</i>; – <i>curator for collection</i>; – <i>subject specialist</i>; – <i>research librarian</i>; – <i>personal librarian</i>; – <i>information advisor</i>
Obszar marketingu i zarządzania marką	– organizacja wydarzeń; – prowadzenie social mediów (profilu w portalach społecznościowych, blogów itp.); – promocja działań i usług biblioteki	– specjalista do spraw mediów społecznościowych; – specjalista do spraw marketingu; – specjalista do spraw <i>public relations</i>; – menedżer marki

(źródło: opracowanie własne na podstawie: Departament Rynku Pracy 2014; San José State University School of Information 2023)

Niektóre z etykiet nie mają jeszcze polskich odpowiedników, dlatego autor zachował oryginalną pisownię. Przykładem są np. *data steward*, *data curator* czy *research librarian* – choć w ostatnim przypadku odpowiednikiem wydaje się bibliotekoznawca, którego zadania związane są m.in. z szeroko pojętą działalnością naukową (Informacja o zawodzie... 2018, s. 9).

5. Podsumowanie

Specyfika pracy i oparcie większości usług na systemach i aplikacjach sieciowych sprawiają, że część pracy współczesny użytkownik może wykonać za pomocą komputera lub smartfona z dostępem do Internetu, dlatego podczas analizy ewolucji

stanowisk bibliotecznych na świecie dostrzeżono tendencję do rozdzielania zadań dawniej przydzielanych bibliotekarzom, a obecnie asystentom lub technikom bibliotecznym (U.S. Bureau of Labor Statistics b.d.). Tego typu struktura stanowisk stosowana jest w Europie m.in. w hiszpańskich bibliotekach akademickich zatrudniających asystentów bibliotecznych, których zadaniem, według American Library Association, jest pomagać bibliotekarzom i technikom bibliotecznym w organizowaniu zasobów bibliotecznych i udostępnianiu ich użytkownikom (American Library Association b.d.). W punkcie dystrybucji zbiorów pomocnicy biblioteczni wypożyczają i zbierają książki, czasopisma, kasety wideo i inne materiały. Wymagania rekrutacyjne dla asystentów bibliotecznych są na ogół minimalne. Kompetencje oraz zadania w takiej hierarchii stanowisk służbowych można opisać następująco:

- bibliotekarz – wyższe wykształcenie, tytuł naukowy, zadania: obsługa pracowników naukowych, doradztwo, badania, szkolenia, tworzenie baz danych i organizowanie zasobów w sposób łatwy do znalezienia, opieka nad technikami i asystentami bibliotekarzy;
- technik bibliotekarz – wykształcenie średnie lub wyższe, zadania: obsługa użytkowników (udostępnianie, digitalizacja, ksero, wypożyczenia, zapisy itp.);
- asystent bibliotekarza – wykształcenie zawodowe lub średnie, stażysta, zadania: obsługa magazynu, czynności intrologatorskie, opieka nad zbiorami, wsparcie technika bibliotekarza itp.

W takim sposobie organizacji pracy kładzie się większy nacisk na samodzielność użytkownika, stawiając go w roli osoby eksplorującej zasoby bez niczyjej pomocy, rolę bibliotekarza zaś ograniczając do bycia w gotowości – reagowania na konkretne prośby i potrzeby. Obserwacje piszącego te słowa wskazują, że w najbliższej przyszłości tak będzie wyglądać obsługa czytelników w większości bibliotek, szczególnie w tych z wolnym dostępem. Odnosząc się do powyższej hierarchii, można przewidywać, że w polskich realiach struktura stanowisk w bibliotece akademickiej będzie wyglądać następująco: bibliotekoznawca, bibliotekarz oraz pomocnik bibliotekarza (Informacja o zawodzie... 2018, s. 8).

Odpowiadając na pytanie zadane w tytule, można stwierdzić, że przetrwanie profesji zależy od adaptowania się jej przedstawicieli do nieustannych zmian – aktywność, rozwijanie umiejętności oraz innowacyjne podejście były i są najlepszym gwarantem istnienia każdego zawodu. Na zakończenie warto przytoczyć pewną zasłyszaną dewizę ze świata biznesu: „każda firma jest jak roślina: albo się rozwija, albo usycha”. To trafne spostrzeżenie odnosi się również do bibliotek.

Bibliografia

- Adamczyk P., Barciński P., Bubak P. et al. (2014). Perspektywy rozwojowe mobile online w Polsce. Raport [online]. IAB Polska. Dostępny w: https://iab.org.pl/wp-content/uploads/2014/09/raport_iab_polska_mobile.pdf [przeglądany 16.03.2023].
- American Library Association (b.d.). Library assistants and technicians [online]. Dostępny w: <https://www.ala.org/educationcareers/assistant> [przeglądany 18.03.2023].
- Australian Library and Information Association (2014). Future of the Library and Information Science Profession: Library and Information Professionals [online]. Dostępny w: <https://read.alia.org.au/content/future-library-and-information-science-profession-library-and-information-professionals> [przeglądany 7.09.2023].
- Bogłowska A., Szewczak J. (oprac.) (2001). Bibliotekarz dziedzinowy w bibliotekach akademickich. Materiały z seminarium zorganizowanego przez Bibliotekę Główną UMK w dniach 26–27 października 2000 r. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. ISBN 8323113505.
- Ciećwierz J. (b.d.). Zawody przyszłości – co nas czeka za 20 lat? [online]. Dostępny w: <https://zmianazawodowa.pl/wiedza/zmiana-zycia-i-pracy/297-zawody-przyszlosci-co-nas-czeka-za-20-lat> [przeglądany 10.03.2023].
- Davies A., Fidler D., Gorbis M. (2011). Future Work Skills 2020 [online]. Institute for the Future for the University of Phoenix Research Institute. Dostępny w: https://legacy.iftf.org/uploads/media/SR-1382A_UPRI_future_work_skills_sm.pdf [przeglądany 14.03.2023].
- Departament Rynku Pracy (2014). Klasyfikacja zawodów i specjalności [online]. Dostępny w: <https://psz.praca.gov.pl/rynek-pracy/bazy-danych/klasyfikacja-zawodow-i-specjalnosci> [przeglądany 16.03.2023].
- Frederick D.E. (2020). Librarians in the era of artificial intelligence and the data deluge. *Library Hi Tech News* [online], vol. 37, no. 7, s. 1–7. Dostępny w: <https://doi.org/10.1108/LHTN-03-2020-0029> [przeglądany 14.03.2023].
- Informacja o zawodzie. Bibliotekoznawca (262203) (2018) [online]. Warszawa: Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Departament Rynku Pracy. Dostępny w: http://www.infodoradca.edu.pl/pdf/5_Bibliotekoznawca.pdf [przeglądany 11.07.2023].
- Klyta T. (2022). Po tych studiach o dobrej pracy możesz zapomnieć [online]. PulsHR. Dostępny w: <https://www.pulshr.pl/edukacja/po-tych-studiach-o-dobrej-pracy-mozesz-zapomniec,85958.html> [przeglądany 10.03.2023].
- Kocójowa M. (2004). Akredytacja studiów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej: dylematy etyczne. W: W kręgu książki, biblioteki i informacji naukowej: księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Zbigniewowi Żmigrodzkiemu. Red. K. Heska-Kwaśniewicz, współpr. D. Pietruch-Reizes. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 174–181. ISBN 8322613059.
- Kotarbiński J. (2021). Marka 5.0. Człowiek i technologie: jak tworzą nowe wartości? Warszawa: PWN. ISBN 9788301218386.

- KTH Library (b.d.). Staff Directory [online]. Dostępny w: <https://www.kth.se/directory/t/tr?l=en> [przeglądany 14.03.2023].
- Licklider J.C.R. (1970). Biblioteki przyszłości. Tł. A. Składanek, E. Stolarska. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Machcińska K. (2014). „Bo nie wyglądasz jak bibliotekarka”. *Forum Książki* [online], nr 1(01). Dostępny w: <https://prenumeruj.forumakademickie.pl/fk/2014/01/bo-nie-wygladasz-jak-bibliotekarka/> [przeglądany 8.01.2023].
- Norlander R.J., Barchas-Lichtenstein J. (2021). Skills for 21st-Century Librarians: Learning Objectives for Library Programming. Knology Publication #IML.074.707.02 [online]. Chicago: American Library Association. Dostępny w: https://www.ala.org/tools/sites/ala.org.tools/files/content/Learning%20Objectives_Competency%20Training_08%2031.pdf [przeglądany 7.09.2023].
- Otuczelnie.pl (b.d.). Informacja naukowa i bibliotekoznawstwo [online]. Dostępny w: <https://www.otuczelnie.pl/artukul/859/Informacja-naukowa-i-bibliotekoznawstwo> [przeglądany 14.07.2023].
- San José State University School of Information (2023). MLIS Skills at Work: A Snapshot of Job Postings [online]. Dostępny w: http://ischool.sjsu.edu/sites/default/files/content_pdf/career_trends.pdf [przeglądany 16.03.2023].
- Seminelli H. (2016). Librarian as professional. *The Serials Librarian* [online], vol. 71, iss. 1, s. 63–69. Dostępny w: <https://doi.org/10.1080/0361526X.2016.1168667> [przeglądany 11.09.2023].
- Skórka S. (2012). Biblioteka akademicka wobec wyzwań użytkowników „generacji Google”. *Biblioteka i Edukacja* [online], nr 1, s. 27–38. Dostępny w: <https://bg.up.krakow.pl/bie/index.php/bie/article/view/4> [przeglądany 16.03.2023].
- Skórka S. (2014). Fasety na nowo odkryte. Integrowanie systemów nawigacji i organizowania informacji. *Zagadnienia Informacji Naukowej* [online], t. 52, nr 2, s. 92–109. Dostępny w: <http://ojs.sbp.pl/index.php/zin/article/view/551/501> [przeglądany 17.03.2023].
- Skórka S. (2017). Wizualizacja nawigacji w serwisach typu discovery. *Toruńskie Studia Bibliologiczne* [online], t. 10, nr 2, s. 135–161. Dostępny: <https://doi.org/10.12775/TSB.2017.021> [przeglądany 11.09.2023].
- Sosińska-Kalata B. (1995). Koncepcja nauczania bibliotekarzy i pracowników informacji w Polsce po II wojnie światowej. W: Bibliotekarstwo i informacja naukowa: kształcenie w perspektywie nowego stulecia. Red. E.B. Zybert. Warszawa: Wydawnictwo SBP, s. 30–51. ISBN 8385778438.
- Stanford Libraries (b.d.). Staff directory [online]. Dostępny w: <https://library.stanford.edu/staff-directory> [przeglądany 25.09.2023].
- Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich (2022a). Biblioteka Główna WAT | 2 oferty pracy [online]. Dostępny w: <http://www.sbp.pl/artukul/?cid=24643&prev=658> [przeglądany 14.03.2023].

- Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich (2022b). Biblioteka Główna/Biblioteka przy Instytucie Medycyny Weterynaryjnej SGGW | Oferta pracy [online]. Dostępny w: <http://www.sbp.pl/artukul/?cid=24828&prev=658> [przeglądany 16.03.2023].
- University of Aberdeen: Library (b.d.). Contacts [online]. Dostępny w: <https://www.abdn.ac.uk/library/support/contacts-106.php> [przeglądany 14.03.2023].
- U.S. Bureau of Labor Statistics (b.d.). Occupational Outlook Handbook. Library Technicians and Assistants [online]. Dostępny w: <https://www.bls.gov/ooh/education-training-and-library/library-technicians-and-assistants.htm#tab-2> [przeglądany 14.07.2023].
- Widén G., Kronqvist-Berg M. (2014). The Future Librarian: A Diverse and Complex Professional [online]. *Proceedings of the IATUL Conferences*. Paper 7. Dostępny w: <https://docs.lib.purdue.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2052&context=iatul> [przeglądany 17.03.2023].
- Windham L., Orton K. (2001). Dusza nowego konsumenta: postawy, zachowania i preferencje e-klientów. Przeł. M. Rusiński. Warszawa: CeDeWu. ISBN 8387885169.
- Zybert E.B. (Red.) (1995). Bibliotekoznawstwo i informacja naukowa. Kształcenie w perspektywie nowego stulecia. Warszawa: Wydawnictwo SBP. ISBN 9788385778431.

Mirosława Prahl, Marzena Szczucka

Uniwersytet Gdański, Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego

Rola Biblioteki Uniwersytetu Gdańskiego w procesie oceny pracowniczej, awansu zawodowego oraz parametryzacji uczelni

Streszczenie: Ocena pracownicza, awans zawodowy, a w szczególności parametryzacja jednostki i ewaluacja dyscyplin naukowych to bardzo ważne procesy administracyjne zarówno z perspektywy pracownika naukowego, jak i całej uczelni. W artykule przedstawiona jest rola i zaangażowanie pracowników Biblioteki Uniwersytetu Gdańskiego w wymienione procesy, a także opisany model ścisłej współpracy pomiędzy bibliotekarzami a pracownikami naukowymi. W modelu tym podstawowym źródłem informacji wykorzystywanym do przygotowywania różnego rodzaju analiz jest Baza Wiedzy Uniwersytetu Gdańskiego tworzona przez BUG. W podsumowaniu zaprezentowane są dobre praktyki i plany na przyszłość.

Słowa kluczowe: biblioteka akademicka, ocena pracownicza, ewaluacja, parametryzacja, awans zawodowy, Baza Wiedzy UG

Na przestrzeni ostatnich lat biblioteki uczelniane podejmowały różnego rodzaju działania, aby efektywnie wspierać naukowców. Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego (BUG) pokonała długą i często wyboistą drogę, aby stać się tym miejscem, gdzie naukowiec kieruje swoje pierwsze kroki. Znajdzie tu pomoc przy wyborze czasopisma, sprawdzi, czy nie jest „drapieżne”, i dowie się, ile punktów otrzyma publikacja. Uzyska informacje, gdzie możliwe jest publikowanie w otwartym dostępie i na jakich licencjach. Będzie miał dostęp do szkoleń dopasowanych do swoich potrzeb oraz informacji o aktualnych regulacjach prawnych dotyczących oceny pracowniczej czy ewaluacji.

Biblioteka UG w latach 1970–1998 opracowywała kartoteki bibliografii publikacji pracowników uczelni. Katalogowano dane według kryteriów piśmienniczo-formalnych: książki, opracowania monograficzne, skrypty, opisy patentowe, mapy, rozdziały i utwory w pracach zbiorowych, artykuły w czasopismach, recenzje, głosy w dyskusji, wywiady, wypowiedzi, ilustracje, prace edytorskie, redakcyjne, tłumaczenia (Bibliografia 1993, s. 3). Opisy z lat 1970–1990 zostały zredagowane i wydane w wersji papierowej.

Drukowane księgi zastąpione zostały w Uniwersytecie Gdańskim (UG) rocznymi sprawozdaniami poszczególnych wydziałów umieszczanymi na ich stronach internetowych, zgodnie z Zarządzeniem nr 25/R/99 Rektora Uniwersytetu Gdańskiego z dnia 3 listopada 1999 r. w sprawie bibliografowania dorobku naukowego pracowników Uniwersytetu Gdańskiego (Zarządzenie... 1999).

W roku 2009 zauważono potrzebę kontynuacji bibliografii pracowników, ale już w innej, elektronicznej formie i zdecydowano o zakupie Expertusa®, jednego z najczęściej stosowanych wtedy w Polsce systemów do rejestracji danych bibliograficznych. Wdrożenie oraz administrowanie tego systemu na początku należało do zadań Oddziału Informacji Naukowej, a od 2014 r. do nowo powstałego Oddziału Bibliografii i Bibliometrii (OBiB). Ważnym elementem opisu bibliograficznego w nowym systemie były wskaźniki Impact Factor® oraz punktacja według obowiązującej listy ministerialnej. Po wprowadzeniu do systemu Expertus® ponad stu opisów w 2010 r. dane zostały upublicznione w Internecie. Baza danych otrzymała nazwę „Bibliografia Publikacji Pracowników, Doktorantów i Studentów UG”. Zarządzenie nr 3/R/11 Rektora Uniwersytetu Gdańskiego z dnia 3 stycznia 2011 r. w sprawie dokumentowania i upowszechniania dorobku naukowego pracowników, doktorantów i studentów Uniwersytetu Gdańskiego zobligowało autorów publikacji do rejestrowania swoich prac w nowo powstałej bazie (Zarządzenie... 2011). Korzystając z materiałów źródłowych znalezionych w zasobach bibliotecznych lub dostarczanych przez autorów, bibliotekarze powiększali zbiór danych. W dalszym ciągu publikowane były roczne sprawozdania wydziałowe, które również służyły bibliotekarzom jako źródło informacji o dorobku publikacyjnym. Stanowiły tym samym rodzaj nieformalnych formularzy zgłoszeniowych. Pracownicy OBiB często napotykali rozbieżności pomiędzy opisami bibliograficznymi stosowanymi przez naukowców a znormalizowanymi zasadami ich tworzenia. Sytuacja uległa znaczącej poprawie w związku z ewaluacją jednostek naukowych przeprowadzoną w 2013 r. Wówczas cztery wydziały, które zdecydowały się na przekazanie danych do Ankiety Jednostki PBN (Polska Bibliografia Naukowa) z systemu Expertus®, przygotowały dokumenty o znacznie wyższym poziomie poprawności i kompletności.

Niestety pomimo istnienia wspomnianego powyżej wymogu zgłaszania publikacji baza bibliograficzna nie była kompletna. Pracownicy zostali obciążeni dodatkowym obowiązkiem dostarczania materiału źródłowego, co uważali za niepotrzebną papierologię, a niektórzy nawet odbierali jako brak zaufania ze strony pracowników BUG. Bibliotekarze już wtedy starali się tłumaczyć, że zgłaszanie publikacji do bazy na bieżąco jest najlepszym sposobem na widoczność ich kompletnego dorobku publikacyjnego, skąd zawsze można go pobrać w formie różnego rodzaju raportów.

Pracownicy biblioteki podczas wizyt studyjnych w różnych europejskich bibliotekach uczelnianych obserwowali, jak tam realizowane jest wsparcie dla nauki w procesie publikacyjnym oraz w zakresie wykorzystywanych systemów, pomagające efektywnie przedstawiać dorobek naukowy uczelni. Zapoznali się w ten sposób ze standardem CERIF (*Common European Research Information Format*) – zbiorem zasad ułatwiających międzynarodową wymianę informacji o działaniach badawczych. CERIF jest opracowywany i rozwijany przez organizację non-profit EuroCris i od roku 2000 jego stosowanie jest zalecane przez Unię Europejską krajom członkowskim (Hamerska 2014, s. 161). Wtedy jednak funkcjonujące na zachodzie systemy typu CRIS (*Current Research Information System*) oparte na standardach CERIF wydawały się dla polskiej nauki odległą przyszłością.

Wyniki ewaluacji w 2013 r. pokazały, jak ważna jest rola bibliotekarza – weryfikatora poprawności danych, specjalisty z odpowiednimi kompetencjami, dla którego normy biblioteczne i wzory opisów to chleb powszedni. Pracownicy biblioteki zrozumieli, że poszerzając swoje umiejętności o znajomość i interpretację obowiązujących przepisów ministerialnych, będą w stanie w bardziej kompletny sposób pomóc pracownikom naukowym.

Zostało to zauważone nie tylko przez bibliotekę, ale i przez władze uczelni. „Od 2014 roku Bibliografia Publikacji Pracowników, Doktorantów i Studentów UG stała się źródłem danych o publikacjach ujętych w sprawozdaniu z działalności naukowo-badawczej uczelni, sporządzanym przez Biuro Rozwoju Kadr i Badań Naukowych UG” (Hamerska, Pańska 2015, s. 51).

Biblioteka postanowiła promować bazę Expertus®, prezentując jej możliwości na poszczególnych wydziałach. Podkreślano, że jest to doskonałe miejsce do upubliczniania kompletnego dorobku pracownika, a także moduł sprawozdawczy dla jednostki. Przedstawiona została nowa rola bibliotekarza jako przewodnika naukowca w gromadzeniu informacji o dorobku, jego analizie, wyszukiwaniu cytowań i obliczaniu indeksu Hirscha na podstawie różnych baz. Dzięki tym działaniom liczba zgłaszanych przez naukowców publikacji znacząco rosła, a kompetencje bibliotekarzy

coraz wyraźniej zaczynały być zauważane przez pracowników naukowych. Władze jednostek, widząc zwiększającą się kompletność i jakość danych, zaczęły korzystać z możliwości bazy, która „zapewniała uzyskiwanie pełnej analizy i statystyki bibliometrycznej” (Splendor® Systemy... 2022). Również pracownicy zaczęli pobierać raporty do różnych celów. Bibliotekarze wciąż służyli pomocą. Udzielali także indywidualnych instruktaży. Naturalną kolejną rzeczą stało się przeprowadzenie ewaluacji za lata 2013–2016 dla całego Uniwersytetu Gdańskiego na podstawie danych z systemu Expertus®. Pozytywne oceny i wysoka jakość danych w Module Sprawozdawczym PBN pokazały, że biblioteka bardzo dobrze wywiązała się ze swojego zadania.

W Ministerstwie Nauki i Szkolnictwa Wyższego trwały prace nad przygotowaniem zasad parametryzacji na kolejny okres. W BUG rozpoczęto poszukiwania systemu typu CRIS, dostosowanego do zmieniającej się rzeczywistości. Spodziewano się, że teraz będzie już niezbędny, jeśli konieczne jest dorównanie europejskim standardom prezentowania dorobku. W poszukiwaniu nowych rozwiązań pracownicy BUG skontaktowali się z Politechniką Warszawską, która tworzyła system spełniający oczekiwania i mający duży potencjał rozwojowy. Analizowana również była przydatność dwóch innych polskich systemów. Ostatecznie Uniwersytet Gdański stał się pierwszym uniwersytetem, który zdecydował się na kupno i wdrożenie oprogramowania Omega-PSIR, systemu pozwalającego na zebranie w jednym miejscu oraz łatwy dostęp do informacji o publikacjach, patentach, wdrożeniach, realizowanych projektach, broniących pracach doktorskich i dyplomowych; zapewniającego również integrację z Google Scholar, Web of Science, Scopus i wieloma innymi bazami czy systemami (Jaśkowiak 2019, s. 343–344). Testowanie nowego produktu rozpoczęto w lipcu 2016 r., a w lutym roku 2018 Baza Wiedzy Uniwersytetu Gdańskiego została zaprezentowana na posiedzeniu Senatu Uczelni i jeszcze w tym samym miesiącu nastąpił pierwszy przesył plików xml z nowego systemu do PBN.

Rok 2018 został zapamiętany zarówno przez bibliotekarzy, jak i pracowników naukowych jako rok wielkiej zmiany w podejściu do oceny parametrycznej jednostek naukowych. 20 lipca została podpisana nowa Ustawa o szkolnictwie wyższym i nauce (Ustawa... 2018, poz. 1668). Dla bibliotekarzy od razu stało się oczywiste, że muszą być jak najlepiej przygotowani do odpowiedzi na pytania pracowników naukowych dotyczące nowych zasad parametryzacji. Naukowcy przyzwyczaili się już do tego, wielokrotnie otrzymywali odpowiedzi i porady w kwestiach związanych z poprzednią ewaluacją. Udostępniony 8 marca 2019 r. przez ministerstwo *Przewodnik po ewaluacji jakości działalności naukowej* stał się lekturą obowiązkową dla pracowników Oddziału Bibliografii i Bibliometrii.

Pierwszym wyzwaniem, które stanęło przed pracownikami naukowymi już 1 października 2018 r., był wybór dyscypliny naukowej. Nikt do końca nie zdawał sobie sprawy, jakie niesie to konsekwencje. Centrum Informatyczne UG przygotowało skrypt udostępniony w Portalu Pracownika, który na podstawie metadanych publikacji pobranych z systemu Omega-PSIR ułatwił pracownikom naukowym wybór dyscypliny zgodnie z Ustawą 2.0 (Sprawozdanie z działalności... 2019).

Nie był to łatwy czas. Bardzo szybko potwierdziło się założenie, że pracownicy naukowci będą potrzebowali pomocy w dostosowaniu się do nowych wytycznych. Zaskoczeniem była jednak tak ogromna liczba konsultacji osobistych, telefonicznych oraz zapytań mailowych. Bibliotekarze poczuli się niezbędni, co stało się dodatkowym impulsem do podnoszenia swoich kwalifikacji. W tych pierwszych miesiącach kierownik Oddziału był bardzo ważnym ogniwem wspierającym dla osób odpowiedzialnych za ocenę parametryczną. Zarządzenie nr 6/R/19 Rektora Uniwersytetu Gdańskiego z dnia 18 stycznia 2019 r. w sprawie centralnego systemu ewidencji oraz archiwizacji efektów działalności naukowo-badawczej oraz dydaktycznej pracowników, doktorantów oraz studentów Uniwersytetu Gdańskiego ustanowiło Bazę Wiedzy UG centralnym systemem ewidencji efektów działalności naukowo-badawczej, a także dydaktycznej pracowników, doktorantów oraz studentów Uniwersytetu Gdańskiego (Zarządzenie... 2019). Na stronie nowej bazy udostępniony został kalkulator punktacji, czyli szablon przygotowany przez Oddział Informatyzacji BUG w programie Excel, służący do obliczania punktów za publikację i stopnia wypełnienia slotów publikacyjnych zgodnie z aktualnymi wytycznymi ministerialnymi. Politechnika Warszawska natomiast przygotowała w systemie Omega-PSIR specjalny raport *Wykaz publikacji – udział jednostkowy*, który pozwalał każdemu pracownikowi spojrzeć na swój dorobek pod kątem ewaluacji, czyli zawierał dane takie jak w wyżej wymienionym kalkulatorze.

Biblioteka we współpracy z Biurem Nauki prowadziła szkolenia dla pracowników poszczególnych wydziałów. Łączyły one przybliżanie nowych zasad oceny parametrycznej z prezentacją funkcjonalności i możliwości Bazy Wiedzy. Przedstawiano sposób działania systemu CRIS i promowano repozytorium UG. Pracownicy otrzymali możliwość deponowania pełnych tekstów swoich publikacji, dzięki czemu mogą promować swoje badania i umożliwiać szerszy dostęp do ich wyników.

Bibliotekarze czuwając nad rejestracją dorobku naukowego oraz śledząc na bieżąco kolejne aktualizacje w zakresie parametryzacji, jednocześnie poszerzali swoją wiedzę na temat otwartego dostępu (OA). Temat okazał się niełatwy dla pracowników naukowych, którzy potrzebowali wsparcia przy wyszukiwaniu informacji, czy

publikacje można udostępniać, a jeśli tak – to na jakich licencjach. Objaśniano im różne sposoby publikowania w OA.

W 2019 r. na bibliotekę został nałożony obowiązek wspomagania pracowników przy składaniu wniosków o dofinansowanie projektów oraz w zakresie konsultowania planów zarządzania danymi (*Data Management Plan*). Realizacja tego zadania była dużym wyzwaniem, wymagającym włączenia się w proces przygotowania wniosków grantowych do Narodowego Centrum Nauki (Sprawozdanie z działalności... 2020). Z każdym kolejnym ogłaszanym konkursem konsultowanych wniosków przybywa. Bibliotekarze wciąż biorą udział w licznych szkoleniach, aktualizując swoją wiedzę, zdobywają doświadczenie, którym dzielą się z pracownikami, i co ważne – z coraz większą grupą doktorantów szkół doktorskich. Młodzi naukowcy starają się skutecznie odnaleźć w zawiłościach akademickiego świata. Dlatego też w tej grupie odbiorców dodatkowe szkolenia i prezentacje z wyszukiwania cytowań w bazach Scopus czy Web of Science Core Collection, korzystania z możliwości Bazy Wiedzy, pracy z narzędziami EndNote czy Mendeley cieszyły się dużym zainteresowaniem.

Rok 2020 to czas pandemii COVID-19. Posiadanie systemu Omega-PSIR, do którego możliwy jest dostęp z każdego miejsca na świecie za pomocą dowolnej przeglądarki internetowej, umożliwiło zachowanie ciągłości pracy w dziale. Pracownicy nadal mogli zgłaszać swój dorobek, który na bieżąco był uzupełniany przez bibliotekarzy. Dostęp do Microsoft Teams sprawił, że w każdej chwili można było połączyć się z konkretnym pracownikiem i dzięki funkcji udostępniania ekranu sprawnie i fachowo wspomóc. W ramach Oddziału utworzony został kanał w aplikacji Teams, gdzie codziennie konsultowano różne sprawy. Do wymiany informacji służyła również prywatna grupa na platformie Facebook oraz wprowadzone już kilka lat temu narzędzie Trello. Wszystko to spowodowało, że pomimo trudnego okresu usługi w Oddziale Bibliografii i Bibliometrii świadczone były na bieżąco.

Na kwiecień 2020 r. przypadła migracja danych z PBN do PBN 2.0. W wyniku intensywnej pracy w Hubie Migracyjnym tylko częściowo uporządkowano dane. Pracownicy naukowcy łączyli konta ORCID z profilem w PBN 2.0 według instrukcji przygotowanych przez OBiB i umieszczonych na stronie Bazy Wiedzy UG. Pomimo wykonania poprawnie wszystkich kroków dane w profilach autorów nadal były niepełne i nieuporządkowane, co sprawiało, że bibliotekarze otrzymywali mnóstwo różnego rodzaju zapytań. Zasób ich wiedzy pozwalał na odpowiedzi na większość z nich. Na bieżąco udzielane były konsultacje stacjonarne i przez Microsoft Teams, dla większych grup przygotowywane były szkolenia online. Pytania wymagające interpretacji przepisów wysyłano bezpośrednio do Ministerstwa. Nie przewidziano

jednak ogromu problemów, których rozwiązaniem musieli się zająć pracownicy. W sumie wysłano około stu zapytań do helpdesku OPI (Ośrodek Przetwarzania Informacji – Państwowy Instytut Badawczy) z prośbami o połączenie zdublowanych kont bądź odblokowanie dostępu do profili naukowców. Jeszcze innym poważnym kłopotem okazał się dostęp do profili ORCID. Większość z nich została założona jesienią 2018 r. i zapomniana. Niektórzy pracownicy nie pamiętali danych dostępowych, a sprawę utrudniał fakt zmian w poczcie pracowniczej UG i posiadania różnych aliasów. Późniejsze wycofanie się Ministerstwa z wyżej wymienionego obowiązku spowodowało zakończenie prowadzonych w tym zakresie prac.

Uniwersytet Gdański podpisał umowę z firmą Index Copernicus (IC) na przygotowanie estymacji na potrzeby dyscyplin ewaluowanych w parametryzacji 2022 r., aby sprawdzić przygotowanie uczelni do zbliżającej się ewaluacji w zakresie Kryterium 1. W grudniu 2020 r. odbyły się pierwsze spotkania firmy z przedstawicielami dyscyplin, Biurem Nauki i biblioteką, a już w lutym przekazano do IC pierwsze pliki z danymi o dorobku pracowników naukowych. Pracownicy Oddziału Bibliografii i Bibliometrii otrzymali dostęp do nowego dla nich systemu IC (z którym w ekspresowym tempie musieli się zapoznać) już zasilonego przygotowanymi wcześniej i zebranymi w raporty indywidualne i zbiorcze danymi dotyczącymi poszczególnych dyscyplin. Pozwoliło to interpretować wyniki na potrzeby pracowników naukowych oraz przedstawicieli dyscyplin. Do dwóch estymacji (w lutym i lipcu 2021) OBiB przygotowywał dane o publikacjach zaliczanych do oceny w plikach xml z Bazy Wiedzy i przysyłał je do IC. Do ostatniej estymacji w styczniu 2022 r. IC pobrał kompletne dane z Profilu Instytucji PBN 2.0. W raportach przedstawione zostały szacunkowe kategorie dotyczące dyscyplin oraz każdego pracownika z osobna. Spowodowało to spore zamieszanie wśród naukowców, którzy nawet w tej kwestii szukali pomocy i wsparcia w bibliotece.

Rok 2021 zaczął się bardzo intensywnie. Zgłoszeń o nowych publikacjach wciąż było bardzo dużo, a większość czasu bibliotekarzy zajmowały interpretacje raportów IC, łączenie profili ORCID z PBN i przygotowania techniczne systemu Omega-PSIR do ewaluacji. W kwietniu pracownicy OBiB uczestniczyli w szkoleniu dotyczącym aplikacji SEDN (System Ewaluacji Dorobku Naukowego), w którym miała nastąpić ewaluacja jednostki. Dzięki temu można było później weryfikować dane, porównując je z tymi, które znajdowały się w Bazie Wiedzy UG.

Kolejnym bardzo ważnym etapem ewaluacji było złożenie przez pracowników tzw. Oświadczenia 3, niezbędnego do przesłania publikacji z Bazy Wiedzy do PBN. Politechnika Warszawska przygotowała w systemie Omega-PSIR specjalny raport, który umożliwiał pracownikowi wybór publikacji do ewaluacji i przypisanie ich do

ewaluowanych dyscyplin. Aby ułatwić złożenie takiego oświadczenia, została przygotowana krótka instrukcja, jak również przeprowadzono szkolenia dla kilku wydziałów. Udzielonych zostało bardzo dużo porad osobistych i telefonicznych. Do końca czerwca 2021 r. większość Oświadczeń 3 została złożona i można było zająć się przesyłem danych do PBN. We wrześniu, po otrzymaniu od OPI tokena API, został wykonany pierwszy bezpośredni przesył danych z Omega-PSIR do Profilu Instytucji PBN. Nie obyło się jednak bez problemów. Oba systemy komunikując się, wskazywały różnego rodzaju błędy w rekordach, które importerzy publikacji w miarę możliwości korygowali. Niektóre z nich wymagały poprawy interfejsu API. Do końca stycznia 2022 r. na bieżąco wprowadzano do Bazy Wiedzy nowo opublikowane prace naukowe, aktualizowano Oświadczenia 3 i przysyłano te dane do PBN. Podsumowując, cały eksport około 14 500 metadanych publikacji zakończył się sukcesem.

Biblioteka UG odegrała ważną rolę w ewaluacji jednostki. Wsparcie okazane pracownikom na różnych etapach całego procesu zaowocowało przekazaniem bardzo dobrze przygotowanych danych. Z różnych stron do Oddziału docierają podziękowania za dobrze wykonaną pracę i ogromne zaangażowanie. Pracownicy naukowcy doceniają wsparcie, które znacznie ułatwiło im przejście przez ten trudny dla nich czas.

Koniec roku 2021 był szczególnie ciężkim okresem z powodu nałożenia się procesu ewaluacji i oceny pracowniczey. Po raz pierwszy zdecydowano się przeprowadzić ocenę pracowniczą na podstawie danych z Bazy Wiedzy. Oddział Informatyzacji BUG zaimportował do systemu Omega-PSIR informacje o projektach z Biura Projektów Rozwojowych oraz Biura Projektów Naukowych UG. W Bazie Wiedzy udostępniono pracownikom specjalny raport *Ocena pracownicza*. Zawierał on dane o publikacjach, patentach oraz projektach z punktacją opartą na wewnętrznych aktach prawnych UG. Różne od ministerialnych zasady punktacji spowodowały dezorientację wśród części pracowników. W tym czasie oprócz udzielania informacji dotyczących parametryzacji i pomocy przy aktualizacji Oświadczeń 3 bibliotekarze tłumaczyli, jak interpretować nowy raport.

W BUG oferowana jest również pomoc osobom, które składają wnioski o awanse. Od początku tworzenia elektronicznej bibliografii publikacji pracownicy dopytywali o możliwość pomocy w sporządzaniu raportów potrzebnych do awansu zawodowego. Obecnie w Bibliotece oferowane jest wsparcie dla starających się o stopień doktora habilitowanego, tytuł naukowy profesora oraz kandydatów do awansów wewnątrzuczelnianych. Na życzenie pracownika przygotowywane są analizy bibliometryczne, sprawdzane cytowania i indeks Hirscha w bazach Scopus oraz Web of Science Core Collection. Dla naukowców w dziedzinie nauk humanistycznych i społecznych

wyszukiwane są również cytowania i obliczany indeks Hirscha za pomocą narzędzia Publish or Perish. Dane o publikacjach, ich punktacji ministerialnej i wskaźniku Impact Factor® generowane są z Bazy Wiedzy UG w postaci raportu dorobku. W przyszłości planowane jest opracowanie wewnętrznych aktów prawnych określających zasady i terminy wykonywania różnych analiz bibliometrycznych. W nowym roku akademickim odbędą się warsztaty z wyszukiwania cytowań dla pracowników naukowych.

Biblioteka każdego dnia jest gotowa służyć pomocą społeczności akademickiej w szerokim zakresie tematów. Ponieważ znane są oczekiwania władz uczelni i pracowników naukowych związane z rolą biblioteki w różnych procesach, kontynuowane będzie zarówno dotychczasowe wsparcie dla naukowców, jak i podnoszenie kwalifikacji przez bibliotekarzy. Obecnie trwają prace nad przygotowaniem niezbędnika naukowca, w którym umieszczone zostaną najważniejsze informacje dla nowo zatrudnionych pracowników. Przygotowywane będą również krótkie filmy instruktażowe dotyczące Bazy Wiedzy UG. Zauważona została potrzeba formalnego usystematyzowania pewnych procedur, aby bibliotekarz, ale przede wszystkim naukowiec, od razu wiedział do kogo z konkretną sprawą powinien się zwrócić i w jakim zakresie otrzyma wsparcie. W związku z wciąż poszerzaną ofertą biblioteki planowany jest powrót do szkoleń stacjonarnych na wydziałach.

Wszystko to nie byłoby możliwe bez Magdaleny Hamerskiej, kierownika Oddziału Bibliografii i Bibliometrii do roku 2020. Wniosła ogromny wkład w rozwój systemu Expertus® i zajmowała się jego wdrożeniem w Uniwersytecie Gdańskim. Gdy pojawiły się nowe potrzeby, to posiadane oprogramowanie okazało się dla uczelni niewystarczające. Wówczas Magdalena Hamerska przetestowała kilka nowych systemów bibliograficznych i po wyciągnięciu wniosków zarekomendowała władzom uczelni system Omega-PSIR. Jej ogromnemu zaangażowaniu i inicjatywie zawdzięczamy dobrze funkcjonującą Bazę Wiedzy, spełniającą potrzeby pracowników naukowych i całej uczelni oraz zaplecze kadrowe przeszkolonych i chętnych do pomocy bibliotekarzy.

Bibliografia

- Bibliografia publikacji pracowników Uniwersytetu Gdańskiego 1989–1990 (1993). Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Drabek A. (2019). Rola biblioteki w procesie parametryzacji uczelni. W: I Kongres Bibliotek Szkół Wyższych, Łódź, 12–14 czerwca 2019 [online]. Red. I. Sójkowska, L. Derfert-Wolf. Stowarzyszenie EBIB. Materiały Konferencyjne EBIB, nr 26. ISBN 9788363458096. Dostępny w: http://ebibojs.pl/index.php/Mat_konf/article/view/624/663 [przeglądany 31.05.2022].

- Hamerska M. (2014). CRISin – norweski system informacji o dorobku instytucji naukowych. W: IV Wrocławskie Spotkania Bibliotekarzy. Red. D. Dudziak, M. Ziółek. Wrocław: Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, s. 159–169. ISBN 9788374938433.
- Hamerska M., Pańka A. (2015). Cyfrowa przestrzeń informacyjna Biblioteki Uniwersytetu Gdańskiego. W: Uniwersytet jutra. Red. S. Mrozowska, G. Penkowska. Kraków: Wydawnictwo Libron – Filip Lohner, s. 39–56. ISBN 9788365148209.
- Jaskowiak G. (2019). Od karty katalogowej do katalogu online. 40 lat pracy w Bibliotece Uniwersytetu Gdańskiego. W: 50 spotkań na 50-lecie UG. Red. J. Gwizdała. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, s. 329–355. ISBN 9788378659198.
- Polska Bibliografia Naukowa (2022) [online]. MEiN. Dostępny w: <https://pbn.nauka.gov.pl/core/#/home> [przeglądany 31.05.2022].
- Splendor® Systemy Informacyjne (2022) [online]. Splendor. Dostępny w: <http://www.splendor.net.pl/> [przeglądany 8.06.2022].
- Sprawozdanie z działalności Biblioteki Uniwersytetu Gdańskiego za rok 2018 (2019) [online]. Dostępny w: https://bg.ug.edu.pl/sites/default/files/_nodes/strona-biblioteka/104636/files/spraw_2018.pdf [przeglądany 31.05.2022].
- Sprawozdanie z działalności Biblioteki Uniwersytetu Gdańskiego za rok 2019 (2020) [online]. Dostępny w: https://bg.ug.edu.pl/sites/default/files/_nodes/strona-biblioteka/104636/files/spraw_2019.pdf [przeglądany 9.06.2022].
- Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Dz.U. 2018, poz. 1668.
- Zarządzenie nr 25/R/99 Rektora Uniwersytetu Gdańskiego z dnia 3 listopada 1999 roku w sprawie bibliografowania dorobku naukowego pracowników Uniwersytetu Gdańskiego.
- Zarządzenie nr 3/R/11 Rektora Uniwersytetu Gdańskiego z dnia 2 stycznia 2011 roku w sprawie dokumentowania i upowszechniania dorobku naukowego pracowników, doktorantów i studentów Uniwersytetu Gdańskiego.
- Zarządzenie nr 6/R/19 Rektora Uniwersytetu Gdańskiego z dnia 18 stycznia 2019 roku w sprawie centralnego systemu ewidencji oraz archiwizacji efektów działalności naukowo-badawczej oraz dydaktycznej pracowników, doktorantów oraz studentów Uniwersytetu Gdańskiego [online]. Dostępny w: https://bip.ug.edu.pl/akty_normatywne/85383/zarządzenie_nr_6r19_rektora_uniwersytetu_gdanskiego_z_dnia_18_stycznia_2019_roku_w_sprawie_centralnego_systemu_ewidencji_oraz_archiwizacji_efektow [przeglądany 25.05.2022].
- Zarządzenie nr 79/R/19 Rektora Uniwersytetu Gdańskiego z dnia 10 września 2019 roku zmieniające zarządzenie nr 6/R/19 Rektora UG w sprawie centralnego systemu ewidencji oraz archiwizacji efektów działalności naukowo-badawczej oraz dydaktycznej pracowników, doktorantów oraz studentów Uniwersytetu Gdańskiego [online]. Dostępny w: https://bip.ug.edu.pl/akty_normatywne/90653/zarządzenie_nr_79r19_rektora_uniwersytetu_gdanskiego_z_dnia_10_wrzesnia_2019_roku_zmieniajace_zarządzenie_nr_6r19_rektora_ug_w_sprawie_centralnego [przeglądany 26.05.2022].

Design thinking – koncepcja i zastosowanie w bibliotece

Streszczenie: Biblioteki akademickie, czerpiąc z doświadczeń organizacji komercyjnych, korzystają z wielu stosowanych w nich rozwiązań i technik. Coraz większą popularność we współczesnych przedsiębiorstwach zyskuje koncepcja myślenia projektowego (*design thinking*). W obu typach organizacji (*non profit* i nastawionych na zysk) *design thinking* zaczyna być kojarzony nie tylko z estetyką czy wzornictwem, ale również z metodą twórczego rozwiązywania problemów. Stosowanie myślenia projektowego wspiera m.in. tworzenie innowacyjnych produktów, usług czy kultury organizacyjnej.

W artykule przybliżono istotę *design thinking* oraz dokonano szczegółowego opisu działań w ramach poszczególnych modeli, faz i etapów, opierając się na uwarunkowaniach środowiska bibliotecznego. Opis metod pobudzania kreatywności w pracy bibliotek uzupełniono przykładami zastosowanych scenariuszy i konkretnych wdrożeń w Polsce i na świecie.

Słowa kluczowe: *design thinking*, zarządzanie zmianą, metoda projektowa, innowacje, biblioteka

1. Wstęp

Już starożytni myśliciele, obserwując otoczenie, uświadamiali sobie nieuniknioną siłę napędową, którą jest w istocie zmiana. Żyjący na przełomie VI i V w. p.n.e. grecki filozof Heraklit z Efezu postrzegał świat jako zmienny, przypominający olbrzymią, będącą w ciągłym ruchu rzekę. Znamienne, że przetłumaczenie słowa „zmiana” na język chiński ukazuje dwoistą naturę zjawiska. „Zmiana” w języku chińskim jest bowiem częścią różnorodności (pol. „różnorodność” – chin. 变化) – z czego pierwszy element oznacza zagrożenie, drugi szansę, a oba dotyczą równocześnie zmiany (Jeromin, Din 1990).

W świecie opartym na nowoczesnych technologiach, gdzie kolejne wprowadzane na rynek nowinki i wynalazki mogą przytłaczać swą liczbą i szybkością, z jaką się pojawiają, kluczowe w strategii przetrwania przedsiębiorstwa stało się projektowanie skoncentrowane na odbiorcy produktu lub usługi i jego (nawet nieuświadomionych) potrzebach, z angielskiego: *human centered design* (Michalska-Dominiak, Grocholiński 2019). Takie podejście jest uznanym trendem w projektowaniu usług, zarówno w środowisku biznesowym, jak i wśród organizacji *non profit*. Nowe potrzeby konsumenta usług, gdy są zauważane w organizacji nastawionej na rozwój, wywołują u dostawcy usługi przymus autorefleksji i wdrożenia nowatorskich rozwiązań. Proces odkrycia tych zmian i adaptacji do nich może przebiec sprawniej dzięki zastosowaniu zyskującej na popularności metody twórczego poszukiwania nowatorskich rozwiązań, czyli *design thinking* (DT, pol. myślenia projektowego). Od przełomu XX i XXI w. po metodę projektową coraz częściej sięga środowisko akademickie, w tym biblioteki.

2. Dlaczego? *Change management* – zarządzanie zmianą

Zmiany technologiczne pociągają za sobą zmiany w zachowaniu klientów, a w rezultacie wpływają na przekształcenia modeli biznesowych firm (Michalska-Dominiak, Grocholiński 2019). Jeżeli produkt lub usługa są łatwo dostępne, a klienci mogą zrealizować swoje zamówienie w bardziej dopasowany i wygodny sposób (np. usługi pocztowe: Poczta Polska vs. InPost, usługi transportowe: taxi vs. Uber, usługi biblioteczne: wypożyczalnia vs. książkomat), tradycyjne modele biznesowe zaczynają być dla nich mniej atrakcyjne, więc ich popularność maleje.

Naturalną konsekwencją rynku opartego na oczekiwaniach klienta było powstanie społeczności profesjonalistów, którzy potrafią gromadzić i wykorzystywać wiedzę do identyfikowania problemów i projektowania skutecznych rozwiązań, wykorzystując nabyte kompetencje, by doradzać w projektowaniu usług, badaniu zachowań i potrzeb klientów.

Standardowa wiedza na temat odbiorców usług czy produktów (pochodząca z raportów ilościowych, statystyk, zestawień, ankiet) bez tzw. warstwy jakościowej, czyli wywiadów, rozmów z ludźmi (tzw. badań etnograficznych), może okazać się niewystarczająca, aby tworzyć skuteczne i atrakcyjne rozwiązania. Warto wykorzystać zasoby organizacji (m.in. czas, kompetencje pracowników, finanse), aby podążać ścieżkami klientów i proponować im dopasowane do ich oczekiwań i potrzeb rozwiązania. Bez względu na skalę zjawiska można próbować przewidzieć zmiany,

zrozumieć jej złożoność i wykorzystać z zyskiem. Projektowanie w obliczu zmiany, która jest niewyrazista, może spowodować ogromne trudności w znalezieniu rozwiązania. W takich sytuacjach coraz częściej zaleca się stosowanie myślenia projektowego (Ingle 2015).

Korzyści z wyboru metody zarządzania zmianą podkreślają polscy konsultanci – Beata Michalska-Dominiak i Piotr Grocholiński (2019), uzasadniając, że DT pozwala tłumaczyć zmiany językiem klienta i odzwierciedlać je w modelach biznesowych firm.

3. Jak? *Design thinking* (DT) – myślenie projektowe

Współczesne przedsiębiorstwa, nieustannie poszukując nowych źródeł budowania przewagi konkurencyjnej, w coraz większym stopniu przyjmują podejście procesowe, a także zwracają uwagę na powiązane z nim zagadnienia zarządzania zespołami projektowymi (powołanymi czasowo w celu realizacji przedsięwzięcia). Wdrażają zatem rodzaj zarządzania zwany zarządzaniem projektami (*project management*) (Mastalerz 2016; Wojciechowska 2018). Choć wykorzystywane w nim narzędzia i metody są rozwijane od ponad wieku, dopiero od lat 70. metody te zaczęły wspierać mocno sformalizowane podejście kaskadowe. Linearne podejście w realizowaniu projektów okazało się jednak niewystarczające i krytykowane za małą elastyczność i słabe dopasowanie do zmieniającego się otoczenia (Miłosz 2006).

Zyskującym popularność środkiem wspomagającym lepsze dobranie strategii organizacji reagującej na szybkie zmiany i nowe potrzeby odbiorcy produktów i usług okazało się nielinearne myślenie projektowe, jakim jest *design thinking*. Dzięki wykorzystaniu zrównoważonych analiz i kreatywnego myślenia DT przystaje do procesu innowacyjnego¹, który pozwala na zmierzenie się z interpretacją skomplikowanej i nieprzewidywalnej sytuacji. Warto dodać, że jeśli dane badanie dotyczy złożonych współczesnych problemów, określanych jako „dzikie” (*wicked problems*), na każdym etapie prac projektowych mogą pojawić się nowe fakty wpływające na modyfikację założeń (Hajdas, Wrona 2018, s. 308–309).

¹ Rezultatem procesu innowacyjnego jest innowacja, rozumiana nie tylko jako coś nowego, ale jako zmiana na lepsze, wdrożenie nowego lub znacząco udoskonalonego produktu lub procesu, nowej metody organizacyjnej czy marketingowej, organizacji miejsca pracy lub stosunków z otoczeniem (zob. Hajdas, Wrona 2018, s. 305).

Definicja metody DT może być trudna do sformułowania², a znane propozycje oscylują wokół pytania: czy jest to filozofia, proces czy zestaw metod (Rauth et al. 2014, s. 47–60), a może technika działania (Pokrzycka 2020, s. 116)? Literatura przedmiotu wskazuje wyraźnie rozdzźwięk między tym, jak myślenie projektowe jest omawiane w teorii projektowania, a tym, jak zostało ono dołączone do praktyk związanych z zarządzaniem (Johansson-Sköldberg et al. 2013, s. 121–146).

Jak twierdzą autorzy polskiego poradnika *desing thinking*, Beata Michalska-Dominiak i Piotr Grocholiński, DT to spoiwo, dzięki któremu można „szybciej oswajać zmiany, reagować i projektować wartościowe i użyteczne rozwiązania uwzględniające potrzeby odbiorców” (Michalska-Dominiak, Grocholiński 2019, s. 24). Zdaniem autorki pierwszego przetłumaczonego na język polski *vademecum* DT dla przedsiębiorców, Beverly Rudkin Ingle, to „badawcze podejście do rozwiązywania problemów, które zawiera i równoważy analizy i kreatywne procesy myślowe” (Ingle 2015, s. 16). W nowszych publikacjach DT określa się jako metodę twórczego poszukiwania nowych rozwiązań (Szumniak-Samolej 2020, s. 59), kreatywne podejście do rozwiązywania problemów uznawane za proces innowacji skoncentrowany na człowieku (von Thienen et al. 2018) czy metodę aktywizującą myślenie człowieka w kierunku zmiany (Grocholiński et al. 2021).

DT to intuicyjna metoda pracy, dzięki której w multidyscyplinarnych zespołach innowacje powstają z wykorzystaniem elementów inżynierii, biznesu, designu oraz nauk społecznych. Opiera się na kreatywności, logicznym myśleniu i empatyzacji. To nauka pracy w grupach przez wspólne działanie, w którym porażka odgrywa istotną, pozytywną rolę (Helman, Rosienkiewicz 2016).

DT wywodzi się z ogólnych zasad projektowania technicznego, które zostały zaadaptowane oraz zastosowane w innych dziedzinach poza praktyką projektową (Sobota, Szewczykowski 2014; Helman, Rosienkiewicz 2016). Podstawą procesu DT jest zrozumienie nawyków, kontekstu społecznego i motywacji użytkowników danego produktu, usługi czy innowacji (Helman, Rosienkiewicz 2016).

Narodziny metody DT datowane są na lata 90. XX w. i wiążą się z Uniwersytetem Stanforda, którego pracownikiem był jeden z jej twórców i popularyzatorów, David Kelly. Wraz ze współpracownikami założył w 1991 r. biuro projektowe IDEO, które rozpoczęło stosowanie DT w organizacjach komercyjnych. Z kolei prezes IDEO

² Rozdzźwięk znaczeniowy pojawia się już w definicji słowa „design”. Według *Słownika języka polskiego* „design” to: „1. «wygląd przedmiotów użytkowych». 2. «projektowanie przedmiotów użytkowych»” (PWN b.d.).

Tim Brown upowszechnił metodę poza środowiskiem związanym z projektowaniem (Brown 2008).

W ciągu dwóch kolejnych dekad metodę DT zastosowano m.in. do opracowywania nowych produktów i usług oraz poszukiwania rozwiązań skomplikowanych sytuacji: od tworzenia ulepszeń w procesach technicznych przez projektowanie modeli biznesowych do kreowania innowacji społecznych (Linke 2017). W Polsce działa już kilkanaście firm konsultingowo-szkoleniowych specjalizujących się we wdrażaniu DT zarówno w obszarze projektowania, jak i w nauce o zarządzaniu (Szumniak-Samolej 2020).

Na rynku komercyjnym i w zawodach projektanckich pojawiły się koncepcje alternatywne dla myślenia projektowego, które uwzględniły inne czynniki postępu (takie jak koszty finansowe i środowiskowe oraz myślenie perspektywiczne) zamiast odpowiadać na to, czego użytkownicy potrzebują tu i teraz (Woudhuysen 2011, s. 235–248). W czasie wzrostu zainteresowania *design thinking*, tj. pod koniec pierwszej dekady XXI w., pojawiły się również głosy krytykujące modę na metodykę projektową, która to miała przesadnie podkreślać umiejętności projektanta czy etos kreatywności (Nussbaum 2011; Woudhuysen 2011, s. 235–248).

4. Narzędziownik myślenia projektowego

4.1. Przygotowania przed projektem

Zanim podjęte zostaną działania projektowe, należy nazwać aktorów procesu DT (odbiorców, zespół projektowy, projektanta, tj. prowadzącego proces, oraz sponsora, czyli zleceniodawcę), a także ustalić główny cel projektu, czyli wyjściowy problem wymagający innowacji. Powinien być zrozumiały, konkretny i mierzalny. Oprócz głównego celu warto ustalić 3–4 kluczowe cele / pożądane efekty myślenia projektowego, do których członkowie zespołu będą mogli powracać w procesie iteracji (Michalska-Dominiak, Grocholiński 2019, s. 37).

Na przebieg realizacji projektu metodą DT wpływa miejsce pracy: pomieszczenie wyposażone w mobilne i wygodne meble, przestrzeń magazynowa dla materiałów do prototypów i ekspozycyjna dla plansz, stół dla prowadzącego i oddzielne dla zespołów, główny ekran, dostęp do sprzętu komputerowego i łączny internetowy czy naturalnego oświetlenia, a także miejsce na catering (Grocholiński et al. 2021). W zależności od celu projektu proces DT może trwać 2–5 dni lub kilka tygodni.

4.2. Zespół

W skład zespołu zaangażowanego w projekt powinny wchodzić osoby z różnych szczebli zarządzania w danej organizacji. W celu zwiększenia efektywności warto uwzględnić osoby mające różne umiejętności, poziomy wiedzy czy cechy charakteru. Zadowalająca liczebność zespołu projektowego DT to 8–16 osób, które zostaną podzielone na mniejsze grupy, np. 3 zespoły. Przy większej liczebności grup zalecany jest drugi prowadzący (Michalska-Dominiak, Grocholiński 2019, s. 42).

W procesie myślenia projektowego (DT) podkreślana jest integracja podejścia eksploracyjnego (in. dywergencyjnego, rozbieżnego) oraz syntezującego (in. konwergencyjnego). Dzięki zastosowaniu pierwszego podejścia członkowie zespołu projektowego odkrywają wiele możliwości rozwiązania problemu, który analizowany jest z różnych perspektyw. Uzyskany w ten sposób szeroki obszar inspiracji umożliwia zastosowanie myślenia konwergencyjnego, które pozwala wyciągnąć wnioski i analizować je w celu odnalezienia rozwiązania (Michalska-Dominiak, Grocholiński 2019, s. 24).

Fundamentalne dla kreatywności i otwartości członków zespołu projektowego jest przestrzeganie zasad kontraktu, czyli reguł dobrych obyczajów procesu projektowego, w tym np. wzajemnego szacunku przy jednoczesnej otwartości wypowiedzi (Pokrzycka 2020). Zmapowaniu procesu myślowego służą karteczki samoprzylepne, które zapewniają elastyczne i zdystansowane podejście do zapisywanych na nich pomysłów.

Tim Brown (2008, s. 86) wymienił ważne cechy projektantów tworzących rozwiązania metodą DT. Zaliczył do nich empatię, optymizm, myślenie integrujące, otwartość na eksperymentowanie i zdolność do współpracy.

4.3. Etapy

DT rozumiana jako metoda i proces rozwiązywania problemów uwzględniający różnorodne narzędzia, rozwijający wielopłaszczyznowo i wielopoziomowo obszary poznawcze i kształtujący osobowość wymaga ustrukturyzowania (Grocholiński et al. 2021, s. 20). W literaturze przedmiotu występuje kilka podejść do zorganizowania przebiegu DT. W ogólnej koncepcji metody projektowej jej istotnymi częściami składowymi są cztery elementy:

1. eksploracja (*explore*), czyli dogłębne zrozumienie istoty problemu za pomocą badań i empatyzacji (wczucia się w sytuację);
2. kreowanie pomysłów (*create*), czyli gromadzenie możliwych rozwiązań zidentyfikowanych problemów dzięki zastosowaniu takich narzędzi jak burza mózgów;

3. prototypowanie (*prototype*), czyli wprowadzanie rzeczywistych prototypów do realizacji hipotetycznych rozwiązań i ich testowanie;
4. ocena (*evaluate*), czyli szacowanie skuteczności prototypu w realnym świecie (wdrożenie)³, aby uniknąć ewentualnych niepotrzebnych wydatków, straty czasu i energii (Szumniak-Samolej 2020, s. 61–62).

Bardziej szczegółowa klasyfikacja etapów DT obejmuje pięć faz prowadzenia projektu: empatyzacja (poznanie odbiorców projektowanych rozwiązań), definiowanie problemu (punkt widzenia oparty na spostrzeżeniach i potrzebach użytkowników), generowanie pomysłów (realnych i nierealnych), budowanie prototypów (wizualizacja pomysłów i zebranie opinii na ich temat), testowanie/ocena (przedstawienie zaprojektowanego rozwiązania użytkownikowi) (Pokrzycka 2020, s. 116–117).

Podsumowując, można uznać, że proces myślenia projektowego obejmuje następujące etapy:

- **odkrywanie** – eksploracja wsparta empatią, poszukiwanie informacji o użytkowniku w jego naturalnym środowisku oparte na badaniach (wywiady, obserwacje);
- **definiowanie wyzwania** – analizowanie zdobytych informacji (wyzwania, przeszkody, potrzeby badanego użytkownika) w celu wyłonienia jednego zadania stanowiącego wyzwanie projektowe;
- **tworzenie rozwiązania** – znajdowanie pomysłów stanowiących odpowiedź na zdefiniowane wyzwanie projektowe z wykorzystaniem technik kreatywnych i burzy mózgów;
- **prototypowanie** – wizualizowanie wybranych pomysłów w postaci makiet, schematów czy storyboardów, tak aby stworzyć substytut doświadczenia użytkownika;
- **testowanie** – uzyskanie informacji zwrotnych od potencjalnych użytkowników na temat funkcjonalności prototypów;
- **planowanie wdrożenia** – przygotowanie planu wdrożenia testowanych rozwiązań, a w konsekwencji wypuszczenie ich na rynek przy minimalnym ryzyku porażki (Michalska-Dominiak, Grocholiński 2019, s. 25)⁴.

³ Jako piąty element w wymienionym wyżej procesie projektowym dodaje się „planowanie wdrożenia”, inicjując tym samym pierwszą ekspozycję projektu jako pierwsze zastosowanie innowacji o następnie stałym charakterze (zob. Michalska-Dominiak, Grocholiński 2019, s. 25).

⁴ Etap wdrożenia nie znalazł odpowiednika we wcześniejszych opracowaniach metody DT. Dowodzi tego publikacja Beverly Rudkin Ingle wskazująca pięć etapów procesu myślenia projektowego: zrozumienie, definiowanie, ideacja, prototyp, testowanie (zob. Ingle 2015, s. 17–19).

Interesujące i właściwe dla tego typu procesu projektowego na pierwszych pięciu (z sześciu) etapach jest stosowanie iteracji, czyli wielokrotne powtarzanie pewnych czynności lub tego samego procesu przy jednoczesnym jego modyfikowaniu, aby osiągnąć pożądaný cel (Ingle 2015, s. 161). Iteracją określa się każde powtórzenie procesu, zaś jego wynik stanowi punkt wyjścia do kolejnej iteracji.

4.4. Techniki

W trakcie procesu DT stosuje się wiele technik ułatwiających sprawną i efektywną pracę grupową. Zalicza się do nich m.in. mapę myśli, analizę motywacji użytkowników, wywiady, określenie konkretnego odbiorcy wraz z jego charakterystyką i potrzebami (za pomocą analizy personalnej, tzw. persony).

We wstępnej fazie eksploracyjnej na podstawie przeprowadzonych badań opracowywane są modele stanowiące syntezę zgromadzonych informacji i wniosków. Wśród przydatnych modeli projektowych wymienia się m.in. podróż klienta, mapę empatii, mapę kontekstów czy mapę interesariuszy (zob. Hajdas, Wrona 2018, s. 315). Jedną z technik poszukiwania istoty problemu jest w myśleniu projektowym technika *five whys*, czyli prowokacji rozmówcy, podczas której kilkakrotnie pada pytanie „dlaczego?” w stosunku do otrzymywanych odpowiedzi (Norman 2013).

Metoda *brainwrighting* pozwala analizować problem dzięki uzupełnianym i przekazywanym przez członków zespołu kolejnym kartkom, na których uzupełniają oni kolejno wątki analizowanego problemu, jednocześnie go uszczegóławiając. Z kolei w selekcji zebranych pomysłów pomaga metoda „zabić swój pomysł” (*kill your idea*), służąca pokazaniu słabych i mocnych stron pomysłów, czy „list do babci” (*letter to grandma*) przedstawiający propozycję rozwiązania w najprostszych słowach (Henn, Bruchatz 2018).

W literaturze przedmiotu do realizacji etapu tworzenia rozwiązania polecane są np. takie techniki jak: analogia (wykorzystywanie istniejących rozwiązań z jednej dziedziny w innej), wiodący użytkownicy (postępowi użytkownicy o wysokiej motywacji do znalezienia odpowiedzi na niezaspokojone do tej pory potrzeby) czy burza mózgów, czyli grupowe generowanie pomysłów (zob. Hajdas, Wrona 2018, s. 317). Niezwykle istotne jest, aby w tej fazie swobodnie przedstawiać w zespole nawet najbardziej absurdalne, fantastyczne czy zabawne pomysły, gdyż istnieje duże prawdopodobieństwo, że te zamysły, które utrzymają się do końca procesu projektowego, będą podstawą jego powodzenia (Patnaik 2022).

Prototypy tworzone na początku procesu innowacyjnego powinny być tanie, proste i wykonane szybko, tak aby weryfikacja założeń projektowych mogła być

sprawną i bezkosztową. Do wizualizacji pomysłów służą szkice, moodboardy⁵ fizyczne lub cyfrowe, kolaże, makiety, modele czy odgrywane lub rysowane (w postaci plansz fabularnych – storyboardów) scenki. W zależności od charakteru projektowanego rozwiązania czy etapu projektu testowanie może opierać się np. na eksperymencie, metodzie śledzenia wzroku (eyetrackingu), symulacji czy teście windy, gdzie w ciągu 30 sekund (czas jazdy windy) trzeba przedstawić sedno projektu (Hajdak, Wrona 2018, s. 318).

Narzędziem syntetyzującym projekt, pełniącym podstawę wdrożenia, jest tzw. brief projektowy (in. *design brief*), czyli dokument, w którym zawarte są odpowiedzi na najważniejsze pytania dotyczące proponowanego rozwiązania (Skowrońska 2019). Odpowiedzi powinny uwzględniać m.in. cele projektu, potrzebę, jaką zaspokaja rozwiązanie, czas realizacji, kryteria oceny projektu oraz zasoby potrzebne do jego realizacji (partnerzy, technologia, wykonawcy, podwykonawcy).

Również w przypadku bibliotek myślenie projektowe, jako praktyka skoncentrowana na człowieku, może służyć ulepszaniu doświadczenia użytkownika, innowacji w zakresie usług i systemów oraz poprawie wykorzystania przestrzeni. Bibliotekarze mogą uznać ramy myślenia projektowego (elementy i narzędzia) za znajome, ponieważ w znacznym stopniu pokrywają się one z metodologiami znanymi wcześniej z literatury przeznaczonej dla kadry menedżerskiej, związanymi z doświadczeniem użytkownika biblioteki (*user experience* – UX). UX i myślenie projektowe przecinają się, ponieważ uwzględniają interakcje użytkowników oraz postrzeganie przestrzeni i usług fizycznych i cyfrowych, aby zapewnić rozwiązania oparte na dowodach (Walton 2015). Rosnąca popularność DT (a wcześniej UX) wpłynęła pośrednio na fakt, że wybrane techniki stosowane w pracy projektowej są z powodzeniem wykorzystywane również przez projektantów doświadczeń w bibliotekach – *designer librarians* (Boyd 2015; Fosmire 2016; Milewska 2019).

5. DT w bibliotekach: intensywna edukacja

DT po raz pierwszy zostało połączone z bibliotekarstwem akademickim w książce Stevena J. Bella i Johna D. Shanka z 2007 r. pt. *Academic Librarianship by Design: A Blended Librarian's Guide to the Tools and Techniques* i upowszechniło się w literaturze fachowej od czasu publikacji pt. *Myślenie projektowe w bibliotekach* z 2015 r.,

⁵ Moodboard to narzędzie wizualne, które przekazuje za pomocą obrazów, ikon i symboli koncepcje, pomysły wizualne. Jest to przemyślana i zaplanowana aranżacja obrazów, materiałów, fragmentów tekstu itp., która ma przywoływać lub stworzyć wizualizację określonych idei (Stadnik 2020).

czyli darmowego zestawu narzędzi, jakie opracowała z myślą o bibliotekarzach firma IDEO (*Myślenie projektowe...* 2015)⁶.

W 2018 r. oddział Stowarzyszenia Bibliotek Amerykańskich (ALA – American Library Association), czyli Stowarzyszenie Bibliotek Akademickich i Badawczych (ACRL – Association of College and Research Libraries), określiło DT jako nowy i pożądaný trend w bibliotekach⁷. Zdaniem autorów rekomendacji DT powinno być przyswojone przez praktyków bibliotekarstwa, zapewniając im możliwość lepszego zrozumienia potrzeb studentów i wykładowców, rozwijając usługi i pomagając zagospodarować odpowiednio przestrzenie biblioteczne, pokazując tym samym, że użytkownicy mają wpływ na działalność bibliotek akademickich (Leuzinger et al. 2018)⁸. Powyższa opinia znajduje odzwierciedlenie w tworzeniu programów kierunków studiów związanych z bibliotekoznawstwem i informacją naukową (LIS – *library and information science*). Takie uczelnie jak University of Wisconsin-Madison (*Design Thinking Program* 2023) czy San José State University (Bell 2017) mają w ofercie kształcenie umiejętności myślenia projektowego.

DT pojawia się również jako temat przewodni akademickich dyskusji towarzyszących konferencjom naukowym, jak organizowana na Uniwersytecie w San Francisco Kalifornijska Konferencja ds. Instrukcji Bibliotecznych 2018 (CCLI – The California Conference on Library Instruction) pt. *Library Instruction by Design: Using Design Thinking to Meet Evolving Needs* (California Conference on Library Instruction 2018). Temat ten jest podejmowany również podczas konferencji w Polsce, czego przykładem może być instruktaż pt. *Podstawy Design Thinking w bibliotekach* przeprowadzony w ramach konferencji online WIAD21⁹, organizowanej

⁶ Podręcznik pt. *Myślenie projektowe w bibliotekach* został opracowany w ramach projektu *Global Libraries* Fundacji Billa i Melindy Gatesów przez firmę IDEO, a przetłumaczony na język polski przez Fundację Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego.

⁷ Osiem lat wcześniej tę nową tendencję w bibliotekarstwie amerykańskim zauważyła dr hab. Małgorzata Fedorowicz-Kruszewska, pracownik funkcjonującego ówczesnie Instytutu Informacji Naukowej i Bibliologii, a obecnie Instytutu Badań Informacji i Komunikacji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (Fedorowicz 2010).

⁸ Autorzy rekomendacji zasiadali w komitecie ALA organizującym Kalifornijską Konferencję ds. Instrukcji Bibliotecznych 2018 pt. *Library Instruction by Design: Using Design Thinking to Meet Evolving Needs*. Na 2023 r. przypada 50. edycja organizowana na Uniwersytecie w San Francisco (*Library Instruction by Design...* 2018).

⁹ WIAD to skrót od *World Information Architecture Day*, czyli Światowy Dzień Architektury Informacji. Obchody tego święta są rokrocznie organizowane przez sieć globalnych, regionalnych i lokalnych wolontariuszy. W Polsce z tej okazji Instytut Badań Informacji i Komunikacji na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu organizuje międzynarodową konferencję naukową. Do 2023 r. odbyło się pięć edycji.

na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu w dniach 27–28.02.2021 r. (Kortas 2021).

Myślenie projektowe znajduje zwolenników w otoczeniu polskich bibliotek. Przełom drugiej i trzeciej dekady XXI w. przyniósł kilka publikacji metodycznych z zakresu DT przeznaczonych dla przedstawicieli środowiska kultury (Kaim 2019) oraz grona pedagogicznego (Grocholiński et al. 2021).

Rosnącego zainteresowania myśleniem projektowym w bibliotekarstwie dowodzi wzbogacona o DT oferta na kursach przygotowanych przez organizacje rozwoju zawodowego, takie jak Library Juice Academy w Stanach Zjednoczonych (Spina 2023) czy Stowarzyszenie LABiB w Polsce (Milewska 2021).

Stowarzyszenia zawodowe skupiające środowisko bibliotekarzy również popularyzują myślenie projektowe wśród przedstawicieli zawodu. Propozycje dokształcania się w zakresie DT znajdują się w ofercie zarówno Międzynarodowej Federacji Stowarzyszeń i Instytucji Bibliotekarskich (IFLA – International Federation of Library Associations and Institutions) (Oyedele 2022), jak i Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich (SBP) (Gambrowska 2023).

6. DT w praktyce bibliotecznej

Myślenie projektowe może być pomocne podczas prac nad wieloma różnymi projektami w bibliotekach. Po metodę twórczego poszukiwania nowych rozwiązań sięgnęli menedżerowie Biblioteki Uniwersytetu Technologicznego w Sydney (UTS – University of Technology Sydney) w Australii, podejmując się wyzwania projektowego polegającego na rewizji oznakowania (Luca, Narayan 2016). Wczuwając się w doświadczenia użytkownika Biblioteki UTS, projektanci przygotowali szereg zabawnych i zaskakujących oznakowań (rys. 1 i 2), które sprawiły, że biblioteka stała się przyjemnym miejscem do odwiedzenia, i poprawiły komfort użytkowania.

Używając oznakowań, zespół projektowy starał się ukazać osobowość jej użytkowników, ale i potencjał biblioteki, poprawić jej wizerunek, skoncentrować na użytkowniku i dostępności, nie zaś autorytarności (co wykazał etap empatyzacji DT). Studenci przyjęli nowe oznakowanie przestrzeni bibliotecznej entuzjastycznie, co potwierdziły dziesiątki zdjęć nowej wizualnej komunikacji UTS opublikowanych w mediach społecznościowych.

Z kolei jedna z amerykańskich bibliotek zmagająca się z wyzwaniem projektowym dotyczącym aktualnego trendu w bibliotekarstwie, tj. zarządzania danymi badawczymi (*research data*), rozumianego jako gospodarowanie.

Potrzeba dysponowania materiałami w postaci cyfrowej i analogowej, zaobserwowanymi, zebranymi, przetworzonymi lub wytworzonymi w ramach działalności naukowej w szkolnictwie wyższym narastała przez ostatnie pięć lat na całym świecie, a biblioteki znalazły się w samym centrum tej rewolucji. Biblioteka Edmon Low, główna biblioteka na kampusie Oklahoma State University (OSU), potrzebowała poprawnej oceny potrzeb w zakresie zarządzania danymi (Ippoliti 2016). W tym celu przeprowadzono z twórcami i użytkownikami danych badawczych na macierzystym uniwersytecie rozmowy, które na etapie testów potwierdziły, że klienci biblioteki wolą bardziej spersonalizowane podejście (zamiast wysyłki notatki z podziękowaniami i podsumowaniem wyników lepiej zorganizować osobistą prezentację).

Pilotażowy projekt pracowników Biblioteki Uniwersytetu Waszyngtońskiego (UW) z lat 2015–2016 miał na celu zebranie doświadczeń studentów mieszkających w pomocniczych miasteczkach uniwersyteckich (Bothell i Tacoma) oddalonych od kampusu UW w Seattle (Whang et al. 2017). Efekt pracy projektowej to cenna wiedza, zwłaszcza pod względem komunikacyjnym¹⁰. Pracownicy bibliotek UW w kampusie w Seattle uzyskali lepsze zrozumienie potrzeb studentów przeniesionych do kampusów pomocniczych i wzmocnili relacje z nimi oraz z personelem dydaktycznym, który ich wspiera. Zastosowanie metody myślenia projektowego przyniosło istotne korzyści w postaci zwiększonego kontaktu ze studentami i pracownikami. Podejście osobiste i empatyczne, nieustanny dialog skłoniły przeniesionych studentów do wyrażenia podziękowań bibliotekarzom z zespołu projektowego za to, że interesowali się nimi jako odrębną grupą studentów. Projekt zaowocował dodatkowo opracowaniem programu nowych wydarzeń i inicjatyw adaptacyjnych na następne lata.

Pierwsze doświadczenia polskich bibliotek z myśleniem projektowym można określić jako fragmentaryczne czy wręcz nieświadome. Spektakularna metamorfoza zagospodarowania przestrzeni Centrum Informacyjno-Bibliotecznego Uniwersytetu Medycznego (CIB UM) w Łodzi, w które przekształciła się w 2011 r. Biblioteka Główna UM, poprzedzona była rozbudowanymi badaniami użytkowników z użyciem technik DT (Milewska 2018). W latach 2017–2018 przeprowadzono analizę satysfakcji (w ramach projektu *Analiza Funkcjonowania Bibliotek*), badania potrzeb (w związku z projektowaniem przestrzeni komputerowej) i opinii (w formie listu do biblioteki). Zebrane postulaty wpłynęły na aktualny wygląd Centrum (rys. 3 i 4).

¹⁰ Podobne osiągnięcia (pozytywny wpływ na komunikację zespołu projektowego i badanego środowiska) potwierdzili badacze środowiska bibliotek młodzieżowych w Stanach Zjednoczonych. Szczególnie pożądanym nośnikiem twórczego myślenia projektowego okazały się gry planszowe (zob. Kessner et al. 2021).

Rys. 3. Czytelnia Biblioteki Głównej Uniwersytetu Medycznego w Łodzi, lata 90. XX w.
(źródło: Żmuda 2007)

Rys. 4. Czytelnia CIB UM w Łodzi, 2018 r.
(źródło: Centrum Informacyjno-Biblioteczne Uniwersytetu Medycznego w Łodzi b.d.)

Przykład doświadczeń CIB UM w Łodzi potwierdza, że będące podstawą DT zwracanie szczególnej uwagi na potrzeby i opinie użytkownika (w tym potencjalnego) jest efektywną praktyką. Pomaga dostosować ofertę biblioteki do rzeczywistych potrzeb zgromadzonej wokół niej społeczności.

Na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim (UWM) w Olsztynie od 2016 r. DT wpisany jest w program zajęć dydaktycznych na interdyscyplinarnym kierunku analiza i kreowanie trendów (Wydziału Humanistycznego, Wydziału Nauk Ekonomicznych oraz Wydziału Nauk Społecznych UWM). Dodatkowo w ofercie uniwersytetu znajduje się *Letnia Szkoła Zarządzania Innowacją*, czyli bezpłatny program skierowany do studentek i studentów czterech ostatnich semestrów studiów stacjonarnych UWM, którzy podczas 12-dniowego summer campu poznają metodę pracy projektowej (Uniwersytet Wielkich Możliwości 2023). Zajęcia prowadzą eksperci z firmy Metaphor. Większość zajęć prowadzonych metodą DT odbywa się w specjalnie wyposażonej sali w budynku Biblioteki Uniwersyteckiej UWM w Olsztynie. Jest to przestrzeń dostosowana do pracy kreatywnej, przygotowana zgodnie z wytycznymi DT (rys. 5 i 6). Podczas zajęć uczestnicy mogą korzystać z nowoczesnych narzędzi prototypowania, tj. oprogramowania do projektowania graficznego, drukarki 3D, plotera itp.

Rys. 5. Sala projektowa w Bibliotece Uniwersyteckiej UWM w Olsztynie – przestrzeń warsztatowa
(źródło: materiały promocyjne UWM, fot. J. Paják)

Rys. 6. Sala projektowa w Bibliotece Uniwersyteckiej UWM w Olsztynie – przestrzeń koncepcyjna
Źródło: materiały promocyjne UWM, fot. J. Pająk.

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski opracował strategię traktowaną jako przykład „dzikiego problemu”, wykorzystując przy tym nowatorską, ale sprawdzoną metodę DT (Camillus 2008). Senat UWM w 2021 r. ogłosił *Strategię rozwoju Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego na lata 2021–2030* (Przyborowski 2021). Zakłada ona osiągnięcie sześciu głównych celów strategicznych, w których realizacji miały pomóc grupy projektowe. Wyłonione zespoły – odpowiedzialne za transformację kultury organizacji i wdrożenie strategii – podczas cyklu warsztatów pracowały nad rozwiązaniami do wdrożenia. Jednym z sześciu celów strategicznych było zarządzanie wizerunkiem UWM. W skład odpowiedzialnego za to zadanie zespołu powołano specjalistę ds. promocji bibliotecznej, efektem czego, oprócz dodatkowej motywacji dla powołanej osoby, był realny wpływ na uwspólnianie działań wizerunkowych UWM, które dotyczą budynku Biblioteki.

7. Podsumowanie

Dzięki możliwościom, jakie daje bibliotekom DT, można spróbować wykorzystania ram myślenia projektowego początkowo na niewielką skalę, by następnie, mając już pewne doświadczenie, przejść do większych przedsięwzięć, takich jak ocena systemu

bibliotecznego lub ocena przestrzeni bibliotecznej. Ze względu na to, że cyfrowe i fizyczne przestrzenie biblieczne stają się coraz bardziej złożone, a organizatorzy i pracownicy bibliotek nieustannie dążą do zaspokojenia potrzeb wszystkich odbiorców, iteracyjne, skoncentrowane na człowieku podejście może zacząć odgrywać coraz większą rolę w funkcjonowaniu bibliotek czy centrów informacji (Leuzinger et al. 2018).

Jak potwierdziły przytoczone wyżej przykłady, kluczowe korzyści płynące z myślenia projektowego dla bibliotek obejmują wsparcie przy tworzeniu i testowaniu wielu modeli danej usługi lub przestrzeni przy jednoczesnym gromadzeniu informacji zwrotnych od interesariuszy, a także lepsze wykorzystywanie wiedzy eksperckiej. Iteracyjnie uzyskane informacje ulepszały komunikację i integrację z różnorodną grupą użytkowników biblioteki.

Podsumowując, biblioteki (choć w artykule uwagę skupiono na typie uniwersyteckim, to dotyczy to również innych typów), które nie reagują na zmieniające się potrzeby ich użytkowników, ryzykują pozostanie w tyle. Szczególnie przydatne może okazać się dążenie do ideału „doświadczenia w bibliotece” (Bartlett 2018), opartego m.in. na empatyzacji z użytkownikiem i komunikacji z przedstawicielami otoczenia biblioteki. Jego osiągnięcie dzięki wykorzystaniu DT może pomóc w uniknięciu marginalizacji biblioteki (Bell 2008).

Bibliografia

- Bartlett J.A. (2018). New and Noteworthy: Staying Inspired in Difficult Times. *Library Leadership & Management* [online], vol. 34, no. 4. Dostępny w: <https://llm.corejournals.org/llm/article/view/7464> [przeglądany 15.10.2022].
- Bell S.J. (2017). Seminar in Information Science. Topic: Design Thinking [2 units] Fall 2017 Syllabus [online]. Dostępny w: <http://ischoolapps.sjsu.edu/gss/ajax/showSheet.php?id=7654> [przeglądany 15.10.2022].
- Bell S.J., Shank J.D. (2007). *Academic Librarianship by Design: A Blended Librarian's Guide to the Tools and Techniques*. Chicago: American Library Association. ISBN 9780838909393.
- Boyer B. (2015). Designer Librarian: Embedded in K12 Online Learning. *TechTrends* [online], vol. 59, iss. 3, s. 71–76. Dostępny w: <https://doi.org/10.1007/s11528-015-0855-9> [przeglądany 25.08.2023].
- Brown T. (2008). Design Thinking. *Harvard Business Review* [online], June. Dostępny w: <https://hbr.org/2008/06/design-thinking> [przeglądany 15.10.2022].
- California Conference on Library Instruction (2018). CCLI 2018. Library Instruction by Design: Using Design Thinking to Meet Evolving Needs [online]. Dostępny w: <https://www.cclibinstruction.org/2018-conference/> [przeglądany 16.10.2022].

- Camillus J.C. (2008). Strategy as a wicked problem. *Harvard Business Review* [online], May. Dostępny w: <https://hbr.org/2008/05/strategy-as-a-wicked-problem> [przeglądany 25.08.2023].
- Center for Design and Material Culture (2023). Design Thinking program [online]. Dostępny w: <https://cdmc.wisc.edu/design-thinking/design-thinking-program/> [przeglądany 15.02.2023].
- Centrum Informacyjno-Biblioteczne Uniwersytetu Medycznego w Łodzi (b.d.). O nas [online]. Dostępny w: <https://cib.umed.pl/o-nas/> [przeglądany 25.08.2023].
- Fedorowicz M. (2010). Design thinking i blended librarianship – nowe tendencje w bibliotekarstwie amerykańskim. *Toruńskie Studia Bibliologiczne* [online], t. 3, nr 2, s. 71–82. Dostępny w: <https://doi.org/10.12775/TSB.2010.020> [przeglądany 25.08.2023].
- Fosmire M. (2016). What can Design Thinking do for libraries? *Issues in Science and Technology Librarianship* [online], no. 83. Dostępny w: <https://doi.org/10.5062/F4SN06ZT> [przeglądany 25.08.2023].
- Grocholiński P., Just M., Kołodziejczak M., Michalska-Dominiak B., Michalska-Żyła A. (2021). Design thinking dla edukatorów. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. ISBN 9788382205466, 9788382205473.
- Hajdas M., Wrona S. (2018). Projektowanie innowacji w oparciu o design thinking. W: Innowacje w biznesie. Red. nauk. A. Styś, A. Dejnaka. Warszawa: Difin, s. 302–320. ISBN 9788380855854.
- Helman J., Rosienkiewicz M. (2016). Design thinking jako koncepcja pobudzania innowacji. W: Innowacje w zarządzaniu i inżynierii produkcji. Red. R. Knosala. Opole: Oficyna Wydawnicza Polskiego Towarzystwa Zarządzania Produkcją, s. 62–72. ISBN 9788393039944.
- Ingle B.R. (2015). Design thinking dla przedsiębiorców i małych firm. Potęga myślenia projektowego w codziennej pracy. Tłum. K. Żarnowska. Gliwice: Wydawnictwo Helion. ISBN 9788324695201.
- Ippoliti C. (2016). Research as design – design as research: applying design thinking to data management needs assessment. W: Library Assessment Conference: Building Effective, Sustainable, Practical Assessment, Arlington, VA, October 31 – November 2, 2016. Washington, D.C.: Association of Research Libraries [online]. Dostępny w: <http://old.libraryassessment.org/bm-doc/4-ippoliti-2016.pdf> [przeglądany 25.08.2023].
- Jeromin T., Din W. (1990). Mały słownik polsko-chiński. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. ISBN 8370164072.
- Johansson-Sköldberg U., Woodilla J., Çetinkaya M. (2013). Design thinking: past, present and possible futures. *Creativity and Innovation Management* [online], vol. 22, iss. 2, s. 121–146. Dostępny w: <https://doi.org/10.1111/caim.12023> [przeglądany 25.08.2023].
- Kaim A. (2019). Design Thinking w kulturze. Myślenie projektowe krok po kroku [online]. Gdynia. ISBN 9788395638305. Dostępny w: http://sieckultury.pl/wp-content/uploads/2020/02/Design_Thinking_w_kulturze_ebook.pdf [przeglądany 25.08.2023].

- Kessner T.M., Parekh P., Aguliera E., Pérez Cortés L.E., Tran K.M., Siyahhan S., Gee E.R. (2021). (Design) thinking out loud: adolescents' design talk in a library maker-space tabletop game design camp. *Information and Learning Science* [online], vol. 122, no. 9/10, s. 651–670. Dostępny w: <https://doi.org/10.1108/ILS-08-2020-0185> [prze-glądany 25.08.2023].
- Kortas W. (2021). Międzynarodowa konferencja WIAD21 – Światowy Dzień Architektury Informacji na UMK w Toruniu. *Toruńskie Studia Bibliologiczne* [online], t. 14, nr 1(26), s. 177–195. Dostępny w: <https://doi.org/10.12775/TSB.2021.007> [prze-glądany 25.08.2023].
- Leuzinger R., Kessler Lee G., Korber I. (2018). Keeping up with... design thinking [online]. Association of College and Research Libraries. Dostępny w: https://www.ala.org/acrl/publications/keeping_up_with/design [prze-glądany 24.08.2022].
- Linke R. (2017). Design thinking, explained [online]. MIT Management Sloan School. Dostępny w: <https://mitsloan.mit.edu/ideas-made-to-matter/design-thinking-explained> [prze-glądany 24.10.2022].
- Luca E., Narayan B. (2016). Signage by Design: A Design-Thinking Approach to Library User Experience. *Weave: Journal of Library User Experience* [online], vol. 1, iss. 5. Dostępny w: <https://doi.org/10.3998/weave.12535642.0001.501> [prze-glądany 1.10.2022].
- Mastalerz M.W. (2016). Zwinne podejście do zarządzania wirtualnym zespołem projektowym. W: K. Frączkowski, A.M. Janiak, J. Kosakowski, M. Kruk, M. Mastalerz, A. Stanowska, Zarządzanie zespołami projektowymi. Warszawa: Texter, s. 6–27. ISBN 9788377908013.
- Michalska-Dominiak B., Grocholiński P. (2019). Poradnik design thinking – czyli jak wykorzystać myślenie projektowe w biznesie. Gliwice: Wydawnictwo Helion. ISBN 9788328350618.
- Milewska P. (2018). Co myślą użytkownicy bibliotek? Refleksje po badaniach użytkowników Centrum Informacyjno-Bibliotecznego Uniwersytetu Medycznego w Łodzi. *Biuletyn EBIB* [online], nr 5(182), s. 1–8. Dostępny w: <https://ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/49/50> [prze-glądany 18.10.2022].
- Milewska P. (2019). Zaprojektuj, zaplanuj, zrealizuj. Budowanie strategii komunikacji a tożsamość biblioteki akademickiej. W: I Kongres Bibliotek Szkół Wyższych, Łódź, 12–14 czerwca 2019 [online]. Red. I. Sójkowska, L. Derfert-Wolf. Materiały konferencyjne EBIB, nr 26. Dostępny w: http://ebibojs.pl/index.php/Mat_konf/article/view/634/673 [prze-glądany 1.10.2022].
- Milewska P. (2021). Design thinking w bibliotece – nagranie webinarium [online]. Dostępny w: <https://labib.pl/artykuly/pokaz/1313> [prze-glądany 10.10.2022].
- Miłosz M. (2006). Zarządzanie projektami informatycznymi – pomiędzy formalizmem a elastycznością. W: Dylematy zarządzania projektem informatycznym. Red. M. Miłosz, J.K. Grabara. Katowice: Polskie Towarzystwo Informatyczne. Oddział Górnośląski, s. 9–22. ISBN 8360810060.
- Myślenie projektowe w bibliotekach. Podręcznik projektowania usług skupionych na użytkowniku (2015) [online]. IDEO. Dostępny w: <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/263226/edition/249032/content> [prze-glądany 13.10.2022].

- Norman D. (2013). *Design of Everyday Things*. Cambridge: MIT Press. ISBN 9780262525671.
- Nussbaum B. (2011). Design Thinking is a failed experiment. So what's next? [online]. Fast Company. Dostępny w: <https://www.fastcompany.com/1663558/design-thinking-is-a-failed-experiment-so-whats-next> [przeglądany 25.08.2023].
- Oyedele D. (2022). IFLA Sub-Saharan African Regional Division Committee delivers a design-thinking workshop on the SDGs and the Voluntary National Review Process [online]. International Federation of Library Associations and Institutions. Dostępny w: <https://www.ifla.org/events/ifla-sub-saharan-african-regional-division-committee-delivers-a-design-thinking-workshop-on-the-sdgs-and-the-voluntary-national-review-vnr-process/> [przeglądany 15.10.2022].
- Patnaik D. (2022). The ebb and flow of ideation [online]. JUMP. Dostępny w: <https://www.jumpassociates.com/the-ebb-and-flow-of-ideation/> [przeglądany 19.10.2022].
- Pokrzycka L. (2020). Design Thinking i TIK w efektywnym kształceniu doktorantów oraz nauczycieli akademickich. W: Profesjonalizacja roli nauczyciela akademickiego. Red. A. Sajdak-Burska, I. Maciejowska. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 115–128. ISBN 9788323348184.
- Przyborowski J. (2021). Strategia rozwoju Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie na lata 2021–2030 [online]. Posiedzenie senatu z dn. 21 stycznia 2021 r. Dostępny w: <http://bip.bios.uwm.edu.pl/files/Strategia%20prezentacja%20Senat.pdf> [przeglądany 25.08.2023].
- PWN (b.d.). Design [online]. W: Słownik języka polskiego PWN. Dostępny w: <https://sjp.pwn.pl/sjp/design;2554822.html> [przeglądany 24.08.2023].
- Rauth I., Carlgren L., Elmquist M. (2014). Making it happen: legitimizing design thinking in large organizations. *Design Management Journal* [online], vol. 9, iss. 1, s. 47–60. Dostępny w: <https://doi.org/10.1111/dmj.12015> [przeglądany 24.08.2023].
- Skowrońska M. (2019). Miasto i myślenie projektowe. Design thinking jako skrzynia narzędziowa. *Człowiek i Społeczeństwo* [online], t. 48, s. 75–90. Dostępny w: <https://doi.org/10.14746/cis.2019.48.5> [przeglądany 24.08.2023].
- Sobota D.R., Szewczykowski P.P. (2014). Design thinking jako metoda twórczości. *Filo-Sofija* [online], nr 27(2014/4/I), s. 91–113. Dostępny w: <http://w.filo-sofija.pl/index.php/czasopismo/article/download/704/685> [przeglądany 24.08.2023].
- Spina C. (2023). Introduction to Design Thinking [online]. Library Juice Academy. Dostępny w: <https://libraryjuiceacademy.com/shop/course/160-introduction-to-design-thinking/> [przeglądany 25.08.2023].
- Stadnik K. (2020). Moodboard – co to jest i dlaczego pobudza kreatywność? [online]. Harbingers. Dostępny w: <https://harbingers.io/blog/moodboard-co-to-jest> [przeglądany 25.08.2023].
- Szumniak-Samolej J. (2020). Zastosowanie metody design thinking w procesie tworzenia i skalowania przedsiębiorstwa pozytywnego wpływu. W: Społeczna odpowiedzialność biznesu: w poszukiwaniu nowego paradygmatu. Red. P. Płoszajski, U. Ornarowicz. Wydanie I. Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH, s. 59–95. ISBN 9788380304086.

- Thienen J.P.A., von, Clancey W.J., Cortazza G.E., Meinel Ch. (2018). *Theoretical Foundations of Design Thinking*. W: *Design Thinking Research. Making Distinctions: Collaboration versus Cooperation*. Ed. H. Plattner, Ch. Meinel, L. Leifer. Springer Cham, s. 13–40. ISBN 9783319609669.
- Uniwersytet Wielkich Możliwości (2023). *Letnia Szkoła Zarządzania Innowacją* [online]. Dostępny w: <http://zpr2.uwm.edu.pl/group/letnia-szkola-zarządzania-innowacja> [przełączany 15.02.2023].
- Walton G. (2015). What User Experience (UX) means for academic libraries. *New Review of Academic Librarianship* [online], vol. 21, iss. 1, s. 1–3. Dostępny w: <https://doi.org/10.1080/13614533.2015.1001229> [przełączany 15.10.2022].
- Whang L., Tawatao Ch., Danneker J., Belanger J., Weber S.E., Garcia L., Klaus A. (2017). Understanding the transfer student experience using design thinking. *Reference Services Review* [online], vol. 45, no. 2, s. 298–313. Dostępny w: <https://doi.org/10.1108/RSR-10-2016-0073> [przełączany 1.10.2022].
- Wojciechowska M. (2018). Menedżer projektu w bibliotece – nowe role kierownicze w działalności biblioteczno-informacyjnej. *Zarządzanie Biblioteką* [online], nr 1(10), s. 24–40. Dostępny w: <https://czasopisma.bg.ug.edu.pl/index.php/ZB/article/view/3545> [przełączany 24.08.2023].
- Woudhuysen J. (2011). The craze for Design Thinking: roots, a critique, and toward an alternative. *Design Principles & Practice: An International Journal* [online], vol. 5, no. 6, s. 235–248. Dostępny w: <https://doi.org/10.18848/1833-1874/CGP/v05i06/38216> [przełączany 1.10.2022].
- Żmuda R. (2006/2007). Biblioteka Główna Uniwersytetu Medycznego w Łodzi (2002–2007). *Kronikarz* [online], R. 5, nr 2(10), s. 241–274. Dostępny w: https://cybra.lodz.pl/Content/4361/241_kronikarz%20nr10_kronikarz%20nr10.pdf [przełączany 1.10.2022].

Małgorzata Bródka

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu

Biblioteki w kontekstualnej przestrzeni relacji

Streszczenie: We współczesnej interpretacji bibliotek jako systemów otwartych szczególne miejsce zajmuje kontekstualna przestrzeń relacji. Celem artykułu jest jej charakterystyka z uwzględnieniem cech procesowych i konceptualnych. Zaprezentowane zostaną elementy przestrzeni – relacje, proces kształtowania i zarządzania relacjami z uwzględnieniem pomiaru kapitału relacyjnego i jego roli w działalności bibliotek. Podstawą spójnego przedstawienia tematu kontekstualnej przestrzeni relacji bibliotek jest aktywne wykorzystanie zagadnień i podejść wyodrębnionych na gruncie nauk o zarządzaniu. Natomiast metoda badawcza oparta na analizie i krytyce piśmiennictwa z zakresu bibliologii pozwala na podkreślenie znaczenia relacji dla działalności bibliotek.

Słowa kluczowe: przestrzeń relacji, kontekstualna przestrzeń relacji, relacje, relacje biblioteki z otoczeniem zewnętrznym, zasoby relacyjne, potencjał relacyjny, kapitał relacji, marketing relacji, biblioteki

Główną przesłanką do analizy przestrzeni relacyjnej bibliotek jest fakt, iż funkcjonują one w nieustannej kooperacji z otoczeniem. Ta socjologiczna interpretacja wynikająca z funkcji, którą od momentu powstania pełnią ksiąznice, z czasem zyskała uzasadnienie naukowe i stała się szeroko dyskutowanym elementem debaty w ramach bibliotekoznawstwa. Znany jest wkład teoretyków i praktyków dyscypliny w poszerzanie jej pola badawczego dzięki spektrum analiz dotyczących miejsca bibliotek w obszarze społecznym. We współczesnej literaturze przedmiotu temat ten przewija się począwszy od prac Mai Wojciechowskiej (w tym tytułu *Kształtowanie kapitału społecznego. Ujęcie z perspektywy bibliotekoznawczej* jako całościowej

prezentacji zagadnienia), przez badania Magdaleny Paul nad społecznym wpływem bibliotek publicznych, po szczegółowe analizy środowiskowej roli bibliotek (Wojciechowska 2019; Paul 2018). Do ostatniej grupy należą między innymi prace Sabiny Cisek jako przykład analizy roli bibliotek publicznych i naukowych w społeczeństwie wiedzy, publikacje Jacka Wojciechowskiego łączącego funkcję mediacyjną bibliotek z kontekstem komunikacji społecznej, a także wiele prac badających biblioteki jako miejsca spotkań (Cisek 2005; Wojciechowski 2010; Baran, Kotowska 2011).

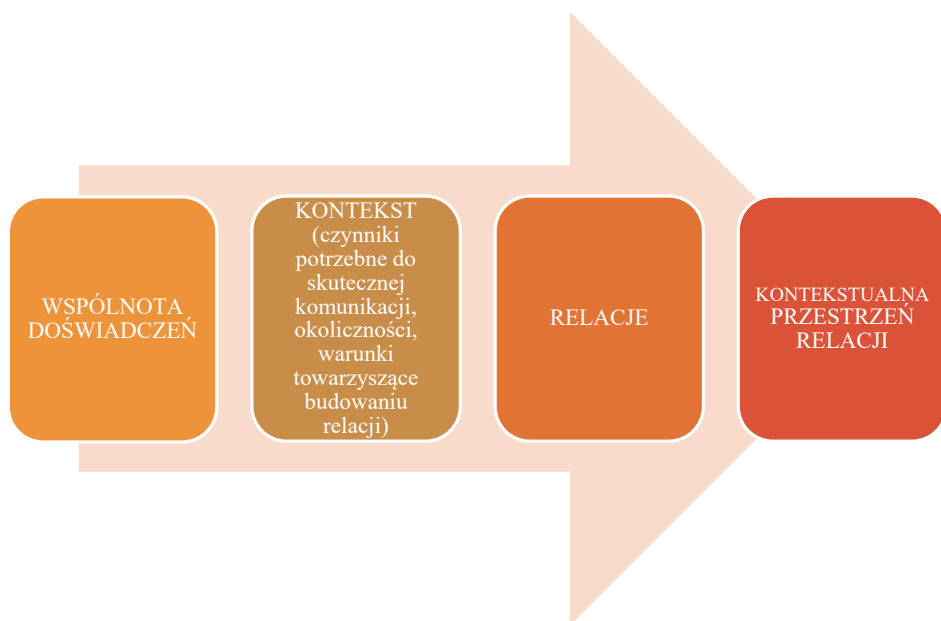
O aktywnej roli bibliotek w społeczeństwie świadczą rozmaite interakcje z otoczeniem. Z tego względu badacze zajmujący się problematyką księżnic zwrócili szczególną uwagę na relacje jako element scalający kontakty indywidualne i instytucjonalne. Było to możliwe dzięki zmianie paradygmatycznej w obrębie bibliotekoznawstwa. Polegała ona między innymi na przesunięciu zainteresowania teoretyków i praktyków dyscypliny z zagadnień związanych ściśle z procesami zachodzącymi w bibliotece na badanie potrzeb jej użytkowników. W kontekście powyższej zmiany badacze dostrzegli konieczność scharakteryzowania zarówno otoczenia zewnętrznego, w którym funkcjonuje odbiorca usług bibliotecznych, jak i narzędzi, które wspomagają budowę relacji pomiędzy użytkownikami a biblioteką (Fedorowicz-Kruszewska 2019; Wojciechowska 2006; Cyrklaff-Gorczyca 2018; Bielawska 2011).

Wzrost badawczego zainteresowania problematyką relacji znalazł swoje odzwierciedlenie w spopularyzowaniu metod wykorzystywanych do nawiązywania i podtrzymywania wzajemnych kontaktów pomiędzy biblioteką a otoczeniem. Z tego względu istotną kwestią wydaje się podjęcie próby przedstawienia wykorzystywanego do badania relacji spójnego aparatu badawczego. W artykule przyjęto założenie, iż konceptualną formą jego integracji będzie zagadnienie kontekstualnej przestrzeni relacji. Należy ją definiować jako efekt procesu budowania przez biblioteki relacji z otoczeniem, które są oparte na interakcjach. Fundamentem przestrzeni relacji są systemowe porozumiewanie się i wymiana doświadczeń, informacji, a także wiedzy oraz wykorzystywane do tego celu narzędzia i metody badawcze. Tak rozumiana przestrzeń relacji koncentruje się na korzyściach obu stron procesu komunikacyjnego oraz więziach pomiędzy nimi. Podejście to kontrastuje zatem z klasycznym postrzeganiem biblioteki jako „producenta” wiedzy, kierując ją ku roli uczestnika komunikacji i mediatora.

Analizę przestrzeni kontekstualnej na gruncie nauk o zarządzaniu przeprowadził Piotr Pachura. Badacz podkreśla, że warunkiem powstania kontekstualnej przestrzeni

relacji jest jej wspólne doświadczanie przez podmioty (Pachura 2017, s. 46). W tym znaczeniu kontaktujące się ze sobą strony w wyniku nawiązywania relacji tworzą przestrzeń relacji i jednocześnie doświadczają wspólnej przestrzeni kontekstu. Autor definiuje pojęcie „kontekst” jako „splot powiązanych, zależnych od siebie czynników, które są potrzebne do skutecznej komunikacji” (Pachura 2017, s. 46). Podkreślić należy, że pojęcie kontekstu ma w dyskursie naukowym wiele interpretacji, w zależności od dyscypliny i zakresu analizy danego zagadnienia. Jak stwierdza Joanna Bielecka-Prus: „najszersze rozumienie kontekstu, wychodzące poza badania językowe, odnosi się do okoliczności, stosunków, sytuacji czy warunków, w jakich występuje badane zjawisko, także niejęzykowe” (Bielecka-Prus 2012, s. 19).

W dalszej interpretacji roli kontekstu Piotr Pachura podkreśla, że „wspólnie dzielona, doświadczana przestrzeń, wspólny kontekst stanowią swoiste terytorium wspólnego przeżywania pracy, zabawy, odpoczynku, wspólnego zrozumienia, co warunkuje skuteczny transfer wiedzy, np. wiedzy ukrytej” (Pachura 2017, s. 46). Strukturalny i procesualny charakter kontekstualnej przestrzeni relacji przedstawiono na rysunku 1.

Rys. 1. Ogólny proces kształtowania kontekstualnej przestrzeni relacji
(źródło: opracowanie własne na podstawie Pachura 2017, s. 46)

Powyższy schemat dowodzi, że podstawowym elementem omawianej przestrzeni są relacje, definiowane jako związki, zależności lub stosunki pomiędzy podmiotami a przedmiotami danego rodzaju. Są to wszelkie stosunki rynkowe, w jakie zaangażowana jest świadcząca usługi biblioteka (Żołędowska-Król 2019, s. 203). W kontekście rodzajów nawiązywanych relacji badacze podkreślają, że zasoby relacyjne tworzone są przez „relacje bezpośrednie (na linii organizacja – podmiot zewnętrzny) i aktywne (obecnie wykorzystywane) będące w dyspozycji jednostki” (Klimas 2019, s. 27).

Inne podejście badawcze obok wyjaśnienia pojęcia zasobów relacyjnych uwypukla rezultaty wynikające z nawiązywania relacji. Mówi ono o zasobach relacyjnych jako niematerialnych aktywach przedsiębiorstwa, powstających w wyniku ciągłych interakcji wielu typów podmiotów na płaszczyźnie formalnej i nieformalnej bądź ogólnej i indywidualnej. Prowadzą one, w wyniku realizacji przemysłanej strategii, do powstawania nowych, użytecznych zasobów wiedzy i rozwijania pozytywnych asocjacji z przedsiębiorstwem, marką i reprezentującymi ich pracownikami. Efektem są korzyści odnoszone przez poszczególne jednostki oraz wzmacniające pozycję konkurencyjną przedsiębiorstw (Deszczyński 2014, s. 40).

Szerszym kontekstem interpretacyjnym zasobów relacyjnych bibliotek są relacje wewnątrz organizacji. Nierzadko determinują one kontakty z otoczeniem. Jak stwierdza Edyta Bombiak: „zaangażowanie w kształtowanie proefektywnościowych relacji wewnętrznych znajduje przełożenie na podtrzymywanie trwałych związków opartych na współpracy i zaufaniu z interesariuszami zewnętrznymi. Z kolei niewłaściwe relacje między pracownikami, negatywna atmosfera, brak współpracy, mogą skutkować spadkiem ich zaangażowania w budowanie relacji z klientami i w konsekwencji utratą cennego kapitału relacyjnego” (Bombiak 2016, s. 100).

Niezależnie od wpływu relacji wewnątrz bibliotek na kontakty z otoczeniem zewnętrznym celowe jest dokonanie odrębnej klasyfikacji interakcji zachodzących pomiędzy biblioteką a środowiskiem pozaorganizacyjnym. Wśród wielu proponowanych typologii na uwagę zasługuje przeprowadzony przez Małgorzatę Fedorowicz-Kruszewską podział otoczenia, który można z powodzeniem odnieść do typologii relacji. Podejście to jest zgodne z istotą relacji – związkiem pomiędzy organizacją i środowiskiem, w którym ta funkcjonuje.

M. Fedorowicz-Kruszewska, ze względu na rodzaj otoczenia, z którym biblioteka wchodzi w interakcje, wyróżnia następujące relacje:

- relacje z otoczeniem ogólnym – czynniki stanowiące kontekst dla działań biblioteki;
- relacje z otoczeniem zadaniowym – konkretne grupy i organizacje wpływające na bibliotekę.

Relacje z otoczeniem ogólnym to:

- relacje ekonomiczne uwzględniające zależność działalności bibliotecznej od stanu gospodarki, w której funkcjonują księgarnie, inflacji, stóp procentowych, bezrobocia itd.;
- relacje o charakterze technicznym określające wpływ rozwoju technologii informacyjno-komunikacyjnej na funkcjonowanie bibliotek, w tym między innymi na udostępnianie informacji i dostęp do niej;
- relacje społeczno-kulturowe zdeterminowane przez cechy społeczności, wśród której funkcjonują biblioteki, w tym przez wykształcenie, kompetencje czytelnice, styl życia, wielokulturowość i inne;
- relacje polityczno-prawne mające odniesienie do regulacji działalności gospodarczej, czasami ustroju politycznego, a także funkcjonowania bibliotek;
- relacje międzynarodowe uwzględniające wpływ międzynarodowych organizacji bibliotekarskich na rozwój księgarni w danym kraju; określające sposoby wzorowania się na bibliotekach z innych krajów w zakresie nowych trendów, dotyczące członkostwa w międzynarodowych organizacjach oraz uczestnictwa w konferencjach i stażach.

Relacje z otoczeniem zadaniowym to:

- relacje z konkurentami – mogą być oparte na zjawisku kooperencji określanym jako jednoczesna współpraca i rywalizacja pomiędzy konkurentami; działanie takie oznacza, że biblioteka wybiera obszary, w których chce współpracować z konkurentami (Cygler 2013, s. 60); relacje z konkurentami mogą odbywać się na poziomie marki, branżowym, rodzajowym lub uniwersalnym;
- relacje z klientami oparte na zaspokajaniu potrzeb użytkowników, np. w zakresie funkcji edukacyjnej czy kulturotwórczej;
- relacje z dostawcami określające zasady współpracy z organizacjami dostarczającymi bibliotece zasobów w postaci książek, czasopism, dostępów do baz danych, sprzętu i oprogramowania komputerowego;
- relacje z regulatorami, czyli kooperacja z instytucjami mającymi wpływ na różne obszary działalności bibliotek, np. Biblioteka Narodowa, Główny Urząd Statystyczny;
- relacje z partnerami strategicznymi, nawiązywane z różnego rodzaju organizacjami współpracującymi z bibliotekami w celu dzielenia się dostępnymi zasobami, które są niedostępne w przypadku pojedynczej biblioteki lub niewystarczające do zrealizowania celu, np. udostępnianie bazy lokalowej służącej do organizowania inicjatyw kulturalnych lub społecznych (Fedorowicz-Kruszewska 2019, s. 34–43).

- Inne kryteria, według których można dokonywać podziału relacji, uwzględniają:
- miejsce zachodzenia relacji (relacje zachodzące w bibliotece, poza biblioteką oraz relacje mieszane);
 - formę uzewnętrzniania relacji (relacje werbalne, niewerbalne, mieszane);
 - celowość zachodzenia relacji (relacje zamierzone lub relacje niezamierzone – przypadkowe);
 - ocena interakcji (relacje pozytywne lub relacje negatywne);
 - zbiorowość uczestniczącą w procesie (relacje indywidualne – np. bibliotekarz–czytelnik oraz relacje grupowe, np. bibliotekarz–grupa szkoleniowa) (Wojciechowska 2010, s. 39).

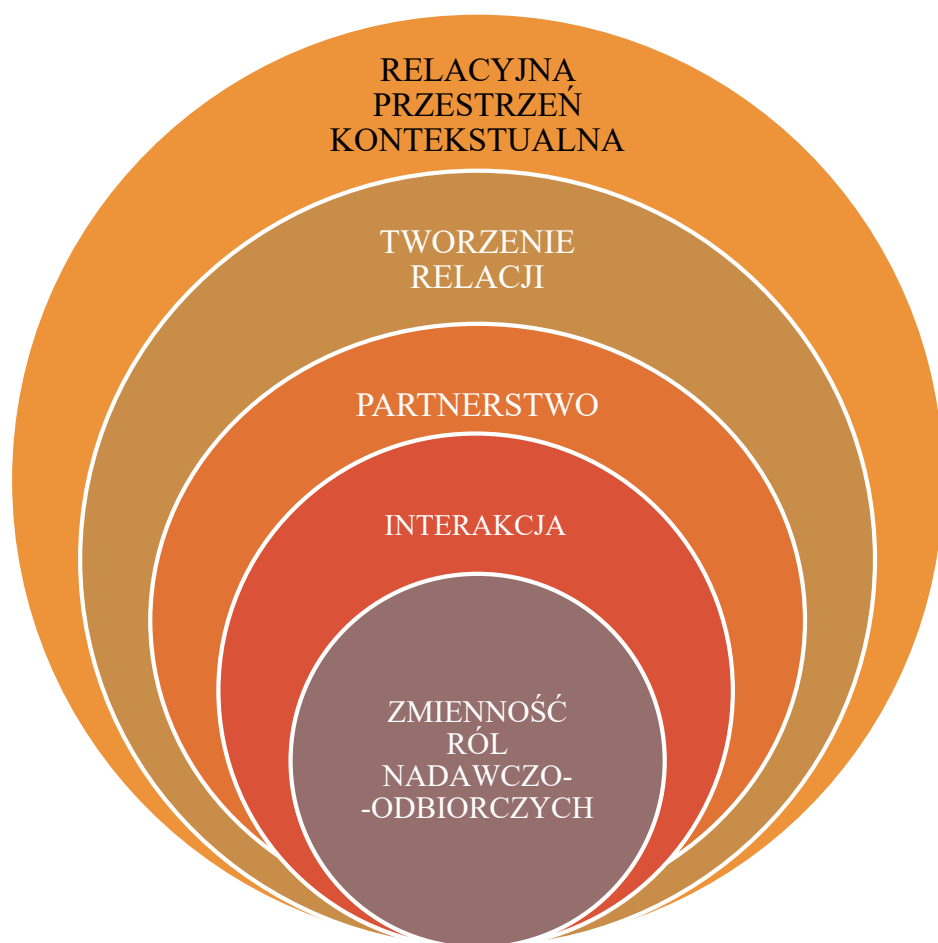
Badacze są skłonni przypisywać poszczególnym kontaktom biblioteki z otoczeniem poziomy interakcji, wśród których najniższym jest czynność. Autorzy określają ją jako pojedynczy akt działania, np. zapoznanie się z regulaminem wypożyczeń biblioteki. Zbiór czynności to epizod. W jego wyniku następuje zdarzenie o identyfikowalnym początku oraz końcu, np. zapisanie czytelnika do biblioteki poprzedzone zapoznaniem się z regulaminem oraz ustaleniem praw i obowiązków użytkownika, a także zasad korzystania z usług bibliotecznych. Z kolei sekwencja składa się z kilku powiązanych ze sobą epizodów, które mogą podlegać ocenie, np. w zakresie czasu ich trwania, częstotliwości, charakteru, jakości, poziomu kontaktu, stopnia personalizacji itp. Przykładem sekwencji są zdarzenia związane z wizytą czytelnika w bibliotece (zapisanie do biblioteki, zapoznanie z dostępną ofertą, przegląd literatury, akt wypożyczenia itd.). Natomiast relacja zawiązuje się w wyniku kontaktów bezpośrednich (wizyta w bibliotece) lub pośrednich (np. kontakt elektroniczny, telefoniczny). Może wyróżniać się aktywnymi i pasywnymi okresami (Wojciechowska 2014, s. 150).

Omawiane zasoby związane są z potencjałem relacyjnym bibliotek. Oprócz aktywnych zasobów relacyjnych obejmuje on również relacje pasywne, które zostały nawiązane, ale nie są wykorzystywane. Potencjał relacyjny określany jest przez badaczy jako zespół możliwości i sprawności, które dają zasoby relacyjne, zdolności czy kompetencje relacyjne, oraz jako umiejętności korzystania z zasobów otoczenia (Czupiał, Karaś 2003, s. 122).

Jedną z charakterystycznych cech relacyjności jest fakt, że wykracza ona poza schematyczne powiązania oparte na wiodącej roli biblioteki. Role inicjatora i adresata relacji mogą być bowiem wymienne. Ponadto każda relacja oparta jest na komunikacji. Prawidłowy przebieg procesu komunikacyjnego warunkuje istnienie relacji,

a dodatkowo może decydować o jej krótkotrwałym lub długotrwałym charakterze. Równie istotny jest cel nawiązywania relacji, który określa długość i intensywność kontaktu biblioteka–otoczenie.

Innym istotnym aspektem relacji jest interakcja, czyli obopólne oddziaływanie na siebie stron uczestniczących w relacji. Wzmacnia ją dialogowy charakter współczesnej komunikacji bibliotek z otoczeniem. Zakłada on interakcję stron i aktywne współtworzenie relacji prowadzącej do osiągnięcia zadowalającego obie strony rezultatu na bazie partnerstwa. Cechy relacji zilustrowano na rysunku 2.

Rys. 2. Cechy relacji biblioteki z otoczeniem w przestrzeni kontekstualnej

Urszula Knop jako czynniki warunkujące dobrą komunikację w bibliotece wymienia między innymi:

- psychologiczne podejście do użytkownika;
- sposoby oddziaływania na odbiorcę;
- dobrą komunikację bez napięć, skutkującą pozyskiwaniem i zapamiętywaniem przez użytkownika zrozumiałego dla niego komunikatu;
- zrozumienie schematów dobrej komunikacji przez nadawcę i odbiorcę przekazu;
- intuicyjne „wycucie” sytuacji komunikacyjnej przez bibliotekarzy (Knop 2016, s. 218).

Warunkiem koniecznym zaistnienia relacji w przestrzeni jest jej zainicjowanie za pomocą działań jednej lub obu kontaktujących się stron. Owa inicjacja działań jest kluczową kompetencją bibliotek, świadczącą o możliwościach wykorzystania potencjału relacyjnego (kompetencja relacyjna). Badacze definiują ją jako „umiejętność aktywnego tworzenia i rozwijania relacji opartych na współpracy” (Pauget, Wald 2013, s. 200). Jej brak lub nieumiejętne zarządzanie relacjami powoduje, że pozostają one w stanie uśpienia, nie są wykorzystywane, a tym samym nie mogą przyczynić się do pomnażania zasobów. Może to spowodować brak perspektyw rozwojowych organizacji, stagnację w obszarze uzupełniania wiedzy, a tym samym zmniejszenie konkurencyjności. Ponadto autorzy wskazują na pojawiające się niebezpieczeństwo nagłego zerwania relacji, utraty pozyskanych zasobów lub szansy na ich pozyskanie (Danielak 2012, s. 32). Natomiast korzyści, którym sprzyja wysoka zdolność relacyjna, określane są przez badaczy jako „poprawa efektywności eksploatowanych szans czy neutralizowanych zagrożeń wespół z partnerami zewnętrznymi” (Wójcik-Karpacz 2013, s. 165). Wśród innych korzyści, które wynikają z dobrej konfiguracji zdolności relacyjnej bibliotek, znajdują się:

- dostęp do wiedzy i informacji o środowisku, w którym funkcjonują biblioteki, np. wiedza o usługach proponowanych przez biblioteki tego samego typu;
- dostosowanie się do potrzeb użytkowników i innych partnerów działających w otoczeniu – elastyczność w relacjach przy zachowaniu kluczowych zasad funkcjonowania bibliotek, która oznacza poszukiwanie kompromisu, w zamian za szczegółowe egzekwowanie regulaminów;
- wzrost satysfakcji użytkowników i kooperantów w znaczeniu instytucjonalnym i indywidualnym;
- umacnianie pozytywnego wizerunku biblioteki (Danielak 2016, s. 32).

Odpowiednio zbudowane i wykorzystane relacje z otoczeniem tworzą kapitał relacyjny. Stąd wniosek, że przez kapitał relacyjny bibliotek należy rozumieć składniki niematerialnych aktywów firmy, opartych na wartości wszystkich stosunków biblioteki z klientami i innymi podmiotami otoczenia. Jest to wszelkiego rodzaju wiedza pozyskana dzięki długoterminowej współpracy (Kieźel, Kwiecień 2012, s. 587).

Znaczącą acz problematyczną kwestią w analizie kapitału relacyjnego jest jego pomiar. Badacze podkreślają, że zagadnienie to okazuje się szczególnie trudne ze względu na:

- „niematerialną postać kapitału relacyjnego jako zasobu;
- brak wypracowanych i powszechnie stosowanych narzędzi ilościowego i jakościowego pomiaru kapitału relacyjnego;
- wielowymiarowość wynikającą ze złożonych relacji z interesariuszami;
- zindywidualizowanie elementów kapitału relacyjnego, w zależności od branży, które nie zawsze poddają się uogólnieniom, przez co trudno o wypracowanie ogólnych standardów” (Smolska 2016, s. 55).

Jednym ze sposobów pomiaru kapitału relacyjnego jest analiza wskaźników. Znajdują się wśród nich:

- „mierniki ilościowe (liczba podmiotów, częstotliwość transakcji),
- mierniki jakościowe (stopień zaufania, stopień zaangażowania emocjonalnego w daną relację biznesową, nieformalne kontakty),
- mierniki wartościowe (niezwykle trudne do uzyskania na potrzeby badań, wskazujące na poziom kosztów i zysków uzyskanych z danej relacji)” (Danielak 2012, s. 47–48).

Inną zauważalną tendencją wśród badaczy jest wykorzystywanie do pomiaru kapitału relacyjnego metod stosowanych podczas badania kapitału intelektualnego, również w odniesieniu do organizacji opartych na wiedzy. Iwona Chomiak-Orsa, na podstawie analiz zaprezentowanych przez badaczy zajmujących się tematem, przedstawiła etapy formowania kapitału relacyjnego. Opierają się one na działaniach możliwych do zastosowania również w bibliotekach. Działania te to:

- identyfikacja posiadanego kapitału relacyjnego,
- identyfikacja źródeł kapitału relacyjnego,
- zarządzanie kapitałem relacyjnym,
- tworzenie strategii opartej na budowaniu kapitału relacyjnego,
- dekompozycja strategii z ukierunkowaniem na dialog,

- monitorowanie efektów działań podjętych w celu budowania kapitału relacyjnego,
- ocena alternatywnych kierunków działania (J. van der Meer-Kooistra, S.M. Zijlstra, *Reporting on intellectual capital* – cyt. za: Chomiak-Orsa 2014, s. 35).

Badaczka podkreśla, że w wielu organizacjach pomiar kapitału relacyjnego przybiera formę oceny satysfakcji osób zatrudnionych w danej organizacji, jej użytkowników oraz oceny relacji z otoczeniem (Chomiak-Orsa 2014, s. 37).

Literatura przedmiotu i działania praktyczne dowodzą, że biblioteki aktywnie podchodzą do powyższego tematu, angażując się w badanie satysfakcji użytkowników. W 2016 r. do krajowej listy projektów w ramach analizy funkcjonowania bibliotek został dodany wskaźnik „satysfakcji użytkowników” (Badanie satysfakcji użytkowników bibliotek... 2022).

Pozwala on na:

- pomiar efektywności procesu dostarczania usług,
- pomiar relacji nakłady–efekty,
- przedstawienie punktu widzenia użytkowników biblioteki,
- korelację z innymi wskaźnikami efektywności,
- wielostronność analizy funkcjonowania biblioteki (Strzelczyk, Zawalkiewicz 2018, s. 6).

Na przykładzie formularza badań ankietowych bibliotek szkół wyższych można wyodrębnić elementy podlegające pomiarowi w celu wyznaczenia powyższego wskaźnika.

Obejmują one:

- sposoby i cel korzystania z biblioteki;
- ocenę:
 - usług bibliotecznych, w tym okresów wypożyczeń, czasu realizacji zamówień itd.
 - warunków lokalowych,
 - kompetencji personelu,
 - kultury obsługi,
 - oferty edukacyjnej,
 - dostępu do źródeł informacji,
 - dostępu do infrastruktury informatycznej,
 - częstotliwości korzystania z biblioteki (Badanie satysfakcji użytkowników biblioteki szkoły wyższej... 2022).

Badanie satysfakcji użytkowników jest również wykorzystywane do analizy siły relacji z użytkownikiem. Innymi czynnikami branymi pod uwagę w powyższym pomiarze są:

- czas trwania relacji – badaniom podlega w szczególności cykl trwania relacji;
- intensywność relacji – do pomiaru wykorzystywane są mierniki ilościowe, takie jak częstotliwość przebiegu relacji, która może mieć wpływ na ocenę relacji z punktu widzenia klienta, przy czym zadowolenie klienta czy użytkownika jest związane już z szerszym zakresem czynników, a nie tylko częstotliwością kontaktu (Mitręga 2005, s. 4);
- zaangażowanie użytkownika – uznawane jest przez badaczy za warunek konieczny uzyskania pozytywnych efektów rozwoju relacji oraz efekt wysokiego poziomu zaufania i satysfakcji użytkownika (Mitręga 2005, s. 6).

Autorzy wskazują na znaczenie powstawania kapitału relacyjnego. Proces ten przyczynia się do zmniejszenia niepewności działań podejmowanych przez organizacje. Ponadto, doświadczenie i wiedza wynikające ze współpracy z otoczeniem zwiększają elastyczność organizacji. Stąd tak popularna w bibliotekach tendencja do dostosowywania oferty usługowej do oczekiwań użytkowników czy nastawienie na długotrwałe relacje z dostawcami, pozwalające na negocjacje cenowe w zakresie dostarczanych produktów. Umiejętne kształtowanie kapitału relacji skutkuje również wykorzystywaniem szans, na przykład przez aliance z innymi bibliotekami.

Kapitał relacji polegający na ciągłej wymianie zasobów organizacyjnych sprawia, że uczestnicy procesu opartego na zaufaniu i wiarygodności dążą do dalszej współpracy, która w konsekwencji wpływa na jakość posiadanych informacji o otoczeniu, szybkość reagowania na jego potrzeby, dobre rozumienie środowiska, w którym działa biblioteka, a także podejmowanie określonych działań, często wyprzedzających przyszłe zmiany (Perechuda, Chomiak-Orsa 2013, s. 308–310).

Koncepcją spajającą elementy służące do wykorzystania potencjału kształtowania i rozwoju relacji z otoczeniem, uwzględniającą zdolność relacyjną bibliotek, jest zarządzanie relacjami z klientem (*Customer Relationship Management*). Jak zauważają badacze, CRM określane jest jako filozofia bądź grupa strategii biznesowych i ma na celu identyfikację, zdobywanie klientów oraz utrzymywanie i rozwijanie relacji z nimi. Określenie CRM jest również używane w odniesieniu do systemów informatycznych klasy CRM lub oprogramowania (Sołtysik-Piorunkiewicz 2008, s. 72–73). Autorzy podkreślają, że CRM to strategia polegająca na budowaniu

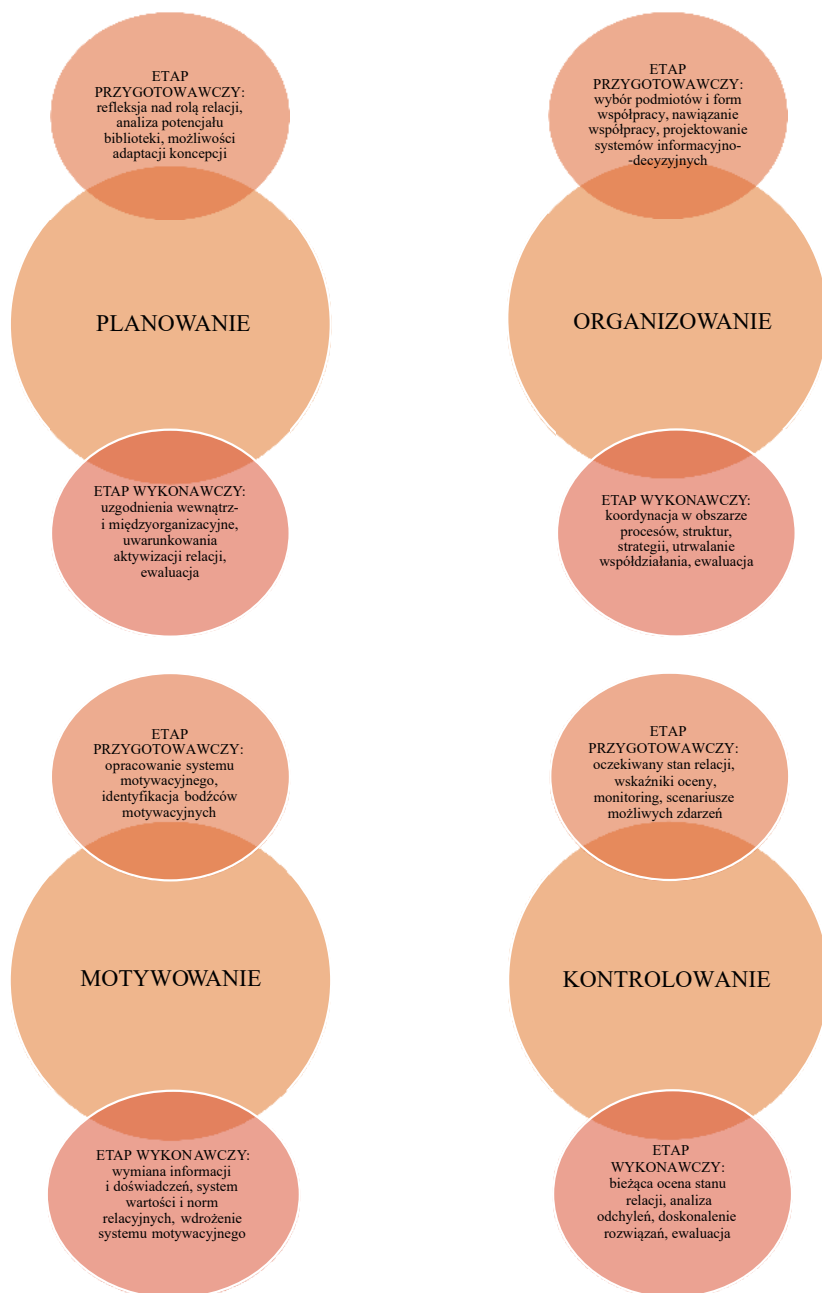
lojalności klientów wobec przedsiębiorstw/marki dzięki rozwijaniu długoterminowych związków przynoszących korzyści obu stronom, z zastosowaniem najnowszych technologii przetwarzania informacji (Deszczyński B., Deszczyński P. 2004, s. 173). Kluczowym elementem w procesie nawiązywania i kształtowania relacji jest model zarządzania nimi (rys. 3).

Za czynniki wpływające na dobre zarządzanie relacjami w bibliotece należy uznać:

- dbałość o jakość usług;
- strukturę i dynamikę więzi z klientem uwzględniającą rodzaje interakcji, okres trwania relacji i jej częstotliwość;
- rentowność relacji – rozumianą jako suma profitów wynikająca z utrzymania relacji przez daną firmę czy organizację z klientem przez dłuższy czas;
- marketing wewnętrzny – czyli całokształt działań realizowanych w bibliotece i skierowanych do jej wszystkich pracowników mających kontakty z użytkownikami oraz pracowników wspierających te działania, w celu zapewnienia wysokiego poziomu obsługi nabywców;
- poprawną komunikację z użytkownikiem opartą na wysyłaniu informacji przez bibliotekę i odbieraniu informacji zwrotnej od użytkowników;
- specjalne programy lojalnościowe, które mają zachęcić użytkowników, by powracali do biblioteki, korzystali z większej liczby oferowanych produktów oraz usług i pozostali lojalni wobec biblioteki (Wereda 2009, s. 77–109; Bielawska 2011, s. 11–12).

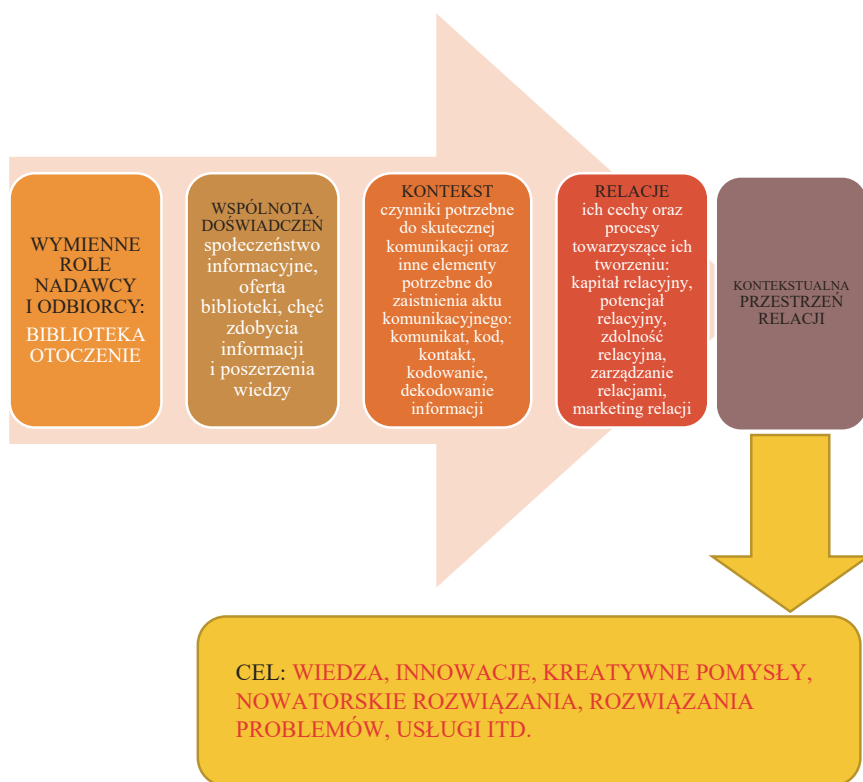
Badacze przywiązują szczególną wagę do relacji z użytkownikami biblioteki. Wśród korzyści wskazywane jest tworzenie sieci kontaktów, przekładających się na wiedzę o klientach biblioteki. Wzajemna współpraca skutkuje również wsparciem, które użytkownicy zapewniają we współtworzeniu architektury informacji, oraz możliwością budowania silnych więzi opartych na zaufaniu, lojalności oraz realizacji wspólnych celów (Wojciechowska 2020, s. 180).

W zakresie korzyści w wymiarze wewnętrznego funkcjonowania biblioteki istotne jest wypracowanie przez bibliotekarzy umiejętności inicjowania kontaktu z użytkownikami, którego konsekwencją jest efektywne komunikowanie się. Pozyskiwanie informacji zwrotnej od klientów umożliwia podnoszenie jakości usług, a co za tym idzie – tworzenie nowych wartości ważnych dla czytelników i unikanie nieporozumień w zakresie realizacji oferty bibliotecznej (Wojciechowska 2020, s. 180).

Rys. 3. Etapy zarządzania relacjami

(źródło: opracowanie własne na podstawie Danielak 2012, s. 99)

Rys. 4. Szczegółowy proces kształtowania kontekstualnej przestrzeni relacji

Z powyższej analizy wynika, że zarządzanie relacjami obejmuje również marketing relacji, który opiera się na „koncentracji aktywności marketingowych, ukierunkowanych na nawiązanie, utrzymanie i rozwój długookresowych oraz obustronnie korzystnych relacji biblioteki z użytkownikiem i innymi grupami jej otoczenia. Osiąganie celów marketingu relacji wymaga indywidualizacji odbiorcy [...]” (Żołędowska-Król 2019, s. 129).

Renata Malesa jako przykład konkretnych działań należących do marketingu relacji wymienia następujące strategie:

- strategię kluczowej usługi, polegającą na przygotowaniu i zaoferowaniu usługi będącej podstawą długookresowych więzi firmy z jej klientami;
- strategię indywidualizowania relacji, opartą na badaniu potrzeb i preferencji użytkowników;
- strategię rozwoju (poszerzania) usługi (Malesa 2013/2014, s. 96).

Powstawanie i rola relacji w kontaktach biblioteki z otoczeniem zewnętrznym pozwalają na uzupełnienie ogólnego schematu kształtowania przestrzeni relacji, zaprezentowanego na wstępie artykułu. Proces ten zilustrowano na rysunku 4.

Zaprezentowany schemat skłania do wniosku, że nawiązywanie relacji, a tym samym tworzenie kontekstualnej przestrzeni relacji w odniesieniu do biblioteki, przyczynia się do współtworzenia organizacji kreatywnej, opierającej działalność na wiedzy. Jej wizerunek zbudowany jest dzięki wielu działaniom, interakcji i dialogowi wykorzystujących wysoki potencjał innowacyjności instytucji. Ze względu na mnogość i bogactwo działań zachodzących w kontekstualnej przestrzeni relacji biblioteki z otoczeniem należy skonstatować, że ma ona przede wszystkim charakter procesualny. Wśród konkretnych korzyści wynikających z oparcia działalności bibliotek na relacjach należy wymienić dostęp do nowych zasobów czy umiejętności oraz możliwość ich wzbogacania. Działania te z kolei generują korzyści decydujące o przewadze konkurencyjnej bibliotek nie tylko w otoczeniu zadaniowym, lecz także ogólnym.

Bibliografia

- Badanie satysfakcji użytkowników bibliotek [online]. Dostępny w: http://pliki.sbp.pl/afb/Badanie_satysfakcji.pdf [przeglądany 7.07.2022].
- Badanie satysfakcji użytkowników biblioteki szkoły wyższej – ankiety elektroniczne dla szkół wyższych [online]. Dostępny w: https://docs.google.com/forms/d/1RA_UKe-a4eEFZQdH5tEwqfIm6D9KBbTIZH59cxFSAljw/viewform?edit_requested=true [przeglądany 7.07.2022].
- Baran S., Kotowska K. (2011). Przestrzeń społeczna w nowoczesnej bibliotece akademickiej miejscem nauki i spotkań. W: „Biblioteka jako trzecie miejsce”. Międzynarodowa Konferencja Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 31 maja–2 czerwca 2011. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 137–153. ISBN 9788375256307.
- Bielawska S. (2011). Zarządzanie relacjami z klientem (CRM) w bibliotece akademickiej. Zadania oraz wymagania wobec personelu bibliotecznego. *Zarządzanie Biblioteką* [online], nr 1(3), s. 9–19. Dostępny w: <https://czasopisma.bg.ug.edu.pl/index.php/ZB/issue/view/136/Ca%C5%82y%20numer%20ZB%203> [przeglądany 7.07.2022].
- Bielecka-Prus J. (2012). Problem kontekstu w teoriach komunikowania społecznego. *Studia Socjologiczne* [online], nr 1(204), s. 19–37. Dostępny w: <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.cejsh-00069dd9-b16c-4a32-8997-403dbb50bb79> [przeglądany 7.07.2022].
- Bombiak E. (2016). Budowanie relacji wewnętrznych jako podstawa kształtowania kapitału relacyjnego przedsiębiorstwa. W: Powiązania organizacyjne w społeczeństwie sieciowym. Red. E. Skrzypek, G. Grela, M. Hofman. Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej. Wydział Ekonomiczny, Katedra Zarządzania Jakością i Wiedzą, s. 97–107. ISBN 9788362785100.

- Chomiak-Orsa I. (2014). Pomiar kapitału relacyjnego w organizacjach opartych na wiedzy. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej we Wrocławiu* [online], nr 2(40), s. 27–40. Dostępny w: http://62.3.168.81/Content/326/PDF/zn_wroc_2014_40_Chomiak-Orsa.pdf [przeglądany 7.07.2022].
- Cisek S. (2005). Funkcje i role bibliotek naukowych i publicznych w społeczeństwie wiedzy. Referat wygłoszony na konferencji „Zarządzanie wiedzą i informacją w organizacjach pracujących dla wsi i rolnictwa”, zorganizowanej przez Centralną Bibliotekę Rolniczą, Warszawa – 16 września 2005 [online]. Dostępny w: https://www.researchgate.net/publication/259570218_Funkcje_i_role_bibliotek_naukowych_i_publicznych_w_spo- [l-eczeństwie_wiedzy](https://www.researchgate.net/publication/259570218_Funkcje_i_role_bibliotek_naukowych_i_publicznych_w_spo-) [przeglądany 5.07.2022].
- Cygler J. (2013). Korzyści kooperencji – oczekiwania i efekty. *Organizacja i Kierowanie* [online], nr 5(158), s. 59–75. Dostępny w: <https://econjournals.sgh.waw.pl/OiK/issue/view/740/129> [przeglądany 20.10.2023].
- Cyrklaff-Gorczyca M. (2018). Media relations wybranych bibliotek toruńskich. Cele, narzędzia i plany rozwoju. *Folia Bibliologica* [online], vol. 60, s. 99–110. Dostępny w: <https://journals.umcs.pl/fb/article/view/7536/6345> [przeglądany 8.07.2022].
- Czupiał J., Karaś M. (2003). Rozwój wiedzy o przedsiębiorstwie i zarządzaniu nim. W: Podstawy nauki o przedsiębiorstwie. Red. J. Lichtarski, Wrocław: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego, s. 40–47. ISBN 8370116450.
- Danielak, W. (2012). Kształtowanie kapitału relacyjnego w małym i średnim przedsiębiorstwie. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego. ISBN 9788376952895.
- Danielak W. (2016). Zdolności relacyjne w kształtowaniu dynamicznych zdolności przedsiębiorstwa. *Nauki o Zarządzaniu Management Sciences* [online], 4(29), s. 28–37. Dostępny w: <https://doi.org/10.15611/noz.2016.4.02> [przeglądany 8.07.2022].
- Deszczyński B., Deszczyński P. (2004). Customer Relationship Management konsekwencją globalizacji. *Zeszyty Naukowe / Akademia Ekonomiczna w Poznaniu* [online], nr 44, s. 168–192. Dostępny w: https://www.researchgate.net/publication/281202711_Customer_Relationship_Management_konsekwencja_globalizacji [przeglądany 8.07.2022].
- Deszczyński B. (2014). Zasoby relacyjne – konceptualizacja pojęcia w świetle zasobowej teorii przedsiębiorstwa. *Studia Oeconomica Posnaniensia* [online], vol. 2, no. 11(272), s. 25–44. Dostępny w: <https://bazekon.uek.krakow.pl/gospodarka/171356829> [przeglądany 8.07.2022].
- Fedorowicz-Kruszewska M. (2019). Otoczenie biblioteki. W: Zarządzanie biblioteką. Red. M. Wojciechowska. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, s. 32–51. ISBN 9788365741264.
- Kieźel M., Kwiecień A. (2012). Kapitał relacyjny i Customer Relationship Management w kontekście tworzenia wartości (z uwzględnieniem specyfiki sektora bankowości detalicznej). *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego*, nr 736, *Finanse, rynki finansowe, ubezpieczenia* [online], nr 55, s. 585–607. Dostępny w: https://wneiz.pl/nauka_wneiz/frfu/55-2012/FRFU-55-585.pdf [przeglądany 11.07.2022].
- Klimas P. (2019). Relacje współtworzenia innowacji w ekosystemach. Kontekst ekosystemu gamingowego. Warszawa: C.H. Beck. ISBN 9788381583169.

- Knop U. (2016). Komunikacja z klientem w bibliotece akademickiej – ujęcie psychologiczne. *Biblioteka* [online], nr 20(29), s. 207–220. Dostępny w: <https://doi.org/10.14746/b.2016.20.12> [przeglądany 11.07.2022].
- Malesa R. (2013/2014). Marketing partnerski w działalności biblioteki publicznej. *Folia Bibliologica* [online], vol. 55/56, s. 91–103. Dostępny w: <http://dlibra.umcs.lublin.pl/dlibra/editions-content?id=22117> [przeglądany 13.07.2022].
- Mitrega M. (2005). Pomiar relacji pomiędzy przedsiębiorstwem a konsumentem. *Marketing i Rynek*, nr 2, s. 2–7.
- Pachura P. (2017). Identyfikacja relacji organizacyjnych w kontekście ontologii przestrzeni. *Organizacja i Kierowanie* [online], nr 2(176), s. 41–52. Dostępny w: <https://econjournals.sgh.waw.pl/OiK/issue/view/723/112> [przeglądany 20.10.2023].
- Pauget B., Wald A. (2013). Relational competence in complex temporary organizations: The case of a French hospital construction project network. *International Journal of Project Management* [online], vol. 31, iss. 2, s. 200–211. Dostępny w: <https://doi.org/10.1016/j.ijproman.2012.07.001> [przeglądany 7.07.2022].
- Paul M. (2018). Wpływ społeczny bibliotek publicznych. Na przykładach inicjatywy bibliotecznej „Wykielkuj na rynku pracy” oraz korzystania z mazowieckich bibliotek publicznych [rozprawa doktorska]. Warszawa: Uniwersytet Warszawski.
- Perechuda K., Chomiak-Orsa I. (2013). Znaczenie kapitału relacyjnego we współczesnych koncepcjach zarządzania. *Zarządzanie i Finanse*, R. 11, nr 4, cz. 2, s. 293–307.
- Smolska M. (2016). Jak mierzyć kapitał relacji? How to measure the relational capital? *Nowoczesne Systemy Zarządzania* [online], nr 1, s. 51–61. Dostępny w: <https://doi.org/10.37055/nsz/129371> [przeglądany 11.07.2022].
- Sołtysik-Piorunkiewicz A. (2008). Zarządzanie relacjami z klientem z wykorzystaniem techniki customer care – charakterystyka systemów CRM. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Zarządzanie* [online], z. 2, s. 71–79. Dostępny w: <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/22032/edition/19341/content> [przeglądany 14.07.2022].
- Strzelczyk E., Zawalkiewicz A., Sobielga J. (2018). Jak przeprowadzić badania satysfakcji użytkowników biblioteki? Poradnik dla bibliotekarzy [online]. Wyd. 2 poprawione i uzupełnione. Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. Dostępny w: <http://pliki.sbp.pl/a/b/jak-przeprowadzic-badania-satysfakcji.pdf> [przeglądany 14.07.2022].
- Wereda W. (2009). Zarządzanie relacjami z klientem (CRM) a postępowanie nabywców na rynku usług. Warszawa: Difin. ISBN 9788376410173.
- Wojciechowska M. (2006). Wpływ otoczenia na zmiany w bibliotece W: *Studia Bibliologiczne*. T. 16: Bibliotekarstwo wobec zagadnień zarządzania. Red. I. Socha. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 23–38.
- Wojciechowska M. (2010). Rozwój zarządzania relacjami w bibliotekach i ich otoczeniu. W: *Stare i nowe w bibliotece: współpraca czy konkurencja: konferencja Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego: 3–5 czerwca 2009, Łódź, Polska*. Red. nauk. M. Wrocławska, J. Jerzyk-Wojtecka, Łódź: Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego, s. 37–42. ISBN 9788375254136.

- Wojciechowska M. (2014). Studium zarządzania niematerialnymi zasobami organizacyjnymi bibliotek. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego. ISBN 9788378652403.
- Wojciechowska M. (2019). Kształtowanie kapitału społecznego. Ujęcie z perspektywy bibliotekoznawczej. Warszawa: Difin. ISBN 9788380858442.
- Wojciechowska M. (2020). Zarządzanie relacjami z klientem biblioteki. *Zarządzanie Biblioteką* [online], nr 1(12), s. 179–183. Dostępny w: <https://czasopisma.bg.ug.edu.pl/index.php/ZB/article/view/5963> [przełączany 15.07.2022].
- Wojciechowski J. (2010). Biblioteka w komunikacji publicznej. Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. ISBN 9788361464389.
- Wójcik-Karpacz A. (2013). Zdolność relacyjna jako determinanta efektów relacji międzyorganizacyjnych. *Zeszyty Naukowe Politechniki Łódzkiej*, nr 1147, *Organizacja i Zarządzanie* [online], z. 52, s. 157–167. Dostępny w: <https://czasopisma.p.lodz.pl/OIZ/article/view/165/159> [przełączany 15.07.2022].
- Żołędowska-Król B. (2019). Relacje. W: Leksykon zarządzania i marketingu w bibliotekoznawstwie. Red. M. Wojciechowska, J. Kamińska, B. Żołędowska-Król, B. Jaskowska. Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. ISBN 9788365741172.

Część 2

Przestrzeń medialna.

Promocja i wizerunek biblioteki

Natalia Pamuła-Cieślak

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Instytut Badań Informacji i Komunikacji

Przestrzeń biblioteki uczelnianej w warstwie wizualnej serwisu Instagram. Studium przypadku wybranych polskich bibliotek

Streszczenie: Tekst został poświęcony prezentacji przestrzeni sześciu wybranych bibliotek uczelnianych w serwisie Instagram w ciągu roku, od 1 czerwca 2021 do 31 maja 2022 r. Profile stanowią próbę celową, zaś analizę formalno-treściową warstwy wizualnej przeprowadzono z autopsji w dniach 7–13 lipca 2022 r. Celem przeprowadzonych badań była identyfikacja materiałów graficznych zawierających określoną treść na profilach bibliotek i sprawdzenie, jaką funkcję pełnią. Posłużono się tu częściowo kategoryzacją dokonaną przez Lwa Manovicha, którą zaprezentowano we wprowadzeniu. Tekst zawiera także próbę odpowiedzi na pytanie, czy wizerunek przestrzeni bibliotecznej na Instagramie może być częścią strategii prowadzenia konta biblioteki uczelnianej w tym serwisie społecznościowym. Ważnym uzupełnieniem rozważań jest dołączony materiał ilustracyjny z przykładami kategorii postów wyróżnionych przez autorkę.

Słowa kluczowe: Instagram, biblioteka, studium przypadku

1. Wprowadzenie

Przestrzeń fizyczna i miejsca są bezsprzecznie codziennymi, zasadniczymi składnikami rzeczywistości otaczającej człowieka. W nich toczy się życie społeczne. Jednak jeszcze w dwu ostatnich dekadach XX w. zaczęła je obejmować wirtualizacja – nastąpiło to na skutek powszechnie stosowanych technologii, ale i praktyk komunikacyjnych, które stały się konsekwencją ucyfrowienia wielu różnych sfer działalności i aktywności człowieka. Jak zauważa Stanisława Wojnarowicz (2009, s. 82), biblioteka

jako miejsce fizycznego dostępu do zbiorów i usług informacyjnych zastępowana jest także przez twór wirtualny, a informacja i wiedza funkcjonują dzięki niej w przestrzeni internetowej. Proces ten nazwano hybrydyzacją, a termin ten stosowany jest przede wszystkim do opisu funkcjonowania usług bibliotecznych tradycyjnie i w sposób zdalny, oderwany od fizycznych siedzib, budynków i wnętrz. Pandemia COVID-19 umocniła poczucie możliwości pracy online, świadczenia wirtualnych usług, a jednocześnie paradoksalnie czytelnicy i pracownicy zaczęli wyrażać tęsknotę za miejscami, spotkaniami, dostępem do półek czy czytelni¹. Pojawiła się także obawa, czy biblioteka w przestrzeni wirtualnej nadal może być postrzegana jako „trzęcie miejsce” i przeciwdziałać wykluczeniu społecznemu (Sójkowska 2020, s. 2, 6; Osłowska 2021, s. 35).

Takie rozważania mogą doprowadzić do wniosku, że mimo swojego hybrydowego lub współcześnie nawet wirtualnego charakteru biblioteka wciąż może być postrzegana w kontekście miejsca, placówki, koncepcji architektonicznej, fizycznych zbiorów, a także doświadczeń z nimi powiązanych. Ma ona charakter trwały, otwarty, pomocny, a biblioteki akademickie są także areną działań i współpracy interdyscyplinarnej (Lauersen 2017, s. 5). Aktywności i interakcje społeczne przebiegają w przestrzeni, w otoczeniu, które ma swoje znaczenie (Kiryjow-Radzka 2019, s. 29). Obserwowaną praktyką jest funkcjonowanie wizerunków siedzib bibliotecznych – budynków, wnętrz, otoczenia – oraz pracowników, zbiorów i rozwiązań architektonicznych czy artystycznych poszczególnych placówek w przestrzeni cyfrowej. Daje to wrażenie osadzenia w rzeczywistości mimo ich zwirtualizowania. Obecność tych wizerunków w warstwie wizualnej serwisu społecznościowego Instagram (dalej też jako IG) jest przedmiotem zainteresowań i badań zaprezentowanych w niniejszym opracowaniu. Jest ona elementem budowania wizerunku jako wartości. Może on być przekształcany pod wpływem zmian w otaczającej rzeczywistości, wydarzeń czy potrzeb tak, by odpowiadał pożądanemu w danej chwili efektowi (Kiryjow-Radzka 2019, s. 28).

¹ Świadczyć o tym może analiza strefy kontaktów interpersonalnych w mediach społecznościowych bibliotek – we wpisach pracowników dostrzec można poczucie pustki, tęsknoty, nostalgii za czasami pracy w fizycznym miejscu, realnymi spotkaniami z czytelnikami i świadczeniem usług na ich rzecz. Komentarze czytelników także świadczą o potrzebie dostępu do biblioteki jako miejsca. Pojawiło się zjawisko wykluczenia społecznego czy kulturalnego ściśle związane z zamknięciem i ograniczeniem funkcjonowania bibliotek na skutek pandemicznych obostrzeń. Informacje na ten temat można znaleźć także w literaturze przedmiotu. Por. Rowińska 2020, s. 4–5; Fit 2020, s. 3; Gałęcka-Golec et al. 2020, s. 7; Sójkowska 2020, s. 2, 6; Kisilowska 2021, s. 194–196; Popławska, Furgał 2020, s. 26.

Wydaje się, że biblioteki w mediach społecznościowych przyjmują strategię instrumentalizacji. Jest ona domeną użytkowników instytucjonalnych na Instagramie i polega na dążeniu przez nich do wykreowania i wdrożenia strategii komunikacyjnych gwarantujących tzw. efekt prawdziwości (Babecki 2018, s. 13). Taki wizerunek może nieść za sobą wartości, przekazywać emocje, wrażenia, a jednocześnie być spójny z przekazem, który za nim stoi i być meritum podejmowanych działań (Kiryjow-Radzka 2019, s. 28). Ten tzw. wizerunek widzialny (Kiryjow-Radzka 2019, s. 28) wpisuje się jednocześnie w styl wybranego medium społecznościowego. Każde z nich ma bowiem własną, niepowtarzalną mieszankę estetyki, gramatyki i logiki, które tworzą komunikację i więź z odbiorcami. Styl ten tworzony jest przez to, co na każdej z platform jest codziennością twórców i odbiorców przekazu – stanowią ją cyfrowa zwyczajność, możliwości, wytyczne i ograniczenia techniczne, przyzwyczajenia i wzorce zachowań użytkowników (Kampka 2020, s. 88). Instagram jest serwisem wykorzystującym głównie obraz, choć tak naprawdę można przyjąć, że z biegiem czasu stał się platformą o charakterze multimodalnym – treściami o charakterze wizualnym (grafikom, fotografiom, kolażom, animacjom, krótkim filmom wideo oraz transmisjom na żywo) towarzyszą opisy oraz hashtagi. Można go traktować oczywiście jako źródło informacji, narzędzie marketingu i sprzedaży czy obszar inspiracji (Wądołowski 2020, s. 170), ale badania wykazują, że jest przede wszystkim środkiem komunikacji wizualnej i to obraz jest tu najważniejszym kanałem komunikacyjnym (Kampka 2020, s. 89).

Warto odnotować, że Lev Manovich wyróżnia trzy typy zdjęć zamieszczanych na Instagramie (pomija przy tym analizę typologiczną innych typów treści wizualnej publikowanych w tym serwisie). Są to fotografie zwykłe, profesjonalne i stylizowane (Kampka 2020, s. 89). Zwyczajne mają charakter rejestrujący doświadczenia i sytuacje, służą do portretowania osób i grup (Manovich 2017, s. 24–25). W ten sposób przekaz instagramowy pełni funkcję dokumentacyjną. W przypadku zdjęć należących do grupy zwyczajnych można trafić na fotografie złe pod względem estetycznym czy technicznym, ale odbiorcy mogą być tego nieświadomi lub nie ma to dla nich znaczenia. Obok tej kategorii treści wizualnej występują też zdjęcia nazywane przez Manovicha profesjonalnymi, choć w większości nie są one wykonane przez zawodowych fotografów. Są to zdjęcia podręcznikowe – stosują się do zasad opisanych w poradnikach i materiałach szkoleniowych, a następnie przejętych też przez internetowe samouczki, tutoriale i blogi (Manovich 2017, s. 58). Niektóre zasady fotografii profesjonalnej zostały skodyfikowane także przez twórców serwisu Instagram i „mobilną scenę fotograficzną”. Należą do nich reguła trójpodziału,

ekspozycja, linie orientacyjne prowadzące oko w dal lub skierowujące uwagę na obiekt pierwszoplanowy czy balans kolorystyczny. Niektóre z nich są także częścią algorytmów we współczesnych aparatach cyfrowych – od tych będących wyposażeniem smartfonów po sprzęt fotograficzny wiodących marek (Manovich 2017, s. 58). Takie zdjęcia w mniejszym stopniu pełnią funkcję dokumentacyjną – raczej estetyczną i wizerunkową. Trzeci typ zdjęć na IG wyróżniony przez Manovicha to obrazy wystudiowane, wystylizowane (nazwane przez autora *design* – zaprojektowanymi) (Manovich 2017, s. 58). Łączą one w sobie cechy fotografii profesjonalnej i stylizacji, odpowiedniej kompozycji, a także sposoby tworzenia znane ze współczesnego projektowania graficznego (Manovich 2017, s. 67). Mają za zadanie wyeksponować jakiś obiekt lub fragment przestrzeni, postawić go w centrum uwagi odbiorcy. Działania stylizacyjne mogą być także efektem zastosowania przeróbek graficznych – filtrów wbudowanych w aplikacje Instagram lub innych programów służących do obróbki graficznej, a także przedmiotów (np. szklanej kuli). Ponieważ rozważania w niniejszym tekście dotyczyć będą także wnętrz, warto zauważyć, że Manovich wyróżnił i posługuje się pojęciem instagramizmu (Manovich 2017, s. 97–113) w projektowaniu architektonicznym. Chodzi o uzyskanie efektu wnętrz, które dobrze będą prezentowały się na fotografiach zamieszczanych w tym serwisie społecznościowym. Rezultatem tego są rekomendacje instagramowych kawiarni, restauracji, sklepów, miejsc widokowych czy przestrzeni do pracy wspólnej zawarte w serwisach i przewodnikach turystycznych.

2. Cel i metodologia badawcza

Celem podjętych przez autorkę badań było sprawdzenie obecności oraz kontekstu ukazywania wnętrz i budynków polskich bibliotek uczelnianych na ich kontach w serwisie Instagram. Inspiracją do takiego sformułowania problemu badawczego były wcześniejsze analizy dokonane przez autorkę (Pamuła-Cieślak 2022, s. 209–225). Popularną strategią przyjmowaną przez badane wcześniej biblioteki był tzw. bookstagram – estetyczne, stylizowane zdjęcia książek i innych materiałów bibliotecznych opatrzonych stosownymi hashtagami, mające zachęcić do lektury, a jednocześnie dać bibliotece pożądaną instagramową publiczność, rekrutującą się z miłośników książek, którzy funkcjonują w tym serwisie w podobny sposób (Chmiel 2018, s. 2). Innymi materiałami publikowanymi przez biblioteki były grafiki informacyjne przekazujące ważne komunikaty oraz zdjęcia dokumentujące imprezy i wydarzenia biblioteczne. W trakcie pandemii COVID-19, gdy zabrakło realnych

działań do dokumentowania, fragmentem instagramowej codzienności bibliotecznej częściej zaczęły być zdjęcia pustych wnętrz, bibliotekarzy i innych pracowników w pandemicznej rzeczywistości czy też architektonicznych detali i smaczków bibliecznych budynków. Autorka postanowiła zatem bliżej przyjrzeć się zjawisku pokazywania przestrzeni bibliecznych w IG, za obiekt badań przyjmując biblioteki uczelniane. Badania materiału pochodzącego z Instagrama mają często charakter ilościowo-formalny, wówczas gdy dokonywane są przy użyciu przeznaczonych do tego narzędzi lub API. Autorka zdecydowała się jednak na podejście jakościowe, które wiąże się z wyborem i analizą małych próbek danych. Do badań wybrano sześć oficjalnych profili IG bibliotek uczelni wyższych. Pierwszym filtrem wyboru było wyszukanie profili bibliecznych w serwisie. Używano do tego celu terminu „biblioteka”. Z kont bibliotek różnych typów wybrano te o charakterze uczelnianym, a następnie dokonano odpowiedniego wyboru – autorka zdecydowała się na odrzucenie profili, które w wybranym do analizy okresie – od 1 czerwca 2021 do 31 maja 2022 r. – nie publikowały zdjęć wnętrz czy też budynku bibliecznego lub istniały krócej niż przyjęty w badaniu zasięg czasu. Warto tu wspomnieć, że wyszukiwarka treści publikowanych w serwisie Instagram działa wybiórczo, często nie pokazując całości odszukanych trafnych wyników. Treści dobierane są do użytkownika oraz ograniczane. Wybór przeprowadzono zatem za pomocą kryteriów opisanych powyżej. Uwzględniono wyszukiwania zaprezentowane w przypadku konta prywatnego, niepowiązanego w żaden sposób z tematyką biblioteczną.

Do badań wybrano następujące profile:

- @biblioteka_umcs – Biblioteka Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie,
- @bibliotekaumb – Biblioteka Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku,
- @bu_uwm – Biblioteka Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie,
- @bgagh.krakow – Biblioteka Główna Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie,
- @buw_official – Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie,
- @bibliotekaul – Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego.

Analizy materiału dokonano w dniach 7–13 lipca 2022 r. z autopsji. Przejrzano wszystkie posty opublikowane na wybranych kontach w badanym okresie. Przy tym należy zauważyć, że do analizy przyjęto wyłącznie materiały wizualne obecne w tzw. feedzie (na głównej stronie analizowanego profilu), wykluczając zapisane relacje, materiały wideo i oznaczenia występujące poza feedem, w oddzielnych zakładkach. Taki dobór materiału pozwolił na ujednolicenie próbki badawczej.

Zdjęcia, które poddano dalszej analizie, musiały rzeczywiście pokazywać fragment wnętrza, budynku lub architektury stanowiącej nieodłączną część biblioteki. Z materiału wykluczono fotografie np. zbiorów na fragmencie blatu, gdyż nie można było ustalić, gdzie je wykonano i nie spełniały warunku włączenia do kategorii przedmiotu badań. Warto też podkreślić, że posty wykorzystane w badaniach nie są tylko fotografiami – wśród zebranego materiału pojawiają się także filmy, kolaże i infografiki oraz tzw. karuzele materiałów, które są kilkoma, często różnorodnymi, materiałami graficznymi dołączonymi do posta, a zapoznanie się nimi wymaga od obserwatora przesuwania, przewijania w bok. Łącznie przeanalizowano materiały graficzne dołączone do 456 wpisów, z czego 272 zakwalifikowano do analizy badawczej.

3. Wyniki analizy formalnej

Biblioteka UMCS (@biblioteka_umcs) pierwszy post na profilu opublikowała 22 maja 2017 r. Obecnie konto liczy 539 postów, 1409 obserwujących i 885 obserwowanych profili². W metryczce profilu znajduje się pełna nazwa biblioteki, oficjalne hashtagi konta (#bibliotekaumcs #bgumcs #zbiorybibliotekiumcs), adresy profili w serwisach Facebook i Twitter, adres WWW strony bibliotecznej oraz adres głównej siedziby biblioteki. Zdjęcie profilowe zawiera grafikę nawiązującą do logotypu instytucji. W badanym okresie na instagramowym profilu biblioteki UMCS opublikowano 36 postów, z czego w 25 z nich zaprezentowano budynek lub wnętrza, co stanowi 69,4% materiału.

Drugi z badanych profili należał do Biblioteki Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku (@bibliotekaumb). Konto liczyło 305 postów, 649 obserwujących i 16 profili obserwowanych³. W metryczce biblioteka oznaczona została jako szkoła medyczna, zaś w jej zdjęciu profilowym zamieszczono logo uczelni. Znalazła się tu także nazwa „Biblioteka Główna Uniwersytetu”, krótka prezentacja biblioteki i jej usług, link do strony WWW oraz adres siedziby głównej. Pierwszy post na profilu pojawił się 21 sierpnia 2018 r. W badanym okresie na analizowanym koncie opublikowano 66 postów – 22 z nich prezentują wnętrza biblioteki (33,3%).

Kolejnym wytypowanym do badań kontem był profil Biblioteki Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie (@bu_uwm). W chwili analizy na koncie

² Stan na 7 lipca 2022 r.

³ Stan na 7 lipca 2022 r.

znajdowało się łącznie 210 postów, 726 obserwujących i 306 obserwowanych kont⁴. W metryczce zamieszczono informację, że jest to biblioteka uniwersytecka, a w zdjęciu profilowym znajdowało się logo biblioteki. Oprócz tego podano także adres strony WWW. Pierwszy post na profilu zamieszczono 29 marca 2017 r. W badanym okresie opublikowano zaś 30 postów, z czego 21 (70%) prezentuje budynek lub wnętrze biblioteki.

Czwartą z przebadanych instytucji była Biblioteka Główna Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie (@bgagh.krakow). W chwili badania na koncie opublikowano 340 postów, a profil liczył 1506 obserwujących, zaś 430 innych kont było obserwowanych⁵. W metryczce zamieszczono stronę WWW jubileuszu stulecia biblioteki oraz jej adres. W zdjęciu profilowym użyto logotypu na tle barw flagi ukraińskiej. Pierwszy post na profilu zamieszczono 22 października 2016 r., zaś w badanym okresie opublikowano 96 postów, z czego 30 ukazywało wnętrze i budynek biblioteki, co stanowi 31,25% materiału.

Kolejny z badanych profili należał do Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie (@buw_official). Konto liczyło 731 postów, 3057 obserwujących i 316 obserwowanych⁶. Zdjęcie profilowe zawiera logo instytucji. W metryczce podano nazwę biblioteki oraz wymieniono typy przechowywanych zasobów i świadczonych usług. Odbiorcy znajdą tu także oficjalne hashtagi konta: #teamBUW, #buwlife, #BUWać oraz odsyłacz do struktury zasobów elektronicznych BUW i adres siedziby biblioteki głównej. Pierwszy post na profilu zamieszczono 27 września 2015 r. W badanym okresie opublikowano 46 postów, z czego 32 prezentują wnętrze, budynek i ogrody biblioteki⁷ (stanowi to 69,6% materiału).

Ostatni z badanych profili należał do Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego (@bibliotekaul). Zamieszczono na nim 1192 posty, zaś konto miało 1678 obserwujących oraz obserwowano 311 profili⁸. W metryczce znalazł się akronim nazwy biblioteki i adres jej strony WWW. W zdjęciu profilowym użyto logotypu Uniwersytetu Łódzkiego. Pierwszy post na koncie zamieszczono 20 marca 2015 r., zaś w badanym okresie opublikowano na nim 182 posty, w tym na 140 zaprezentowano wnętrze i budynek biblioteki, co stanowi 76,9% opublikowanego przez rok materiału.

⁴ Stan na 7 lipca 2022 r.

⁵ Stan na 8 lipca 2022 r.

⁶ Stan na 8 lipca 2022 r.

⁷ Zdecydowano się uwzględnić ogrody BUW w badanym materiale wizualnym ze względu na to, że stanowią one integralną część architektury badanej instytucji.

⁸ Stan na 11 lipca 2022 r.

Podsumowanie wyników liczbowych i procentowych zamieszczono w tabeli 1. Dane uporządkowano malejąco, zaczynając od największej wartości procentowej udziału postów spełniających kryteria założone w badaniu do wszystkich opublikowanych w badanym okresie.

Tabela 1

Podsumowanie wyników liczbowych i procentowych uzyskanych z analizy materiału badawczego

Nazwa profilu biblioteki	Liczba postów zamieszczonych w badanym okresie	Liczba postów prezentujących budynek i wnętrza biblioteki w badanym okresie	Wartość procentowa prezentująca stosunek postów odpowiadających założeniom badania do wszystkich opublikowanych w badanym okresie [%]
@bibliotekaul	182	140	76,9
@bu_uwm	30	21	70,0
@buw_official	46	32	69,6
@biblioteka_umcs	36	25	69,4
@bibliotekaumb	66	22	33,3
@bgagh.krakow	96	30	31,25

4. Wyniki analizy jakościowej

Analizę jakościową przeprowadzono odrębnie w przypadku każdego badanego profilu. Pozwoliło to na ustalenie jego charakterystyki, kontekstu postów przedstawiających przestrzeń biblioteczną na materiałach graficznych oraz strategii komunikacyjnej, której mają one służyć.

Biblioteka UMCS na największej liczbie materiałów graficznych opublikowanych w badanym okresie przedstawiła budynek lub jego fragment. Znalazł się on na 13 z 25 zdjęć. Fotografie te mają często charakter stylizowany. Budynek pokazywany jest w różnych porach roku, niekiedy stanowi tło dla elementów przyrody prezentowanych na bliższym planie lub dla elementów symboliczno-narodowych (np. flagi). Przykłady takich postów zaprezentowano na rysunku 1.

Poza wspomnianymi 13 jeden z postów dodatkowo prezentuje historyczny budynek i wnętrza biblioteki (zob. rys. 2). Są to fotografie kadrów z filmu poświęconego lubelskim starodrukom. Ten post i dołączony do niego materiał ilustracyjny ma funkcję dokumentacyjną, a zdjęcia należą do kategorii amatorskich.

Rys. 1. Wizerunek budynku biblioteki UMCS na Instagramie w badanym okresie
(źródło: Instagram @biblioteka_umcs)

Rys. 2. Historyczne wnętrza biblioteki UMCS zaprezentowane na Instagramie jako klatki filmowe
(źródło: Instagram @biblioteka_umcs)

Współczesne wnętrza ukazane są na ilustracjach dołączonych do sześciu postów. Mają one charakter amatorski, zwyczajny, prezentujący codzienne życie biblioteki, choć najczęściej nie ma na nich pracowników czy czytelników (rys. 3).

Niektóre z nich są wystylizowane – np. na pierwszym planie zaprezentowane są kwiaty, które nawiązują do obchodzonego święta (rys. 4).

Rys. 3. Współczesne wnętrze biblioteki UMCS zaprezentowane na Instagramie w badanym okresie
(źródło: Instagram @biblioteka_umcs)

Rys. 4. Wnętrze biblioteki UMCS na wystylizowanym zdjęciu okolicznościowym
(źródło: Instagram @biblioteka_umcs)

Pracownicy biblioteki zostali ukazani w trzech wpisach, a użytkownicy w jednym. Jeden wpis z karuzelą zdjęć prezentuje publiczność zgromadzoną na wernisażu wystawy i spotkaniu jej towarzyszącym. Po raz kolejny można stwierdzić, że dominującą funkcją materiałów ilustracyjnych publikowanych w badanym okresie na profilu biblioteki UMCS jest dokumentowanie jej jako miejsca.

Druga z analizowanych bibliotek – Biblioteka Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku – najwięcej materiałów graficznych w badanym okresie poświęciła prezentacji zbiorów i nowych nabytków na stylizowanych fotografiach ujmujących także fragmenty wnętrza i ich wyposażenia (por. rys. 5).

Rys. 5. Wnętrza biblioteki UM w Białymstoku zaprezentowane jako tło dla prezentacji zbiorów (źródło: Instagram @bibliotekaumb)

Zidentyfikowano 10 takich postów, często składających się z karuzeli kilku zdjęć. W siedmiu postach użyto zdjęcia biblioteki jako tła dla komunikatu umieszczonego na grafice (zob. rys. 6).

Na czterech kolejnych fotografiach uwieczniono piękne klasyczne wnętrza biblioteki, zamieszczając je jako materiał ilustracyjny treści przekazywanej we wpisie (rys. 7).

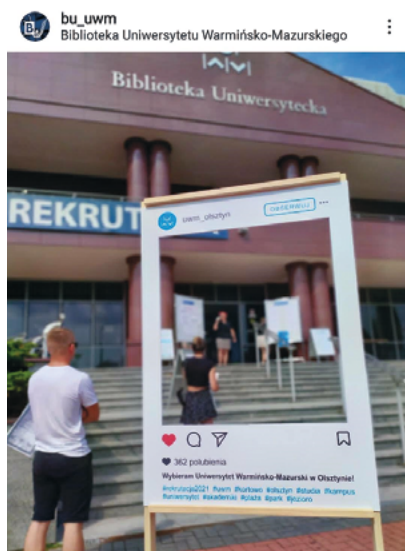
Rys. 6. Wnętrza biblioteki UM w Białymstoku jako tło dla komunikatu
(źródło: Instagram @bibliotekaumb)

Rys. 7. Wnętrze Biblioteki UM w Białymstoku jako ilustracja treści wpisu na Instagramie
(źródło: Instagram @bibliotekaumb)

W jednym z postów, na karuzeli, przedstawiono fotoreportaż z oficjalnej wizyty gości w bibliotece. Warto wspomnieć, że w żadnym z postów opublikowanych w badanym okresie nie zamieszczono wizerunku budynku książki. Należy przyznać, że zdjęcia wnętrza Biblioteki Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku są prezentowane w przemyślanych cyklach, mających czasem charakter bookstagramowy i ilustracyjny, ale trudno tu rozpoznać spójną strategię publikacyjną oraz cel, do którego są wykorzystywane. Można jednak stwierdzić, że zamieszczany materiał to fotografie o charakterze amatorskim lub stylizowanym, ukazujące wyłącznie pomieszczenia oraz sprzęty biblioteczne, nieprzedstawiające fasad czy detali architektonicznych budynku z zewnątrz.

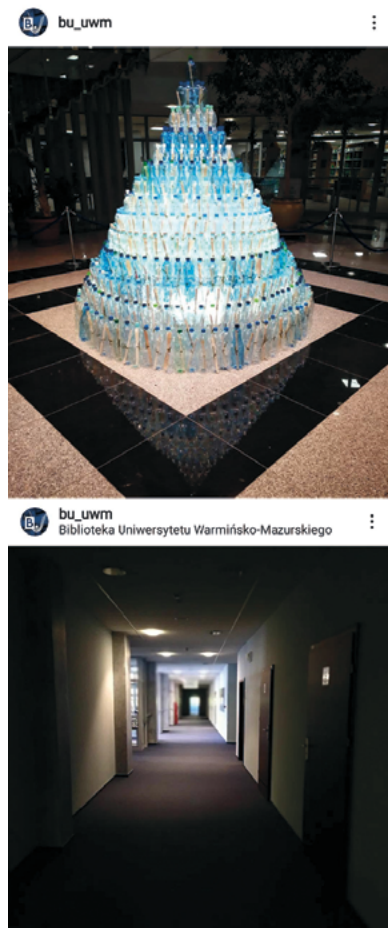
Kolejne z badanych kont należało do biblioteki UWM. W dziewięciu materiałach ilustracyjnych zamieściła ona zdjęcia budynku lub jego fragmentu, na sześciu zaprezentowała wnętrza, na czterech fotorelację z odbywających się w bibliotece wydarzeń, a na pojedynczych fotografiach użytkowników oraz sprzęt biblioteczny. Zdjęcia budynku mają przemyślany, wystylizowany charakter. Używana jest perspektywa, plan pierwszy i tło, eksponowanie wybranych elementów czy zabiegi z użyciem artefaktów (por. rys. 8).

Rys. 8. Fasada budynku Biblioteki UWM na stylizowanym zdjęciu z użyciem artefaktu nawiązującego do stylistyki posta na Instagramie

(źródło: Instagram @bu_uwm)

Podobny charakter mają zdjęcia wnętrz, które skupiają uwagę obserwatora na detalach czy klimacie fotografii (zob. rys. 9).

Rys. 9. Stylizowane wnętrza Biblioteki UWM
zaprezentowane na Instagramie w badanym okresie
(źródło: @bu_uwm)

Fotografie te mają cechy zdjęć zakwalifikowanych przez Manovicha do grupy profesjonalnych. Jednocześnie dobrze wpisują się w strategię publikacyjną biblioteki na IG, którą wydaje się kreowanie wizerunku nowoczesnej i otwartej placówki naukowo-kulturalnej.

Biblioteka Główna AGH, inaczej niż wcześniej opisane instytucje, skoncentrowała swoją uwagę na ludziach. Trzydzieści postów opublikowanych w badanym okresie zawiera fotografie pracowników we wnętrzach biblioteki, nierzadko przy pracy (zob. rys. 10).

Rys. 10. Pracownicy Biblioteki Głównej AGH ukazani w jej wnętrzach, nierzadko na stanowiskach pracy

(źródło: Instagram @bgagh.krakow)

Kolejne dwa materiały filmowe prezentują ambasadorów bibliotecznych, którzy przebywając w budynku biblioteki, poruszają istotne dla jej wizerunku kwestie. W dwóch kolejnych materiałach zawarto fotorelację z akcji i wydarzeń bibliotecznych, zaś na jednej z fotografii, będącej fragmentem kolażu, uwidoczniono

czytelników we wnętrzu biblioteki. Fotografie te mają charakter amatorski, zwyczajny, dokumentacyjny, ale jasno przekazują, że Biblioteka Główna AGH na profilu IG kształtuje swój wizerunek, ukazując ludzi, dla których stanowi tło jako przestrzeń, w której funkcjonują oni na polu zawodowym, naukowym i kulturalnym. Warto oczywiście dodać, że pięć fotografii prezentuje wnętrza, na pięciu kolejnych ukazano zbiory z uwzględnieniem wnętrza jako tła (rys. 11), zaś dwa wpisy zilustrowano fotografiami budynku.

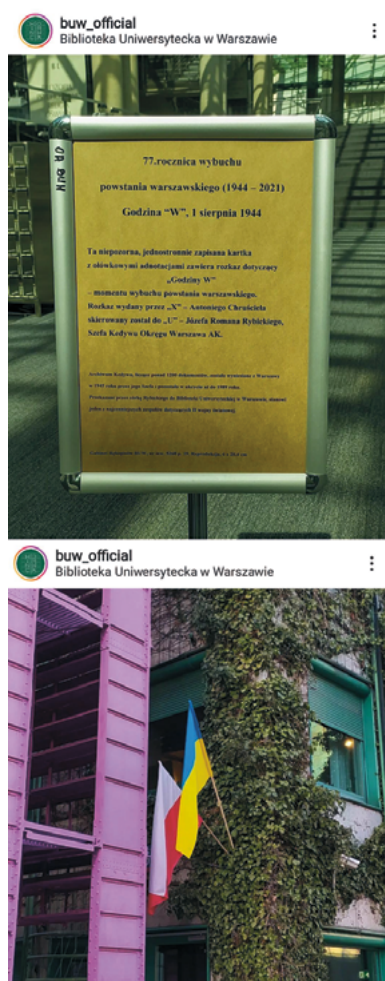

Rys. 11. Prezentacja zbiorów bibliotecznych w poście okolicznościowym –
wewnątrz Biblioteki Głównej AGH zaprezentowano jako tło
(źródło: Instagram @bgagh.krakow)

Dodatkowo należy zauważyć, że biblioteka na swoim profilu instagramowym nie koncentruje się na prezentacji fasady i wnętrza – posty takie nie dominowały na koncie w badanym okresie.

Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie 14 postów zilustrowała zdjęciami swoich wnętrz, zaś na sześciu znalazły się fragmenty zewnętrznych elementów architektury budynku. Pewnym zaskoczeniem okazał się fakt, że tylko trzem postom towarzyszą fotografie ogrodów BUW, ukazujące je jako nieodłączną część budynku biblioteki i niebędące jedynie zdjęciami ilustracyjnymi, tłem do poruszenia w poście innej tematyki bibliotecznej. W trzech znaleźć można też sylwetki użytkowników, zaś dwa poświęcono relacjom z akcji i wydarzeń, uwiecznieniu pracowników oraz zbiorom,

dla których tło stanowiła przestrzeń biblioteki. Kolejnym zaskoczeniem jest fakt, że trudno ustalić charakter publikowanych zdjęć należących do materiału badawczego. Duża część z nich ma charakter codzienny, choć są wykonane estetycznie. Mają głównie wartość ilustracyjną dla publikowanych wpisów, choć niektóre to także fotografia wizerunkowa czy dokumentacyjna. Przykłady takich zastosowań przedstawiono na rysunkach 12 i 13.

Rys. 12. Zdjęcia dokumentujące codzienne funkcjonowanie BUW na Instagramie w badanym okresie

(źródło: Instagram @buw_official)

Rys. 13. Zdjęcia o funkcjach dokumentacyjno-wizerunkowych na profilu BUW na Instagramie w badanym okresie
(źródło: Instagram @buw_official)

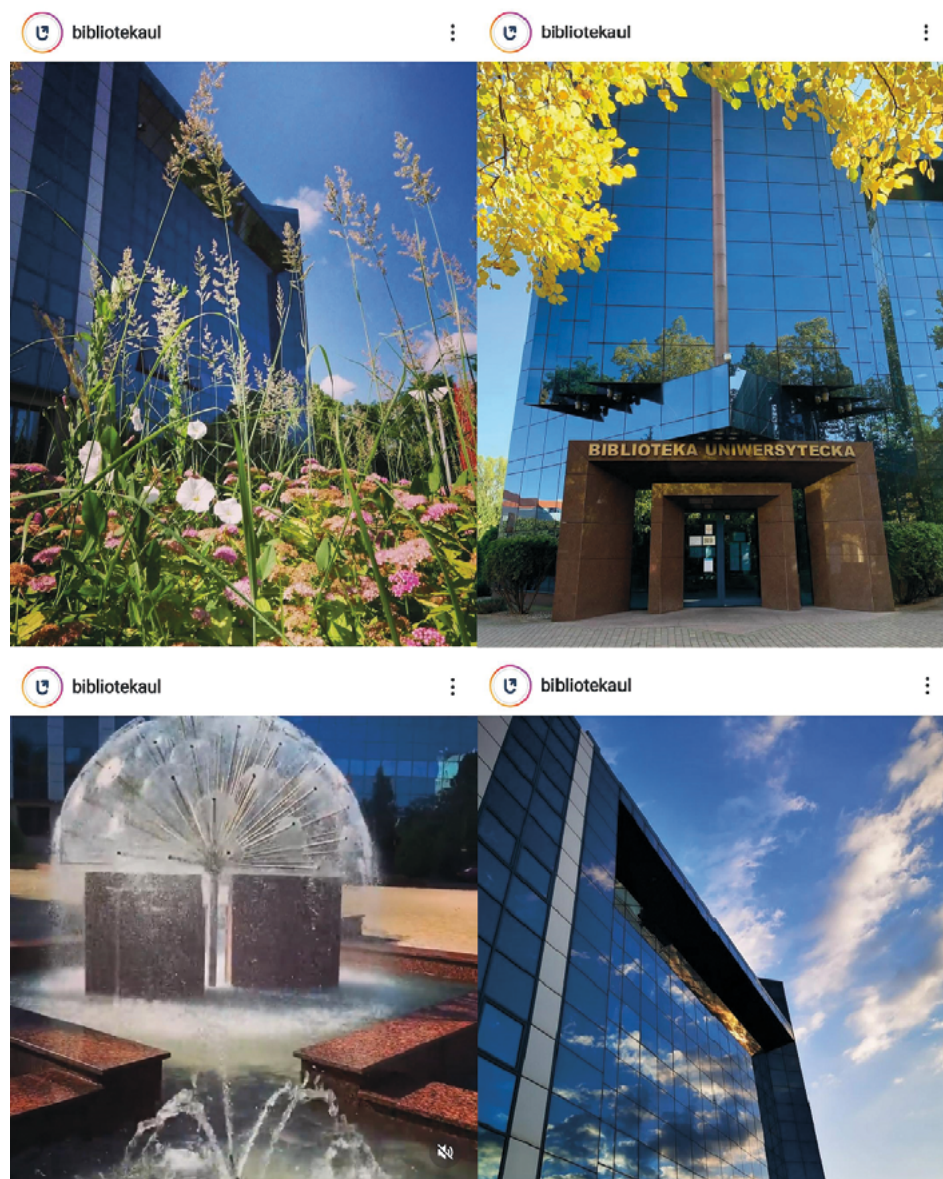
W przypadku Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego autorka musiała zmierzyć się z dużo większą niż w pozostałych przypadkach liczbą postów do analizy. Udało się

ustalić, że w 40 postach uwieczniono budynek BUŁ, w 30 wnętrzu biblioteki bez pracowników i użytkowników, 16 zakwalifikowano do cyklu dawnych fotografii biblioteki, 14 służyło prezentacji zbiorów, dla których tło stanowiły wnętrza bądź elementy architektoniczne. W 11 postach uwieczniono użytkowników korzystających z biblioteki, osiem zawierało materiał ilustrujący akcje i wydarzenia dziejące się w książnicy. Kolejnych sześć prezentowało gadżety uniwersyteckie, do których jako tło użyto wnętrza BUŁ. Wizerunek przestrzeni bibliotecznej wykorzystano także jako tło do komunikatów w pięciu postach. Trzy posty to zdjęcia wnętrza biblioteki zrobione i opublikowane na Instagramie przez czytelników. Na dwóch fotografiach uwidoczniło pracowników w pomieszczeniach bibliotecznych, zaś pięć postów nie dało się zakwalifikować do żadnej z tych grup (np. przedstawiają książkomat, pasiekę na dachu biblioteki, film zawierający różne kadry wnętrza i budynku). Jak już wspomniano, większość zdjęć w badanym okresie przedstawiała budynek biblioteki. Należy zauważyć, że mają one charakter z reguły profesjonalny, są wysmakowane, mają dobrze zbalansowane barwy, kompozycję, używają efektu głębi czy pierwszego i drugiego planu. Z powodzeniem prezentują piękno budynku biblioteki i mają znaczenie wizerunkowe. Przykłady ukazano na rysunku 14.

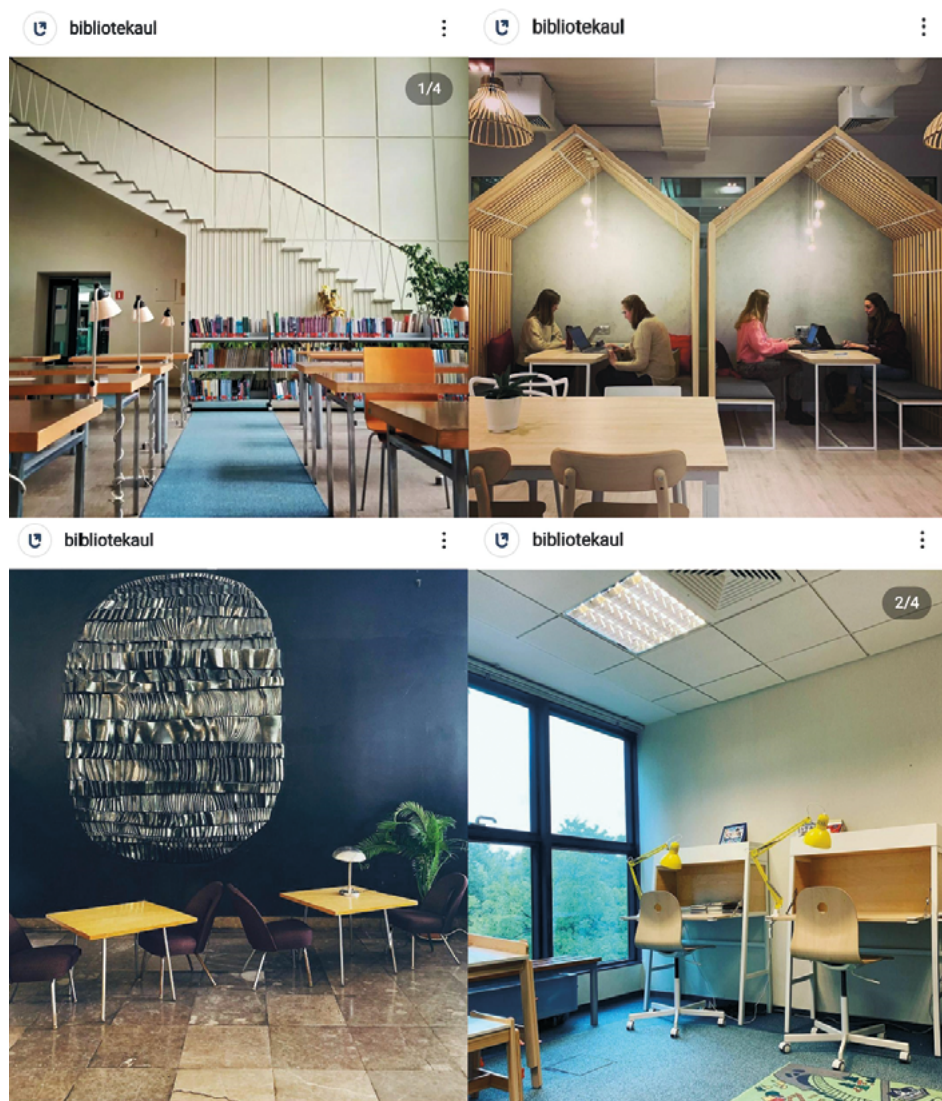
Podobny charakter, choć często bardziej dokumentacyjny, mają fotografie wnętrza biblioteki. Funkcję wizerunkową pełnią jednak z pewnością fotografie sztuki, która stanowi część architektury wnętrza BUŁ. Na wizerunek biblioteki wpływa także prezentacja różnorodności wnętrza – klasycznych czytelni zestawionych ze strefą co-workingową czy przestrzenią do nauki dla rodziców z dziećmi. Tę różnorodność zaprezentowano na rysunku 15.

W podsumowaniu analizy materiału dotyczącego BUŁ nie sposób nie wspomnieć o cyklu historycznych fotografii przedstawiających przestrzeń biblioteki. Są to fotografie czarno-białe, nierzadko wkomponowane we fragment współczesnej przestrzeni bibliotecznej, która została ujęta na dawnym zdjęciu (zob. rys. 16).

Taka fotografia ma charakter wystylizowany i pełni kilka funkcji – np. dokumentacyjną i wizerunkową. Sprzyja także łączeniu przeszłości z teraźniejszością i przyszłością, co odbiorcy może dawać poczucie należenia do społeczności, która ma swoją tradycję. Na profilu IG BUŁ widać przemyślaną strategię wizerunkową. Posty publikowane są często, mają charakter aktywizujący, pokazują wnętrza współczesne i dawne, pełne ludzi lub puste, ale o określonej funkcji. Łatwo je zidentyfikować i poczuć się użytkownikiem tej konkretnej biblioteki jako miejsca, co wyróżnia tę instytucję spośród pozostałych badanych profili, choć warto zauważyć, że to tylko wycinek materiału do analizy.

Rys. 14. Fasada budynku BUŁ ukazana na estetycznych, stylizowanych fotografiach w badanym okresie
(źródło: Instagram @bibliotekaul)

Rys. 15. Zdjęcia współczesnych wnętrz BUŁ zaprezentowanych na Instagramie w badanym okresie

(źródło: Instagram: @bibliotekaul)

Rys. 16. Dawne wnętrza BUŁ zaprezentowane na fotografiach dokumentacyjnych i stylizowanych na Instagramie w badanym okresie
(źródło: Instagram @bibliotekaul)

5. Wnioski

Analizowany materiał okazał się bardzo różnorodny. Każda z badanych bibliotek prowadzi profil na Instagramie w nieco inny sposób, przyjmując przy tym różne strategie publikacyjno-wizerunkowe, a także wykorzystując różne style publikowanych zdjęć. Z pewnością można stwierdzić, że przestrzenie bibliotek są obecna, zauważalna i ważną częścią warstwy wizualnej badanych kont instagramowych bibliotek uczelnianych. Służą do dokumentowania życia bibliotecznego, a także pełnią rolę wizerunkową, a nawet integrującą. Pokazują biblioteki jako instytucje o charakterze tradycyjnym, związanym z wypożyczaniem i udostępnianiem zbiorów, ale też nowoczesnym, będące miejscem wydarzeń kulturalnych czy akcji społecznych oraz częścią tkanki miejskiej, świadczące nowoczesne usługi. Ukazane obrazy budynków i wnętrz służą przy tym jako tło ważnych wydarzeń (zauważalne akcenty proukraińskie czy patriotyczne), ale także świąt i wpisów okolicznościowych (np. Dzień Kobiet, Tydzień Bibliotek, święta Bożego Narodzenia, Dzień Niepodległości). Mogą służyć także jako tło komunikatów, infografik, zabawnych rysunków czy komiksów. Jedną z badanych instytucji – Biblioteka Główna AGH – prezentując swój wizerunek i relacjonując codzienne funkcjonowanie biblioteki, skupiła się na swoich pracownikach. Dzięki temu przestają być oni anonimowi, a użytkownik może poczuć więź z miejscem, które odwiedza, w którym pracują dla niego znani mu z sieci społecznościowej ludzie. Pracownicy są na tych fotografiach ukazani na swoich miejscach pracy, co daje spójny obraz przestrzeni i ludzi. Zaskoczeniem dla autorki była niewielka ilość materiału prezentująca czytelników w przestrzeni bibliotek, choć można tu rozważać, czy nie jest to spowodowane przepisami regulującymi udostępnianie wizerunku.

Zebrany materiał okazał się interesującym przyczynkiem do badań przestrzeni bibliotecznych w mediach społecznościowych, choć należałoby te badania rozszerzyć na inne kanały komunikacji biblioteki z otoczeniem (strony internetowe i inne media społecznościowe), a także objąć badaniami większą liczbę instytucji w szerszych ramach czasowych.

Bibliografia

- Babecki M. (2018). Wprowadzenie. W: Od naturalizacji do funkcjonalizacji: taktyki użytkowania serwisu Instagram. Red. M. Babecki, S. Żyliński. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, s. 7–18. ISBN 9788381001403.
- Chmiel D. (2018). Biblioteki na Instagramie. *Biuletyn EBIB* [online], nr 6, s. 1–5. Dostępny w: <http://ebiboj.s.pl/index.php/ebib/article/view/783/813> [przeglądany 13.07.2022].

- Fit A. (2020). Biblioteka na Woli: książką w koronawirusa. *Biuletyn EBIB* [online], nr 4, s. 1–5. Dostępny w: <http://ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/689/725> [przeglądany 12.07.2022].
- Gałęcka-Golec A., Puksza K., Witkowska E. (2020). Biblioteka w czasie pandemii – doświadczenia Repozytorium Uniwersytetu w Białymstoku. *Biuletyn EBIB* [online], nr 4, s. 1–8. Dostępny w: <http://ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/687/723> [przeglądany 14.07.2022].
- Kampka A. (2020). Wizualna analiza dyskursu na Instagramie – możliwości i ograniczenia. *Przegląd Socjologii Jakościowej* [online], t. 16, nr 4, s. 86–103. Dostępny w: <http://dx.doi.org/10.18778/1733-8069.16.4.05> [przeglądany 14.07.2022].
- Kiryjow-Radzka A. (2019). Instagram w budowaniu marki i wizerunku uczelni. W: Społeczne konteksty obrazu w kształtowaniu wizerunku. Red. A. Kampka, A. Kiryjow-Radzka. Warszawa: Wydawnictwo SGGW, s. 23–35. ISBN 9788375838879.
- Kisilowska M. (2021). Biblioteki publiczne w kryzysie. Doświadczenie pierwszego etapu pandemii. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. ISBN 9788365741691.
- Lauersen Ch.U. (2017). Dlaczego przychodzą? Biblioteka jako miejsce i marka. *Biuletyn EBIB* [online], nr 7, s. 1–6. Dostępny w: <http://ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/95/97> [przeglądany 14.07.2022].
- Manovich L. (2017). Instagram and Contemporary Image [online]. Dostępny w: http://manovich.net/content/04-projects/161-instagram-and-contemporary-image/instagram_book_manovich_2017.pdf [przeglądany 13.07.2022].
- Ośłowska I. (2021). Biblioteki w dobie pandemii. Przyczynek do badań. *Toruńskie Studia Bibliologiczne* [online], t. 14, nr 1, s. 35–83. Dostępny w: <https://doi.org/10.12775/TSB.2021.002> [przeglądany 13.07.2022].
- Pamuła-Cieślak N. (2022). Popularność książkomatów bibliotecznych w wizualnej przestrzeni serwisu Instagram w kontekście pandemii COVID-19. W: Technologiczne aspekty działalności bibliotek w pandemii COVID-19: nowe zadania – nowe usługi – nowy wizerunek. Red. M. Kowalska-Chrzanowska. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, s. 209–225. ISBN 9788365741844.
- Popławska K., Furgał M. (2020). Biblioteka Politechniki Poznańskiej w czasie pandemii. *Biblioteka i Edukacja* [online], nr 18, s. 23–27. Dostępny w: <http://www.bg.up.krakow.pl/bie/index.php/bie/article/view/276/287> [przeglądany 10.07.2022].
- Rowińska M. (2020). Praca zdalna bibliotek szkolnych w czasie pandemii. *Biuletyn EBIB* [online], nr 4, s. 1–5. Dostępny w: <http://ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/683/718> [przeglądany 12.07.2022].
- Sójkowska I. (2020). Biblioteki podczas i po pandemii koronawirusa – wstępny raport EBLI-DY. *Biuletyn EBIB* [online], nr 4, s. 1–10. Dostępny w: <http://ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/691/720> [przeglądany 13.07.2022].
- Wądołowski W. (2020). Instagramowy wizerunek białostockich instytucji kultury. W: Kultura w Polsce w XXI wieku: konteksty społeczne, kulturowe i medialne.

- Red. E. Dąbrowska-Prokopowska, P. Goryń, M.F. Zaniewska. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, s. 165–177. ISBN 978-83-7431-655-2.
- Wojnarowicz S. (2009). Wirtualna przestrzeń biblioteki Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. *Folia Bibliologica* [online], vol. 51, s. 81–89. Dostępny w: http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-7e1f1417-73df-40c4-9f9a-b-8c3f2ca4993/c/czas2913_51_2009_7bb.pdf [przeglądany 20.10.2023].
- Wolna H. (2018). #bookstagram. *Biuletyn EBIB* [online], nr 1, s. 1–7. Dostępny w: <http://ebibojs.pl/index.php/cbib/article/view/81/82> [przeglądany 13.07.2022].

Przemysław Krysiński

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Instytut Badań Informacji i Komunikacji

***Social media marketing* i jego znaczenie w kształtowaniu wizerunku instytucji na przykładzie Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu. Casus Twittera i Facebooka**

Streszczenie: Zjawisko *social media marketingu* coraz częściej odnosi się do instytucji z sektora informacyjnego, które mierzą się ze spadkiem zainteresowania ze strony odbiorców oraz problemem w dotarciu do nowych grup użytkowników. W tych okolicznościach konieczne jest podejmowanie działań zmierzających do wzmocnienia wizerunku, a także wypracowania nowej – jeszcze lepszej – strategii promocyjnej. Biblioteki chętnie wykorzystują nowe formy komunikacji, dbając o atrakcyjność przekazu i wysoki poziom merytoryczny zamieszczanych informacji. Niniejszy artykuł stanowi próbę odpowiedzi na pytanie, czy i w jakim stopniu media społecznościowe mogą wspierać tradycyjne działania biblioteki. W pierwszej części zaprezentowano rozważania definicyjne dotyczące marketingu społecznościowego, zwrócono uwagę na zjawisko aktywizmu marek oraz przedstawiono najważniejsze wytyczne odnoszące się do prowadzenia działalności w mediach społecznościowych. Druga część stanowi podsumowanie wyników badań dotyczących aktywności Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu w dwóch serwisach społecznościowych (Twitter i Facebook).

Słowa kluczowe: *social media*, media społecznościowe, *social media marketing*, biblioteka, Twitter, Facebook, Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu

1. Wprowadzenie

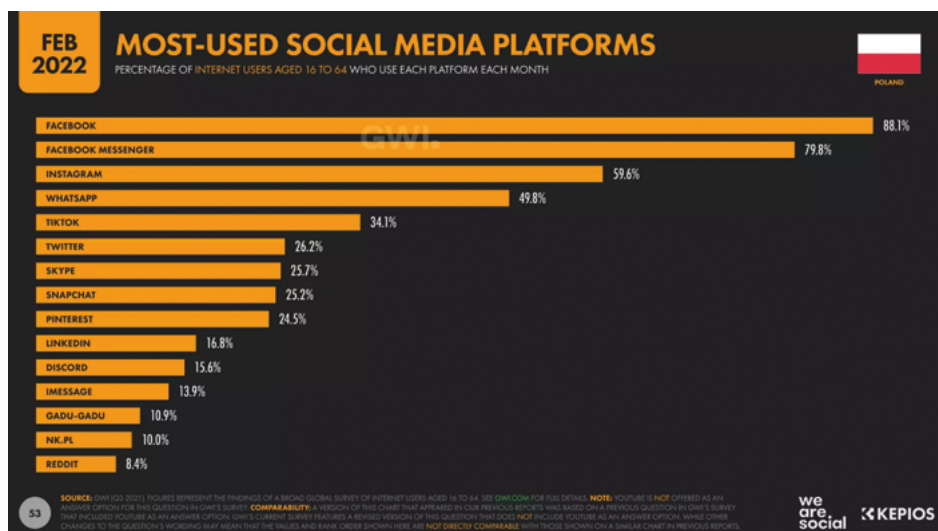
Rozwój usług internetowych jest skutkiem zmian zachodzących w przestrzeni cyfrowej. Internet drugiej generacji przyniósł nowe sposoby komunikowania się, w których dotychczasowy odbiorca treści stał się również ich nadawcą. Powstanie serwisów społecznościowych zapoczątkowało erę Sieci inkluzywnej, czyli otwartej i uwzględniającej potrzeby każdego użytkownika. Możliwość natychmiastowego skomentowania, udzielenia odpowiedzi na forum dyskusyjnym lub oznaczenia informacji za pomocą

reakcji wyrażonej konkretnym symbolem szybko stała się naszą codziennością. Potencjał social mediów dostrzegli przedstawiciele wielu branż, w tym przede wszystkim marketingu, który zyskał nowe narzędzia promowania wizerunku i kształtowania strategii promocyjnych. Społecznościowe rozwiązania zyskały także aprobatę zarówno małych i średnich firm, jak i międzynarodowych korporacji czy instytucji państwowych.

Początek XXI w. obfitował w powstawanie nowych platform służących do komunikacji w Internecie. Swoją profil w nieistniejącym już serwisie Nasza Klasa miał niemal każdy, kto chciał nawiązać kontakt ze znajomymi z czasów szkolnych, z kolei Facebook zaoferował całą gamę możliwości, pełniąc rolę medium o charakterze informacyjnym i rozrywkowym. Bardzo szybko zaczęły pojawiać się serwisy specjalistyczne, które dziś niewiele mają wspólnego z pierwotnymi założeniami. Uruchomiony w 2005 roku YouTube został zaprojektowany jako miejsce skupiające twórców wideo oraz osoby, które są zainteresowane tworzeniem multimedialnych treści. Dziś jest to miejsce, w którym obok kinowych zwiastunów można zobaczyć profesjonalne produkcje filmowe, hobbystyczne nagrania, a przede wszystkim teledyski artystów. Podobną tendencję można zaobserwować w przypadku Instagrama – serwisu stworzonego z myślą o pasjonatach fotografii chcących podzielić się swoją twórczością nie tylko z najbliższymi. Powstała w 2010 roku aplikacja bardzo szybko zyskała wielu odbiorców, których potrzeby znacznie się zmieniły w ciągu minionej dekady. Instagram stał się medium odważnie konkurującym z Facebookiem do tego stopnia, że jego twórca postanowił go sprzedać. W ten sposób medium o charakterze specjalistycznym zmieniło się w serwis ogólny, w którym oprócz zdjęć można zamieszczać filmy oraz krótkie, znikające po upływie 24 godzin, relacje wideo. Ta ostatnia funkcja cieszyła się dużą popularnością na początku drugiej dekady obecnego stulecia. W 2011 r. uruchomiono aplikację Snapchat, skierowaną zwłaszcza do młodszych odbiorców. Serwis wyróżniał się tym, że za jego pomocą możliwe było przysyłanie wiadomości wideo, które znikają następnego dnia. Rosnąca popularność tego rozwiązania spowodowała, że Mark Zuckerberg złożył twórcom aplikacji propozycję kupna. Niestety transakcja nie doszła do skutku, co jednak nie zniechęciło właściciela Facebooka i Instagrama do rozwoju swoich usług. Niemożność przejęcia konkurencji spowodowała, że w szybkim czasie podobne funkcjonalności zostały udostępnione użytkownikom dwóch najbardziej popularnych serwisów. Kilka lat później – w 2014 r. – portfolio grupy Facebook (obecnie funkcjonującej pod nazwą Meta) wzbogaciło się o komunikator internetowy WhatsApp, wyróżniający się szybkością działania i możliwością przysyłania szyfrowanych wiadomości między jego użytkownikami. Tym samym koncern zyskał kolejną aplikację, która z powodzeniem może być wykorzystywana jako narzędzie komunikacji i kreowania wizerunku w wielu

obszarach. Warto także wspomnieć o innych serwisach, które nie dorównują jednak wspomnianym rozwiązaniom. Mimo to z ich usług korzysta wielu użytkowników. To przede wszystkim serwisy o charakterze branżowym (np. uruchomiony w 2003 r. LinkedIn), mikroblogi (np. założony w 2006 r. Twitter) czy Reddit – skierowany głównie do młodych ludzi, gdzie użytkownicy tworzą i udostępniają treści, przy czym wiele z nich jest oznaczanych jako NSFW, czyli nieodpowiednie do przeglądania w pracy (*not safe for work*). Warto wspomnieć także o serwisie TikTok, który w ostatnim czasie staje się coraz bardziej popularny, nie tylko wśród dzieci i młodzieży. Uruchomiona w 2016 r. aplikacja służąca do nagrywania krótkich filmów z możliwością wykorzystania gotowego podkładu muzycznego jest coraz częściej używana w wielu branżach. Korzystają z niej przede wszystkim specjaliści od marketingu, którzy widzą w niej narzędzie wsparcia sprzedaży towarów i usług (Warzecha 2017).

Media społecznościowe stanowią przedmiot badań przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych. Co roku firma Hootsuite publikuje raport dotyczący najważniejszych danych, takich jak liczba użytkowników oraz obszary użytkowania mediów społecznościowych na świecie i w Polsce (rys. 1). Według raportu z początku 2022 r. w Polsce z Internetu korzysta 87% społeczeństwa, z czego 72% stanowią użytkownicy mediów społecznościowych (Kemp 2022).

Rys. 1. Najczęściej używane media społecznościowe w Polsce
(źródło: Kemp 2022)

Najbardziej popularnymi platformami społecznościowymi wśród użytkowników w Polsce są Facebook Messenger, Instagram, WhatsApp, TikTok i Twitter. Wśród reklamodawców są to Facebook, który generuje zasięg 17,65 mln odbiorców oraz YouTube (tu reklamy docierają do 27,20 mln użytkowników). Trzeci jest Instagram (10,70 mln), a na kolejnych pozycjach znalazły się TikTok (7,70 mln), Facebook Messenger (15,80 mln), Snapchat (4,90 mln), LinkedIn (4,60 mln) i Pinterest (4,23 mln). Najmniejszy zasięg reklamowy ma Twitter (2,05 mln użytkowników). W minionym roku Polacy spędzili w mediach społecznościowych średnio godzinę i pięćdziesiąt minut dziennie. Warto podkreślić, że średnia globalna to aż dwie i pół godziny każdego dnia. Przeciętny użytkownik najwięcej czasu spędził w serwisach YouTube, Facebook i WhatsApp. Czwarty w kolejności był TikTok, którego odbiorcy potrafią oglądać krótkie filmy nawet 20 godzin miesięcznie (Kemp 2022).

2. *Social media marketing*

Internet bardzo często stawiany jest w opozycji do tradycyjnych mediów masowych (prasa, radio czy telewizja). Cechuje go większa interaktywność, zacieranie granic pomiędzy nadawcą i odbiorcą, łatwość i szybkość w nawiązywaniu kontaktu oraz podejście do różnych grup odbiorców. Jak podkreśla Marta Juza, jest to ważne narzędzie, które zrewolucjonizowało sferę ludzkiej komunikacji (Juza 2007). Internet jest używany w wielu obszarach. Korzystają z niego użytkownicy o zróżnicowanym poziomie kompetencji, których łączy dążenie do zaspokojenia potrzeb informacyjnych. Tak ukształtowane społeczeństwo, zmieniające się pod wpływem rozwoju technologii informacyjno-komunikacyjnych, coraz bardziej świadomie korzysta z zasobów cyfrowych. Użytkownicy Sieci coraz chętniej dzielą się między sobą opiniami, wymieniają informacje w ramach grup dyskusyjnych oraz tworzą wirtualne społeczności (Grębosz 2012).

Największą zdobyczą ery Web 2.0 jest możliwość prowadzenia aktywnego dialogu w przestrzeni internetowej za pośrednictwem narzędzi, dzięki którym można budować równie trwałe relacje jak w świecie rzeczywistym. Korzyści płynące z wykorzystania mediów społecznościowych zauważyli przedstawiciele wielu branż, widząc w nich nowe możliwości rozwoju i optymalizacji działań marketingowych. Powstanie social media marketingu jest jednym z przejawów zmieniającej się rzeczywistości, w której do głosu doszli klienci, coraz chętniej wymieniający między sobą doświadczenia i opinie na temat produktów, marek i usług (Werenowska 2019).

Według *Encyklopedii Zarządzania social media marketing* jest przejawem e-marketingu, czyli takiego sposobu prowadzenia działań, w przypadku których Internet wspiera tradycyjne sposoby komunikacji, a strategie promocyjne mogą być realizowane w przestrzeni cyfrowej. Dzięki możliwości dotarcia do nieograniczonej liczby osób zwiększa się jego siła oddziaływania, co skutkuje poszerzeniem rynku odbiorców o tych klientów, którzy wcześniej byli niedostępni. Ważnym aspektem są także koszty promocji, które dzięki wykorzystaniu cyfrowych narzędzi są niższe. Reasumując, *social media marketing* to działania marketingowe podejmowane w mediach społecznościowych polegające na interakcji i współtworzeniu treści przez użytkowników Sieci. Podstawowymi narzędziami komunikacji są w tym przypadku serwisy społecznościowe – najczęściej Instagram, YouTube, Facebook, TikTok, Twitter, Pinterest i Snapchat (Duda 2023). Są to narzędzia marketingowe nowej generacji, które zachęcają konsumentów do większej uwagi i uczestnictwa w dyskusji na określony temat. Wielu badaczy podkreśla, że dzięki wykorzystaniu nowych technologii możliwe jest angażowanie zarówno młodszych użytkowników Internetu, jak i starszych, którzy do tej pory niechętnie korzystali z usług elektronicznych lub wręcz odczuwali dyskomfort w posługiwaniu się nowymi mediami (Dwivedi et al. 2015).

Założenia tradycyjnej strategii marketingowej i strategii realizowanej za pomocą mediów społecznościowych są podobne. Wśród najważniejszych różnic należy wymienić następujące:

- istotą social media marketingu powinno być motywowanie użytkowników mediów społecznościowych do nawiązywania kontaktu z firmami lub innymi klientami; w tradycyjnej strategii motywacja nie ma większego znaczenia w przypadku zaangażowania klientów;
- założenia i wytyczne dotyczące realizacji strategii w mediach społecznościowych są ustalane przez firmę i jej klientów, natomiast Internet pełni rolę narzędzia integrującego i wspierającego proces kształtowania wizerunku marki;
- wartość klienta nie jest szeroko zdefiniowana w przypadku tradycyjnej strategii marketingowej; w przypadku zaangażowania mediów społecznościowych podkreśla się zaangażowanie konsumenta oraz jego bezpośredni (np. dokonywane zakupy) i pośredni (np. recenzje produktów, rekomendacje) wkład w wartość firmy (Li et al. 2021).

Na specyficzny rodzaj komunikacji za pośrednictwem serwisów społecznościowych zwrócili uwagę Iryna Pentina i Anthony Koh, podkreślając, że polega ona często na wykorzystaniu techniki zwanej viral marketingiem lub marketingiem wirusowym.

Ma ona na celu zwiększenie świadomości marki lub produktu wśród odbiorców dzięki zaciekawieniu lub rozbawieniu ich. Skutkuje to wielokrotnym przekazywaniem treści i przynosi większe korzyści niż działania reklamowe realizowane w mediach tradycyjnych. Media społecznościowe wykształciły swoje metody komunikacji, przyzwyczajając użytkowników do wygody i większej swobody w wyrażaniu myśli. W obecnych czasach, aby skontaktować się z drugą osobą, wystarczy zainstalowana w telefonie aplikacja w postaci internetowego komunikatora (Pentina, Koh 2012).

Ciekawym przejawem marketingu realizowanego przy wsparciu mediów społecznościowych jest tworzenie się tzw. e-społeczności konsumenckich. Tymon Smektała wyróżnił cztery rodzaje takich grup:

- e-społeczności patronackie – finansowane przez przedsiębiorstwo, umacniające w ten sposób swój wizerunek i niecierpiące korzyści majątkowych z istnienia takiej grupy;
- e-społeczności serwisowe – finansowane przez przedsiębiorstwo, wspierające proces sprzedaży towarów i usług dzięki świadczeniu usług serwisowych;
- e-społeczności bazarowe – finansujące się samodzielnie (np. z reklam) i pozwalające użytkownikom na nawiązanie relacji między sobą w celu wymiany informacji;
- e-społeczności klubowe – skupiające użytkowników o określonych zainteresowaniach i najczęściej utrzymywane ze składek członkowskich (Smektała 2006).

Mimo iż marketing społecznościowy w Internecie jest zagadnieniem nowym, jego początki wiążą się z powstaniem zjawiska tzw. tribal marketingu, którego istota polega na tworzeniu grup, a nierzadko subkultur, wokół konkretnej marki. Według wielu badaczy od początku istnienia ludzkości członkowie różnych plemion łączyli się w mniejsze lub większe grupy mające określone cechy wspólne. Było to szczególnie przydatne w rozwiązywaniu różnego rodzaju problemów, a przede wszystkim zwiększało szansę przeżycia. Wbrew pozorom dzisiejsze zachowania konsumenckie mają wiele wspólnego z zachowaniem ludzi w czasach odległych, a termin „plemię” już w latach 90. ubiegłego wieku został zredefiniowany, będąc od tej pory używany także jako określenie grupy ludzi, których łączą wspólne pasje, styl życia, przekonania itd. Sprzyjają temu oczywiście nowe technologie, dzięki którym nawiązywanie relacji jest łatwiejsze. Wykorzystują to przedstawiciele wielu branż, a zwłaszcza specjaliści do spraw marketingu, którzy doskonale rozumieją obecnie panujące trendy. Warto zauważyć, że z jednej strony konsumenci chcą się wyróżniać, z drugiej jednak starają się podkreślić swoją przynależność do określonej grupy. W związku z tym

największe światowe marki pomagają w nawiązywaniu relacji, wspierają różne formy komunikacji i podkreślają wyjątkowość swoich klientów, coraz częściej opierając na nich ciężar swoich działań promocyjnych (Grębosz et al. 2016).

3. Cyfrowy aktywizm marek

W kontekście social media marketingu należy zwrócić uwagę na istotne zjawisko, które wraz z rozwojem mediów społecznościowych przybiera na sile. Aktywizm marki (*brand activism*) nie ma związku z bezpośrednimi działaniami firmy. Warto jednak podkreślić, że bardzo często wpływa na kształtowanie jej strategii marketingowej. W dzisiejszych czasach milczenie w kwestiach istotnych dla konsumentów często może prowadzić do ograniczenia zaufania, spadku sprzedaży, a w najgorszym razie – bojkotu danej marki. Według Christiana Sarkara i Philipa Kotlera *brand activism* jest naturalną fazą rozwoju przedsiębiorstwa, w której organizacje przechodzą od odgórnie planowanych operacji do modeli definiowanych przez konkretne wartości. Można zatem wyróżnić kilka najważniejszych aspektów aktywizmu i jego przykładowe obszary:

- społeczny (np. edukacja, równe prawa dla przedstawicieli społeczności LGBTQ+),
- prawny (np. przepisy podatkowe, regulacje prawne w zakresie działalności firm),
- biznesowy (np. organizacja firmy, funkcjonowanie i wsparcie związków zawodowych),
- ekonomiczny (np. płaca minimalna),
- polityczny (np. lobbowanie, głosowanie, prawa wyborcze),
- środowiskowy (np. prawa związane z ochroną środowiska) (Malita-Król 2023).

W ramach aktywizmu dana marka zajmuje określone stanowisko w bieżącej sprawie, która ma znaczenie dla dużej grupy odbiorców. Jeśli firma jest świadoma swojej wartości, taką postawą może zyskać przychyłność dotychczasowych klientów oraz pozyskać nowych odbiorców. Istnieje też niebezpieczeństwo, że straci pewne grono swoich sympatyków. Niezwykle ważne jest, by tego typu działania realizować w sposób przemyślany.

W opozycji do aktywizmu marki stoi zjawisko polegające na złudnym aktywizmie (*woke washing*). Historycznie może on przypominać koncepcję popularnego w latach 80. ubiegłego wieku *greenwashingu* (komunikacja marketingowa opierająca się na fałszywych lub wprowadzających w błąd deklaracjach, dotyczących zgodności produktu lub jego elementów z zasadami ochrony środowiska) lub formę społecznej odpowiedzialności biznesu. Odnosi się do „marek mających niejasne lub

nieokreślone zapisy praktyk społecznych, które mimo to próbują reklamować się jako świadome i aktywne w kwestiach nierówności i niesprawiedliwości społecznej” (Vredenburg et al. 2020, s. 445).

4. Marketing społecznościowy w bibliotece

Z chwilą pojawienia się pierwszych serwisów społecznościowych wiele polskich bibliotek, zachęconych przykładami dobrych praktyk realizowanych w wielu obszarach spoza sektora informacyjnego, postanowiło skorzystać z nowych form promocji swoich usług. Szybko zorientowano się, jak duży potencjał tkwi w nowych kanałach komunikacji i jak wiele można z ich pomocą dokonać, by jeszcze lepiej zaspokajać potrzeby informacyjne użytkowników. Media społecznościowe mogą być nie tylko wykorzystywane przez biblioteki jako narzędzia komunikacji, ale także jako mechanizm wsparcia w obszarze promocji działalności i wizerunku instytucji. Z ich pomocą można prowadzić standardowe działania marketingowe nastawione na osiągnięcie najważniejszych celów. Wśród istotnych korzyści, które płyną z wykorzystania cyfrowych form promocji, należy wymienić rozpoznanie i zaspokojenie potrzeb edukacyjnych i informacyjnych użytkowników, zwiększenie społecznego zapotrzebowania na usługi biblioteczne i efektywne ich świadczenie, wzrost liczby osób odwiedzających bibliotekę oraz umacnianie wizerunku silnej, nowoczesnej instytucji (Machcińska 2014).

Zgodnie z wcześniejszymi rozważaniami w marketingu społecznościowym najważniejszą rolę odgrywają media społecznościowe, które pełnią rolę nowoczesnych narzędzi komunikacji. Aby skutecznie wykorzystać ich wszystkie najistotniejsze funkcje, konieczne jest zdefiniowanie grupy odbiorców oraz potencjalnych użytkowników, do których biblioteka ma zamiar skierować swoją ofertę. Samo założenie strony w popularnym serwisie społecznościowym nie wystarczy. Konieczne jest uzupełnienie informacji dotyczących profilu działalności oraz wszystkich danych identyfikujących instytucję. Im bardziej dokładna będzie wizytówka w takim serwisie, tym większe szanse na zdobycie zaufania wśród obecnych i potencjalnych użytkowników. Kolejny etap obejmuje stworzenie odpowiedniej strategii promocyjnej, zaprojektowanie identyfikacji wizualnej lub spójnego wyglądu materiałów graficznych, które będą pojawiały się w przestrzeni cyfrowej. Przede wszystkim ważne jest to, by w świadomości odbiorcy istniał jeden, spójny wizerunek biblioteki. Jest to szczególnie ważne w czasach, w których forma wizualna nierzadko jest ważniejsza niż treść informacji. Innym ważnym elementem przemyślanej strategii promocyjnej jest znalezienie odpowiedniego pomysłu na prezentowanie codziennej działalności. Zamieszczane

posty nie powinny przypominać artykułów pochodzących z informatorów i broszur. Mają zaintrygować odbiorcę, zainspirować i zachęcić do działania. Warto też pamiętać o tym, że za pomocą mediów społecznościowych możliwe jest podjęcie szybkiej reakcji w sytuacjach kryzysowych, w których tradycyjne formy kontaktu nie sprawdzają się. Dlatego tak ważne jest regularne odpowiadanie na wiadomości i komentarze użytkowników oraz utrzymywanie relacji dzięki organizowaniu różnego rodzaju akcji promocyjnych, quizów i zabaw aktywizujących społeczność skupioną wokół biblioteki. Wspomniany wcześniej marketing wirusowy także można wykorzystać w słusznym celu, zyskując nową grupę odbiorców (Machcińska 2013).

Trzeba także pamiętać o tym, by nie ulegać presji i realizować działania promocyjne zgodnie z wcześniej przyjętymi zasadami. Marketing społecznościowy, mimo że czasami opiera się na spontaniczności, nie powinien być prowadzony w sposób chaotyczny. Bardzo łatwo popełnić błąd, który potem może przynieść straty wizerunkowe. Wyjątkowo ostrożnie trzeba podchodzić do różnego rodzaju konkursów. Pomijając fakt, że w przypadku każdego takiego wydarzenia należy sporządzić regulamin, organizatorzy powinni zadbać o właściwą komunikację. Zgodnie z polskim prawem, prowadzenie konkursów z elementami gry losowej, także w przestrzeni cyfrowej, jest zabronione. Wielu administratorów prowadzących strony instytucji w mediach społecznościowych o tym nie wie, co może skutkować nieprzyjemnymi konsekwencjami. Rozstrzygnięcie każdego konkursu powinno odbywać się przez wybranie prawidłowej odpowiedzi na zadane pytanie lub wykonanie określonej czynności. Warto także zadbać o to, by nagrody były związane z profilem działalności instytucji. W przypadku biblioteki mogą to być książki, audiobooki, koszulki, kubki lub inne gadżety promocyjne. Poza konkursami warto także zadbać o właściwą treść przekazu. Oprócz standardowych postów, opublikowanych z przynajmniej jedną ilustracją, można tworzyć również materiały wideo. W Internecie dostępne są bezpłatne aplikacje, za pomocą których w szybki i łatwy sposób można nagrywać i montować filmy. Ewentualny brak profesjonalnego sprzętu także nie powinien stanowić problemu, gdy jest do dyspozycji przynajmniej średniej klasy smartfon. Dzięki takiej różnorodności przekazu prowadzony profil nie tylko zyskuje na atrakcyjności, ale także stanowi wartościowe źródło informacji na temat działalności instytucji. W tym miejscu warto zauważyć, że tradycyjna strona internetowa już dawno przestała pełnić rolę najważniejszego źródła informacji. Jej miejsce i funkcje przejęła strona stworzona w serwisie społecznościowym. Jest to związane przede wszystkim ze sposobem korzystania z nowych mediów, zwłaszcza przez młodych ludzi. Wyposażeni w smartfony i odpowiednie aplikacje użytkownicy spędzają coraz więcej czasu w mediach

społecznościowych, których algorytmy podpowiadają odpowiednie treści i wysyłają dostosowane do aktualnych potrzeb powiadomienia.

5. Działalność Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu w mediach społecznościowych

Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu powstała w 1945 r., a otwarto ją w maju 1947 r. (na początku działalności jej księgozbiór liczył 44 tys. woluminów). Ówczesny księgozbiór składał się przede wszystkim z publikacji licznych instytucji, bibliotek podworskich, szkolnych i prywatnych oraz darów bibliotek krajowych i zagranicznych. Na początku siedziba biblioteki znajdowała się w budynku Towarzystwa Naukowego w Toruniu, w którym bibliotekarze gromadzili i opracowywali zbiory od czerwca 1945 r. Później biblioteka dwukrotnie zmieniała swoje miejsce – w 1947 r. otrzymała samodzielny gmach przy ul. Chopina, a w 1973 r. przeniosła się do specjalnie dla niej zaprojektowanego budynku, zbudowanego w miasteczku akademickim na toruńskich Bielanych, gdzie mieści się do dziś. Od 1947 r. instytucja otrzymuje egzemplarz obowiązkowy druków wydanych w Polsce, jednak o wartości księgozbioru świadczą kolekcje specjalne, czyli Pomeranica, Baltica, Vilniana, Copernicana, Toruniensia i zbiory emigracyjne. Jako jedna z pierwszych w Polsce Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu założyła stronę internetową (1995 r.). Dodatkowe źródło informacji stanowią profile prowadzone w mediach społecznościowych – Facebook, Instagram, Twitter i YouTube (Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu 2023).

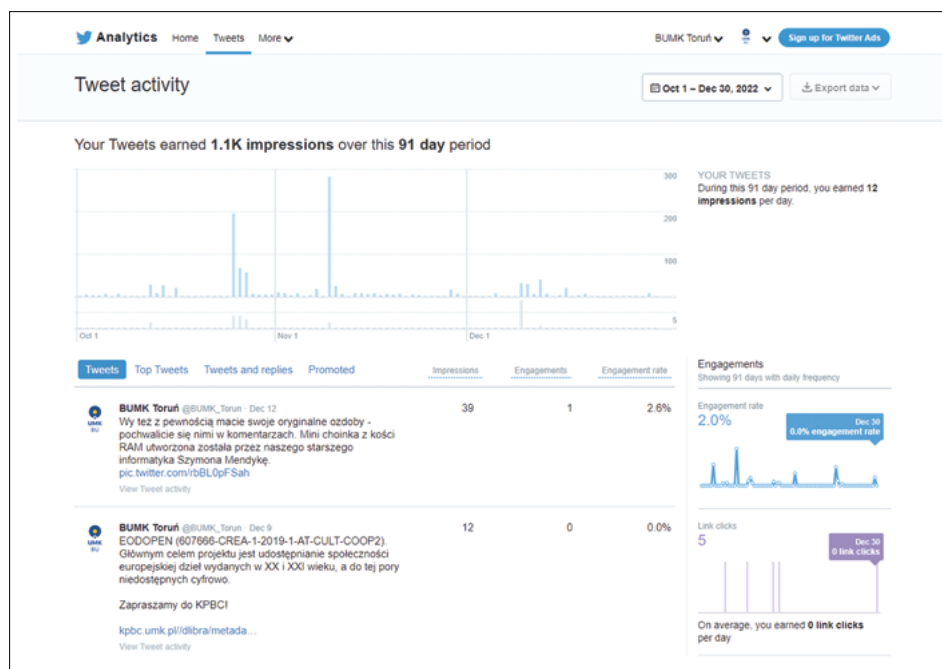
Głównym celem przeprowadzonego badania było sprawdzenie, czy i w jakim stopniu Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu wykorzystuje serwisy Twitter oraz Facebook do promocji swojej działalności i kształtowania wizerunku w mediach społecznościowych. Obserwacja dotyczyła treści zamieszczonych **w okresie od 1 października do 31 grudnia 2022 r.**

Twitter to serwis społecznościowy oferujący usługę mikroblogowania, uruchomiony 21 marca 2006 r. Użytkownik mający w nim konto może wysyłać i odczytywać krótkie wiadomości – tzw. tweety. Początkowo wysyłany komunikat nie mógł przekraczać 140 znaków, obecnie można publikować wiadomości, które zawierają ich do 280. Poszczególne tweety wyświetlają się innym osobom pod warunkiem, że obserwują one aktywność właściciela profilu. Komunikaty mogą być wysyłane za pośrednictwem strony internetowej, wiadomości SMS lub zainstalowanej w telefonie aplikacji mobilnej. Początki funkcjonowania serwisu były związane ze zdobywaniem zaufania jego twórców wśród potencjalnych odbiorców. Twitter stopniowo był

wykorzystywany przy okazji ważnych wydarzeń, konferencji, spotkań, aż wreszcie zyskał popularność, stając się jednym z najczęściej używanych mediów społecznościowych, zwłaszcza w Stanach Zjednoczonych. Konto w serwisie mają głównie politycy, dziennikarze oraz artyści, którzy w ten sposób na bieżąco informują o swojej działalności. Tę specyficzną formę komunikowania się z odbiorcą wykorzystują także prywatne i państwowe firmy oraz instytucje z sektora informacyjnego, wśród których coraz częściej pojawiają się biblioteki (Dijck 2011).

Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu dołączyła do społeczności serwisu Twitter w kwietniu 2014 r. Jej działalność obserwuje 27 użytkowników (dane z 23 stycznia 2023 r.), natomiast sama biblioteka śledzi treści zamieszczane na 352 kontach. W badanym okresie opublikowano 24 wpisy, które w sumie zostały wyświetlone 1100 razy. Wygenerowały one zaledwie dwuprocentowy zasięg, uzyskały 17 polubień i 18 odpowiedzi. Dodatkowo jeden z zamieszczonych tweetów został dwukrotnie przesłany dalej, a w przypadku wiadomości zawierających dodatkowe hiperłącza odnotowano pięć kliknięć. Wśród wszystkich opublikowanych wiadomości osiem postów dotyczyło polecanych zbiorów (zazwyczaj były to tytuły książek wraz z odsyłaczami do katalogu biblioteki). W 10 tweetach zaprezentowano informacje dotyczące aktualnie prowadzonych projektów w bibliotece, z kolei pięć wiadomości dotyczyło organizowanych przez placówkę wystaw cyfrowych, jeden post był okolicznościowy i związany ze świętami Bożego Narodzenia (rys. 2). Z przeprowadzonych obserwacji wynika, że Twitter nie jest zbyt często wykorzystywanym narzędziem do promocji działalności biblioteki. Jego specyfika nie pozwala na zamieszczanie dłuższych wiadomości oraz prowadzenie atrakcyjnej dla szerszego grona odbiorców działalności informacyjnej.

O wiele więcej dzieje się w serwisie Facebook, który stanowi główne medium w kontakcie z odbiorcami. Korzystają z niego użytkownicy o różnym poziomie kompetencji informacyjnych, w różnych celach. Funkcjonuje w kilkudziesięciu wersjach językowych; jego polska odsłona działa od 2008 r. Najważniejszą jego częścią jest tablica (*wall*), na której użytkownik może obserwować to, co publikują inni. Facebook oferuje wiele przydatnych funkcji, wśród których jest możliwość zamieszczania komunikatów w postaci postów (ich długość nie jest ograniczona jak w przypadku Twittera), zdjęć, filmów wideo, krótkich relacji itp. Dodatkowo użytkownicy mogą skorzystać z komunikatora Facebook Messenger, za pomocą którego można nawiązywać kontakt z innymi osobami. Facebook pozwala nie tylko na nawiązywanie znajomości, ale także na tworzenie stron poświęconych konkretnym wydarzeniom, artystom lub inicjatywom. Z tego względu bardzo często wykorzystywany jest w celach promocyjnych i marketingowych (Brügger 2015).

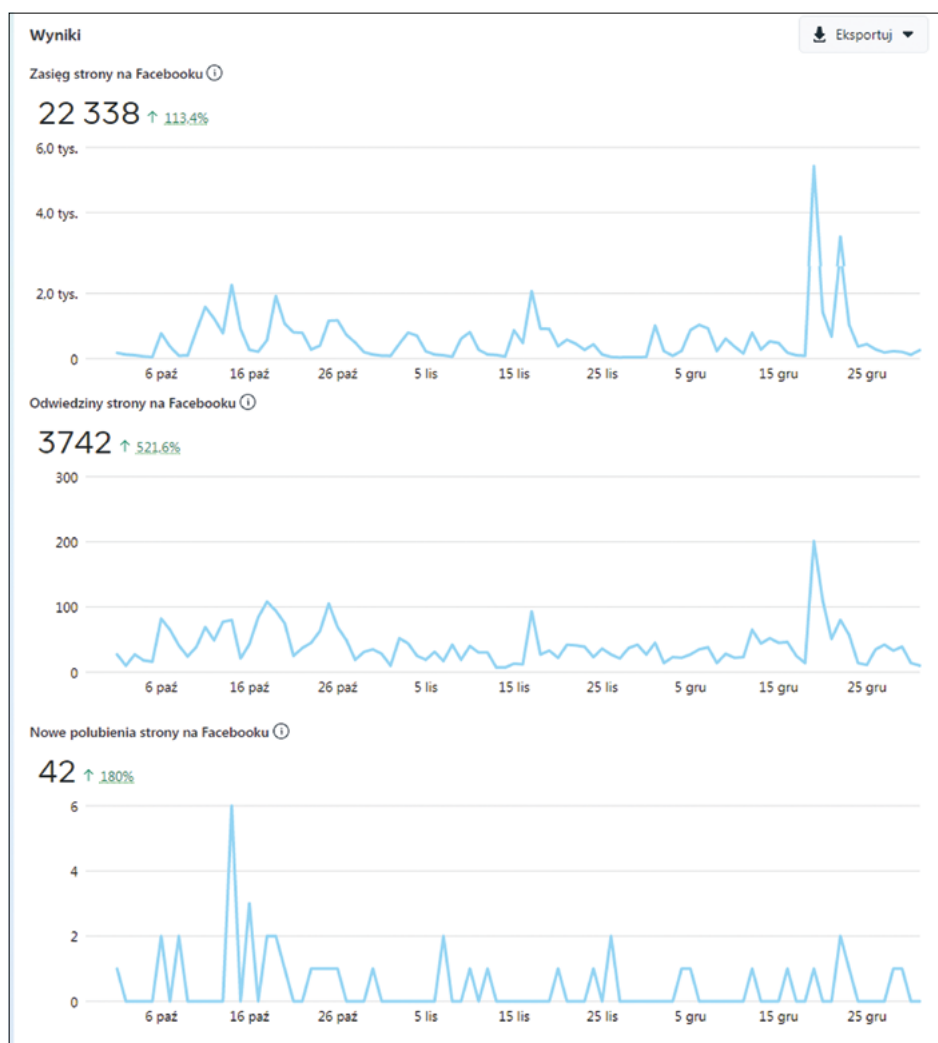
Rys. 2. Dane dotyczące wszystkich tweetów zamieszczonych na koncie Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu

w dniach 1 października – 31 grudnia 2022 r. w serwisie Twitter

(źródło: panel zarządzający kontem Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu w serwisie Twitter)

Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu dołączyła do społeczności serwisu Facebook 10 maja 2010 r. Jej działalność obserwuje 5770 użytkowników (dane z 23 stycznia 2023 r.). W badanym okresie liczba ta zwiększyła się o 42 nowych użytkowników. Opublikowano łącznie 47 postów, wśród których znalazły się wpisy zawierające bieżące informacje i ogłoszenia organizacyjne (20), komunikaty dotyczące organizowanych w bibliotece lub w zaprzyjaźnionych placówkach wystaw, spotkań autorskich i innych wydarzeń (13), informacje o nowych kolekcjach baz elektronicznych i dostępie testowym do wybranych zasobów (10), ogłoszenia o nowych nabytkach (1) oraz posty okolicznościowe (3). Wszystkie wiadomości, które zostały opublikowane na tablicy w badanym okresie, dotarły w sumie do 22 338 użytkowników (odnotowano wzrost zasięgu o 113,4% w stosunku do tego samego okresu w poprzednim roku). Strona Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu została odwiedzona 3742 razy (rys. 3). Profil instytucji do tej pory został polubiony 5700 razy. Warto odnotować, że od 2022 r.

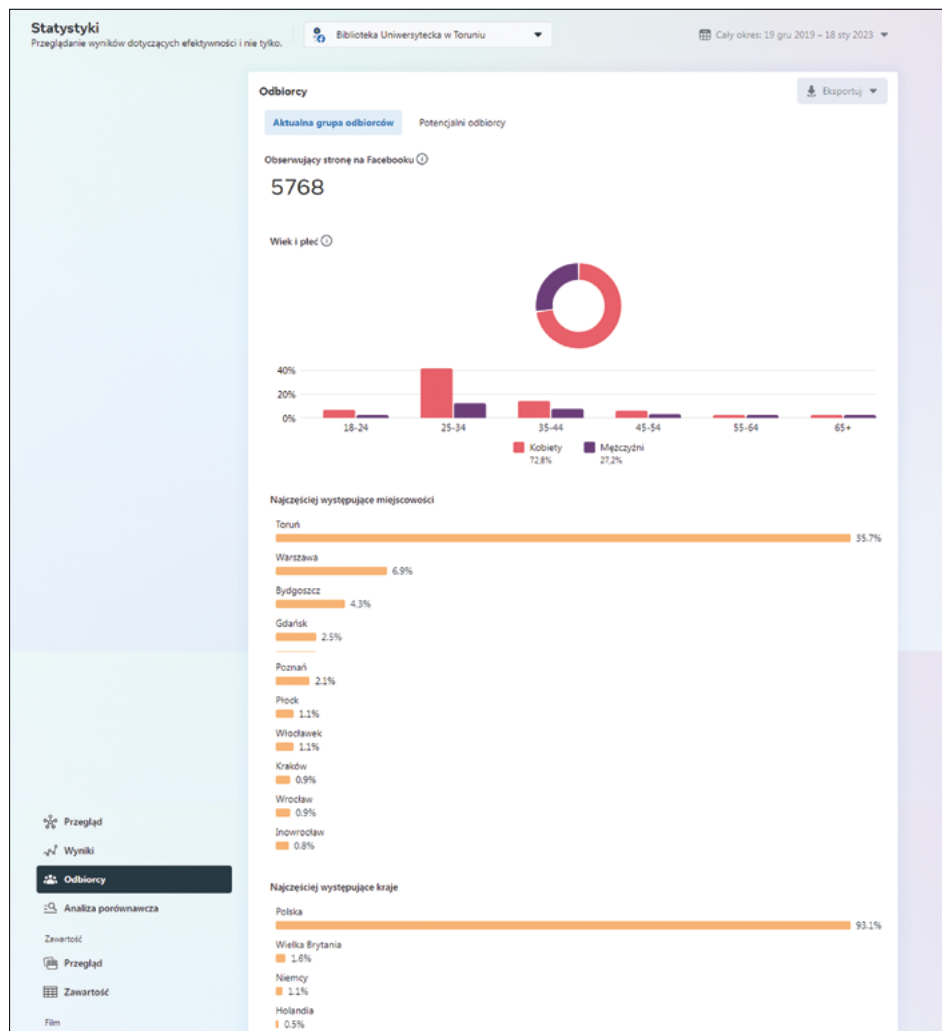
Facebook rozpoczął testy nowej funkcjonalności. Oficjalne strony marek, firm, a także profile artystów, osób publicznych są pozbawiane przycisku „Lubię to”, a tym samym wskaźnika liczby polubień. I tu konieczne jest doprecyzowanie, jaka jest różnica pomiędzy polubieniem strony a jej obserwowaniem. Liczba obserwujących oznacza liczbę osób, które widzą aktualizacje i posty strony w swoich Aktualnościach.

Rys. 3. Statystyki odwiedzin strony Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu w dniach 1 października – 31 grudnia 2022 r. w serwisie Facebook

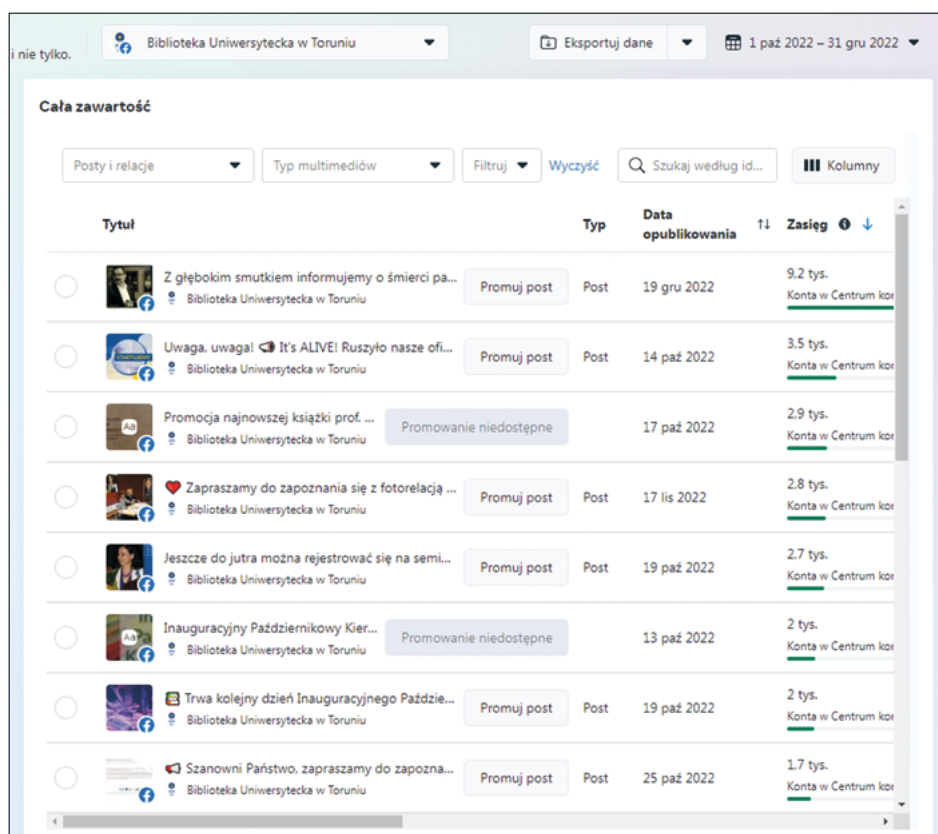
(źródło: panel zarządzający kontem Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu w serwisie Facebook)

Jeśli użytkownik polubi stronę, automatycznie też zaczyna ją „obserwować”, dzięki czemu widzi wszystkie posty zamieszczane na tablicy. Osoby, które polubiły stronę, mogą również przestać ją obserwować – wówczas nie będą już widziały jej postów w Aktualnościach, ale nadal będą okazywać swoje wsparcie (Krempel 2022).

Rys. 4. Dane dotyczące odbiorców treści zamieszczonych na stronie Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu w dniach 1 października – 31 grudnia 2022 r. w serwisie Facebook (źródło: panel zarządzający kontem Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu w serwisie Facebook)

Wśród wszystkich stałych odbiorców treści profilu biblioteki 72,8% stanowią kobiety, a 27,2% mężczyźni. Najwięcej użytkowników to mieszkańcy Torunia (35,7%), Warszawy (6,9%), Bydgoszczy (4,3%) oraz Gdańska (2,5%). Zdecydowanie mniej odbiorców pochodzi z pozostałych miast – Poznania, Płocka, Włocławka, Krakowa, Wrocławia i Inowrocławia. Moduł analityczny panelu zarządzającego treściami publikowanymi w serwisie Facebook dostarczył także informacji, czy zamieszczane treści były lub są przeglądane przez mieszkańców innych państw niż Polska, z której pochodzi 93,1% odbiorców. W gronie takich miejsc znalazły się także Wielka Brytania (1,6%) oraz Niemcy (1,1%). Niewielu użytkowników przeglądało profil biblioteki w takich krajach jak Holandia, Hiszpania, Ukraina, Włochy, Litwa, Norwegia i Stany Zjednoczone (rys. 4).

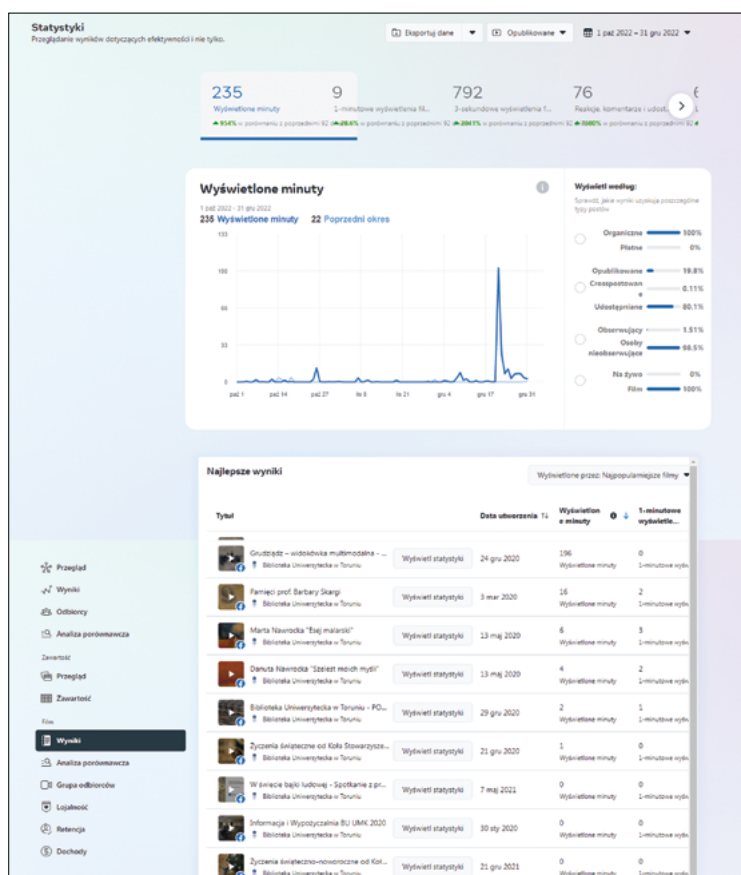
Tytuł	Typ	Data opublikowania	Zasięg
Z głębokim smutkiem informujemy o śmierci pa... Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu	Promuj post Post	19 gru 2022	9.2 tys. Konta w Centrum kor
Uwaga, uwaga! It's ALIVE! Ruszyło nasze ofi... Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu	Promuj post Post	14 paź 2022	3.5 tys. Konta w Centrum kor
Promocja najnowszej książki prof. ... Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu	Promowanie niedostępne	17 paź 2022	2.9 tys. Konta w Centrum kor
♥ Zapraszamy do zapoznania się z fotorelacją ... Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu	Promuj post Post	17 lis 2022	2.8 tys. Konta w Centrum kor
Jeszcze do jutra można rejestrować się na semi... Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu	Promuj post Post	19 paź 2022	2.7 tys. Konta w Centrum kor
Inauguracyjny Październikowy Kier... Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu	Promowanie niedostępne	13 paź 2022	2 tys. Konta w Centrum kor
Trwa kolejny dzień Inauguracyjnego Paździe... Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu	Promuj post Post	19 paź 2022	2 tys. Konta w Centrum kor
Szanowni Państwo, zapraszamy do zapozna... Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu	Promuj post Post	25 paź 2022	1.7 tys. Konta w Centrum kor

Rys. 5. Dane dotyczące treści postów zamieszczonych na stronie Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu

w dniach 1 października – 31 grudnia 2022 r. w serwisie Facebook

(źródło: panel zarządzający kontem Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu w serwisie Facebook)

Narzędzia statystyczne oferowane w serwisie Facebook pozwalają także na uzyskanie informacji odnośnie do rankingu publikowanych treści. Dzięki temu administratorzy strony oraz osoby odpowiedzialne za tworzenie materiałów promocyjnych wiedzą, które posty cieszą się największym zainteresowaniem. Z zebranych danych wynika, że największą uwagę uzyskały następujące wiadomości: post zawierający informację o śmierci jednego z pracowników biblioteki (dotarł do 9,2 tys. odbiorców), informacja o uruchomieniu oficjalnego konta biblioteki w serwisie Instagram (3,5 tys.) oraz zapowiedź wydarzenia promującego publikację autorstwa jednego z pracowników Uniwersytetu (2,9 tys.) (rys. 5).

Rys. 6. Dane dotyczące treści multimedialnych zamieszczonych na stronie Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu

w dniach 1 października – 31 grudnia 2022 r. w serwisie Facebook

(źródło: panel zarządzający kontem Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu w serwisie Facebook)

W analizowanym przypadku szczególną uwagę należy zwrócić na materiały multimedialne, które biblioteka regularnie zamieszcza w swoich mediach społecznościowych. Trafiają one zarówno do serwisu YouTube, jak i na stronę w serwisie Facebook. Jest to lubiana i przystępna forma promowania działalności wśród odbiorców. W badanym okresie sześć filmów zostało wyświetlonych łącznie w ciągu 235 minut. Wszystkie najpopularniejsze materiały wideo zostały opublikowane w 2020 r. Oprócz tego kilka z nich uruchomiono, ale nie obejrzano do końca (odnotowano dziewięciokrotne odtworzenie filmów w ciągu jednej minuty, natomiast aż 792 razy kliknięto w materiał wideo i wyświetlono go jedynie przez trzy sekundy). Opublikowane materiały zyskały w sumie 76 reakcji (komentarzy, polubień i udostępnień; rys. 6).

6. Podsumowanie

Aktywność bibliotek w mediach społecznościowych powinna nie tylko wspierać profil działalności instytucji, ale także być odpowiednio przemyślana i zorientowana na wymagającego odbiorcę. Wszechobecność nowych technologii i powszechny dostęp do Internetu wymusiły zmiany w strategii promowania działalności bibliotek, a także zachęciły je do sięgania po nowe sposoby zarządzania swoim wizerunkiem w przestrzeni cyfrowej. Konieczność dostosowania się do nowej rzeczywistości oraz chęć bieżącego zaspokajania potrzeb odbiorców dotyczy nie tylko bibliotek publicznych. Z malejącą liczbą użytkowników coraz częściej muszą się mierzyć także biblioteki akademickie. W czasie pandemii COVID-19 wiele instytucji podjęło próby przeniesienia części swoich usług do Internetu. Ta tendencja nie ominęła także bibliotek. W wielu przypadkach media społecznościowe stały się jedynymi narzędziami umożliwiającymi bieżący kontakt z czytelnikami. Dzięki nim możliwe było udostępnianie zbiorów (w formie tradycyjnej i elektronicznej), organizowanie spotkań z przedstawicielami świata kultury i sztuki, informowanie o bieżącej działalności, a także wzajemne okazywanie sobie wsparcia. Czas izolacji pokazał, jak ważna jest odpowiednio zorganizowana komunikacja, w której media społecznościowe odgrywają tak samo istotną rolę jak tradycyjne formy kontaktu z odbiorcą.

Zaprezentowane przykłady wykorzystania dwóch serwisów społecznościowych – Twittera i Facebooka – w promowaniu działalności i wizerunku Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu dowodzą słuszności podjętych działań, których celem jest nie tylko poszerzenie grona odbiorców, ale także zwiększenie atrakcyjności przekazu. Świadczą o tym m.in. przygotowywane materiały wideo, spójna identyfikacja wizualna,

przemysłane posty oraz wydarzenia aktywizujące obecnych i przyszłych czytelników. Z przeprowadzonych obserwacji wynika, że Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu oraz jej czytelnicy częściej korzystają z Facebooka niż Twittera, co zapewne jest związane ze specyfiką obu serwisów. Pierwszy ma charakter ogólny, jest bardziej popularny i wyposażony w wiele atrakcyjnych i przydatnych funkcji, których próżno szukać w drugim – częściej wykorzystywanym przez dziennikarzy i polityków. Zarówno w jednym, jak i drugim przypadku Biblioteka prowadzi stosunkowo regularną i spójną komunikację, często eksperymentując z nowymi formami prezentacji swojej działalności i otwierając się na coraz młodszych czytelników. Z pewnością duża w tym zasługa zespołu odpowiedzialnego za promocję Biblioteki, którego członkowie trafnie odczytują potrzeby wymagających odbiorców, co znajduje odzwierciedlenie w materiałach przygotowywanych na potrzeby mediów społecznościowych.

Bibliografia

- Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu (2023). Informacje o bibliotece [online]. Dostępny w: <https://www.bu.umk.pl/media> [przeglądany 20.01.2023].
- Brügger N. (2015). A brief history of Facebook as a media text: The development of an empty structure. *First Monday* [online], vol. 20, iss. 5. Dostępny w: <https://journals.uic.edu/ojs/index.php/fm/article/view/5423/4466> [przeglądany 20.01.2023].
- Dijk J. van (2011). Tracing Twitter: the rise of a microblogging platform. *International Journal of Media and Cultural Politics*, vol. 7, iss. 3, s. 333–348.
- Duda D. (2023). Marketing internetowy. W: Encyklopedia Zarządzania [online]. Dostępny w: https://mfiles.pl/pl/index.php/Marketing_internetowy [przeglądany 20.01.2023].
- Dwivedi Y.K., Kapoor K.K., Chen H. (2015). Social media marketing and advertising. *The Marketing Review*, vol. 15, no. 3, s. 289–309.
- Grębosz M. (2012). Znaczenie portali społecznościowych w społeczeństwie informacyjnym. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Usług* [online], nr 87, s. 271–278. Dostępny w: http://www.wzieu.pl/zn/702/ZN_702.pdf [przeglądany 20.01.2023].
- Grębosz M., Siuda D., Szymański G. (2016). Social media marketing. Łódź: Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej. ISBN 9788372837837.
- Juza M. (2007). Internet jako nowe medium masowe: szanse, zagrożenia, perspektywy. *Studia Medioznawcze*, nr 2, s. 62–79.
- Kemp S. (2022). Digital 2022: Poland [online]. Dostępny w: <https://datareportal.com/reports/digital-2022-poland> [przeglądany 20.01.2023].
- Krempel M. (2022). Facebook – znikająca opcja polubienia profilu, jak żyć bez lajków? [online]. Dostępny w: <https://marketingdlaludzi.pl/facebook-znikajaca-opcja-polubienia-profilu-jak-zyc-bez-lajkow> [przeglądany 20.01.2023].

- Li F., Larimo J., Leonidou L.C. (2021). Social media marketing strategy: definition, conceptualization, taxonomy, validation, and future agenda. *Journal of the Academy of Marketing Science*, vol. 49, iss. 1, s. 51–70.
- Machcińska K. (2013). Facebook, YouTube, Twitter – jak promują się biblioteki? Marketing społecznościowy w bibliotece. *Forum Bibliotek Medycznych* [online], R. 6, nr 2, s. 311–318. Dostępny w: <https://cybra.lodz.pl/dlibra/publication/10127/edition/7569> [przeglądany 20.01.2023].
- Machcińska K. (2014). Media społecznościowe w bibliotece – rodzaje, funkcje, strategia działania. *Biblioteka Akademicka. Infrastruktura – Uczelnia – Otoczenie*, nr 3, s. 267–276.
- Malita-Król J. (2023). Brand activism, czyli aktywizm marki: wyzwania i korzyści [online]. Dostępny w: <https://questus.pl/blog/brand-activism-czyli-aktywizm-marki-wyzwania-i-korzysci> [przeglądany 20.01.2023].
- Pentina I., Koh A.C. (2012). Exploring social media marketing strategies in SMEs. *International Journal of Internet Marketing and Advertising*, vol. 7, iss. 4, s. 292–310.
- Smektała T. (2006). Public relations w Internecie. Bydgoszcz: Wydawnictwo Astrum. ISBN 8372772231.
- Vredenburg J., Kapitan S., Spry A., Kemper J.A. (2020). Brands Taking a Stand: Authentic Brand Activism or Woke Washing? *Journal of Public Policy and Marketing*, vol. 39, iss. 39, s. 444–460.
- Warzecha K. (2017). Portale społecznościowe formą rozrywki i komunikacji współczesnej młodzieży – analiza statystyczna. *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach* [online], nr 318, s. 84–107. Dostępny w: <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/1299831/edition/283275> [przeglądany 20.01.2023].
- Werenowska A. (2019). Social media marketing (SMM) jako narzędzie komunikacji przedsiębiorstwa z grupami otoczenia. *Turystyka i Rozwój Regionalny* [online], nr 12, s. 95–102. Dostępny w: <https://doi.org/10.22630/TIRR.2019.12.22> [przeglądany 20.01.2023]

Justyna Seiffert

Śląski Uniwersytet Medyczny w Katowicach,
Biblioteka Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach

Medycyna jak na dłoni. Polska Platforma Medyczna: portal zarządzania wiedzą i potencjałem badawczym

Streszczenie: Uruchomiona 18 grudnia 2020 r. Polska Platforma Medyczna (PPM) obecnie działa już w pełnym zakresie. Codziennie wzbogacana jest o nowe profile naukowców, opisy oraz teksty publikacji i doktoratów, zestawy danych badawczych, a także informacje o patentach, projektach, aparaturze badawczej i laboratoriach. Platforma jako nowoczesny system typu CRIS ma za zadanie informować o osiągnięciach naukowych w dziedzinie medycyny oraz promować wiedzę medyczną. PPM powstała w wyniku wspólnego projektu realizowanego w latach 2017–2021. Obecnie tworzy ją grupa współpracujących ze sobą ośmiu jednostek: siedmiu uniwersytetów medycznych i jednego instytutu, a wkrótce zostanie powiększona o kolejne dwie jednostki. Celem niniejszej publikacji jest pokazanie współpracy bibliotek medycznych w ramach projektu oraz prezentacja podstawowych funkcjonalności Platformy.

Słowa kluczowe: Polska Platforma Medyczna, współpraca bibliotek medycznych

Współpraca między bibliotekami medycznymi w Polsce przebiega sprawnie od wielu lat. Forma, w jakiej się odbywa, ma duże znaczenie dla jej efektywności. Przybrała ona sformalizowaną postać w 1981 r., kiedy dyrektorzy bibliotek ówczesnych akademii medycznych podpisali porozumienie mające na celu wspólne działania na wielu polach (Konferencja Dyrektorów Bibliotek Akademickich Uczelni Medycznych 2022). Porozumienie zastąpiła w 2009 r. Konferencja Dyrektorów Bibliotek Akademickich Uczelni Medycznych (KDBAUM), którą tworzą dyrektorzy bibliotek

uczelni medycznych należących do Konferencji Rektorów Akademickich Uczelni Medycznych (KRAUM). W Konferencji mogą brać udział, jako członkowie stowarzyszeni, również dyrektor Głównej Biblioteki Lekarskiej (GBL) i kierownicy innych naukowych bibliotek o profilu medycznym (Konferencja Dyrektorów Bibliotek Akademickich Uczelni Medycznych 2022). Początkowy format zakładał współpracę w zakresie organizacji wspólnych dorocznych konferencji dotyczących bibliotekarstwa medycznego. Z czasem wyewoluował do szerszego współdziałania, dotyczącego m.in. reprezentowania wspólnych interesów, kreowania zadań w zakresie gromadzenia, opracowania i udostępniania zbiorów oraz dydaktyki. Na przestrzeni lat zadania te realizowane były w postaci regularnych dorocznych konferencji problemowych bibliotek medycznych, wspólnie uzupełnianego Centralnego Katalogu Czasopism Zagranicznych (CKCZ), stworzonego przez GBL, a także wydawania czasopisma „Forum Bibliotek Medycznych” (obecnie „Medical Library Forum”), prowadzenia kartoteki haseł przedmiotowych MeSH czy udostępniania zasobów za pośrednictwem, obecnie już zamkniętego, serwisu doc@med (Konferencja Dyrektorów Bibliotek Akademickich Uczelni Medycznych 2022). Najnowszym zakończonym wspólnym projektem, obejmującym większość bibliotek uczelni medycznych, jest Polska Platforma Medyczna (PPM). Pomysł stworzenia wspólnej platformy wymiany informacji zrodził się m.in. z potrzeby zapanowania nad wielością źródeł informacji medycznej w Polsce i niemożnością ich łączonego przeszukiwania. Do czasu stworzenia Platformy polska literatura medyczna rejestrowana była w wielu miejscach – kilkunastu lokalnych bazach bibliograficznych, obejmujących publikacje pracowników danej instytucji, oraz w Polskiej Bibliografii Lekarskiej (Budek et. al. 2021). Wiele instytucji związanych z nauką dostrzegało również potrzebę istnienia systemu zawierającego o wiele więcej informacji niż tylko dane dotyczące publikacji pracowników. Rozwijające się na świecie systemy typu CRIS (Current Research Information System) stanowiły doskonałą odpowiedź na większość tych potrzeb, ponieważ obejmowały nie tylko dorobek naukowy, ale również gromadziły informacje o samych pracownikach, ich współpracy z pracownikami innych instytucji, a także kumulowały dane bibliometryczne, dając możliwość przekazywania do centralnych systemów informacji o nauce (Gościński 2017). Dodatkowo walorem nie do przecenienia w systemach CRIS było zintegrowanie powyższych danych z repozytorium pełnych tekstów publikacji i repozytorium danych badawczych, udostępnianych w modelu otwartym. Model otwarty – zarówno w tamtym czasie, jak i obecnie – jest coraz częściej wymagany przez instytucje finansujące naukę. Projekt PPM postawił sobie za cel stworzenie takiego systemu, ale w skali ogólnopolskiej, obejmującej wiele

instytucji. Cel główny projektu oraz cele szczegółowe dostępne są na stronie projektu (Projekt Polska Platforma Medyczna 2017–2020).

Nie wszystkie biblioteki będące członkami KDBAUM zgłosiły się do udziału w planowanym projekcie stworzenia międzyinstytucjonalnego systemu zarządzania wiedzą medyczną. Stało się tak z różnych przyczyn. Ostatecznie do projektu przystąpiły następujące instytucje: Uniwersytet Medyczny w Białymstoku, Gdański Uniwersytet Medyczny, Śląski Uniwersytet Medyczny w Katowicach, Uniwersytet Medyczny w Lublinie, Pomorski Uniwersytet Medyczny w Szczecinie, Warszawski Uniwersytet Medyczny, Uniwersytet Medyczny im. Piastów Śląskich we Wrocławiu oraz Instytut Medycyny Pracy im. prof. dra med. Jerzego Nofera w Łodzi. Liderem projektu został Uniwersytet Medyczny im. Piastów Śląskich we Wrocławiu. Zaplanowano stworzenie jednej centralnej platformy gromadzącej informacje, zasilanej danymi z lokalnych platform uczestników projektu.

Ostateczne założenia merytoryczne projektu i opis założeń systemu informatycznego, na którym miała oprzeć się PPM, sprecyzowano na przełomie lat 2016 i 2017, a następnie złożono aplikację o środki w ramach Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa na lata 2014–2020 (Zawada, Sławińska 2021). Projekt uzyskał pierwszą lokatę w konkursie i otrzymał dofinansowanie ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Ramy czasowe miały obejmować okres od 1 listopada 2017 do 31 października 2020 r. W toku realizacji termin zakończenia został przesunięty na 29 stycznia 2021 r. ze względu na pandemię COVID-19 (Zawada, Sławińska 2021).

Współpraca ośmiu jednostek znajdujących się w różnych częściach Polski stanowiła wyzwanie, jednak realizowana była bardzo sprawnie. Początkowo osoby zaangażowane w projekt (zarówno pracownicy bibliotek, jak i administracji uczelni) mogły kontaktować się ze sobą bezpośrednio oraz wirtualnie. Odbywały się zebrania koordynatorów w siedzibach partnerów oraz spotkania osób zapewniających obsługę administracyjno-finansową. W momencie wybuchu pandemii kontakty przeniosły się całkowicie do środowiska wirtualnego. W komunikacji pomiędzy partnerami oraz firmą Sages realizującą oprogramowanie wykorzystywano różne narzędzia: pocztę elektroniczną, ownCloud, Microsoft 365, Google Docs, Webex, MS Teams, Google Meet, Slack, Jira Software (Zawada, Sławińska 2021).

Poszczególne etapy projektu wymagały od partnerów ciągłej współpracy i kontaktów. Uzgodnienia dotyczyły m.in. przygotowania do wyboru infrastruktury informatycznej, wyłonienia dostawcy i wdrożenia systemu zarówno na poziomie centralnym, jak i na poziomach lokalnych, przygotowania zasobów do załadowania do

systemu, polityki otwartego dostępu i wzorów umów licencyjnych dotyczących zasobów repozytoriów, dostosowania plików do standardu WCAG, ujednolicenia zasad administrowania danymi osobowymi, opracowania księgi identyfikacji wizualnej, także opracowania zasad promocji oraz szkoleń użytkowników.

Współpraca pomiędzy partnerami projektu nie obyła się bez przeszkód, które na szczęście w większości przypadków udało się pokonać. Główne problemy (zob. Sławińska 2021) napotkane w trakcie realizacji projektu, które mogły uniemożliwić jego ukończenie, to trudności i opóźnienia w wyłonieniu dostawcy systemu informatycznego do stworzenia Platformy oraz pandemia i ograniczenia w kontaktach osobistych, a także czasowe zamknięcie instytucji i miejsc publicznych. Wyzwaniem okazała się również wielość systemów administracyjnych i prawnych, które należało uwzględnić przy wszelkich ustaleniach. Projekt zakładał równorzędność uczestników, więc wszelkie decyzje czy zapisy w dokumentach musiały być konsultowane we wszystkich instytucjach uczestniczących (Sławińska 2021).

Rezultatem projektu było utworzenie Polskiej Platformy Medycznej wykorzystującej oprogramowanie Omega-PSIR firmy Sages. PPM, zgodnie z założeniami, obejmuje szerokie spektrum informacji w zakresie nauki, którą jest medycyna. Informacje dla użytkowników pogrupowane są w następujących modułach: „Jednostki” (w ramach instytucji partnerskich), „Naukowcy” (profile pracowników), „Publikacje”, „Doktoraty”, „Dane badawcze”, „Patenty”, „Projekty”, „Aparatura badawcza” (dostępna w instytucjach partnerskich), „Laboratoria” (dostępne w instytucjach partnerskich), „Multimedia”. Są one ze sobą powiązane, co ułatwia użytkownikowi uzyskanie kompleksowej informacji. Dane do centralnej Polskiej Platformy Medycznej trafiają za pośrednictwem lokalnych instalacji u poszczególnych partnerów projektu, również prowadzonych w oprogramowaniu Omega-PSIR. W efekcie większość administratorów i redaktorów Platformy pracuje na co dzień w swojej macierzystej instalacji lokalnej, natomiast pieczę nad platformą centralną sprawują pracownicy lidera projektu, czyli Uniwersytetu Medycznego im. Piastów Śląskich we Wrocławiu. Lokalne instalacje w postaci portali dla instytucji macierzystych, łącznie z repozytoriami pełnych tekstów i danych badawczych, pełnią rolę instytucjonalnych systemów CRIS.

Współpraca bibliotek medycznych w ramach projektu PPM nie ustała wraz z jego zakończeniem. Okres trwałości projektu, a także architektura systemu, wymaga pozostawania ze sobą w kontakcie. W dalszym ciągu regularnie odbywają się spotkania (głównie wirtualne) dyrektorów bibliotek instytucji partnerskich, na których dyskutowane są bieżące sprawy związane z Platformą.

„Zespoły merytoryczne [projektu] w większości stanowili pracownicy bibliotek uczelni medycznych mających wcześniejsze doświadczenie we współpracy, co pomogło w realizacji projektu oraz pracy pod presją czasu i jeszcze mocniej zacieśniło już wcześniej bardzo dobrą współpracę” (Sławińska 2021, s. 8). Przytoczony cytat wskazuje, że dzięki wcześniejszym wspólnym działaniom o mniejszym zakresie możliwe było zrealizowanie dużego projektu, który w dodatku dotyczył całych instytucji, a nie tylko działających w ich ramach bibliotek.

Pozostające poza PPM instytucje, które nie wzięły udziału w projekcie, nie wykluczają współpracy przy tworzeniu jednolitej platformy wymiany informacji medycznej. Już pod koniec realizacji projektu toczyły się rozmowy dotyczące integracji systemów typu CRIS Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego (CM UJ) w Krakowie oraz Uniwersytetu Medycznego w Łodzi (UMed). Obecnie rozmowy przyjmują coraz bardziej konkretne formy (listy intencyjne) (Budek et. al. 2021). Obie instytucje realizowały projekty mające na celu stworzenie zintegrowanych systemów zarządzania wiedzą i w obu stworzono systemy na fundamencie oprogramowania Omega-PSIR. Dodatkowo w ramach projektu CM UJ prawdopodobnie zostanie przywrócona współpraca bibliotek medycznych przy zespołowym tworzeniu kartoteki haseł przedmiotowych MeSH. Wspólna podstawa technologiczna stanowi bardzo dobry punkt startowy dla przyszłej integracji. Oprócz CM UJ i UMed również inne instytucje interesują się współpracą w ramach Polskiej Platformy Medycznej, która dzięki temu może stać się prawdziwie ogólnopolską bazą wiedzy.

Projekt PPM nie był pierwszym wspólnym działaniem polskich bibliotek medycznych, ale jak dotąd największym. Doświadczenia zdobyte w trakcie jego realizacji są nie do przecenienia i z pewnością skutkować będą dalszym zacieśnianiem współpracy. Zapewne nie będzie to również ostatni wspólny projekt.

Bibliografia

- Biblioteka Główna Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego (2021). Konferencja Dyrektorów Bibliotek Akademickich Uczelni Medycznych (KDBAUM) [online]. Dostępny w: <https://biblioteka.gumed.edu.pl/kdbaum/?strona=8> [przeglądany 12.07.2022].
- Budek D., Majewska A.Z., Nowocien T., Rogowska E. (2021). Polish Platform of Medical Research – unique project open to cooperation / Polska Platforma Medyczna – unikatowy projekt otwarty na współpracę. *Medical Library Forum* [online], vol. 14, iss. 1, s. 3–13. Dostępny w: <https://fbm.wum.edu.pl/sites/fbm.wum.edu.pl/files/dokumenty/20211401-0053.pdf> [przeglądany 12.07.2022].

- Gościński K. (2017). Bazy wiedzy typu Current Research Information System (CRIS) [online]. Dostępny w: <https://prezi.com/yrb3ymdyp8qt/bazy-wiedzy-typu-current-research-information-system-cris> [przeglądany 12.07.2022].
- Gościński K., Halkiewicz M., Mika W., Czepowska J., Waszut E., Seiffert J. (2021). Researcher profile on the Polish Platform of Medical Research, with the local platform PPM SUM as an example / Profil naukowca na Polskiej Platformie Medycznej na przykładzie platformy lokalnej PPM SUM. *Medical Library Forum* [online], vol. 14, iss. 1, s. 55–70. Dostępny w: <https://fbm.wum.edu.pl/sites/fbm.wum.edu.pl/files/dokumenty/20211401-0052.pdf> [przeglądany 12.07.2022].
- Konferencja Dyrektorów Bibliotek Akademickich Uczelni Medycznych (2022) [online]. Gdańsk: Biblioteka Główna Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego. Dostępny w: <https://biblioteka.gumed.edu.pl/kdbaum/?strona=1> [przeglądany 12.07.2022].
- Projekt Polska Platforma Medyczna (2017–2020). O projekcie [online]. Dostępny w: <https://projekt.ppm.edu.pl/index.php/o-projekcie-2/> [przeglądany 12.07.2022].
- Sławińska R. (2021). Raport końcowy z realizacji projektu informatycznego pn. Polska Platforma Medyczna: portal zarządzania wiedzą i potencjałem badawczym [online]. Warszawa: Komitet Rady Ministrów do spraw Cyfryzacji. Dostępny w: <https://www.gov.pl/attachment/4d027fc1-1a10-44eb-ac52-ea8c487e4e6d> [przeglądany 12.07.2022].
- Utrata I., Tarkowski P. (2021). The Polish Platform of Medical Research – a comprehensive source of information about the research potential of Polish researchers in the field of medicine, pharmacy and health sciences / Polska Platforma Medyczna – kompleksowa informacja o potencjale badawczym polskich naukowców z obszaru medycyny, farmacji i nauk o zdrowiu. *Medical Library Forum* [online], vol. 14, iss. 1, s. 30–40. Dostępny w: <https://fbm.wum.edu.pl/sites/fbm.wum.edu.pl/files/dokumenty/20211401-0057.pdf> [przeglądany 12.07.2022].
- Wiśniewska N., Grygorowicz A. (2020). Polska Platforma Medyczna pierwszym w Polsce miejscem dostępu do otwartych danych badawczych z obszaru medycyny. *Biuletyn EBIB* [online], nr 5, s. 1–7. Dostępny w: <https://ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/700/739> [przeglądany 12.07.2022].
- Zawada J., Sławińska R. (2021). How did eight medical institutions build a CRIS type system and a repository – a brief description of the experiences with the implementation of a partnership project titled “Polish Platform of Medical Research: a knowledge and research potential management platform” / Jak osiem instytucji medycznych zbudowało wspólny system typu CRIS i repozytorium, czyli słów kilka o doświadczeniach z realizacji projektu partnerskiego „Polska Platforma Medyczna: portal zarządzania wiedzą i potencjałem badawczym”. *Medical Library Forum* [online], vol. 14, iss. 1, s. 14–29. Dostępny w: <https://fbm.wum.edu.pl/sites/fbm.wum.edu.pl/files/dokumenty/20211401-0055.pdf> [przeglądany 12.07.2022].

Katarzyna Mrotek

Małgorzata Kamzol

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Biblioteka UKW

Promocja zasobów i usług na podstawie doświadczeń Biblioteki Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

Streszczenie: Artykuł opisuje działania promocyjne Biblioteki UKW. Skupia się na wyzwaniach, z jakimi w tym zakresie musi mierzyć się współczesna biblioteka naukowa. Prezentuje ofertę usług nie tylko dla naukowców i studentów, ale też mieszkańców Bydgoszczy i regionu, akcentując te najbardziej istotne w działalności Biblioteki – Galerię Biblioteki, projekt *Pamięć bydgoszczan – Archiwum Historii Mówionej*, Kujawsko-Pomorską Bibliotekę Cyfrową, Repozytorium i inne. Pokazuje też, w jaki sposób dostęp do nowych technologii doprowadził do zmian w organizacji i funkcjonowaniu biblioteki w obszarze promocji zasobów i usług informacyjno-komunikacyjnych, jakich konkretnych narzędzi technologicznych używają bibliotekarze, a także przedstawia ich wpływ na kształtowanie wizerunku i działalności marketingowej Biblioteki. Wszystkie omówione w artykule usługi, nowe projekty oraz działania promocyjne nie tylko są dla Biblioteki szansą na zaprezentowanie swojego nowoczesnego oblicza, ale też próbą określenia dalszego kierunku rozwoju.

Słowa kluczowe: bibliotekoznawstwo, biblioteka naukowa, promocja, marketing, projekty biblioteczne, usługi biblioteczne, media społecznościowe

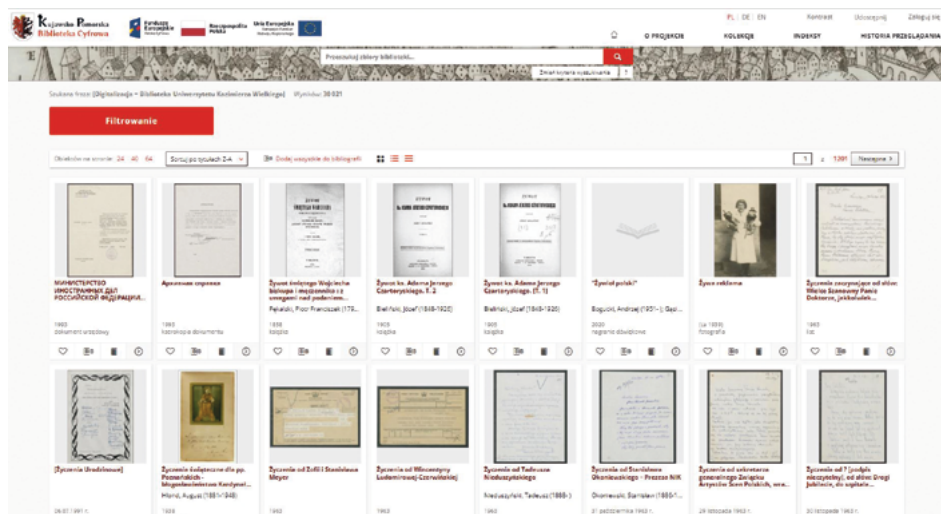
Promocja zawsze była ważną częścią działalności bibliotek, ale w ciągu ostatnich kilkunastu lat niezmiernie zyskała na znaczeniu, zwłaszcza w kontekście szybkiego rozwoju technologii cyfrowych i ich narzędzi. Jest to też związane z rozszerzaniem obszarów funkcjonowania bibliotek naukowych. W ostatnich dziesięcioleciach można zauważyć zmianę modelu funkcjonowania bibliotek różnych typów. Dominujące

do tej pory podejście, zakładające skupienie działań na gromadzeniu zbiorów utrwalonych na różnorodnych nośnikach fizycznych, uległo zmianie. Bibliotekarze coraz częściej koncentrują uwagę na tworzeniu przestrzeni mogących odpowiadać na różnorodne potrzeby użytkowników, nie tylko te informacyjne. Biblioteki stają się powoli miejscami spotkań, funkcjonują w świadomości społecznej jako instytucje wpisujące się w rytm życia miasta, placówki innowacyjne, nowoczesne, ale zarazem przyjazne i bezpieczne, oferujące nie tylko dostęp do literatury, lecz także pakiet atrakcyjnych usług (Wojciechowska 2016, s. 71). Z takimi też wyzwaniem w zakresie działalności promocyjnej przyszło zmierzyć się Bibliotece Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Celem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie aktualnego modelu promocji zasobów, nowo podjętych inicjatyw i usług Biblioteki UKW w Bydgoszczy.

Biblioteka UKW powstała w 1969 r. i od tego czasu jest postrzegana jako aktywny ośrodek wspierający uczelnię w procesie naukowo-dydaktycznym, a od kilkunastu lat jest również ośrodkiem kulturotwórczym regionu promującym jego dziedzictwo. Przed biblioteką naukową czy ośrodkiem informacji naukowej, będącymi częścią instytucji naukowej, w zakresie PR stoją zatem dwa zadania. Jednym z istotnych celów jest prowadzenie działań kształtujących wizerunek macierzystej jednostki naukowej z uwzględnieniem jej otoczenia społecznego, ale podstawowym celem jest budowanie własnego wizerunku wśród przedstawicieli otoczenia biblioteki. Sprecyzowanie zadań PR w stosunku do każdej z priorytetowych grup jest warunkiem wstępnym podejmowania profesjonalnej działalności w tym zakresie (Jaskowska 2007, s. 39).

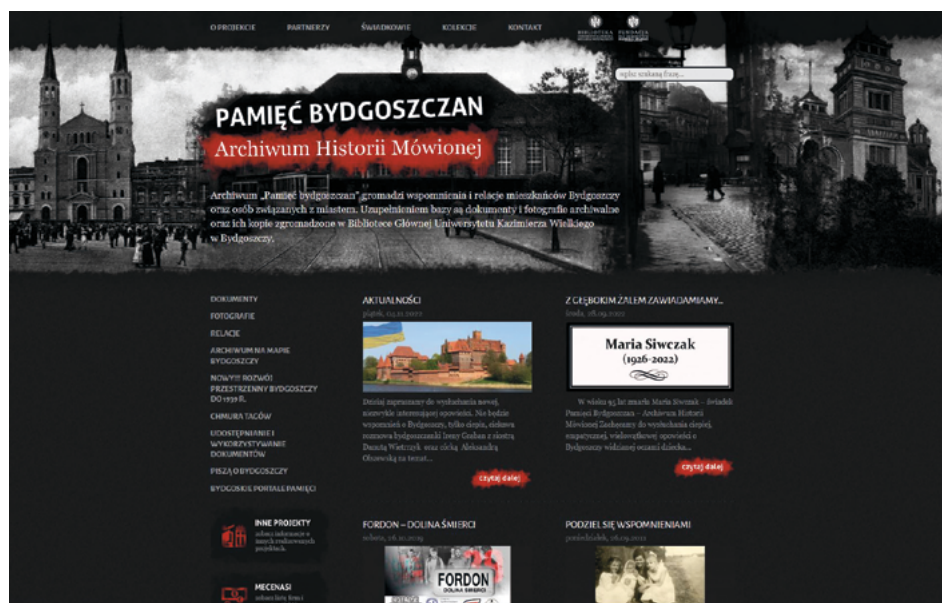
Jedną z większych i ważniejszych inicjatyw promujących zasoby Biblioteki UKW było podjęcie się, wraz z Biblioteką Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, koordynatorem całego przedsięwzięcia, uczestnictwa we współtworzeniu Kujawsko-Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej (KPBC) (rys. 1). Została ona powołana do życia jako jedna z pierwszych w Polsce bibliotek cyfrowych w 2004 r., natomiast uruchomiona online w 2005 r. Projekt, współfinansowany ze środków unijnych, realizowany jest nieprzerwanie od wielu lat wraz z bibliotekami należącymi do Konsorcjum Bibliotek Naukowych Regionu Kujawsko-Pomorskiego oraz innymi instytucjami kultury; łącznie uczestniczy w nim 15 jednostek. Biblioteka cyfrowa może poszczycić się zasobem liczącym prawie 250 tys. obiektów, natomiast wkład naszej ksiąźnicy w ucyfrowienie to blisko 30 tys. rekordów. Celem projektu było nie tylko digitalizowanie i promowanie zasobów dotyczących regionu, ale również pokazanie cennego dziedzictwa w europejskiej bibliotece cyfrowej EUROPEANA. Widoczność w niej

zapewnia indeksacja KPBC przez Federację Bibliotek Cyfrowych (FBC). FBC to sieć kilkunastu bibliotek cyfrowych polskich instytucji kultury, których milionowe zasoby są widoczne i dają się przeszukiwać użytkownikom z poziomu jednej platformy. Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa jest też widoczna dla ważniejszych wyszukiwarek i katalogów, które dają dostęp do materiałów naukowych: WorldCat, Google Scholar, OpenDoar, dzięki czemu nasze zasoby docierają do zainteresowanych na całym świecie (Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa b.d. b). W latach 2019–2021 wspólnie z Biblioteką UMK w Toruniu, która ponownie zaprosiła Bibliotekę UKW do współpracy, realizowano w ramach Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa projekt *Ucyfrowienie zasobów akademickich regionu kujawsko-pomorskiego dla potrzeb nauki i dydaktyki całego kraju*. Dzięki temu zdigitalizowano w sumie 28 tys. obiektów, w tym 10 tys. wersji cyfrowych wykonała Biblioteka UKW. Wśród zdigitalizowanych jednostek znalazły się cenne i unikatowe dokumenty będące jej własnością, m.in. materiały audio dotyczące wspomnień mieszkańców Bydgoszczy oraz zdjęcia zgromadzone w Pracowni Pamięci Bydgoszczan i Regionu; kolekcja węgierska – archiwum rodzinne Josefa Trajtlera, naczelnika kolejowego Urzędu Ruchu w Bydgoszczy; kolekcja Pracowni Dziedzictwa Kulturowego Kresów Wschodnich oraz dziedzictwo kulturowe naszych zbiorów specjalnych, które nie były do tej pory szeroko upowszechnione.

Rys. 1. Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa
(źródło: Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa b.d. a)

W zakresie promocji zasobów szerzej omówimy realizowany z sukcesem od wielu lat (2011 r.) projekt pt. *Pamięć bydgoszczan – Archiwum Historii Mówionej* (rys. 2). Ponad 10 lat temu Biblioteka UKW była jedną z pierwszych w naszym mieście i regionie instytucji podejmujących tematykę historii mówionej. To zadanie, wpisujące się w zakres ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego, przez wiele lat było wspierane finansowo przez Miasto Bydgoszcz.

Rys. 2. Pamięć bydgoszczan – Archiwum Historii Mówionej

(źródło: Pamięć bydgoszczan... b.d. a)

Celem programu jest rejestrowanie, opracowywanie, udostępnianie i upowszechnianie opowieści bydgoszczan dotyczących wielu obszarów: wyglądu miasta, ważnych wydarzeń historycznych, politycznych i artystycznych, wybitnych osobistości związanych z Bydgoszczą, opisu życia codziennego itp. Na bazie zgromadzonych w ten sposób materiałów (wywiady i pozyskany materiał faktograficzny – dokumenty, fotografie lub ich kopie) tworzone jest archiwum i baza, której część udostępniana jest (za zgodą autorów) za pośrednictwem specjalnie w tym celu stworzonego portalu. Zadaniem archiwum jest chronienie dziedzictwa kulturowego i dostarczenie źródeł do badań naukowych. Nadrzędnym celem programu jest jednak zapewnienie powszechnego

dostępu do zgromadzonych materiałów wszystkim zainteresowanym losami miasta i jego mieszkańców oraz zachowanie pamięci bydgoszczan dla przyszłych pokoleń (Pamięć bydgoszczan... b.d. b). Część najcenniejszych dokumentów portalu w ramach realizowanego projektu zasilila również zasoby KPBC. Oprócz promocji cyfrowej Biblioteka równolegle organizuje, dla mieszkańców miasta i nie tylko, ciesząc się dużym powodzeniem wycieczki połączone z prelekcjami dotyczącymi wspomnianego projektu, w które są wplatane nagrania opowieści świadków.

Zasoby Biblioteki UKW to nie tylko książki, czasopisma i inne dokumenty, ale również muzealia, gdyż od ponad pięciu lat w strukturze instytucji istnieje Muzeum UKW (rys. 3), którego misją jest pozyskiwanie, gromadzenie i prezentowanie szerokiemu gronu odbiorców dokumentów i przedmiotów upamiętniających działalność uczelni i osób z nią związanych, poczynwszy od jej powołania w 1969 r., przez każdy etap jej transformacji oraz rozwoju, aż do czasów obecnych. Muzeum Uniwersytetu posiada własną, wydzieloną przestrzeń na drugim piętrze Biblioteki, gdzie znajduje się ekspozycja stała, natomiast wystawy czasowe umiejscawiane są w różnych budynkach kampusu.

Rys. 3. Muzeum Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
zlokalizowane w Bibliotece UKW

Muzeum jest reprezentowane w Stowarzyszeniu Muzeów Uczelnianych przez dyrektora Biblioteki dr Aldonę Chlewicką-Mączyńską, a w tym roku Biblioteka będzie gospodarzem konferencji tego Stowarzyszenia. Należy również podkreślić, że pracownicy Muzeum biorą czynny udział w tych konferencjach, a na zeszłorocznej Międzynarodowej Konferencji Muzeów Uczelnianych dyrektorka Biblioteki UKW przedstawiła temat badań nad kulturą studencką w Polsce. Podjęte zagadnienie związane jest z faktem przekazania do Muzeum, a tym samym do Biblioteki, materiałów dokumentujących działalność kulturalną i społeczną legendarnego klubu studenckiego *Beanus '70*, działającego przez wiele lat przy naszej uczelni, jak również innych klubów studenckich z całej Polski z lat 1970–2000. W celu wypromowania tego zasobu Biblioteka podjęła się realizacji projektu pt. *Opracowanie i digitalizacja dokumentacji dotyczącej życia studenckiego lat 1970–2000*. Zadanie polega na inwentaryzacji, opracowaniu i zdigitalizowaniu blisko 1,5 tys. dokumentów oraz upowszechnieniu ich części w KPBC. Z pomysłem wiąże się nadzieja, że obecne działania to dopiero początek większego, ogólnopolskiego projektu, który zachęci instytucje w całym kraju do nawiązania współpracy w zakresie dokumentowania szeroko rozumianej kultury studenckiej i życia studenckiego.

Spośród eksponatów Muzeum na uwagę zasługuje też oryginalny i cenny zbiór dziewięciu rysunków wielkiego malarza, rysownika i grafika Wojciecha Weissa, ucznia Leona Wyczółkowskiego. Tematyka rysunków nie jest przypadkowa – wszystkie związane są z książką, a uwiecznione na nich postacie zatopione są w lekturze. Zakup tych prac zaowocował bliższym kontaktem z rodziną malarza i dzięki temu udało się nabyć również meble należące do samego Weissa, w tym zabytkowy fortepian, na którym grywał mały Wojciech. Posiadane eksponaty stanowiły inspirację do zaaranżowania tzw. saloniku Weissa (rys. 4), który jest ogólnodostępny i – w połączeniu z ciekawymi, otwartymi wykładami prowadzonymi przez pracowników Oddziału Zbiorów Muzealnych – stanowi stały punkt programu dla zwiedzających Bibliotekę wycieczek. *Czy krakus Wojciech Weiss może zainspirować bydgoszczan?* – to temat niezwykle ciekawej debaty oksfordzkiej, która odbyła się w Bibliotece z udziałem uczniów bydgoskich szkół ponadpodstawowych. O Muzeum i jego zasobach można znaleźć informacje w katalogu *Muzea uczelniane* oraz w pierwszym anglojęzycznym katalogu pt. *Treasure Houses of Polish Academic Heritage*. Oba wydawnictwa ukazały się staraniem Stowarzyszenia Muzeów Uczelnianych.

Biblioteka wspiera także naukowców w kontekście istotnego nurtu w środowisku akademickim, jakim jest otwarta nauka. Komunikowanie osiągnięć naukowych nie tylko środowiskom naukowemu, lecz także innym grupom społecznym

i zawodowym, jest najważniejszym elementem budowania wizerunku instytucji naukowych (Jaskowska 2007). W tym obszarze doskonale jest widoczna rola Biblioteki UKW, która od ponad 20 lat administruje bibliometryczną Bazą Dorobku Naukowego Pracowników UKW, opracowywaną w systemie Expertus. Rejestrowane dane bibliograficzne zawierają informacje niezbędne do identyfikacji publikacji wraz z identyfikatorem dostępu (najczęściej DOI), jeśli została ona udostępniona online w trybie otwartym. Ponadto bibliotekarze dodają informacje konieczne do przeprowadzenia analizy bibliometrycznej – dane o afiliacji autora, wartość wskaźnika Impact Factor czasopisma wg bazy JCR, indeksacji w bazie Web of Science Core Collection czy Scopus oraz punktach ministerialnych naliczanych zgodnie z aktualnym rozporządzeniem. Dane o dorobku naukowym są wykorzystywane na arenie uczelnianej do celów sprawozdawczości, statystyk, akredytacji kierunków, indywidualnych analiz dorobku poszczególnych pracowników oraz ewaluacji uczelni. Biblioteka archiwizuje również zgłoszone kopie w formie cyfrowej lub papierowej.

Rys. 4. Kącik Wojciecha Weissa w Bibliotece UKW

Repozytorium UKW (rys. 5) stanowi kolejną bazę prowadzoną przez Bibliotekę. Jest to otwarta, pełnotekstowa platforma, która gromadzi i udostępnia materiały dydaktyczne oraz dorobek naukowy pracowników i doktorantów uniwersytetu. Baza

wpisuje się w ideę ruchu *open access* i pozwala włączać dorobek autorów do globalnej i powszechnie dostępnej kolekcji cyfrowej. W repozytorium archiwizowane są kolekcje różnego typu: czasopisma, artykuły, rozdziały i monografie, materiały konferencyjne oraz rozprawy doktorskie. Prace mają charakter zarówno preprintów, jak i postprintów. Autorzy mogą je deponować samodzielnie lub z pomocą pracownika Oddziału Informacji Naukowej. Często odbywa się to równolegle ze zgłoszeniem pracy do Bazy Dorobku – wówczas w systemie Expertus pojawia się link do publikacji dostępnej w Repozytorium, co pozwala na zaindeksowanie jej przez wyszukiwarki internetowe i zwiększa widoczność naukowca w sieci. Po dodaniu nowej pozycji przez autora bibliotekarz sprawdza poprawność danych w zgłoszonym pliku, zwracając uwagę na metadane, abstrakty i słowa kluczowe oraz wybraną licencję Creative Commons, a następnie dokonuje ewentualnej korekty i zatwierdza tytuł, który od tego momentu staje się widoczny w Internecie.

REPOZYTORIUM UNIWERSYTETU KAZIMIERZA WIELKIEGO

ZALOGUJ

Strona główna

Witamy w repozytorium UKW

Repozytorium gromadzi i udostępnia materiały dydaktyczne oraz dorobek naukowy pracowników i doktorantów Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Celem serwisu jest upowszechnianie oraz promocja publikacji i wyników badań prowadzonych na bydgoskiej uczelni.

Zbiory repozytorium

Wybierz zbiór, którego kolekcję chcesz przeglądać:

- Czasopisma naukowe [4369]
- Nauki Humanistyczne [1271]
- Nauki Inżynieryjno-Techniczne [36]
- Nauki Ścisłe i Przyrodnicze [424]
- Nauki Społeczne [1364]

Ostatnio dodane

Приватні та громадські зони в міському просторі на прикладі середньовічного м. Торунь

Maresz, Teresa (2022)
 Місто - це люди, люди складають місто. Місто - це простір, де живуть, працюють і діють його мешканці. Предметом статті є міський простір. Проаналізовано три простори, топографічне розташування міста та наслідки, що випливають...

Dzieje książki i prasy w badaniach bibliotekarzy akademickich w latach 2013-2015

Isańska-Cieplik, Bernardeta (Pomorskie Towarzystwo Filozoficzno-Teologiczne, 2016)
 Bibliotekarze, zatrudnieni w 59 bibliotekach uczelni publicznych podlegających Ministerstwu Nauki i Szkolnictwa Wyższego [dalej: MNiSW], uczestniczą w komunikacji naukowej. W oparciu o zbiory macierzystych instytucji, jak...

PRZEGLĄDAJ

- Całe repozytorium
- Zbiory i kolekcje
- Daty wydania
- Autorzy
- Tytuły
- Tematy

MOJE KONTO

- Zaloguj
- Zarejestruj

ODKRYJ

- Autor
- Crzybowski, Przemysław Paweł (107)
- Mrozowski, Mirosław (88)
- Liberska, Hanna (73)
- Moleszta, Aldona (63)

Rys. 5. Repozytorium Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
 (źródło: Repozytorium Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego b.d.)

Biblioteka od początku swojego istnienia prowadzi też aktywną działalność dydaktyczną w formie różnorodnej oferty szkoleniowej dla pracowników, studentów, seminarzystów i doktorantów. Jej głównym celem jest wykształcenie umiejętności zebrania poszukiwanej literatury zarówno ze źródeł tradycyjnych, jak i elektronicznych, sprawne nawigowanie po subskrybowanych i otwartych bazach danych, posługiwanie się menedżerami bibliografii, wyjaśnianie zawłości bibliometrycznych oraz konsultacje przy programach publikowania otwartego. Szkolenia specjalistyczne na ogół mają formę warsztatów tematycznie dopasowanych do potrzeb i profilu zainteresowań konkretnej grupy. Odrębną formą działalności dydaktycznej Biblioteki są lekcje biblioteczne dla licealistów i wycieczki dla wszystkich zainteresowanych. Dla pracowników i studentów przebywających na uniwersytecie w ramach programu Erasmus organizowane są wycieczki w języku angielskim.

Z racji tego, że wiele instytucji finansujących badania naukowe (np. Narodowe Centrum Nauki) coraz częściej wymaga od naukowców udostępnienia danych badawczych oraz przedstawienia planów zarządzania danymi (PZD) na etapie składania wniosków, dwa lata temu w Bibliotece powstał Zespół Konsultacyjny w zakresie tworzenia PZD dla pracowników i doktorantów UKW. Wspiera on badaczy w poprawnym wypełnieniu formatki PZD, odpowiada na wszelkie pytania w zakresie otwartej nauki i przekonuje naukowców, że zamieszczenie danych w otwartym dostępie poprawia promocję i widoczność dorobku naukowego w sieci, podnosi jego cytowalność w renomowanych bazach naukowych, zapobiega utracie danych, a także pozwala je zlokalizować innym badaczom. Dzięki istnieniu takiej usługi naukowcy i doktoranci mają pewność, że ich plany spełniają wszystkie wymagania grantodawców. Niedawno uruchomiliśmy również kolekcję UKW w Repozytorium Danych Badawczych RepOD przy ICM UW, w której nasi naukowcy mogą deponować swoje dane.

Powyższe przykłady stanowią dowód na to, że biblioteki są traktowane jako część systemu komunikacji naukowej, pomost pomiędzy nauką a odbiorcami, a jako integralna część instytucji naukowych częściowo wypełniają ich misję lub pomagają w jej realizacji. Biblioteki z jednej strony angażują się w działalność na rzecz budowania dobrej reputacji instytucji, do których należą, a z drugiej ich własny obraz powinien być najlepszą rekomendacją instytucji naukowej (Jaskowska 2007, s. 38).

Grupą użytkowników, której poświęca się obecnie coraz więcej uwagi, są osoby z różnego rodzaju niepełnosprawnościami. Biblioteka, chcąc sprostać ich oczekiwaniom, musi zapewnić swobodny dostęp do zbiorów. Architektoniczne przystosowanie budynku do potrzeb osób z niepełnosprawnościami to zaledwie jeden

krok poprzedzający kolejne etapy projektowania i wprowadzania ułatwień dla tej grupy użytkowników (Bernaś 2016, s. 207). W związku z tym od czerwca 2020 r. w Bibliotece można skorzystać z usług asystenta bibliotecznego, którego głównym zadaniem jest pomoc studentom i pracownikom z niepełnosprawnością w korzystaniu ze zbiorów bibliecznych. Stanowisko to zostało sfinansowane w ramach projektu *Uniwersytet Równych Szans*. Pracownicy pomagają w digitalizacji i obróbce materiałów dla słabowidzących i niewidomych studentów oraz pracowników UKW, wyszukiwaniu literatury specjalistycznej, korzystaniu z księgozbioru znajdującego się w wolnym dostępie czy obsłudze sprzętu specjalistycznego. Biblioteka zakupiła też usługę zdalnego tłumacza języka migowego dla firm i urzędów Migam, który tłumaczy rozmowę online w czasie rzeczywistym. W pracy pomaga też przenośny powiększalnik Portable Video Magnifier, a dla osób z dysfunkcją ruchu, słabowidzących oraz niewidomych Biblioteka ma w ofercie kabiny wyposażone w specjalistyczny sprzęt (klawiatury, powiększalniki, powiększone myszy, skanery, urządzenia lektorskie). Ponadto w budynku znajdują się udźwiękowione windy, odpowiednio dostosowane toalety na każdym piętrze, a wszystkie drzwi oznaczone są napisami w alfabecie Braille’a. Za te udogodnienia Biblioteka została dwukrotnie odznaczona: dyplomem „Przyjazny 2013” za troskę o jakość przestrzeni dla wszystkich użytkowników w kategorii obiektów użyteczności publicznej oraz „Lodołomacze 2018”, gdzie w kategorii „Przyjazna przestrzeń” zajęła pierwsze miejsce.

Biblioteka ma w zamierzeniu być również centrum życia intelektualnego i wydarzeń kulturalnych – zarówno tych w skali uniwersyteckiej, jak i miejskiej. Organizowane są m.in. konferencje, wykłady, warsztaty, wystawy prac oraz wszelkiego rodzaju spotkania. Trzonem i sercem działalności kulturalnej jest Galeria Biblioteki UKW (rys. 6) i odbywające się w niej liczne wystawy twórców, reprezentujących różne dziedziny sztuk plastycznych. Zapraszani są malarze, graficy, rysownicy, fotograficy, a także rzeźbiarze czy performerzy z kraju i zagranicy, choć głównym założeniem Biblioteki jest prezentacja wystaw twórców z Bydgoszczy i regionu. Kolejnym sposobem na promocję Biblioteki jest organizacja okolicznościowych wystaw plan-szowych, naukowych i popularnonaukowych o różnorodnej tematyce. W 2006 r. Biblioteka nawiązała owocną i trwającą do dziś współpracę ze znaną i cenioną bydgoską Galerią Autorską Jana Kaji i Jacka Solińskiego. Od 2009 r., w związku z rosnącym zainteresowaniem wystawami i spotkaniami z artystami, a także innymi formami popularyzującymi sztukę, został zainicjowany cykl spotkań pod nazwą *W bibliotece o sztuce*. Spotkania te urozmaicają prelekcje historyków sztuki i specjalistów z różnych dziedzin wiedzy oraz występy wokalne-muzyczne bydgoskich artystów.

Aby organizować tego typu wernisaże, potrzebna jest odpowiednia przestrzeń. Należy podkreślić, że lokalizacja naszej księżnicy zmieniała się od początku istnienia Biblioteki (czyli od roku 1969) trzykrotnie i dopiero w obecnym, nowoczesnym budynku mamy do dyspozycji specjalnie zaprojektowaną, jasną, bardzo przestronną przestrzeń z profesjonalnym oświetleniem i nowoczesnym systemem wystawienniczym. Ponadto Biblioteka ma możliwości lokalowe pozwalające na prezentację kilku wystaw jednocześnie. Dzięki działalności wystawienniczej na taką skalę (do tej pory zorganizowaliśmy ponad 300 wystaw) Biblioteka UKW wpisała się w bydgoską przestrzeń kulturalną, stając się miejscem spotkań studentów i pracowników uczelni z twórcami działającymi w Bydgoszczy i regionie. Prezentacje artystyczne cieszą się zainteresowaniem wielu mieszkańców miasta, ale też są swego rodzaju niespodzianką dla chcących skorzystać z jej zbiorów, czego pokłosiem jest pozyskiwanie wielu nowych czytelników.

Rys. 6. Galeria Biblioteki Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

Oprócz dużych projektów, za pośrednictwem których upowszechniamy i promujemy nasze zasoby i usługi, pracownicy Biblioteki angażują się również w mniejsze, okazjonalne, ale równie ważne inicjatywy marketingowe. Nie sposób wymienić

wszystkich, dlatego skupiono się przede wszystkim na tych będących wydarzeniami ogólnopolskimi. Są to Tydzień Bibliotek, Noc Muzeów i Europejskie Dni Dziedzictwa. Na tegoroczny Tydzień Bibliotek pod hasłem *Biblioteka – świat w jednym miejscu* przygotowaliśmy wiele wydarzeń, m.in. lekcję kaligrafii wzbogaconą o prelekcję na temat romantyczności i prezentację zbiorów specjalnych związanych z tą epoką, m.in. pierwszego wydania *Pana Tadeusza* i ciekawych zasobów kartograficznych zbiorów specjalnych, a także wykład dotyczący historii miniaturowych książek z wystawą cennych miniatur w zasobach Biblioteki. Zorganizowano także Drzwi Otwarte dla studentów i pracowników uczelni, podczas których mogli oni zapoznać się ze wszystkimi usługami. Święto bibliotek stanowiło też idealną okazję do debiutu stworzonego przez naszych pracowników cyklu krótkometrażowych filmików pt. *Marginalia i zapiski*, w których prezentuje się i promuje cenne notki ukryte na marginesach posiadanych przez Bibliotekę starodruków.

Kolejnym wydarzeniem, w które od dawna włączają się Biblioteka i Muzeum, jest Europejska Noc Muzeów. Na przestrzeni kilku lat zaprezentowano miłośnikom nocnego zwiedzania m.in. postać i twórczość Witolda Bełzy (bibliotekarza, literata, publicysty, działacza kultury), Leopolda Gottlieba (malarza) i Olgi Boznańskiej (najwybitniejszej polskiej malarki okresu Młodej Polski, częścią wystawy był jej obraz *Kwiaty*), a także niezwykle kolekcję pocztówek z Lourdes, pamiątki dotyczące uczelni i klubów studenckich oraz zbiór szkiców Wojciecha Weissa. Program wydarzenia zawsze jest na tyle bogaty i różnorodny, aby dotrzeć do wszystkich grup odbiorców. W ubiegłym roku Biblioteka zaangażowała się również w obchody Europejskich Dni Dziedzictwa (rys. 7). Jest to cykliczny projekt kulturalny, społeczny i edukacyjny, a w ubiegłym roku obchodzono jego jubileuszową 30. edycję pod hasłem *Połączeni dziedzictwem*. Biblioteka przygotowała program *Dziedzictwo łączy, pozwala przetrwać i nie zapomnieć*, dlatego nie zabrakło m.in. albumów rodzinnych zgromadzonych w Pracowni Pamięci Bydgoszczan i Regionu, pamiątek dziedzictwa kultury studenckiej drugiej połowy XX w., była tęsknota, wzruszenie i wyznania zamknięte w listach zgromadzonych w zbiorach specjalnych, warsztaty pisania listów kursywą angielską, a także prezentacja najpiękniejszych i najciekawszych obiektów zgromadzonych w kolekcjach dziedzictwa kulturowego Kujawsko-Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej.

Ciekawą i oryginalną formą promocji zasobów Biblioteki, mogącą zainteresować szerokie grono odbiorców, są prelekcje dotyczące tematów związanych z książką, biblioteką, pismem, szkolnictwem, a wszystko to jest uwieńczone warsztatami kaligrafii i pisania kursywą angielską. Zajęcia cieszą się ogromną popularnością wśród mieszkańców naszego miasta i regionu w każdym wieku.

Rys. 7. Europejskie Dni Dziedzictwa w Bibliotece UKW

Jak widać, budowanie marki polega przede wszystkim na wzmacnianiu relacji z otoczeniem. Dzięki temu Biblioteka jest pozytywnie postrzegana przez użytkowników w środowisku lokalnym. Wyróżnia się na tle innych bibliotek, kojarząc się z takimi cechami jak profesjonalizm w przygotowaniu wspomnianych wydarzeń, atrakcyjność proponowanej oferty i otwartość na szerszą społeczność. Wszystko to musi oczywiście zostać odpowiednio wypromowane, dlatego też Biblioteka stawia na nowoczesne kanały upowszechniania informacji o posiadanych zasobach i oferowanych usługach. Obecnie dominującym sposobem komunikacji jest Internet, a zwłaszcza serwisy społecznościowe. Media społecznościowe cechuje możliwość bezpośredniej interakcji pomiędzy ich użytkownikami, inaczej niż w jednokierunkowych mediach masowych typu radio, TV, prasa. Ma to istotny wpływ na popularność tego typu serwisów, a tym samym na bogactwo informacji w nich gromadzonych (np. fora, listy dyskusyjne, komentarze) (Jaruga 2021, s. 50). Te nowe standardy elektronicznej komunikacji szybko weszły do Biblioteki, a jej pracownicy skutecznie zaadaptowali większość nowoczesnych narzędzi. Jednym z nich jest blog *Zajrzyj do Biblioteki UKW* (rys. 8). Stworzony wraz z otwarciem nowego gmachu Biblioteki w roku akademickim 2013/2014 jest medium, za pomocą którego można promować to, co

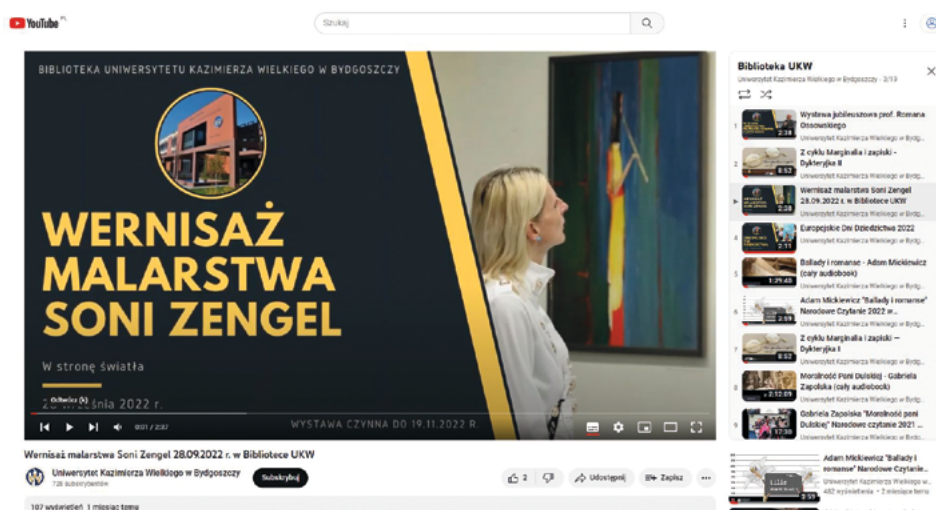
dzieje się w naszych murach. Oprócz zaproszeń na wszystkie biblioteczne wydarzenia i relacji z nich okraszonych zdjęciami umieszczane są tam też informacje o interesujących nabytkach, akcjach przeprowadzanych przez bibliotekarzy (np. Szlachetna Paczka, Zaczytani.org., Narodowe Czytanie), zdobytych nagrodach i wyróżnieniach, zakupionych sprzętach, realizowanych projektach. W ciągu 9 lat prowadzenia bloga opublikowano ponad 910 postów, tysiące zdjęć, a wejść na bloga zarejestrowano blisko 150 tys.

Rys. 8. Blog Biblioteki UKW

(źródło: Zajrzyj do Biblioteki UKW b.d.)

Profil facebookowy Biblioteki powstał w 2011 r. jako bardziej dynamiczny niż strona internetowa kanał komunikacji. Jego zawartość jest atrakcyjna dla użytkowników, ponieważ zamieszczane tam treści mają mniej formalny charakter oraz są wzbogacone ilustracjami czy zdjęciami. W jeszcze większym stopniu dotyczy to Instagrama, najmłodszego medium Biblioteki, którego istotą jest minimum treści, a maksimum jakości wizualnej. Oba media służą w Bibliotece przede wszystkim do szeroko rozumianego marketingu, tworzenia bibliotecznej e-społeczności, promocji usług, zwiększania widoczności swoich zasobów, pokazania życia Biblioteki od kuchni oraz pozyskiwania coraz szerszego grona czytelników. W kreatywny sposób tworzą też one spójny wizerunek instytucji w sieci.

Rys. 9. Playlista YouTube Biblioteki UKW

(źródło: Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy b.d.)

Kolejnym kanałem promującym działalność biblioteczną jest podpięta pod uczelniany kanał na YouTube, poświęcona Bibliotece i przez nią administrowana playlista z filmami dokumentującymi najciekawsze wydarzenia (rys. 9). Znajdują się tam różnorodne nagrania: transmisje z konferencji, spotkań, wykładów oraz nagrane przez bibliotekarzy audiobooki wraz z materiałami promującymi m.in. akcję Narodowego Czytania, gdzie inscenizowano fragmenty lektury.

Powszechny dostęp do nowych technologii spowodował nie tylko istotne zmiany w samej organizacji i funkcjonowaniu bibliotek, lecz także wymógł na bibliotekarzach uwzględnienie Internetu w swoich działaniach komunikacyjnych, promocyjnych i marketingowych (Lubińska 2021, s. 523). Platformy społecznościowe są narzędziami darmowymi. Oznacza to, że każdy może w sposób dobrowolny i bez ponoszenia opłat zostać uczestnikiem dyskusji, dialogu, wchodzić w interakcje lub zwyczajnie zamieszczać własną informację. Ta cecha determinuje skuteczność działania mediów społecznościowych, które nie funkcjonowałyby bez interakcji ich użytkowników (Doleckiński 2021, s. 257). Jest to świetna okazja dla bibliotek, które są organizacjami *non profit*, aby bezkosztowo przenieść znaczną część promocji do środowiska cyfrowego, zwłaszcza tego współtworzonego przez użytkowników, z którymi starają się budować relacje. Zaletą wykorzystania mediów społecznościowych w promocji firm jest też możliwość dotarcia z komunikatem

reklamowym do tych osób, które nie oglądają telewizji ani nie czytają prasy (Lubińska 2021, s. 527).

Współczesne biblioteki to już nie tylko tradycyjnie postrzegane miejsca, które służą tylko do udostępniania zgromadzonych materiałów – tradycyjnych i elektronicznych. Dziś to innowacyjne centra informacyjne oferujące usługi naukowe, dydaktyczne, kulturalne, wydawnicze, wystawiennicze i inne atrakcyjne aktywności. Szeroka oferta przyczynia się do zwiększenia rozpoznawalności marki Biblioteki i Uniwersytetu w środowisku lokalnym, a także świecie cyfrowym.

Bibliografia

- Bernaś A. (2016). Dostosowanie oferty bibliotecznej do potrzeb osób z niepełnosprawnościami (na podstawie stron internetowych wybranych bibliotek uniwersyteckich w Polsce). W: Zarządzanie zasobami niematerialnymi bibliotek w społeczeństwie wiedzy. Red. M. Wojciechowska. Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, s. 207–219. ISBN 9788364203640.
- Doleckiński D. (2021). Nowe media w komunikacji wewnętrznej uczelni publicznych. Poznań: Wydawnictwo Naukowe FNCE. ISBN 9788366800151.
- Jaruga D. (2021). Komunikacja sieciowa. Źródła informacji. Big data. Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. ISBN 9788365741752.
- Jaskowska M. (2007). Public relations bibliotek naukowych w Internecie. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. ISBN 9788323323679.
- Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa (b.d. a) [online]. Dostępny w: <https://kpbc.umk.pl/dlibra> [przełączany 13.07.2023].
- Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa (b.d. b). Informacje o projekcie [online]. Dostępny w: <https://kpbc.umk.pl/dlibra/text?id=library-desc> [przełączany 13.07.2023].
- Pamięć bydgoszczan – Archiwum Historii Mówionej (b.d. a) [online]. Dostępny w: <http://pamiecbydgoszczan.ukw.edu.pl/> [przełączany 13.07.2023].
- Pamięć bydgoszczan – Archiwum Historii Mówionej (b.d. b). O projekcie [online]. Dostępny w: <http://pamiecbydgoszczan.ukw.edu.pl/o-projekcie> [przełączany 13.07.2023].
- Repozytorium Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego (b.d.) [online]. Dostępny w: <https://repozytorium.ukw.edu.pl/> [przełączany 13.07.2023].
- Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy (b.d.). Biblioteka UKW [online]. YouTube. Dostępny w: https://www.youtube.com/playlist?list=PLdz17KO7TsJ9MExJo8Fgn3vM-FSVI_avPU [przełączany 13.07.2023].
- Wojciechowska M. (2016). Wprowadzenie do problematyki zarządzania kapitałem ludzkim w bibliotekach. W: Zarządzanie zasobami niematerialnymi bibliotek w społeczeństwie wiedzy. Red. M. Wojciechowska. Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, s. 71–79. ISBN 9788364203640.
- Zajrzyj do Biblioteki UKW (b.d.) [online]. Dostępny w: <https://zajrzyjdobiblioteki.blogspot.com/> [przełączany 13.07.2023].

Małgorzata Raczyńska

Magdalena Seta

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Naukowa Sieć Informacyjna

Kreowanie wizerunku biblioteki akademickiej na przykładzie Naukowej Sieci Informacyjnej SGGW

Streszczenie: Zgodnie ze *Strategią rozwoju Naukowej Sieci Informacyjnej SGGW na lata 2021–2025* system biblioteczno-informacyjny dostarcza informacji, wzmacnia kompetencje i inspirowanie kreatywność społeczności akademickiej, wspomagając budowę potencjału naukowego i dydaktycznego SGGW. Sformułowana misja jest odzwierciedleniem zmian i służy kreowaniu nowego wizerunku biblioteki jako nowoczesnego miejsca spotkań i pozyskiwania wartościowej wiedzy. Celem artykułu jest przedstawienie działań mających wpływ na wizerunek biblioteki w społeczności akademickiej. W wyniku zmian struktury organizacyjnej w 2021 r. utworzono Samodzielne Stanowisko ds. Komunikacji i Wizerunku NSI. Popularyzacja Naukowej Sieci Informacyjnej prowadzona jest zarówno w sieci, jak i poza nią. Biblioteka organizuje wydarzenia stacjonarne i online oraz bierze udział w wydarzeniach zewnętrznych. Dzięki temu Naukowa Sieć Informacyjna SGGW istnieje w świadomości społeczności akademickiej i angażuje jej członków. Informacje na ten temat są umieszczane w mediach społecznościowych: na Facebooku, Twitterze, od listopada 2021 r. również na Instagramie oraz na stronach internetowych biblioteki i uczelni.

Słowa kluczowe: biblioteki akademickie, media społecznościowe, Facebook, Instagram, Twitter, YouTube

1. Wstęp

Kształtowanie wizerunku biblioteki stanowi istotny składnik jej działań marketingowych i promocyjnych. Według Jaskowskiej (2007) zbliżenie wizerunku odbieranego przez członków społeczeństwa do idealnego obrazu, jaki istnieje w ich świadomości,

powinno być celem komunikowania się bibliotek naukowych z otoczeniem, w którym funkcjonują. Kreowanie pozytywnego wizerunku biblioteki, pozwalającego wyróżnić się na tle innych placówek i budować zaufanie użytkowników, może przyczyniać się zarówno do aktywizacji dotychczasowych użytkowników, jak i pozyskiwania nowych (Rybka 2020).

Zgodnie z definicjami spotykanymi w literaturze przedmiotu wizerunek rozumiany jest jako wyobrażenie firmy czy instytucji, jakie powstaje w społeczności w wyniku podejmowanych działań, ale także zaniechań. Składają się na niego doświadczenia, jakie organizacja zbiera na przestrzeni lat (Tworzydło 2017). W *Leksykonie zarządzania i marketingu w bibliotekoznawstwie* możemy przeczytać, że: „Wizerunek biblioteki to istniejący w świadomości otoczenia obraz biblioteki, będący wypadkową wszystkich oczekiwań, wiedzy, doświadczeń i przypuszczeń dotyczących biblioteki i jej oferty” (Wojciechowska et al. 2019, s. 259). Kreowanie oczekiwanego wizerunku jest procesem długofalowym, stanowiącym element przyjętej strategii *public relations*, która zazwyczaj opiera się na określonych celach działania organizacji (Budzyński 2018).

Naukowa Sieć Informacyjna SGGW (NSI SGGW) to system biblioteczno-informacyjny działający w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Do systemu należą Biblioteka Główna im. Władysława Grabskiego oraz biblioteki działające przy instytutach. Misja Naukowej Sieci Informacyjnej została zdefiniowana w *Strategii rozwoju Naukowej Sieci Informacyjnej na lata 2021–2025* (2021): „Naukowa Sieć Informacyjna dostarcza informacje, wzmacnia kompetencje i inspiruje kreatywność do budowy potencjału naukowego i dydaktycznego SGGW”. Ponadto określone zostały cele strategiczne obejmujące wszystkie aspekty funkcjonowania systemu biblioteczno-informacyjnego w SGGW (Strategia rozwoju... 2021).

Na ich podstawie przyjęto strategię działania w zakresie *public relations*, która zazwyczaj w praktyce koncentruje się na komunikacji interpersonalnej, grupowej i masowej (Jaska, Werenowska 2017).

Komunikację można traktować jako przesyłanie informacji od nadawcy do odbiorcy. Twórca wiadomości jest jej źródłem, a środkiem przekazu jest kanał informacyjny, który może być pisemny, słowny, niewerbalny albo zapośredniczony. Odbiorcą jest grupa ludzi lub osoba, która stanowi audytorium dla nadawcy (Morreale et al. 2015). Współczesny model komunikacji w działaniach *public relations* wykorzystuje wszelkie możliwe formy komunikowania i wiele technik i środków przekazu. Są one dobrane w taki sposób, aby odpowiadały przyjętej strategii i zakładanym celom (Wojcik 2015). Wszystkie grupy odbiorców są traktowane

partnersko. Przekazywane są im odpowiednie dla nich informacje, a następnie są pozyskiwane i analizowane informacje zwrotne. Biblioteka prowadzi z otoczeniem ciągły dialog, który daje szansę na efektywność komunikacji i zrozumienie treści przekazu (Jaskowska 2007).

W stosunkowo niewielkiej społeczności uczelni wyższej ważną rolę odgrywa komunikacja interpersonalna w swojej najprostszej postaci, czyli relacji jeden do jeden. Promocja osobista pozwala na dostosowanie przekazu do odbiorcy i otrzymywanie informacji zwrotnej. Oprócz tego, że dostarcza ona informacji o zbiorach i usługach, jest też elementem kształtowania pozytywnego nastawienia odbiorców (Wiktor 2013). Takie osobiste podejście sprzyja działaniom związanym z marketingiem szeptanym, czyli przekazywaniem informacji i opinii o usługach pomiędzy użytkownikami, a także nadawaniem rozgłosu działaniom i wydarzeniom organizowanym przez bibliotekę (Kotler, Keller 2012).

Komunikacja cyfrowa wykorzystuje technologie i media cyfrowe oraz możliwości, jakie daje Internet. Podstawą działań komunikacyjnych jest strona internetowa, będąca formą autoprezentacji organizacji. Wraz z pojawianiem się nowych narzędzi zmienia się też sposób komunikacji. Możliwa staje się personalizacja dostępu do mediów, a komunikaty mogą być dostosowane do odbiorcy. Nowe środki przekazu umożliwiają angażowanie użytkowników w różnego rodzaju interakcje. Szczególnie istotne dla takiego charakteru komunikacji są media społecznościowe (np. Facebook, Twitter) oraz platformy multimedialne (np. YouTube, Instagram) oparte na sieciach społecznych pozwalających użytkownikom na wchodzenie ze sobą w interakcje (Berdowska, Mikułaś 2020).

Media społecznościowe mogą być używane do komunikacji organizacji działających w różnych branżach. Są one jednym z najlepiej ocenianych obszarów promocji uczelni wyższych (Kisiołek 2020). Wykorzystywane są szeroko również przez biblioteki, które bardzo często realizują dzięki nim swoje cele w zakresie *public relations*. Platformy ułatwiają także dostęp do świadczonych usług (Bikowska 2017; Al-Daihani, Abrahams 2018; Howard et al. 2018; Mensah, Onyancha 2021). Ogromną zaletą mediów społecznościowych jest dwukierunkowy przepływ informacji, co pozwala uzyskać zwrotnie informacje i spostrzeżenia odbiorców, co zazwyczaj jest trudne w przypadku innych form komunikacji z użytkownikiem (Kotler, Keller 2012).

Facebook stał się w ostatnim czasie jednym z podstawowych narzędzi komunikacji z użytkownikami i promocji usług informacyjno-bibliotecznych (Gmirek 2021). Budowanie świadomości marki i jej wizerunku, dobre relacje z odbiorcami, tworzenie społeczności obserwującej profil biblioteki, poprawa jakości

obsługi i zwiększenie liczby potencjalnych użytkowników to niektóre z korzyści wynikających z założenia profilu firmy na platformie społecznościowej (Falls, Dec-kers 2013). Według Glazera (2012) poziom zainteresowania użytkowników postami bibliotek akademickich na Facebooku jest wskaźnikiem dobrych lub złych praktyk osób redagujących serwis i można je w prosty sposób zmierzyć liczbą komentarzy i polubień.

W sierpniu 2021 r. w NSI SGGW zostało utworzone Samodzielne Stanowisko ds. Komunikacji i Wizerunku NSI (Uchwała nr 125... 2021). Dzięki tej zmianie w strukturze NSI pojawiły się nowe możliwości wykonywania zadań związanych z kształtowaniem wizerunku sieci, co umożliwiło podjęcie w szerszym zakresie działań *public relations* i popularyzatorskich. W ramach wsparcia samodzielnego stanowiska został również powołany Zespół ds. Wizerunku. Pozwoliło to na wypracowanie spójnej komunikacji z użytkownikami w sieci i poza nią.

Informacje o NSI są popularyzowane za pomocą następujących kanałów komunikacyjnych:

- media społecznościowe:
 - Facebook: <https://www.facebook.com/SGGW.Biblioteka>,
 - Twitter: @BG_SGGW;
- platformy multimedialne:
 - Instagram: <https://www.instagram.com/bibliotekasggw> (od listopada 2021 r.),
 - playlista na kanale YouTube *Nauka / Science SGGW*: <https://www.youtube.com/watch?v=CMatxsOmQ1k&list=PLNWC1jUbuB3y6uiC7Cmmji0Op-1cjiA8z-> (pierwszy materiał o NSI na YT powstał w IV kwartale 2021 r.);
- strona internetowa: <https://bg.sggw.edu.pl/> (nowa wersja strony od 1 sierpnia 2021, strona responsywna, dostosowana do smartfonów);
- newsletter (od maja 2022);
- komunikacja bezpośrednia skierowana do społeczności akademickiej;
- PR wewnętrzny.

Na potrzeby artykułu przeprowadzono analizę mediów społecznościowych i stron internetowych wybranych bibliotek naukowych (tab. 1). Kryterium był *Ranking Szkół Wyższych Perspektywy 2022* (Perspektywy b.d.).

Analizując zestawienie, można zauważyć, że Biblioteka Główna SGGW w Warszawie wchodząca w skład Naukowej Sieci Informacyjnej wyróżnia się większą aktywnością w mediach społecznościowych na tle innych bibliotek uczelni przyrodniczych.

Tabela 1

Zestawienie kanałów komunikacji prowadzonych przez biblioteki uczelni przyrodniczych

Nazwa biblioteki	Strona WWW	Facebook	Twitter	Instagram	YouTube
Biblioteka Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu	https://www.bibl.up.wroc.pl/	tak	nie	tak	tak
Biblioteka i Centrum Informacji Naukowej, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu	https://biblioteka.up.poznan.pl/	tak	nie	tak	nie
Biblioteka Główna im. Władysława Grabskiego, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie	https://bg.sggw.edu.pl/	tak	tak	tak	tak
Biblioteka Główna, Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie	https://biblioteka.urk.edu.pl/	tak	nie	tak	brak danych
Biblioteka Główna, Regionalny Ośrodek Rolniczej Informacji Naukowej Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie	https://up.lublin.pl/nauka/biblioteka/	tak	nie	tak	brak danych
Biblioteka Główna UPH w Siedlcach	https://bg.uph.edu.pl/	tak	nie	nie	brak danych

2. Strona internetowa (bg.sggw.edu.pl)

Podstawowym kanałem komunikacji z użytkownikami jest strona internetowa. Według Wiktora (2013) powinna być właściwie zaprojektowana, aktualizowana, analizowana i rozwijana. Obecnie działająca witryna Naukowej Sieci Informacyjnej SGGW została zaprojektowana tak, aby stanowiła spójną całość ze stroną główną SGGW oraz pozostałymi witrynami uczelni. Struktura prezentowanych informacji jest zgodna z przyjętą strategią *public relations* i dotyczą one usług i zasobów bibliotek sieci. Strona jest zaprojektowana responsywnie, czyli dostosowuje

wygląd grafik i tekstów do parametrów urządzenia, na którym jest wyświetlana (Wiktor 2013). W omawianym czasie wyraźnie zwiększyła się liczba odwiedzin – najlepszy wynik (16 marca 2022 r.) to 16 335 wejść jednego dnia. Szczegółowe informacje znajdują się w tabeli 2.

Tabela 2
Odsłony i użytkownicy strony bg.sggw.edu.pl

	Statystyki za okres 1.08–31.12.2021	Statystyki za okres 1.01–30.06.2022
Liczba odsłon	231 240	446 830
Liczba użytkowników	66 771	128 796

3. Facebook

Witryna internetowa NSI jest zintegrowana z pozostałymi kanałami komunikacji w sieci, z których najważniejszy jest Facebook. Od czasu powstania w 2004 r. jest najpopularniejszym serwisem społecznościowym na świecie. Pozwala na interakcje z użytkownikami i pozyskiwanie ich komentarzy i opinii, a podstawową miarą jego skuteczności jest liczba fanów (Bonek, Smaga 2013). Strona Biblioteki SGGW na Facebooku ruszyła we wrześniu 2012 r. i stopniowo zdobywała fanów wśród społeczności akademickiej SGGW. W tabeli 3 ukazany jest wzrost wszystkich wskaźników: wyniki statystyczne z sześciu miesięcy pierwszego półrocza 2022 r. są porównywalne z okresem dwunastu miesięcy z 2021 r.

Tabela 3
Statystyki profilu BG na FB

	Statystyki za okres 1.01–31.12.2021 (12 miesięcy)	Statystyki za okres 1.01–30.06.2022 (6 miesięcy)
Zasięg	92 135	86 525
Liczba obserwujących	3 207	3 676
Liczba polubień	3 160	3 435

(źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk dostarczanych przez firmę Meta)

4. Twitter

Naukowa Sieć Informacyjna SGGW obecna jest również na Twitterze. Jest to serwis istniejący od 2006 r. i zaliczany do mikroblogów, który pozwala na publikowanie wpisów o objętości maksymalnie 280 znaków. Służy do informowania odbiorców o tym, co się aktualnie dzieje, o nowych produktach i akcjach promocyjnych, a także zamieszczania linków do innych zasobów informacyjnych (Bikowska 2019; Woźniakowski 2020). Biblioteka Główna SGGW swoje konto utworzyła w czerwcu 2014 r. W 2021 r. zamieszczono 149 tweetów, a w pierwszym półroczu 2022 r. opublikowano ich 175. Statystyki profilu BG na Twitterze przedstawiono w tabeli 4.

Tabela 4
Statystyki profilu BG na TT

	Statystyki za okres 1.02–31.12.2021	Statystyki za okres 1.01–30.06.2022
Liczba obserwujących	250	335
Wyświetlenia	5 681	12 800

(źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk dostarczanych przez Twittera)

Również w przypadku Twittera wskaźniki półroczne (2022) są na poziomie całorocznych (2021), co wskazuje na zwiększoną rolę popularyzatorską tego serwisu.

5. YouTube

Według raportu *Digital 2022: Poland* (Kemp 2022) na początku 2022 r. serwis YouTube miał w Polsce ponad 27 mln użytkowników. Ta platforma multimedialna pozwala na umieszczanie filmów z możliwością komentowania i dzielenia się nimi. Ma to bardzo duże znaczenie w *public relations*, ponieważ dzięki treści merytorycznej i przekazowi audiowizualnemu budowana jest świadomość marki i jej wizerunek (Woźniakowski 2020). Naukowa Sieć Informacyjna SGGW, współpracując z SGGW TV, wyprodukowała ponad 10 godzin filmów promujących działania prowadzone od listopada 2021 r. Lista tytułów oraz dane statystyczne znajdują się w tabeli 5.

Tabela 5
Statystyki playlisty *Biblioteka SGGW* na kanale YouTube *Nauka / Science SGGW*

Tytuł filmu/serii	Długość filmu [min]
<i>Rektorzy SGGW czytają Lema</i> – 3 filmy	20
<i>Druga strona</i> – 11 filmów	325
<i>Wianki – Noc Świętojańska w BG SGGW</i> – 11 filmów	187
<i>Zielnik</i> – 1 film	18
<i>Spółeczność SGGW włącza się w pomoc Ukrainie</i>	4
<i>Władysław Grabski – ekonomista, socjolog, nauczyciel akademicki i rektor SGGW</i>	126
<i>Biblioteka przy Instytucie Nauk o Żywieniu Człowieka SGGW</i>	2
<i>Zespół stresu pourazowego u zwierząt – co wiemy na ten temat?</i> <i>dr Magdalena Kalwas-Słowińska z IMW SGGW</i>	57
Łącznie	ponad 10 godzin

(źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk dostarczanych przez Alphabet Inc.)

Współpraca z SGGW TV i zamieszczanie filmów na kanale YT przyniosło pozytywne efekty w zakresie oglądalności niektórych produkcji wśród społeczności akademickiej SGGW. Łączna liczba wyświetleń przekroczyła sześć tysięcy. *Druga strona* – najbardziej rozpoznawalna seria programów popularyzatorskich – jest atrakcyjną formą promocji nie tylko NSI, ale i naukowców uczelni. Lista gości chętnych do wzięcia udziału w nagraniach stale się wydłuża.

6. Instagram

Instagram działający na rynku mediów społecznościowych od 2010 r. umożliwia dzielenie się fotografiami i materiałami wideo. Codziennie publikowanych jest tu wiele wpisów opatrzonych hashtagami, które są głównym sposobem komunikacji na tej platformie. Ważna jest tu też funkcja Instagram Stories, dająca możliwość zamieszczania materiałów znikających po 24 godzinach (Ganiek 2021). Pierwsza

publikacja na oficjalnym profilu Biblioteki Głównej SGGW w tym serwisie została umieszczona 12 listopada 2021 r. Do końca czerwca 2022 r. ukazało się 81 postów (tab. 6).

Tabela 6
Statystyki profilu @bibliotekasggw na Instagramie

Statystyki od za okres 1.06–30.06.2022				
	feed		relacje	obserwujący
	polubienia	wyświetlenia	wyświetlenia	343
Najpopularniejszy	30	657	327	
Ogółem	1027	8972	15 446	

(źródło: opracowanie własne na podstawie statystyk dostarczanych przez firmę Meta)

Utworzenie profilu biblioteki na Instagramie pomogło trafić do grupy odbiorców w przedziale wiekowym 18–24 lata. Studenci w swoich relacjach często oznaczają konkretne lokalizacje, np. wybrane czytelnie, gdzie się uczą, z czego wynika, że mają swoje ulubione miejsca. Tego typu zachowania w sieci są również cenną informacją zwrotną.

7. Wydarzenia

Prezentowane działania promocyjne i popularyzatorskie podjęte przez Naukową Sieć Informacyjną SGGW obejmują 18 miesięcy: od stycznia 2021 r. do końca czerwca 2022 r. Wspominany okres był czasem pandemii: 11 marca 2020 r. Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) ogłosiła pandemię COVID-19. W tym czasie funkcjonowanie bibliotek było utrudnione z powodu czasowego zamknięcia budynków dla użytkowników lub wprowadzania limitów osób jednocześnie przebywających w pomieszczeniach oraz konieczności stosowania się do zaleceń sanitarnych.

NSI organizowała wydarzenia stacjonarne, online i hybrydowe. Informacje o nich pojawiały się równolegle na wszystkich profilach w mediach społecznościowych, na stronie internetowej oraz wybrane na głównej stronie uczelni. W strategii rozwoju NSI jednym z celów jest dostarczanie informacji, wzmacnianie kompetencji i inspirowanie do budowy potencjału naukowego i dydaktycznego SGGW. Kierując się misją NSI, posty i tweety przygotowywano zgodnie z założeniami ujętymi w strategii.

Posty zamieszczane na FB i IG oraz tweety można podzielić na następujące kategorie:

- wpis okolicznościowy;
- wpis informacyjny;
- popularyzacja zbiorów biblioteki;
- popularyzacja zasobów online;
- rozrywka, ciekawostki, zdjęcia;
- popularyzacja otwartej nauki;
- promocja pracowników naukowych uczelni;
- promowanie Wydawnictwa SGGW.

Odbiorcami treści byli:

- studenci i doktoranci;
- pracownicy naukowo-dydaktyczni;
- pozostali pracownicy SGGW;
- pracownicy jednostek z budynku, w którym mieści się Biblioteka Główna SGGW: Wydawnictwa SGGW, Sekcji ds. Osób z Niepełnosprawnością, Archiwum Centralnego SGGW, Muzeum SGGW;
- organizacje studenckie;
- organizacje zewnętrzne / kontrahenci.

Podjęte działania promocyjne miały realny wpływ na statystyki mediów społecznościowych oraz na udział społeczności akademickiej SGGW w organizowanych wydarzeniach stacjonarnych i online. W ramach działalności popularyzatorskiej Naukowa Sieć Informacyjna zorganizowała w 2021 r. 5 wydarzeń stacjonarnych oraz 12 wydarzeń online, dodatkowo uczestniczyła w 7 wydarzeniach organizowanych przez jednostki zewnętrzne. Natomiast w pierwszym półroczu 2022 r. zorganizowano 15 wydarzeń stacjonarnych oraz 7 wydarzeń online. Część z nich była wydarzeniami hybrydowymi.

7.1. Wydarzenia stacjonarne

Wydarzenia stacjonarne to akcje, spotkania, inicjatywy, które były organizowane przez Naukową Sieć Informacyjną, oraz takie, w których brała ona udział jako współorganizator albo uczestnik. Niektóre z opisanych poniżej wydarzeń to inicjatywy coroczne, wpisane w wieloletnią tradycję SGGW, w których NSI w 2021 r. brała udział po raz pierwszy. Wśród nich należy wyróżnić wydarzenia organizowane przez

Samorząd Studentów SGGW (RUSS SGGW). Dwa razy w roku RUSS SGGW organizuje wydarzenie *Przelew życia*, podczas którego można oddać krew w krwiobusach. Pracownicy włączyli się w tę akcję, oddając krew.

Reaktywacja to wydarzenie od lat organizowane przez Samorząd Studentów SGGW w kampusie SGGW, w 2021 r. po raz pierwszy w holu Biblioteki Głównej. *Reaktywacja* to spotkanie dla nowych studentów uczelni, którego celem jest przedstawienie oferty kół naukowych i agend działających w SGGW oraz zachęcenie studentów do aktywnego działania w strukturach uczelni. Podczas wydarzenia NSI miało swoje stoisko informacyjne, na którym można było zapoznać się z jej ofertą, przygotowane zostały ulotki promocyjne. Pracownicy Oddziału Informacji Naukowej prowadzili warsztaty z wyszukiwania w bazach danych.

Wydarzenie *Woman's Unique Lifestyle*, którego organizatorem również był Samorząd Studentów SGGW, dotychczas odbywało się w Auli Kryształowej SGGW. W 2022 r. po raz pierwszy impreza została umiejscowiona w sali konferencyjnej oraz holu Biblioteki Głównej, gdzie odbył się pokaz jazdy figurowej na wrotkach, konkursy oraz prelekcje. Wydarzenie miało formę hybrydową.

We wspomnianym okresie Naukowa Sieć Informacyjna brała również udział w akcjach zewnętrznych. Zarówno w 2021, jak i 2022 r. włączyła się w organizowaną przez Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN akcję *Żonkile* w rocznicę powstania w getcie warszawskim.

Z okazji 100 rocznicy urodzin Stanisława Lema została przygotowana wystawa składająca się z prac współczesnych artystów, którzy zinterpretowali plastycznie książki Lema, oraz grafik Daniela Mroza. Na planszach obok grafik umieszczone były cytaty i kody QR prowadzące do fragmentów audiobooków, biografii i informacji o wystawie na stronie Narodowego Centrum Kultury. Plansze wystawione były w holu Biblioteki Głównej przez trzy miesiące. Przy okazji do zbiorów bibliotecznych zakupione zostały nowe wydania książkowe Stanisława Lema.

Podsumowaniem cyklu szkoleń dla studentów oraz nauczycieli akademickich pt. *Komunikacja ze studentem przejawiającym zachowania problemowe* było spotkanie w Czytelnii Dydaktycznej Biblioteki Głównej podczas *Międzynarodowego Dnia Osób z Niepełnosprawnościami* z transmisją na żywo na kanale YT, w którym uczestniczyli naukowcy z SGGW: dr Beata Just-Brochocka – pełnomocnik JMR ds. studentów niepełnosprawnych, dr hab. Włodzimierz Chojnacki, prof. SGGW – dziekan Wydziału Socjologii i Pedagogiki SGGW, oraz autorzy szkolenia: dr Karina Szafrąńska i mgr Ewa Małachowska z ISiP SGGW.

Budynek Biblioteki Głównej był miejscem dla:

- warsztatów dziennikarskich prowadzonych przez SGGW TV dla studentów Wydziału Leśnego;
- szkolenia dla pracowników SGGW przy okazji kampanii informacyjnej o sposobach oferowania wsparcia zagranicznym studentom pt. *Legalizacja pobytu w Polsce przez studentów obcokrajowców*;
- zbiórek potrzebnych rzeczy dla czworonogów ze schronisk dla zwierząt (dwie zbiórki oraz prelekcja *Zespół stresu pourazowego u zwierząt – co wiemy na ten temat?*) zorganizowanych niezależnie od siebie przez NSI i Radę Doktorantów SGGW, a także zbiórki darów dla potrzebujących z Ukrainy zorganizowanej we współpracy z inicjatywą Ubrania do Oddania;
- zorganizowanego przez Biuro Współpracy Międzynarodowej SGGW spotkania z zagranicznymi studentami w nowo powstałym punkcie w budynku biblioteki (We Point, czyli punkcie powitalnym dla studentów) oraz warsztatów pisania abstraktów (wydarzenie odbyło się w formie hybrydowej);
- 25 szkoleń dla grup seminaryjnych przeprowadzanych w pierwszym półroczu 2022 r. przez pracowników Oddziału Informacji Naukowej, w których wzięło udział 336 studentów;
- szkoleń organizowanych przez zewnętrzne podmioty: 8 przeprowadzonych przez OIN i 9 zewnętrznych.

Inne wydarzenia organizowane lub współorganizowane przez NSI to:

- *Architektoniczna diagnoza Biblioteki Głównej SGGW*, czyli warsztat będący wstępem do identyfikacji problemów przestrzennych budynku Biblioteki. Na podstawie obserwacji uczestnicy, pod okiem architekta, opracowali konkretne rekomendacje przestrzennych zmian, ze szczególnym uwzględnieniem rearanżacji części czytelní.
- Seminarium pt. *Władysław Grabski – ekonomista, socjolog, nauczyciel akademicki i rektor SGGW* oraz prezentacja monety kolekcjonerskiej Narodowego Banku Polskiego *Wielcy polscy ekonomiści – Władysław Grabski*. Wydarzeniu towarzyszyła wystawa pt. *Złotego portret własny. Wizerunki polskich banknotów i monet z lat 1919–1924*. Współorganizatorem imprezy był Narodowy Bank Polski oraz Muzeum SGGW, a wydarzenie miało charakter hybrydowy.
- *Tydzień bibliotek*, w ramach którego zostały zorganizowane dwa spotkania szkoleniowe na temat korzystania z dostępnych zasobów platformy IBUK Libra prowadzone przez Piotra Kołacza (menedżer ds. kluczowych klientów IBUK Libra)

oraz na temat bazy ProQuest prowadzone przez Agnieszkę Studencką (*account manager*). W szkoleniach można było brać udział również w formie zdalnej. Wydarzeniu towarzyszyły działania online – promocja prenumerowanych baz danych w mediach społecznościowych.

- *Dni SGGW*, podczas których NSI debiutowała ze swoim stoiskiem, gdzie można było wziąć udział w miniszkoleniach, warsztatach, pokazach oraz wymienić się książkami. W budynku Biblioteki w gablotach wypożyczonych od Muzeum wystawiono cymelia.
- *IV konwent gier bitewnych „Gladius”*, podczas którego odbyły się pokazowe rozgrywki, prelekcje, konkursy i inne atrakcje. Były również stoiska sklepów oraz producentów modeli i akcesoriów wargamingowych.
- Spotkanie szefów i przedstawicieli archiwów i bibliotek uczelni przyrodniczych.
- *Wianki 2022 – noc świętojańska w BG SGGW*, w ramach której z okazji najkrótszej nocy w roku zorganizowano warsztaty, panele oraz spotkania. Wydarzeniu towarzyszyła wystawa prac artystycznych prof. Tomasza Motyla pt. *Misteria przyrody* zorganizowana przez Muzeum SGGW. Wydarzenie było transmitowane na żywo na kanale YT *Nauka / Science SGGW*.

Pozostałymi wydarzeniami stacjonarnymi są wycieczki maturzystów, licealistów czy też uczniów szkół podstawowych, np. w listopadzie 2021 r. Bibliotekę Główną SGGW odwiedzili uczniowie z Zespołu Szkół Ponadpodstawowych im. Władysława Stanisława Reymonta w Rawie Mazowieckiej. Organizatorem po stronie uczelni był dziekan Wydziału Inżynierii Produkcji dr hab. inż. Bogdan Dróżdż, który wcześniej oprowadził młodzież wraz z opiekunami po kampusie.

7.2. Wydarzenia online

W ramach działalności popularyzatorskiej NSI zorganizowała 19 wydarzeń online:

- *Summer Semester Introduction Day 2 ONLINE EVENT* – spotkanie informacyjne na temat biblioteki;
- *Wirtualne dni otwarte SGGW* – wirtualne stoisko NSI oraz dyżury na czacie przez cały okres wydarzenia;
- *Tydzień bibliotek* – akcja popularyzatorska z codziennymi postami na temat biblioteki;
- akcja promująca jazdę na rowerze z okazji Światowego Dnia Roweru;
- akcja komiksowa *Dzień czytania komiksów*;
- występ Alana Goudiego (student SGGW), który grał na dudach przed budynkiem biblioteki;

- *Rektorzy czytają Lema* – inicjatywa mająca na celu promowanie dzieła Stanisława Lema dzięki znakomitym interpretacjom fragmentów czytanych przez rektora SGGW prof. dr. hab. Michała Zasadę oraz prorektora ds. nauki SGGW prof. dr. hab. Tomasza Okruszkę;
- *Introduction Days Online* – dyrektor biblioteki opowiedział zagranicznym studentom o funkcjonowaniu Biblioteki SGGW; w spotkaniu na platformie MS Teams wzięło udział blisko 30 osób;
- *Open Access Week – Tydzień otwartej nauki* – webinaria i codzienne posty w mediach społecznościowych na temat otwartej nauki (*open science*) i otwartego dostępu do publikacji i danych badawczych (*open access*) oraz otwarte prezentacje zamieszczone na stronie internetowej;
- biblioteczny *escape room* – wirtualny spacer po Bibliotece Głównej, ciekawostki, ukryty kod do świątecznej niespodzianki;
- przez cały rok 2021 i 2022 trwała akcja *Książkowe polecajki* – pracownicy NSI polecali 16 książek;
- *Druga strona* – wspomniany wcześniej cykl rozmów o książkach z pracownikami SGGW; gośćmi do tej pory byli: prof. dr hab. Magdalena Król; dr hab. Agnieszka Wierzbicka; prof. dr hab. Romuald Zabielski; prof. dr hab. Tomasz Borecki; dr hab. Urszula Zajączkowska, prof. SGGW; prof. dr hab. Krzysztof Dołowy; dr inż. hab. Ewa Zaraś; dr hab. Justyna Franc-Dąbrowska, prof. SGGW; dr inż. Taida Tarabula; prof. dr hab. Zbigniew Karaczun;
- webinar *Jak zjeść słonia* – część organizowanego przez stowarzyszenie LABiB projektu *Laboratorium: Biblioteka Przyszłości*, poprowadziła go dr inż. Magdalena Seta z NSI, partnerem strategicznym była Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego.

8. Podsumowanie

Działania mające na celu wzmocnienie pozytywnego wizerunku Naukowej Sieci Informacyjnej w roku 2021 i w pierwszym półroczu 2022 r. mają swoje odzwierciedlenie zarówno w statystykach w mediach społecznościowych, jak i bezpośrednio w kontaktach ze społecznością SGGW. Inicjatywy popularyzatorskie podjęte przez NSI przynoszą oczekiwane efekty wśród społeczności akademickiej SGGW, np. wzrost wśród grup docelowych świadomości tego, że posiadamy ciekawe zbiory, jesteśmy atrakcyjnym miejscem do spędzania czasu, nauki czy relaksu.

Polscy studenci chętnie biorą udział w szkoleniach prowadzonych przez zespół Oddziału Informacji Naukowej i wydarzeniach organizowanych przez Samorząd

Studentów SGGW oraz Biuro Współpracy Międzynarodowej. Przyszli studenci z kolei chętnie odwiedzali nasze stoisko podczas *Dni SGGW* i w trakcie wycieczek zorganizowanych np. przez nauczycieli z liceów i ze szkół podstawowych.

Czytelnie są miejscami lubianymi, studenci chętnie spędzają w nich czas na wspólnej i indywidualnej nauce. Szczególnie często wnętrza biblioteki odwiedzają studenci zagraniczni, co wynikać może z innych doświadczeń zdobytych we wcześniejszych latach nauki w szkole średniej i podstawowej oraz uwarunkowaniami kulturowymi. Studenci zagraniczni czują się w naszych wnętrzach bezpiecznie, o czym może świadczyć np. zapadanie w sen na kanapach czy pufach.

Zarówno studenci polscy i zagraniczni, jak i naukowcy oznaczają NSI w mediach społecznościowych, np. na Instagramie studentka w relacji oznaczala ulubione miejsce w czytelni. Z kolei wykładowcy, udostępniając posty i oznaczając NSI na swoich profilach, przyczyniają się do poprawy zasięgów postów. Takie oznaczenia są cennym źródłem informacji dla pracowników.

Podjęta została również współpraca z innymi jednostkami z budynku 48: w maju 2022 r. Wydawnictwo SGGW i Naukowa Sieć Informacyjna rozpoczęły wspólne działania popularyzatorskie, polegające na udostępnianiu (z dodaniem treści nawiązującej do zbiorów biblioteki) publikacji wydawanych przez Wydawnictwo SGGW. NSI regularnie współpracuje również z Muzeum SGGW (wydarzenie poświęcone Grabskiemu, wystawa prac prof. Motyła). W kwietniu 2022 r. w budynku 48 uruchomiono Biuro ds. Osób z Niepełnosprawnościami, z którym również została nawiązana współpraca.

Prowadzona jest także komunikacja wewnętrzna. Do wszystkich jednostek z budynku 48 rozsyłane są informacje i zaproszenia do włączania się w akcje promujące NSI. Współpraca między wszystkimi jednostkami znacząco przyczynia się do kształtowania pozytywnego wizerunku sieci wśród społeczności akademickiej SGGW i poza uczelnią.

Postrzeganie NSI jako ciekawego miejsca przez pracowników jednostek SGGW przełożyło się na realne działania:

- wykorzystanie m.in. sali konferencyjnej do przeprowadzania przez te jednostki szkoleń i warsztatów dla studentów SGGW;
- umiejscowienie w budynku 48, w którym największą powierzchnię zajmuje Biblioteka Główna SGGW, nowych jednostek: Wydawnictwa SGGW i Sekcji ds. Osób z Niepełnosprawnościami;
- organizowanie wydarzeń, spotkań *Woman's Unique Lifestyle*, próby Chóru Kameralnego SGGW, warsztatów dziennikarskich (SGGW TV).

Pod koniec czerwca 2022 r. Szkoła Doktorska SGGW, widząc potencjał promocyjny NSI, zwróciła się z prośbą o wsparcie w działaniach promocyjnych.

Dziekani wydziałów, m.in. dzięki uczestnictwu w wydarzeniu *Wianki 2022*, zainteresowali się współpracą z NSI. Chcą wykorzystać wydarzenia organizowane przez Naukową Sieć Informacyjną do promocji kierunków studiów.

9. Co dalej?

Naukowa Sieć Informacyjna chce stać się sercem uczelni, sercem SGGW. Centrami życia akademickiego w uczelniach zagranicznych są właśnie biblioteki.

Społeczność akademicka SGGW potrzebuje miejsca do spotkań, wspólnego spędzania czasu i czerpania inspiracji – takim miejscem jest i może być w przyszłości NSI – budynek 48 będący siedzibą różnych jednostek.

Bibliografia

- Al-Daihani S.M., Abrahams A. (2018). Analysis of academic libraries' Facebook posts: text and data analytics. *The Journal of Academic Librarianship* [online], vol. 44, iss. 2, s. 216–225. Dostępny w: <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2018.02.004> [przeglądany 11.07.2022].
- Berdowska A., Mikuláš P. (2020). Technologie cyfrowe wspomagające komunikację organizacji. W: *Cyfrowa komunikacja organizacji*. Red. B. Filipczyk, J. Gołuchowski. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, s. 126–147. ISBN 9788378756125.
- Bikowska K. (2017). Funkcjonalność komunikatów na Facebooku – analiza profili bibliotek uniwersyteckich w Polsce. W: *Projektowanie informacji w przestrzeni biblioteki*. Red. B. Kamińska-Czubala, S. Skórka. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, s. 275–292. ISBN 9788380840577.
- Bikowska K. (2019). Dlaczego nie Twitter? Wykorzystanie mikrobloggingu w działalności bibliotek akademickich w Polsce. *Medical Library Forum* [online], vol. 12, no. 2, s. 26–35. Dostępny w: <https://doi.org/10.34738/mlf.0034> [przeglądany 11.07.2022].
- Bonek T., Smaga M. (2013). *Biznes na Facebooku i nie tylko. Praktyczny poradnik o promocji w mediach społecznościowych*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska. ISBN 9788326443879.
- Budzyński W. (2018). *PR public relations: wizerunek, reputacja, tożsamość*. Warszawa: Poltext. ISBN 9788375612912.
- Falls J., Deckers E. (2013). *Media społecznościowe bez ściemy. Jak kreować markę*. Tłum. I. Szybińska-Fiedorowicz. Gliwice: Wydawnictwo Helion. ISBN 9788324647880.
- Ganiek A. (2021). *Media społecznościowe jako środek komunikacji marketingowej w działalności organizacji pozarządowych na przykładzie Związku Harcerstwa Polskiego*.

- W: Nowe media i technologie w komunikacji marketingowej – wybrane obszary zastosowań. Red. A. Bajdak, Z. Spyra. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, s. 43–54. ISBN 9788378756934.
- Glazer H. (2012). “Likes” are lovely, but do they lead to more logins?: Developing metrics for academic libraries’ Facebook pages. *College & Research Libraries News* [online], vol. 73, no. 1, s. 18–21. Dostępny w: <https://doi.org/10.5860/crln.73.1.8688> [przeglądany 11.07.2022].
- Gmiterek G. (2021). Wykorzystanie serwisu Facebook przez polskie biblioteki uniwersyteckie w czasie ich zamknięcia spowodowanego pandemią COVID-19. Analiza porównawcza udostępnianych postów. *Przegląd Biblioteczny* [online], nr 1, s. 41–61. Dostępny w: <https://doi.org/10.36702/pb.833> [przeglądany 11.07.2022].
- Howard H.A., Huber S., Carter L.V., Moore E.A. (2018). Academic libraries on social media: Finding the students and the information they want. *Information Technology and Libraries* [online], vol. 37, no. 1, s. 8–18. Dostępny w: <https://doi.org/10.6017/ital.v37i1.10160> [przeglądany 11.07.2022].
- Jaska E., Werenowska A. (2017). Komunikacja przedsiębiorstwa z otoczeniem w gospodarce opartej na wiedzy. Warszawa: Wydawnictwo SGGW. ISBN 9788375837636.
- Jaskowska M. (2007). Public relations bibliotek naukowych w Internecie. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. ISBN 9788323323679.
- Kemp S. (2022). Digital 2022: Poland. DataReportal [online]. Dostępny w: <https://datareportal.com/reports/digital-2022-poland> [przeglądany 11.07.2022].
- Kisiołek A. (2020). Marketing internetowy szkół wyższych w Polsce. Monografia. Częstochowa: Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej. ISBN 9788371937644.
- Kotler P., Keller K.L., (2012). Marketing. Red. B. Pilarczyk, H. Mruk. Przeł. M. Zawisław, J. Środa. Poznań: Dom Wydawniczy Rebis. ISBN 9788375106169.
- Mensah M., Onyancha O.B. (2021). A social media strategy for academic libraries. *The Journal of Academic Librarianship* [online], vol. 47, iss. 6, 102462. Dostępny w: <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2021.102462> [przeglądany 11.07.2022].
- Morreale S.P., Spitzberg B.H., Barge J.K. (2015). Komunikacja między ludźmi: motywacja, wiedza, umiejętności. Red. H. Brycz. Przeł. P. Izdebski, A. Jaworska-Surma, D. Kobylińska. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. ISBN 9788301182908.
- Perspektywy (b.d.). Uczelnie rolnicze 2022 [online]. Dostępny w: <http://ranking.perspektywy.pl/2022/ranking/ranking-uczelni-akademickich/types/uczelnie-rolnicze> [przeglądany 11.07.2022].
- Rybka E. (2020). Media społecznościowe w bibliotekach uczelni medycznych – próba porównania. *Medical Library Forum* [online], vol. 13, iss. 1, s. 18–25. Dostępny w: <https://doi.org/10.34738/mlf.0035> [przeglądany 11.07.2022].
- Strategia rozwoju Naukowej Sieci informacyjnej SGGW na lata 2021–2025 (2021). Wprowadzona Pismem okólnym Nr 4/2021 Rektora Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie z dnia 14 lipca 2021 roku [dokument niepublikowany].
- Tworzydło D. (2017). Public relations praktycznie. Rzeszów: Newslime. ISBN 9788393882755.

- Uchwała Nr 125 – 2020/2021 Senatu Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie z dnia 28 czerwca 2021 r. w sprawie przyjęcia Regulaminu organizacyjnego Naukowej Sieci Informacyjnej SGGW (2021) [dokument niepublikowany].
- Wiktor J.W. (2013). *Komunikacja marketingowa. Modele, struktury, formy przekazu*. Wyd. 2 zm. i rozsz. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. ISBN 9788301173906.
- Wojciechowska M., Kamińska J., Żołędowska B., Jaskowska B. (2019). *Leksykon zarządzania i marketingu w bibliotekoznawstwie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. ISBN 9788365741172.
- Wojcik K. (2015). *Public relations. Wiarygodny dialog z otoczeniem*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska. ISBN 9788326480874.
- Woźniakowski M. (2020). *Internetowe public relations w komunikacji marketingowej przedsiębiorstw*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Kraków: AGENT PR. ISBN 9788382205046.

Renata Frączek

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
Politechnika Śląska, Biblioteka Politechniki Śląskiej

Biblioteka Politechniki Śląskiej – organizacja pracy wobec nowych wyzwań

Streszczenie: W niniejszym artykule omówiono działalność Biblioteki Politechniki Śląskiej w kontekście zmian w szkolnictwie wyższym, które wprowadzono na mocy Ustawy 2.0. Przedstawiono historię Biblioteki oraz jej współczesne funkcjonowanie w strukturze Politechniki Śląskiej. Scharakteryzowano nową organizację Biblioteki oraz zadania nowo powstałych sekcji i stanowisk. Omówiono również przykłady zadań podejmowanych przez Bibliotekę Politechniki Śląskiej, które są zgodne z dokumentem *Strategia rozwoju Politechniki Śląskiej na lata 2020–2026*.

Słowa kluczowe: Biblioteka Politechniki Śląskiej, biblioteki uczelniane, strategia rozwoju uczelni

1. Wprowadzenie

Ogłoszona 30 sierpnia 2018 r. w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Ustawa 2.0) w sposób zasadniczy wpłynęła na kierunki zmian w wielu obszarach funkcjonowania uczelni wyższych. Władze niektórych uczelni podjęły decyzję o reorganizacji uczelni oraz działalności edukacyjnej i naukowej (w tym również zmieniono sposób i możliwości finansowania prowadzonych badań). Dotyczyło to także wielu bibliotek funkcjonujących w strukturach uczelni. Do głównych zadań uczelni, jak wynika z zapisów nowej ustawy, zaliczono upowszechnianie i pomnażanie osiągnięć nauki i kultury, w tym przez gromadzenie i udostępnianie zbiorów bibliotecznych, informacyjnych i archiwalnych (Ustawa... 2018¹). W innym zapisie ustawy podano, że w uczelni „działa system biblioteczno-informacyjny, którego podstawę stanowi

¹ Dział. II rozdz. I art. 11 ust. 1 pkt 9.

biblioteka” (Ustawa... 2018²). Dużo kontrowersji wywołał zapis dotyczący zawodu bibliotekarza. W dyskusjach podkreślono, że na nowych przepisach zyskają biblioteki nowoczesne, atrakcyjne, podążające za potrzebami jednostki macierzystej (uczelni) i otwarte na zmiany (Czyrek, Wojtczak 2018, s. 91). Dotyczy to zarówno podstawowych zadań biblioteki (takich jak gromadzenie, opracowywanie, udostępnianie zbiorów tradycyjnych i elektronicznych), jak i kompetencji pracowników bibliotek. Wśród nich znajdują się m.in. kompetencje analityczne, znajomość metod ilościowych, wykorzystanie analizatorów danych. Te nowe zadania spowodowały, że znana wcześniej hybrydowość biblioteki nabrała innego wymiaru i znaczenia. Hybrydowość obecnie to nie tylko łączenie biblioteki tradycyjnej z cyfrową. Już kilkanaście (a nawet kilkadziesiąt) lat temu proponowano nowe nazwy biblioteki i bibliotekarza we współczesnym, wirtualnym świecie. Wydaje się, że obecnie hybrydowość wiąże się z wykonywaniem przez biblioteki dodatkowych zadań, które kiedyś realizowane były przez inne jednostki na podstawie danych dostarczanych przez bibliotekę. Obecnie biblioteki uczelniane dostarczają raportów i wskaźników określających miejsce uczelni i badaczy w rankingach krajowych i międzynarodowych, to z bibliotek uczelnianych płyną dane, na podstawie których podejmowane są decyzje o wysokości subwencji na działalność badawczą. Podstawowe źródło informacji o działalności uczelni stanowią dziś prowadzone przez biblioteki uczelniane bazy wiedzy, a ich poszczególne moduły rejestrują, poza dorobkiem publikacyjnym, inne aspekty działalności uczelni i aktywności pracowników naukowych. Wśród nowych wyzwań znajdują się również zagadnienia składowania danych badawczych, opracowywania planów zarządzania nimi i wiele innych (Frączek 2017).

Wdrożenie ustawy, a także nowe wyzwania (zob. np. Derfert-Wolf 2019; Radwański 2019) wywarły już wpływ na zmiany w organizacji i strukturze wielu bibliotek uczelnianych. Obok działów realizujących tradycyjne i podstawowe procesy biblioteczne (gromadzenie i udostępnianie zasobów bibliotecznych i informacyjnych) tworzone są nowe działy i sekcje, które koncentrują się właśnie na wspieraniu działań projakościowych uczelni macierzystych, badań naukowych, ewaluacji. W strukturach bibliotek funkcjonują galerie sztuki, wydawnictwa uczelniane czy specjalne stanowiska do mniej typowych zadań (zob. też Frączek 2019).

Przykładem uczelni, która zmieniła w znacznym stopniu podejście do swojego funkcjonowania i realizacji celów, jest Politechnika Śląska. W ślad za nią podobne zmiany musiała wprowadzić biblioteka uczelniana.

² Dział. II rozdz. I art. 49 ust. 2.

2. Biblioteka Politechniki Śląskiej

Biblioteka Politechniki Śląskiej (BPŚ) rozpoczęła działalność 27 czerwca 1945 r. (równocześnie z powstaniem samej Uczelni) jako Biblioteka Główna Politechniki Śląskiej. Tak jak przy tworzeniu pierwszych wydziałów Politechniki brali udział profesorowie i kadra inżynieryjno-techniczna uczelni lwowskich, tak pierwszym organizatorem oraz dyrektorem Biblioteki był inż. Tytus Laskiewicz – wieloletni dyrektor Biblioteki Politechniki Lwowskiej (Frączek, Gwioździk 2022).

Początkowo Biblioteka znajdowała się przy ul. Marcina Strzody 21 (pod tym samym adresem co Wydział Inżynieryjno-Budowlany, a później Wydział Chemiczny), zajmując 6 pomieszczeń o łącznej powierzchni 367 m², gdzie mieściła się wypożyczalnia, czytelnia dla 20 czytelników, sortownia, pracownia oraz intrologatorium.

Pierwsze lata powojenne były dla BPŚ bardzo trudne. Funkcjonowała ona właściwie bez niezbędnego księgozbioru, wystarczającej liczby pomieszczeń i odpowiedniego wyposażenia. Księgozbiór pozyskiwano przede wszystkim z darów osób prywatnych lub przy okazji odkrywano w opuszczonych budynkach prywatnych, zakładach i instytucjach. Do największych problemów należała ciasnota oraz niedostosowanie pomieszczeń przeznaczonych na Bibliotekę (rys. 1 i 2).

Rys. 1. Pracownia merytoryczna w siedzibie BPŚ przy ul. M. Strzody
(fot. z archiwum Biblioteki)

Rys. 2. Intrologatornia w siedzibie BPŚ przy ul. M. Strzody
(fot. z archiwum Biblioteki)

W kolejnych latach budynek w całości oddano Wydziałowi Chemicznemu, Wydział Inżynieryjno-Budowlany otrzymał nowy gmach, a Bibliotekę przeniesiono do gmachu Wydziału Górniczego – lokalizacja ta miała być lokalizacją tymczasową. Początkowo pomieszczenia biblioteczne obejmowały 900 m², a po 40 latach funkcjonowania w tymczasowej lokalizacji było to już 1900 m². Biblioteka znajdowała się na kilku poziomach, co było wyzwaniem logistycznym. Na Wydziale Górniczym BPŚ funkcjonowała do 1994 r., a w tym czasie powstało kilka niezrealizowanych planów przeniesienia jej do innych siedzib, rozpoczęto też budowę gmachu. W 1994 r. oddano do dyspozycji Biblioteki nowy budynek przy ul. Kaszubskiej 23, gdzie mieści się do dzisiaj³. Na pięciu kondygnacjach znajdują się BPŚ oraz Wydział Matematyki Stosowanej, przy czym od 1994 r. to Biblioteka jest gospodarzem gmachu.

³ Jest to budynek wielofunkcyjny typu Lipsk III, w technologii pochodzącej z NRD. W roku 2021 rozpoczęto generalny remont z przebudową Biblioteki.

W 2011 r. Biblioteka została odznaczona przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich medalem *Bibliotheca Magna Perennisque*, co było ogromnym wyróżnieniem dla instytucji i jej pracowników. BPŚ współpracuje z wieloma stowarzyszeniami i organizacjami, m.in. Polskim Towarzystwem Informatycznym oraz Polskim Towarzystwem Informacji Naukowej. Biblioteka Cyfrowa należy do Federacji Bibliotek Cyfrowych. Biblioteka jest członkiem projektów *EuropeanaLocal* i *Dart-Europe*, których celem jest zwiększenie możliwości wykorzystania treści cyfrowych przechowywanych przez europejskie instytucje regionalne i lokalne (Zioło 2013).

3. W stronę nowoczesnej biblioteki – wybrane kamienie milowe

W 1989 r. w Oddziale Informacji Naukowej udostępniono pierwsze komercyjne bazy danych na płytach CD⁴. Ponadto podejmowano prace mające na celu komputeryzację procesów bibliotecznych i udostępnianie komputerowego katalogu bibliotecznego. Początkowo wykorzystywano prosty program Katalog, utworzony przez informatyków Politechniki Śląskiej przy współpracy przedstawicieli Biblioteki. Służył on przede wszystkim katalogowaniu książek, przy czym utworzona baza nie była udostępniana czytelnikom w wersji komputerowej, z bazy danych drukowano kartki katalogowe. Po kilku latach zdecydowano się na implementację systemu Lech, a następnie systemu Prolib, który jest wykorzystywany do dziś. W Bibliotece stale wdrażane są rozwiązania pozwalające na wykonywanie zadań w nowoczesny sposób (m.in. dostęp do zasobów informacyjnych przez system HAN, udostępnianie norm i patentów przez systemy SZBI i Primo, wprowadzenie systemu Omega-PSIR).

BPŚ w Gliwicach wraz z filiami w Katowicach i Rybniku jest jedynym ośrodkiem informacji naukowo-technicznej działającym w regionie.

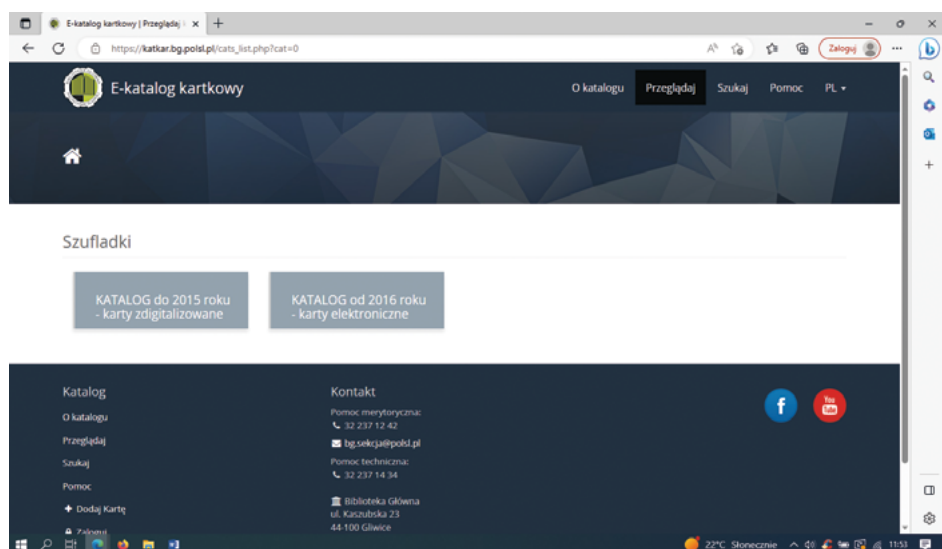
4. E-katalog kartkowy

W skład systemu informacyjno-bibliotecznego Politechniki Śląskiej wchodzi również biblioteki specjalistyczne poszczególnych jednostek organizacyjnych. BPŚ sprawuje nadzór merytoryczny nad tymi bibliotekami i wspiera inicjatywy podejmowane przez władze tych jednostek (np. dziekanów).

⁴ Były to bazy Inspec, Iconda, Compendex Plus.

Rys. 3. E-katalog kartkowy
(<https://katkar.bg.polsl.pl>)

Rys. 4. E-katalog kartkowy – *Przeglądaj*
(<https://katkar.bg.polsl.pl>)

Od lat 50. XX w. w Bibliotece prowadzony jest Katalog Centralny Bibliotek Specjalistycznych Politechniki Śląskiej (KCBS), który został skomputeryzowany i udostępniony w Internecie jako E-katalog kartkowy⁵ (rys. 3). Katalog ten zawiera zbiór zdigitalizowanych kart katalogowych wszystkich bibliotek specjalistycznych i obecnie stanowi źródło informacji o zbiorach bibliotek zakładowych, bibliotek katedr, wydziałów oraz jednostek międzywydziałowych i ogólnouczelnianych, przy czym opisy bibliograficzne książek zagranicznych gromadzonych przez biblioteki specjalistyczne włączane są do elektronicznego katalogu Biblioteki od 1995 r.

Katalog umożliwia przeglądanie zasobów w dwóch opcjach:

1. Katalog do 2015 r. – udostępnia zdigitalizowane karty katalogowe;
2. Katalog od 2016 r. – udostępnia karty elektroniczne – od tego roku wszystkie biblioteki specjalistyczne przekazywały do BPŚ drogą elektroniczną wypełniony szablon elektronicznej karty katalogowej⁶ (przeszukiwanie według akronimów bibliotek specjalistycznych).

E-katalog kartkowy umożliwia także przeszukiwanie (*Szukaj* – wyszukiwanie proste lub zaawansowane) według udostępnionych, standardowych kryteriów wyszukiwania (rys. 4).

Wszystkie rekordy obu katalogów można przeszukiwać według indeksów: autor, tytuł, sygnatura. Dzięki pieczęciom bibliotek specjalistycznych umieszczanych na kartach katalogowych (tradycyjnych) utworzono system powiązań dla jednostek historycznych, a następnie połączono je z aktualną strukturą systemu biblioteczno-informacyjnego. Wszystkie karty katalogowe zaimportowano do wyszukiwarki zasobów bibliecznych Primo.

5. Dokumentowanie dorobku publikacyjnego i innych aktywności

Od początku działalności Biblioteka dostosowywała się do wyzwań i potrzeb Politechniki Śląskiej – uczelni macierzystej. Podobnie jak pozostałe biblioteki wyższych

⁵ E-katalog kartkowy (<https://katkar.bg.polsl.pl>) powstał w ramach RPO Województwa Śląskiego (2007–2013) współfinansowanego przez Unię Europejską z EFRR. BPŚ podjęła się realizacji projektu *Budowa wirtualnej infrastruktury informatycznej dla regionalnej zintegrowanej naukowo-technicznej bazy wiedzy BAWINATECH w Gliwicach*. Dzięki temu zeskanowano ponad 130 tys. kart katalogowych.

⁶ Jest to szablon utworzony w programie MS Word na wzór karty katalogowej.

uczelnii dokumentowała dorobek publikacyjny – początkowo w postaci tradycyjnej⁷, a później cyfrowej: od 1989 r. wykorzystywała system Expertus, wiele lat tworząc i udostępniając w Internecie bazę Dorobek (w ostatnich latach poza danymi bibliograficznymi na potrzeby ewaluacji wdrożono moduł doradczy umożliwiający dokonywanie analiz i prognoz władzom uczelni oraz przewodniczącym rad dyscyplin i innym osobom, dla których informacje o dorobku były niezbędne w procesie podejmowania decyzji i realizacji powierzonych zadań).

Dużą zmianę w postrzeganiu Biblioteki oraz jej roli w macierzystej uczelni przyniosła realizacja projektu *Budowa wirtualnej infrastruktury informatycznej dla regionalnej zintegrowanej naukowo-technicznej bazy wiedzy BAWINATECH w Gliwicach*, opracowanego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego (2007–2013) współfinansowanego przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego.

W ramach tego projektu wdrożono w Bibliotece system Omega-PSIR. Przez kilka lat Baza Wiedzy Naukowo-Technicznej BaWiNaTech, obok bazy Dorobek, stanowiła źródło wiedzy o dorobku publikacyjnym. W bazie BaWiNaTech, poza dorobkiem pracowników Politechniki Śląskiej, indeksowane były także publikacje innych jednostek badawczo-rozwojowych regionu. Z uwagi na trudności w pozyskiwaniu i uzupełnianiu informacji w 2019 r. dokonano jednak reinstalacji systemu, a także (przy współpracy z firmą Sages) importu danych z bazy Dorobek. Nowo powstała baza dorobku publikacyjnego funkcjonuje obecnie pod nazwą Baza Wiedzy Politechniki Śląskiej, rejestruje nie tylko dane o publikacjach, ale także o innych aktywnościach pracowników PŚ. Proces rozbudowy i uzupełniania Bazy Wiedzy jest procesem ciągłym, na bieżąco przeprowadza się prace kontrolne, szkolenia, a także implementację nowych modułów. Dostępne są opcje przypisywania publikacji oraz aktywności do tzw. POB-ów (obszarów badawczych) i celów zrównoważonego rozwoju, trwają prace nad wdrożeniem arkuszy oceny pracowników Uczelni. Na mocy zarządzenia rektora Politechniki Śląskiej nr 183/2021 (Zarządzenie nr 183/2021...). Baza Wiedzy stała się centralnym i jedynym źródłem informacji o publikacjach oraz innych aktywnościach pracowników Uczelni. Jednocześnie zarządzenie to nałożyło obowiązek zgłaszania w odpowiednim czasie i trybie informacji o publikacjach i aktywnościach.

⁷ W latach 1967–1993 wydano siedem tomów *Bibliografii pracowników Politechniki Śląskiej*: (tom 1 obejmujący lata 1945/1946–1963/1964; tom 2: 1964–1968; tom 3: 1969–1971; tom 4: 1972–1973; tom 5: 1974–1975; tom 6: 1976–1977; tom 7: 1978–1981).

6. Biblioteka – struktura organizacyjna

Transformacje, które dokonały się w szkolnictwie wyższym po 2018 r., nowe zasady oceniania różnych aspektów funkcjonowania uczelni, a także zmiany technologiczne i możliwości ich wykorzystywania spowodowały, że podjęto decyzję o reorganizacji struktury Biblioteki.

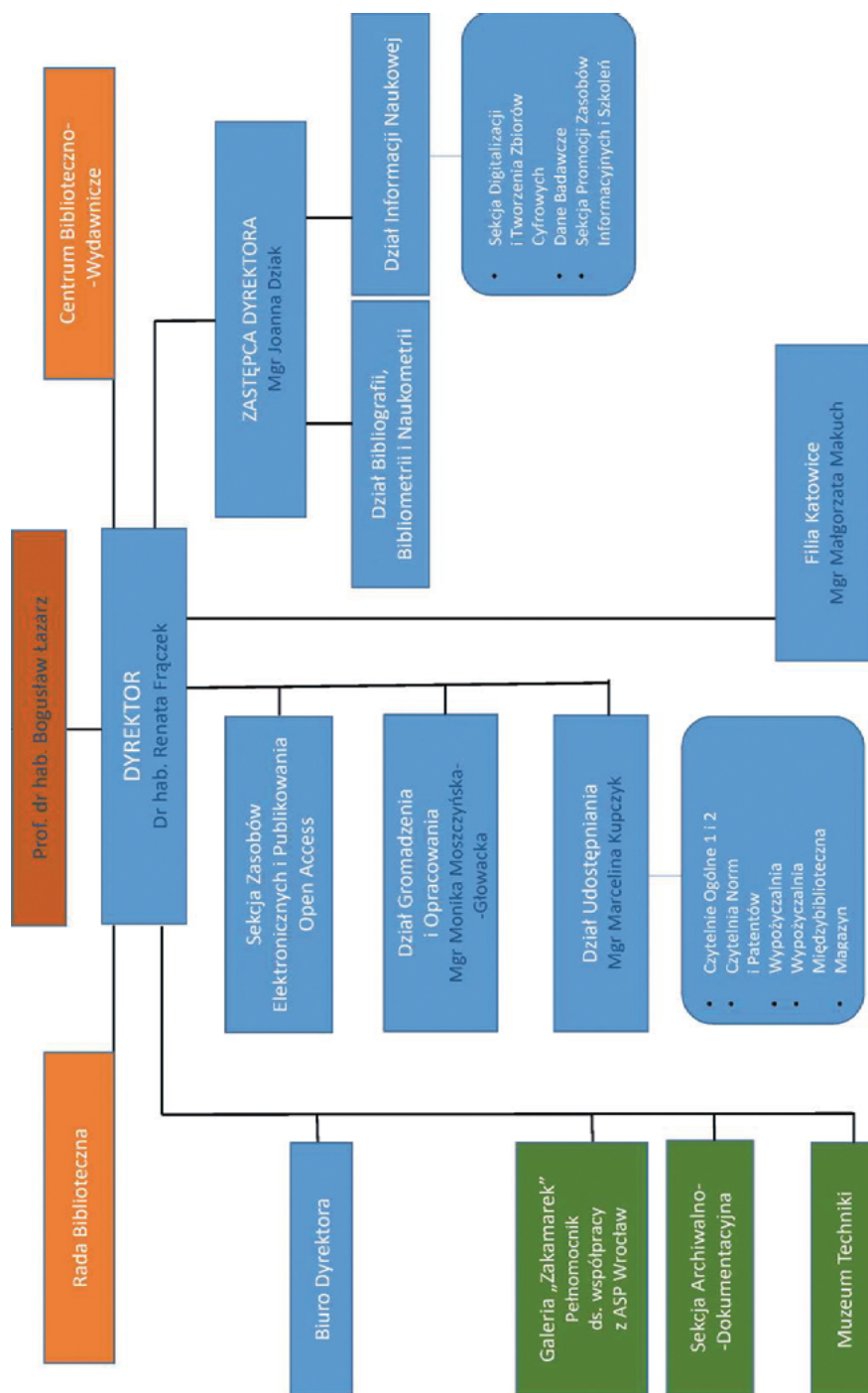
Dostrzeżono potrzebę utworzenia sekcji, która w całości przejęłaby prace związane z bibliometrią i naukometrią. Do roku 2020, w którym przyjęto nową strukturę, zadania dokumentowania dorobku naukowego i podstawowe prace bibliometryczne prowadzone były przez Dział Informacji Naukowej. Okazało się jednak, że zadania wykonywane przez ten Dział należy podzielić na dwa obszary – obszar prac biblioi i naukometrycznych oraz obszar informacji naukowej. W związku z tym podjęto decyzję o utworzeniu dwóch sekcji: Sekcji Bibliografii, Bibliometrii i Naukometrii oraz Sekcji Informacji Naukowej (której pracownicy zajmują się także prowadzeniem szkoleń i promocją Biblioteki). Ponadto wyodrębniono sekcję zajmującą się wsparciem pracowników Politechniki w zakresie publikowania *open access*, a także deponowania danych badawczych. W 2022 r. dodatkowo utworzono samodzielne stanowisko ds. rankingów.

Przyjęta nowa struktura Biblioteki obejmuje kilka głównych obszarów działalności:

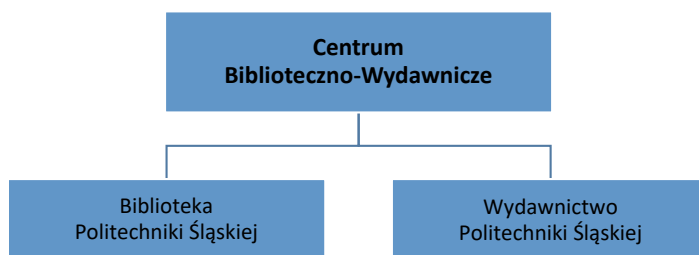
- zasoby cyfrowe oraz wsparcie działań projakościowych (Dział Bibliografii, Bibliometrii i Naukometrii; Sekcja Publikowania Open Access i Zbiorów Elektronicznych; Dział Informacji Naukowej – Sekcja Digitalizacji, Sekcja Danych Badawczych, Sekcja Promocji Zasobów Informacyjnych i Szkoleń);
- tradycyjne zasoby biblioteki (Dział Gromadzenia i Opracowania; Dział Udoświepczania – czytelnie ogólne; Czytelnia Norm i Patentów – system SZBI);
- działalność pozabiblioteczną i dokumentowanie działalności historycznej (Dział Historyczno-Dokumentacyjny; Muzeum Techniki; Galeria Zakamarek).

6.1. Struktura biblioteki

Na rysunku 5 przedstawiono przyjętą nową strukturę Biblioteki Politechniki Śląskiej. BPSŚ wspólnie z Wydawnictwem Politechniki Śląskiej tworzy Centrum Bibliotecznno-Wydawnicze (rys. 6), którego dyrektorem jest dyrektor BPSŚ. Wspólnie przygotowuje się m.in. przestrzenie współpracy, zarządzania i publikowania w zasobach cyfrowych.

Rys. 5. Schemat organizacyjny przyjęty w 2020 r.

Rys. 6. Struktura Centrum Biblioteczno-Wydawniczego

BPŚ pełni istotną rolę w Uczelni, wspierając ją właściwie w misji i wszystkich celach ujętych w dokumencie *Strategia rozwoju Politechniki Śląskiej na lata 2021–2026*.

7. Biblioteka a strategia rozwoju Politechniki Śląskiej

W dokumencie *Strategia rozwoju Politechniki Śląskiej na lata 2021–2026* określono kierunki rozwoju Uczelni, które są zgodne z rozwojem nauki, przemysłu oraz współpracy zarówno krajowej, jak i zagranicznej. Jest to kontynuacja zapisów poprzedniego dokumentu, który obejmował lata 2016–2020. W obu dokumentach uwzględniono rozwiązania będące wynikiem wdrożenia Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Oba te dokumenty zawierają zbiór przyjętych przez Politechnikę Śląską wizji, misji, celów strategicznych oraz sposobów ich realizacji.

Politechnika Śląska była jedną z pierwszych uczelni, które rozpoczęły działalność w 1945 r., w następnych latach stała się uczelnią wiodącą na wielu płaszczyznach i obszarach badawczych. Obecnie bierze udział w programach strategicznych *Inicjatywa Doskonałości – Uczelnia Badawcza* (IDUB) oraz *Uniwersytet Europejski* (Eureca-Pro), a także w projektach *Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój* (POWER).

Do głównych celów Uczelni należą zwiększenie rozpoznawalności na arenie międzynarodowej oraz potwierdzenie potencjału w grupie czołowych europejskich uczelni badawczych, a wśród najważniejszych celów strategicznych wymieniono badania naukowe, kształcenie, współpracę i promocję, kapitał ludzki, umiędzynarodowienie oraz zarządzanie Uczelnią. BPŚ włączyła się aktywnie w wykonywanie wymienionych zadań, jest obecna we wszystkich obszarach aktywności. W dokumentach zawierających cele strategiczne i misje rozwoju BPŚ została wymieniona jako jednostka przekazująca dane m.in. o wskaźnikach publikacyjnych tworzonych na podstawie zasobów baz danych o zasięgu międzynarodowym. Ponadto Biblioteka bierze udział w procesie tworzenia i opracowywania innych dokumentów określających strategię

działań – np. strategię promocji Uczelni. Obecnie jest postrzegana nie tylko jako miejsce udostępniania zbiorów własnych i licencjonowanych, ale także podmiot współpracujący ze wszystkimi jednostkami, które odpowiedzialne są za monitorowanie pozycji Uczelni w kraju i na świecie, pozyskiwanie środków na dalszą działalność i podnoszenie jakości kształcenia⁸.

W ramach celu **umiędzynarodowienie** powołano Sekcję Bibliografii, Bibliometrii i Naukometrii. Obok podstawowego zadania, jakim jest dokumentowanie dorobku naukowego (tworzenie bibliografii prac pracowników Politechniki Śląskiej oraz raportowanie ich publikacji do Polskiej Bibliografii Naukowej), pracownicy Sekcji przygotowują statystyki i sprawozdania na temat wyników publikacyjnych dla przewodniczących rad dyscyplin, władz wydziałów i grona rektorów Uczelni, a także analizy bibliometryczne na zamówienie pracowników. Weryfikują także raporty bibliometryczne przewodów doktorskich, habilitacyjnych i profesorskich na prośbę recenzentów wywodzących się z Politechniki Śląskiej. Ponadto na bieżąco analizują publikacje indeksowane w bazach WoSCC i Scopus mające afiliację Uczelni, dokonując jednocześnie kontroli poprawności zapisu afiliacji. Wśród szczegółowych zadań znajdują się również tworzenie zestawienia publikacji, które powstały przy udziale współautorów z ośrodków zagranicznych, wykonywanie analiz i porównań z listami czasopism TOP1 i TOP10, przekazywanie list czasopism TOP1 i TOP10 do innych jednostek Uczelni, weryfikowanie wniosków o nagrody projakościowe, uczestnictwo w pracach różnorodnych komisji. Ponadto pracownicy Sekcji współtworzą ogólnopolską bazę zawartości polskich czasopism technicznych BazTech oraz opracowują i przeprowadzają szkolenia wszystkich użytkowników w zakresie wykorzystania baz bibliograficzno-bibliometrycznych. Biblioteka ściśle współpracuje z radami dyscyplin naukowych, Biurem Badań Naukowych, Działem Kontrolingu i innymi jednostkami organizacyjnymi, które podejmują decyzje na podstawie zestawień i analiz z bazy dorobku naukowego.

W zakres działań związanych z umiędzynarodowieniem wpisuje się także działalność Sekcji Publikowania Open Access i Zbiorów Elektronicznych. Jej pracownicy zbierają informacje na temat publikowania *open access*, współpracują z autorami zgłaszającymi publikacje w ramach posiadanych dostępów (tzw. tokenów), a także

⁸ Wśród jednostek organizacyjnych oraz gremiów naukowych, z którymi Biblioteka Politechniki Śląskiej współpracuje, znajdują się m.in. rady dyscyplin naukowych, Biuro Badań Naukowych, Centra: Zarządzania Projektami, Inkubacji i Transferu Technologii, Dział Współpracy z Zagranicą, Kolegium Studiów i Centrum Obsługi Studiów, Centrum Zdalnej Edukacji, Biuro Karier Studenckich, Dział Kontrolingu.

na bieżąco analizują stopień wykorzystania i udostępniania źródeł elektronicznych. Również prace realizowane w Sekcji Digitalizacji i Sekcji Danych Badawczych wspierają umiędzynarodowienie działalności naukowej i publikacyjnej pracowników Politechniki Śląskiej. Sekcja ta powstała w marcu 2020 r., a podstawowym jej zadaniem jest wspieranie pracowników Politechniki w zakresie tworzenia planów zarządzania danymi, a także informowanie o możliwościach deponowania danych badawczych oraz prowadzenie szkoleń przy współpracy z Centrum Zarządzania Projektami.

Innym bardzo ważnym celem strategicznym jest **podnoszenie jakości kształcenia**. Ten cel jest brany pod uwagę podczas dobierania nowych pozycji do księgozbioru tradycyjnego i elektronicznego – na decyzje zakupowe wpływają informacje od wykładowców, dziekanów i prodziekanów ds. dydaktycznych czy pracowników Centrum Kształcenia. Dużą popularnością cieszyła się utworzona w czasie pandemii Dydaktyczna Biblioteka Cyfrowa, do której dostęp był kontrolowany – studenci i pracownicy mogli się zalogować do DBC na podstawie loginu zarejestrowanego w domenie polsl.pl oraz indywidualnego hasła. Ponadto dla studentów i doktorantów przygotowano system szkoleń (również na platformie Moodle) oraz webinarów prowadzonych przez przedstawicieli dostawców baz danych. Pracownicy Biblioteki organizują zajęcia z zakresu zarządzania informacją dla studentów pierwszych lat na wybranych kierunkach studiów, a także dla doktorantów szkoły doktorskiej. Dotyczą one nie tylko źródeł informacji, ale i zasad tworzenia infografik, narzędzi wykorzystywanych w dydaktyce, a także zasad pisania tekstów naukowych, wyboru czasopisma do publikacji czy tworzenia planów zarządzania danymi badawczymi.

Kolejnym celem strategicznym jest **współpraca i promocja**. Biblioteka współpracuje w tym zakresie z jednostkami, które mają w swoich zadaniach promocję Uczelni, a także z instytucjami GLAM⁹ miasta i regionu. Biblioteka bierze udział w eventach organizowanych w ramach Nocy Naukowców, np. w 2019 r. podczas tej imprezy na terenie Biblioteki odbyło się ponad 30 spotkań, pokazów, wykładów. Dużą popularnością cieszą się biblioterapeutyczne zajęcia dla najmłodszych. Innym przykładem jest współorganizowanie konkursu *O nauce po ludzku* – Biblioteka jest stroną oceniającą zgłoszone prace. Popularyzacja i promocja realizowana jest także przez Sekcję Historyczno-Dokumentacyjną, Galerię Zakamarek oraz Muzeum Techniki. Rozpoczęto cykl spotkań w ramach projektu pn. *O ludziach Politechniki Śląskiej*. Przedstawiciele społeczności akademickiej udzielają wywiadów, wspominają

⁹ GLAM – *galleries, libraries, archives, museums*, a więc galerie, biblioteki, archiwa, muzea, czyli instytucje publiczne i prywatne gromadzące dobra kultury.

swoje lata studenckie, a także pierwsze lata funkcjonowania Uczelni. Należy również podkreślić działalność Galerii Zakamarek, która współpracuje z twórcami polskimi i zagranicznymi, organizując wystawy, seminaria i konferencje. Zaplanowano realizację cyklu spotkań pt. *Nienaukowe pasje pracowników Politechniki Śląskiej*, który ma w założeniu ukazać pozazawodowe zainteresowania i pasje, a także osiągnięcia pracowników Politechniki Śląskiej w różnych dziedzinach. Należy również wspomnieć o Muzeum Techniki, w którym zgromadzone są unikatowe eksponaty. Zostało ono przeniesione do budynku Centrum Nowych Technologii, gdzie eksponaty udostępnione są w oszklonych regałach. Opiekun Muzeum dba o zasilanie zbiorów nowymi eksponatami pozyskiwanymi najczęściej dzięki kontaktom osobistym. Zaplanowano organizację ścieżek edukacyjnych, które byłyby ofertą dla szkół średnich oraz dla studentów pierwszych lat studiów, nagrania wykładów udostępnione zostaną poprzez kanały społecznościowe Politechniki Śląskiej.

W promocję Uczelni włączona została również Sekcja Informacji Naukowej. Pracownicy Sekcji przygotowują materiały szkoleniowe i informacyjne dotyczące zasobów bibliotecznych i informacyjnych, a także związane z wykorzystaniem nowoczesnych technologii informacyjnych w życiu naukowym i społecznym. Szkolenia i wykłady prowadzone są dla przyszłych studentów, tzn. dla uczniów szkół średnich, a także dla słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku. Zaplanowano m.in. cykle dotyczące tego, jak szukać informacji i oceniać ich wiarygodność, tego, jak wygląda manipulacja informacją i jak jej uniknąć, a także bezpieczeństwa i kultury w Internecie.

O tym, że Biblioteka jest postrzegana jako ważna jednostka w strukturze Politechniki Śląskiej, świadczyć może również to, że opiniuje wiele zarządzeń regulujących życie Uczelni.

8. Podsumowanie

Biblioteki akademickie od początku swojego funkcjonowania wpisują się w działalność uczelni. Początkowo jednak była to typowa działalność biblioteczna – biblioteki koncentrowały się na gromadzeniu i udostępnianiu zbiorów, informowaniu o zbiorach, ponadto dokumentowały dorobek publikacyjny i wspierały procesy zachodzące w uczelniach, czyli dydaktykę i działalność naukową. Współczesne biblioteki uczelniane nie tylko udostępniają informacje (organizując dostęp do nowoczesnych źródeł i platformy informacyjne), ale też aktywnie uczestniczą w życiu naukowym, badawczym i dydaktycznym uczelni macierzystej. Z roli pośrednika między źródłami informacji a jej odbiorcami przekształciły się w źródła wiedzy eksperckiej, wspomagającej,

doradczej. Wymaga to nie tylko zmiany zarządzania współczesnymi bibliotekami, ale też i odpowiednich kompetencji pracowników, które niejednokrotnie nabywane są dzięki szkoleniom, warsztatom i dodatkowym studiom podyplomowym.

Bibliografia

- Czyrek J., Wojtczak J. (2018). Ustawa 2.0. Konsekwencje zapisów ustawy dla bibliotek i bibliotekarzy. Dyskusja panelowa – streszczenie. W: Nowe zmiany a kondycja bibliotek. Red. J. Czyrek, J. Wojtczak. Wrocław: Korporacja Bibliotekarzy Wrocławskich, s. 89–83. ISBN 9788361970446.
- Derfert-Wolf L. (2019). Kim jesteśmy, co robimy, czym dysponujemy – środowisko bibliotek szkół wyższych w Polsce. W: I Kongres Bibliotek Szkół Wyższych, Łódź, 12–14 czerwca 2019 [online]. Red. I. Sójkowska, L. Derfert-Wolf. Stowarzyszenie EBIB. Materiały Konferencyjne EBIB, nr 26. Dostępny w: https://ebibojs.pl/index.php/Mat_konf/article/view/625/664 [przeglądany 28.07.2023].
- Frączek R. (2017). Bazy wiedzy – zintegrowane udostępnianie informacji. Na przykładzie wybranych projektów. W: Kultura książki i informacji. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Elżbiecie Gondek. Red. A. Pulikowski. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 431–447. ISBN 9788322630952.
- Frączek R. (2019). Biblioteki wyższych uczelni wobec nowych wyzwań – wybrane aspekty. W: Dylematy czasu i przestrzeni w bibliotekach. Wybrane zagadnienia. Red. D. Bubel. Częstochowa: Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej, s. 51–59. ISBN 9788371937330.
- Frączek R., Gwioździk J. (2022). Tytus Laskiewicz w służbie książki. Z dziejów bibliotek Politechniki Lwowskiej i Politechniki Śląskiej w Gliwicach. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia*, t. 20, s. 141–165.
- Radwański A. (2019). Łatwo, szybko, efektywnie. Oczekiwania użytkowników XXI wieku. W: I Kongres Bibliotek Szkół Wyższych, Łódź, 12–14 czerwca 2019 [online]. Red. I. Sójkowska, L. Derfert-Wolf. Stowarzyszenie EBIB. Materiały Konferencyjne EBIB, nr 26. Dostępny w: https://ebibojs.pl/index.php/Mat_konf/article/view/628/667 [przeglądany 28.07.2023].
- Strategia rozwoju Politechniki Śląskiej na lata 2021–2026. Wersja skrócona [online]. Dostępny w: <https://www.polsl.pl/uczelnia/wp-content/uploads/sites/880/2022/02/Strategia-rozwoju-Politechnika-Slaska-2022.pdf> [przeglądany 28.07.2023].
- Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Dz.U. 2018, poz. 1668.
- Zarządzenie nr 183/2021 Rektora Politechniki Śląskiej z dnia 1 października 2021 roku w sprawie dokumentacji dorobku naukowego pracowników i doktorantów Politechniki Śląskiej.
- Ziolo K. (2013). Biblioteka Główna Politechniki Śląskiej w Gliwicach. *Forum Bibliotek Medycznych* [online], R. 6, nr 1(11), s. 168–195. Dostępny w: <https://docplayer.pl/3955192-Dr-inz-krzysztof-ziolo-gliwice-ps.html> [przeglądany 28.07.2023].

Część 3

Przestrzeń architektoniczna biblioteki

Jerzy Krawczyk

AGH Akademia Górniczo-Hutnicza, Biblioteka Główna AGH

Władysław Piasecki – bibliotekarz i budowniczy

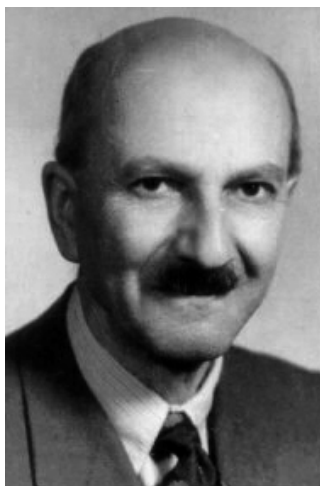
Streszczenie: W artykule przedstawiono jeden z obszarów zainteresowań Władysława Piaseckiego, dyrektora Biblioteki Głównej Akademii Górniczo-Hutniczej w latach 1949–1972, propagatora nowoczesnych rozwiązań w budownictwie bibliotecznym, inicjatora powstania pierwszego w Polsce po drugiej wojnie światowej, samodzielnego budynku biblioteki uczelnianej o konstrukcji modularnej.

Słowa kluczowe: budownictwo biblioteczne, Władysław Piasecki, Biblioteka Główna AGH

Temat rozważań zebranych w niniejszej publikacji brzmi *Biblioteka w przestrzeni, przestrzeń w bibliotece*. Wydaje się, że na oba te tematy miałaby coś do powiedzenia osoba, której działalność chcę przedstawić. Mowa tu o wieloletnim dyrektorze Biblioteki Głównej AGH, Władysławie Piaseckim (rys. 1)¹, z jednej strony znawcy problemów budownictwa bibliotecznego, z drugiej – propagatorze idei bibliotekarstwa naukowego i bibliotekoznawstwa jako dyscypliny akademickiej. W artykule został omówiony jedynie ten pierwszy wątek, bo to dzięki dyrektorowi Piaseckiemu może Biblioteka Główna w swojej 100-letniej historii przez ponad 50 lat funkcjonować i rozwijać się we własnym, dostosowanym do zmieniających się potrzeb,

¹ Władysław Piasecki (1901–1978), absolwent polonistyki, zatrudniony m.in. w Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie, w warszawskich firmach wydawniczych, po wojnie kierownik biblioteki Studium Spółdzielczego UJ, w latach 1949–1972 kierownik, a następnie dyrektor Biblioteki Głównej AGH.

budynku. A jak wiemy, własny budynek biblioteczny nie był w latach 60. – a często nie jest i obecnie – standardem w innych polskich szkołach wyższych, zwłaszcza politechnikach.

Rys. 1. Władysław Piasecki (1901–1978)

(źródło: https://historia.agh.edu.pl/wiki/Plik:Wladyslaw_Piasecki.jpg)

Rozwój Akademii Górniczo-Hutniczej przejawiający się we wzroście liczby studentów i co za tym idzie – kadry dydaktycznej, a także w poszerzaniu się samego kampusu uczelni, przełożył się siłą rzeczy na ustawiczne powiększanie zróżnicowanych zbiorów bibliotecznych, m.in. norm i map. Okoliczności te postawiły Piaseckiego, który objął kierownictwo Biblioteki w 1949 r., przed koniecznością podjęcia trudnych zabiegów o zapewnienie nowych pomieszczeń dla szybko rozrastających się zbiorów i powiększającej się liczby czytelników. Ze względu na to, że w budowanych w latach 50. kolejnych gmachach kampusu uczelni, a było ich sporo (budynek A-1 w latach 1953–1954; budynek A-2, budynek B-1 w 1952 r.; budynek B-2 w latach 1953–1954; budynek C-1 w 1955 r.; budynek C-2 w 1956 r.; budynek B-4 z przewiązką w 1957 r.; budynek A-3 i budynek C-4 w 1959 r.), planowano pomieszczenia dla Biblioteki², Piasecki od razu rozpoczął studiowanie

² Ówczesny rektor AGH, prof. Zygmunt Kowalczyk, w swoim przemówieniu inauguracyjnym 1 października 1954 r. tak mówił: „Władze Uczelni zmuszone są dokwaterowywać prowizorycznie

dostępnej literatury na temat budownictwa bibliotecznego. Szczególne wrażenie wywarła na nim publikacja *Planning the University Library Building. A Summary of Discussion by Librarians, Architects and Engineers* (Princeton 1949). Tak o tym pisał: „Ta niewielka książeczka ma urzekający czar świeżości, urok rzetelnego spojrzenia na odkrycie proste jak legendarne jajko Kolumba: Każdy by potrafił zrobić to samo, ale trzeba było zrywu umysłowej samodzielności i inwencji, aby rzecz znaną w innych rodzajach budynków zaadaptować po raz pierwszy z pełną świadomością do budowy biblioteki” (Piasecki 1967, s. 536). Stamtąd zaczerpnął pomysł zbudowania samodzielnego pawilonu na potrzeby Biblioteki Głównej. Tymczasem – jak relacjonował – zarówno władze Akademii, jak i architekci z pracowni architektonicznej „Miastoprojekt”, kierujący planami rozbudowy uczelni, z niedowierzaniem odnosili się do jego propozycji powstania osobnego budynku bibliotecznego. Uważano, że wystarczy na ten cel wydzielić większe pomieszczenie w nowym głównym gmachu uczelni (budynek C-1/C-2) od drugiego piętra w górę z magazynami w suterenie. Z niechęcią więc spotykały się protesty Piaseckiego dotyczące takiego rozwiązania. Ten jednak stopniowo zjednywał do swojej koncepcji coraz szersze grono profesorów i po kilkuletniej kampanii opinia władz uczelni zmieniła się na korzyść osobnego, przeznaczonego do zadań biblioteki, budynku³. By łatwiej przekonać do swojej idei osoby decyzyjne, a i architektów, przeprowadził poważne studia nad światowymi trendami w budowie bibliotek, dzięki którym stał się wybitnym znawcą w tej dziedzinie w skali ogólnopolskiej. Był bowiem pionierem budownictwa modułowego, dającego możliwość przeprowadzania – stosownie do potrzeb – daleko idących zmian wewnątrz tak zaprojektowanego budynku i dalszej jego rozbudowy.

Z jak trudnym problemem mierzył się Piasecki niech świadczą słowa uczestnika ówczesnych dyskusji w AGH, prof. Andrzeja Bolewskiego, w latach 1948–1954

katedry Wydziałów nie mających swych pawilonów. Budujący się gmach główny jest przeznaczony częściowo dla katedr podstawowych, jak: fizyka, matematyka, katedr społeczno-politycznych, studium wojskowego, wydziału geodezji górniczej, **biblioteki głównej**, całej administracji Uczelni, rektoratu i dziekanatów. W przyszłym roku projektuje się dalszą budowę gmachu głównego od ul. Czarnowiejskiej do pierwszej dylatacji i rozpocznie się budowa skrzydła zachodniego dla Wydziału Geodezji Górniczej” (Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie. Skład osobowy AGH 1954/55, s. 15–16). Gdy w powyższym cytacie jest mowa o gmachu głównym, to dotyczy to gmachów C-1 i C-2. Wspomniane skrzydło zachodnie dla wydziału geodezji to budynek C-4.

³ Zmiana nastawienia władz uczelni była zauważalna. W przemówieniu inauguracyjnym rok akademicki 1960/1961 ówczesny rektor, Feliks Olszak, stwierdzał: „Dla usunięcia trudności lokalowych, utrudniających swobodny rozwój Biblioteki Głównej, przewiduje się wybudowanie **nowego pawilonu bibliotecznego**, którego charakter i lokalizację już przyjęto” (Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie. Skład osobowy i spis wykładów 1960, s. 214).

członka Komisji Bibliotecznej oraz w latach 1960–1964 – prorektora ds. nauki, a tym samym i opiekuna Biblioteki Głównej:

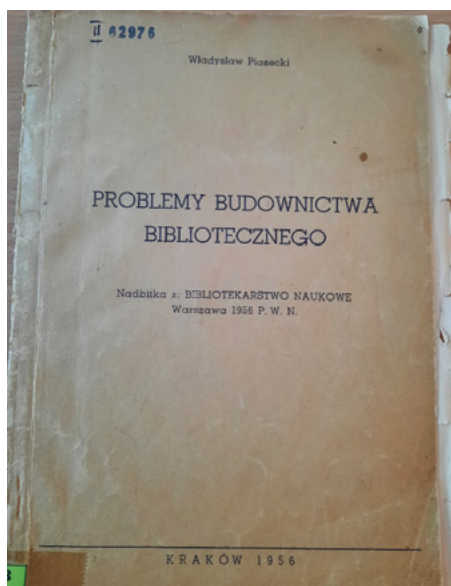
„Jeszcze za czasów rektoratu Walerego Goetla przystąpiono do starań o środki finansowe na budowę gmachu Biblioteki Głównej. Nie było nadziei na finansowanie ze środków budżetowych. W tym czasie nie budowano gmachów dla bibliotek. Chyba tylko prezes oraz wyjątkowo energiczna i przebojowa kierowniczka biblioteki Głównego Urzędu Statystycznego zdołali swojej bibliotece zapewnić odpowiedni lokal z nowoczesną czytelnią. Mnożono uczelnie, ale zapominano o podstawowej ich składowej, jakimi są biblioteki. Zachowywano nazwę, ale realizowano coś, co raczej przypominało wypożyczalnię książek niż warsztaty pracy naukowej i dydaktycznej” (Bolewski 1995, s. 23).

Swoje pierwsze refleksje na temat budownictwa bibliotecznego zawarł Piasecki w artykule *Biblioteka bez okien*, przedstawiając przykłady budynków bezokiennych z wykorzystaniem nowoczesnych rozwiązań techniki oświetleniowej. Uważał, że projektanci budynków bibliecznych powinni się zapoznać z pracą, zadaniami i funkcjonowaniem takich instytucji, czemu dał wyraz w artykule *Naturalny wróg czy naturalny sprzymierzeniec*, opublikowanym w reakcji na ukazanie się w 1953 r. niskonakładowej, sygnowanej przez Instytut Architektury i Urbanistyki, publikacji *Materiały do projektowania budynków bibliecznych* (Janicki, Tomorowicz 1953). W artykule tym Piasecki pisał: „Architekt z pełnym uzasadnieniem może zażądać od bibliotekarza, aby mu ułatwił i umożliwił dokładne poznanie zadań biblioteki, a bibliotekarz musi być przygotowany na zrobienie tego tak sprawnie i sugestywnie, z taką znajomością rzeczy i adaptacją dla celów architektonicznych, by nie zmarnować okazji przerobienia wroga na sprzymierzeńca. Ta wynikająca z doświadczenia konsekwencja wymaga też od nas aktywności: pora na krok ze strony bibliotekarzy” (s. 156). W podsumowaniu stwierdził, że bibliotekarz w pertraktacjach z architektem nie może być pasywny: „Wreszcie wypełnić trzeba nastrój jakiejś nieuzasadnionej pojedynkowości i rezygnacji w stosunku do spraw budowlanych u bibliotekarzy, pokutującego ducha małowartościowości, wiecznej obawy, że – w czterech słowach – lepszy rydz niż nic. W ten sposób wyzwala się najsłabsze chęci dominowania nad bibliotekarzem u zdumionego a zarazem ucieszonego ustępliwością bibliotekarską architekta. Nie pomogą potem spóźnione żale i skargi na »naturalnego wroga«” (s. 162).

Pogląd, że architekt powinien być naturalnym sprzymierzeńcem bibliotekarza realizował w praktyce. Wynika to z dowcipnej relacji prof. Andrzeja Zalewskiego, odpowiedzialnego w owym czasie za rozbudowę kampusu AGH, dotyczącej planowanej inwestycji: „Otóż stopniowo zauważyłem, że nie tylko uwierzyłem już w co

należało uwierzyć, ale że jestem coraz bardziej otoczony literaturą przedmiotu. [...] I tak powoli nie wiedzieliśmy nawet co się dzieje, ani obecny tu budowniczy Biblioteki inż. Olszakowski, ani ja, a już byliśmy całkowicie podporządkowani jednej idei – to jest zbudowaniu Biblioteki. Potem dowiedzieliśmy się, że ona powinna być modułarna – i rzeczywiście trzeba powiedzieć, że była to genialna myśl. Wielokrotnie udało mi się przenosić ją na inne tereny. Przy tej szybkości postępu jaka jest w tej chwili, elastyczność i możliwość rozwoju jest najważniejszą cechą – ważniejszą niż trwałość, ważniejszą niż monumentalność i tutaj właśnie w tym punkcie dyrektor Piasecki chwycił ten właściwy kierunek” (Jarecka 1997, s. 106).

Zagadnienie współpracy bibliotekarzy z architektami Piasecki przedstawił szerzej w wydanym przez PWN podręczniku *Bibliotekarstwo naukowe* (Warszawa 1956), gdzie zamieszczony jest rozdział *Problemy budownictwa bibliotecznego* jego autorstwa (rys. 2).

Rys. 2. Nadbitka rozdziału z podręcznika *Bibliotekarstwo naukowe* (Warszawa 1956)

Pisał tam: „Biblioteka już nie jest organizmem sztywnym, statycznym, który mógłby się rozwijać w pomieszczeniu raz na zawsze zbudowanym dla pewnych z góry programem określonych funkcji, obracających się w ramach ustalonych. Biblioteka nowoczesna jest organizmem bardzo dynamicznym, a jej pomieszczenie musi się do

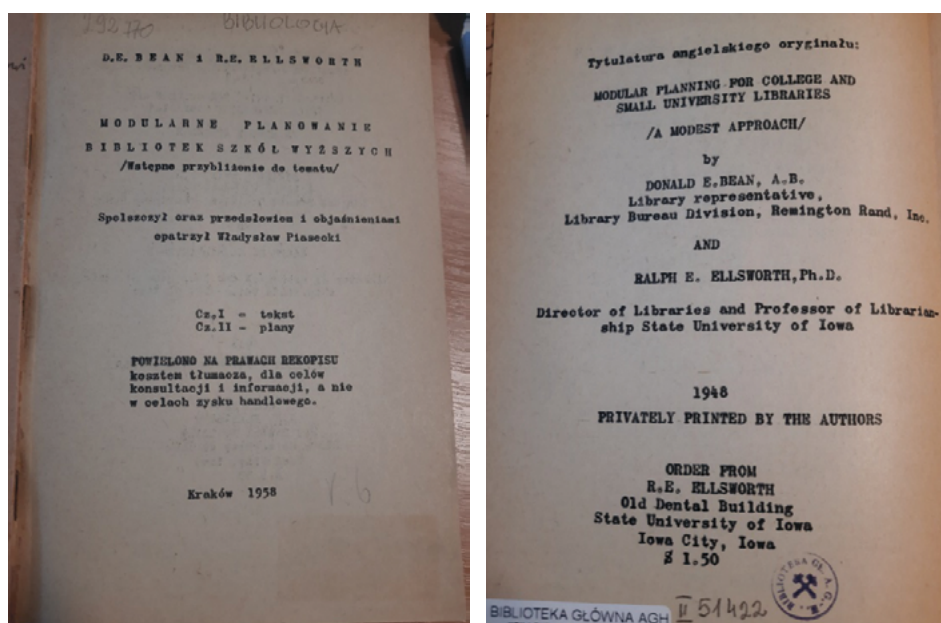
dynamizmu dostosować, zwłaszcza że charakter zbiorów i działalności instytucji bibliotecznej decyduje o konieczności sprawnego rozwijania się jak najdłużej w tym samym pomieszczeniu” (s. 516). Już wówczas zwrócił uwagę m.in. na wzrost znaczenia funkcji informacyjnych bibliotek pisząc: „W żadnym z istniejących w Polsce budynków bibliotecznych nie tylko nie ma w tej chwili odpowiednich lokali na urządzenie nowoczesnego informatorium⁴, ale nawet nie widać realnych możliwości dokonania adaptacji w tym kierunku. A właśnie jedną z najbardziej uderzających cech nowoczesnej instytucji bibliotecznej jest jej zmiana ze składnicy książek na instytucję informacyjną, tj. dostarczającą wiadomości i podającą ich źródła” (s. 516). Stąd między innymi wynika konieczność „przystosowalności budynku do zmian organizacji pracy bibliotecznej” (s. 519). Taką możliwość daje budynek biblioteczny o konstrukcji modularnej (modułowej), gdzie elementami nośnymi są słupy rozstawione w całym budynku w jednakowych odstępach i na nich zawieszone są stropy oddzielające poszczególne kondygnacje, a jedynymi elementami „zupełnie niezmiennymi w budynku poza słupami są zasadniczo tylko urządzenia komunikacji pionowej, jak schody, windy, przewody kanalizacyjne” (s. 520). Piasecki położył w tym opracowaniu nacisk na etap planowania przyszłego budynku bibliotecznego i wielką rolę w tym procesie bibliotekarza. To bibliotekarz (zespół bibliotekarzy) powinien przygotować studium koncepcyjne (założenia programowe) budowy z wykazem funkcji spełnianych przez bibliotekę i odpowiednich do poszczególnych celów pomieszczeń, czyli program użytkowy, sporządzenie wykazu połączeń bezpośrednich (korytarze, schody, windy) oraz wymagań specjalnych (klimatyzacja, wyciszenie, rodzaje oświetlenia, nasłonecznienie pomieszczeń itp.). Kolejny etap to uzgodnienie projektu architektonicznego i nadzór nad zgodnym z projektem przebiegiem prac budowlanych oraz uczestnictwo w wyborze elementów wyposażenia i aranżacji wnętrz.

W celu upowszechnienia wśród bibliotekarzy i architektów zasad budownictwa modularnego dokonał Piasecki wolnego przekładu pracy D.E. Beana i R.E. Ellswortha *Modular Planning for College and Small University Libraries (A modest approach)* (Iowa City 1948) opublikowanej własnym sumptem⁵ jako *Modularne planowanie*

⁴ Biblioteka Główna miała już wówczas jedno z najstarszych wydawnictw abstraktowych na świecie – „Chemical Abstracts”, prenumerowała też wydawnictwo „Science Abstracts”, a od 1956 r. – jako jedyna biblioteka w Polsce – prenumerowała polskie wydawnictwo abstraktowe – prowadzoną na bieżąco pełną kartotekę dokumentacyjną usystematyzowaną według UKD. Gromadzono mapy, normy polskie i obce, opisy patentowe i katalogi firmowe będące źródłem informacji technicznej.

⁵ Na stronie tytułowej znajdujemy dodatkową informację: „Powielono na prawach rękopisu kosztem tłumacza, dla celów konsultacji i informacji, a nie w celach zysku handlowego”.

bibliotek szkół wyższych (Wstępne przybliżenie do tematu) (Kraków 1958) (rys. 3). Ta niewielka broszura (48 stron tekstu) zawierała również, oprócz planów poglądowych, plany poszczególnych kondygnacji wybudowanej biblioteki State College of Washington w Pullman oraz biblioteki University of Iowa. Dyrektorem tej ostatniej placówki był właśnie profesor D.E. Ellsworth. Na marginesie – jak silne musiało być zaangażowanie Piaseckiego w sprawy budownictwa bibliotecznego, że zdecydował się sam przetłumaczyć ten – niewielki wprawdzie – tekst i pokryć koszty powielenia publikacji.

Rys. 3. Strona tytułowa polskiego przekładu broszury *Modular Planning for College and Small University Libraries* (Kraków 1958)

Studia literaturowe nad budownictwem bibliotecznym pogłębił jeszcze dzięki wyjazdom służbowym do Moskwy i Leningradu w 1957 r., a szczególnie – jako stypendysta fundacji Forda – podczas trzymiesięcznej wyprawy do Stanów Zjednoczonych w 1959 r. wraz z prof. H. Więckowską – dyrektorką Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego i prof. J. Baumgartem – dyrektorem Biblioteki Jagiellońskiej. Z podziału pracy tej trzyosobowej grupy w trakcie owej podróży naukowej wynikało, że W. Piasecki miał się zajmować głównie budownictwem bibliotecznym. Nie dysponujemy

wprawdzie sprawozdaniem dyrektora Piaseckiego z tego wyjazdu, ale z opublikowanego sprawozdania dyrektora Baumgarta z Biblioteki Jagiellońskiej wiemy, że zwiedzono wówczas 11 nowoczesnych budynków bibliotecznych „[...] śledząc przy tym ewolucję budownictwa modularnego” (Baumgart 1960). Podróż ta umożliwiła Piaseckiemu nawiązanie osobistych kontaktów z bibliotekarzami i architektami zajmującymi się studiami teoretycznymi nad budownictwem bibliotecznym lub też prowadzącymi budowę nowych gmachów. Kontakty te utrzymywał również w okresie projektowania i budowy Biblioteki AGH. W tamtym okresie zwiedził również wiele innych nowoczesnych bibliotek, zwracając uwagę na rozwiązania dotyczące m.in. transportu wewnętrznego, oświetlenia, ale przede wszystkim konstrukcji budynków modularnych.

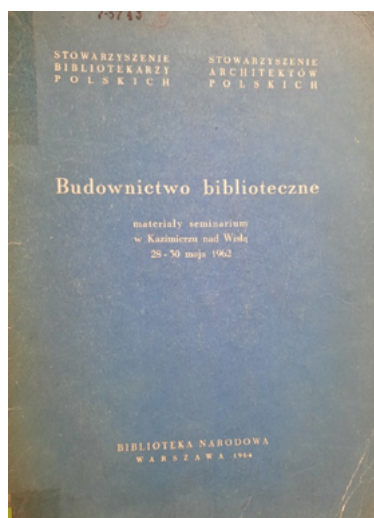
Jeszcze zanim doprowadził swoje dzieło życia do szczęśliwego końca wystąpił m.in. z referatem *Zasady nowoczesnego budownictwa bibliotecznego* wygłoszonym 16 grudnia 1961 r. na posiedzeniu Komisji do spraw Bibliotek Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego w Łodzi. Skróć owego referatu został opublikowany pod tym samym tytułem w „Bibliotekarzu” nr 7–8 z 1961 r. Pisał tam, z właściwą sobie nutą przekorności:

„Od tylu lat staram się dzielić z zainteresowanymi i niezainteresowanymi swoim »wtajemniczeniem« w istotę przemiany, że z trudem opieram się ciągle opanowującemu mnie złudzeniu, jakoby już cały świat dobrze o wszystkim wiedział, jakoby bibliotekarze i architekci przestudiowali starannie wszystko, co sam napisałem i co wskazałem, jako godne przeczytania... Boję się powtarzać, aby nie znudzić, boję się wybijać otwarte drzwi... dopóki się znowu nie przekonam, że bibliotekarze nie są od czytania, tylko od namawiania do czytania, a architekci są oczywiście od projektowania a nie od czytania. Ale może chociaż czasami jedni i drudzy są od posłuchania, jeśli to dla nich nowość, a jeśli nie nowość, to według formuły Jowialskiego: »Znacie? No to posłuchajcie...«” (s. 197–198).

Między innymi dzięki staraniom Piaseckiego zostało zorganizowane w maju 1962 r. przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich i Stowarzyszenie Architektów Polskich w Kazimierzu nad Wisłą trzydniowe ogólnopolskie seminarium na temat budownictwa bibliotecznego. Referat Piaseckiego *O nowych kierunkach w budownictwie bibliotecznym* wywołał żywą dyskusję zwłaszcza wśród architektów zainteresowanych ogłoszonym w listopadzie 1961 r. konkursem na gmach Biblioteki Narodowej w Warszawie.

Wystąpienie Piaseckiego zostało zamieszczone w wydanej przez Bibliotekę Narodową publikacji *Budownictwo biblioteczne. Materiały seminarium w Kazimierzu*

nad Wisłą 28–30 maja 1962 (rys. 4). W referacie tym, przywołując uniwersalizm funkcjonalny w budownictwie przemysłowym i architekturę zmienną w budownictwie mieszkaniowym, stwierdzał: „W budownictwie bibliotecznym przyjmuje się od kilkunastu lat nazwa **budynek modułarny**, co odpowiada przemysłowemu uniwersalizmowi funkcjonalnemu i mieszkaniowej architekturze zmiennej. Życie społeczne wtargnęło ze swym potężnym dynamizmem także do bibliotek i [...] zrewolucjonizowało pomieszczenie biblioteczne” (s. 34). Opierając się na opiniach wielu specjalistów i cytując ich wypowiedzi, dowodził, że budynek zbudowany w systemie modułarnym może być dobrą odpowiedzią na szybki postęp techniczny i technologiczny w świecie, w tym w świecie bibliotekarskim. Zastrzegą się przy tym: „Błędem dotyczącym raczej poglądów i przekonań jest z góry powzięte przeświadczenie, że tylko modułarny albo tylko trójdzielny budynek odpowiada każdej działalności bibliotecznej, albo że tylko jeden z nich jest zawsze ekonomicznie uzasadniony” (s. 45).

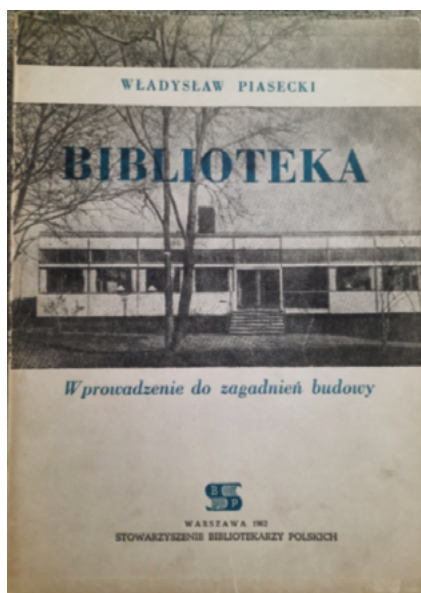

Rys. 4. *Budownictwo biblioteczne. Materiały seminarium w Kazimierzu nad Wisłą 28–30 maja, Warszawa 1964 – okładka*

Oprócz niego swoje wystąpienie miał na owym seminarium inż. Zbigniew Olzakowski, który zaprezentował – powstały w 1961 r. – projekt architektoniczny budynku nowej Biblioteki Głównej AGH. Jako przyszły użytkownik o projekcie wypowiedział się dr Marian Górkiewicz, zastępca dyrektora Biblioteki AGH. Mówił on: „Przyjęty typ konstrukcji budynku, pierwszy, obok Biblioteki Publicznej

m.st. Warszawy⁶, realizowany w Polsce, stwarza bardzo korzystne warunki formowania wnętrza. Zastosowana w tym projekcie modularność w sensie Macdonaldowskim, już w okresie planowania dawała dużą swobodę i łatwość zmian” (Budownictwo biblioteczne. Materiały... 1962, s. 104).

Swoje wieloletnie przemyślenia, studia i doświadczenia z wyjazdów studyjnych zawarł Piasecki w zwięzłej monografii *Biblioteka. Wprowadzenie do zagadnień budowy* (Warszawa 1962) (rys. 5).

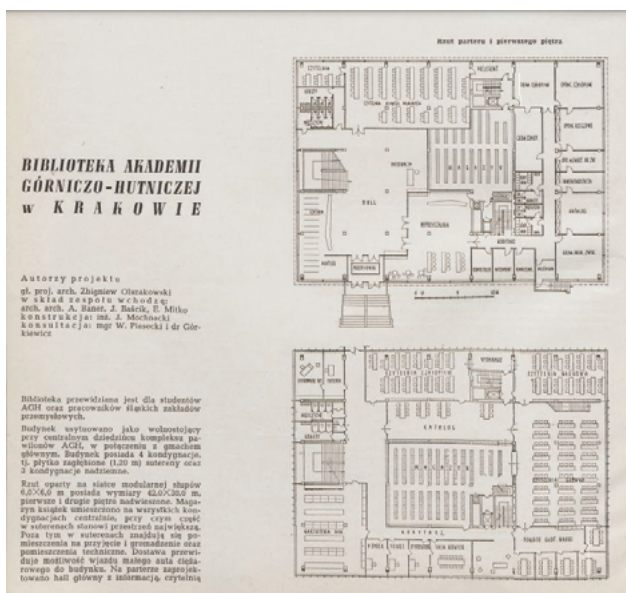
Rys. 5. Okładka monografii *Biblioteka. Wprowadzenie do zagadnień budowy* (Warszawa 1962)

Pisał tam m.in. „Żadną miarą nie jest ten system modularny ostatecznym i absolutnym panaceum, cudownym środkiem na rozwiązanie wszystkich zagadnień budownictwa bibliotecznego. Jest to tylko najbardziej stosowany w ostatnich latach sposób uniknięcia tych niedogodności, jakie przedstawiał dotychczasowy sposób wystawiania budynków bibliotecznych” (Piasecki 1962, s. 68). Publikacja ta miała

⁶ Projekt rozbudowy Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy powstał w 1961 r., a głównym projektantem był architekt Wiesław Rzepka. Realizacja przedsięwzięcia przewidziana na rok 1962 nie doszła do skutku i ostatecznie dopiero w latach 1968–1973 dobudowano nowy segment mieszczący czytelnie.

też za zadanie przekonać zarówno bibliotekarzy, jak i architektów o konieczności opracowania – przed podjęciem prac projektowych – założeń koncepcyjnych z punktu widzenia późniejszych użytkowników projektowanego budynku. Zauważmy, że książkę tę wydał Piasecki na rok przed rozpoczęciem budowy gmachu Biblioteki Głównej AGH.

Przy projektowaniu budynku Biblioteki Głównej AGH architekci i projektanci rozwiązań technicznych często korzystali z konsultacji i wskazówek Piaseckiego, a sama Biblioteka – po wybudowaniu – stała się ośrodkiem informacji w tej dziedzinie. Jeszcze zanim wmurowano kamień węgielny pod budynek biblioteki architekt Z. Olszakowski zaprezentował projekt w czasopiśmie „Architektura”, uwzględniając jako konsultantów dyrektorów – W. Piaseckiego i M. Górkiwicza (rys. 6).

Rys. 6. Projekt parteru i I piętra Biblioteki AGH (Olszakowski 1962, s. 316)

Już po pierwszym roku użytkowania nowego gmachu Biblioteki Głównej AGH zalety zastosowanych tu rozwiązań, ale i pewne wady ujawnione w trakcie normalnej eksploatacji przedstawił Piasecki w artykule *Das erste „modular” Bibliotheksgebäude in Polen* (Piasecki 1967). Zwrócił tam uwagę na takie uciążliwości jak niedostateczne przewietrzanie budynku czy nadmierne przeszklenie ścian zewnętrznych, powodujące w zimie ucieczkę ciepła, a w lecie „efekt oranżerii odpowiedniej dla tropikalnych

roślin, a nie dla ludzi i książek” (s. 546). Należy dodać, że przez lata wielki kłopot w użytkowaniu sprawiały ciężkie – wykonane z profili stalowych – nieszczęsne okna, przez które zimą wpadał śnieg, a temperatura w pomieszczeniach była wówczas niezbyt wysoka. Jeśli dodamy do tego mało wydajne ogrzewanie kurtynowe, to do czasu wymiany instalacji centralnego ogrzewania w 1988 r. jedynym rozwiązaniem było zaopatrzenie pracowników w ocieplane bezrękawniki.

Studia nad budownictwem bibliotecznym prowadził Piasecki do końca życia. Jeszcze w maju 1976 r. na sesji naukowej Zakładu Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Śląskiego w Sosnowcu wygłosił referat *O przyszłość budynków bibliotecznych* (Piasecki 1979). Mówił wtedy m.in.: „Dobre przygotowanie projektantów, wykonawców i gospodarzy budynków bibliotecznych nie jest – jak dotychczas – (zwłaszcza u nas) szeroko rozpowszechnione, a wybitni znawcy przedmiotu uważają, że nie należy na to liczyć i trzeba się oprzeć na wiedzy specjalistów, tzw. konsultantów budownictwa bibliotecznego. Ale nawet pomagając sobie wiedzą rzeczywiście kompetentnego konsultanta, bibliotekarz musi przynajmniej na tyle orientować się w problematyce budowlanej, aby z pożytkiem dla sprawy porozumiewać się z architektem. Korzystając zaś z doświadczeń w poprzednio wystawionych budynkach (np. w Bibliotece Głównej AGH), trzeba pamiętać, że nie są to prototypy do powielenia, tylko etapy rozwojowe służące nam do ulepszenia następnych realizacji” (Piasecki 1979, s. 29). Piasecki zwracał też uwagę na jeszcze inny aspekt: „Bibliotekarz musi też zdawać sobie sprawę z konsekwencji faktu, że architekt-projektant jest artystą, a jego wytwór: budynek – ma charakter dzieła sztuki. [...] A zatem do roli bibliotekarza w planowaniu budynku należy czuwanie nad tym, by względy estetyczne nie przeszkodziły wewnętrznym zmianom funkcjonalnym i ewentualnej dobudowie w przyszłości. Budynek użytkowy nie jest pomnikiem, który raz na zawsze swoim kształtem niezmiennym ma świadczyć o artyzmie twórcy: jego naczelne zadanie to służba potrzebom aktualnych i przyszłych użytkowników” (Piasecki 1979, s. 31).

Z perspektywy własnych doświadczeń autora referatu w tym zakresie wynika, że nadal należy obawiać się pewnego przerostu formy nad treścią przy współpracy z architektem, który nie zawsze jest skłonny zrezygnować ze swoich pomysłów i eksperymentowania kosztem funkcjonalności czegoś, co może być sztuką, ale sztuką użytkową. Zamiast podsumowania zacytujemy spostrzeżenie Tadeusza Krzyżewskiego⁷

⁷ Tadeusz Krzyżewski (1911–2007), członek Zarządu Miasta Lwowa 1936–1939, twórca i kierownik Biura Propagandy i Turystyki Lwowa, autor pierwszych polskich podręczników reklamy, podczas wojny w lwowskiej AK, po wojnie więzień stalinowski, dr UJ, wykładowca akademicki

z Biblioteki Politechniki Krakowskiej zawarte w artykule zamieszczonym w „Przeglądzie Bibliotecznym” z 1972 r.:

„W grupie uczelni politechnicznych tylko Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie (AGH) posiada oddzielny gmach biblioteczny. Jest to jedyny w naszej części Europy budynek stanowiący pionierski przykład nowoczesnego rozwiązania lokalu bibliotecznego. Wprawdzie budowa każdej biblioteki w dalszym ciągu stanowi problem indywidualny, jednak istnienie w kraju doświadczalnego prototypu znacznie ułatwia zadanie dalszego budownictwa podobnych obiektów” (Krzyżewski 1972, s. 177) (rys. 7).

Rys. 7. Budynek Biblioteki Głównej AGH po modernizacji i rozbudowie w latach 2010–2014

O znaczeniu budynku i roli jego pomysłodawcy w rozwoju myśli architektonicznej najlepiej chyba świadczy fakt, że w wydanej w 1980 r. książce *Skarbnice wiedzy. Studium budownictwa bibliotek*, autorstwa architekta Zbigniewa Cudnika, budynek Biblioteki AGH jest jedną z dwóch omówionych tam realizacji polskich (drugą jest Biblioteka Główna UMK w Toruniu ukończona w 1973 r.).

w Wyższej Szkole Nauk Społecznych w Krakowie, gdzie wykładał naukową organizację pracy oraz reklamę prasową, bibliotekarz dyplomowany w Bibliotece Politechniki Krakowskiej, autor licznych artykułów fachowych oraz publikacji o tematyce lwowskiej.

Wieloletnie wysiłki dyrektora Piaseckiego uwieńczone zostały sukcesem, bo oto stanął w sercu Akademii nowy gmach Biblioteki, który – jak na owe czasy – był rozwiązaniem pionierskim, ważnym doświadczeniem zarówno dla architektów i budowniczych, jak też samych bibliotekarzy. Budynek, niepozbawiony jednak pewnych defektów i wad, z biegiem czasu coraz bardziej odczuwalnych, a wynikłych choćby z oszczędności materiałowych epoki niedoborów, po dwukrotnych modernizacjach i rozbudowie spełnia nadal swoją funkcję na miarę biblioteki XXI w.

Bibliografia

- Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie. Skład osobowy i spis wykładów na rok akademicki 1954/55 (1954). Kraków.
- Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie. Skład osobowy i spis wykładów. Rok akademicki 1960–1961 (1960). Kraków.
- Baumgart J. (1960). Z podróży naukowej do bibliotek USA. *Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej*, R. 12, nr 2, s. 25–32.
- Bean D.E., Ellsworth R.E. (1958). Modularne planowanie bibliotek szkół wyższych. Wstępne przybliżenie do tematu, spolszczył oraz przedstawił i objaśnieniami opatrzył Władysław Piasecki. Kraków.
- Bolewski A. (1995). Oby serce Akademii było zdrowe! *Biuletyn Informacyjny Pracowników AGH*, nr 23, s. 23–24.
- Budownictwo biblioteczne. Materiały seminarium w Kazimierzu nad Wisłą 28–30 maja 1962 (1964). Warszawa: Biblioteka Narodowa.
- Historia AGH (2023). Władysław Piasecki [online]. Dostępny w: https://historia.agh.edu.pl/wiki/W%C5%82adys%C5%82aw_Piasecki [przeglądany 20.10.2023].
- Janicki S., Tomorowicz A. (1953). Materiały do projektowania budynków bibliotecznych. Instytut Urbanistyki i Architektury. Seria prac własnych, z. 8 (maszynopis powielany). Warszawa.
- Jarecka H. (1997). Pionier nowoczesności w budownictwie i działalności bibliotekarskiej – Władysław Piasecki. W: Organizatorzy i inspiratorzy. Red. D. Ostaszewska, W. Żukowska, Seria „Bibliotekarze polscy we wspomnieniach współczesnych”, nr 5. Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, s. 101–111.
- Krzyżewski T. (1972). Modularne budownictwo biblioteczne na przykładzie Biblioteki AGH. *Przegląd Biblioteczny*, nr 2, s. 177–188.
- Olszakowski Z. (1962). Biblioteka Główna Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie. *Architektura*, nr 8, s. 316–317.
- Piasecki W. (1952). Biblioteka bez okien. *Przegląd Biblioteczny*, z. 4, s. 352–363.
- Piasecki W. (1954). Naturalny wróg czy naturalny sprzymierzeniec. *Przegląd Biblioteczny*, z. 2, s. 155–162.
- Piasecki W. (1961). Zasady nowoczesnego budownictwa bibliotecznego. *Bibliotekarz*, nr 7–8, s. 196–200.

- Piasecki W. (1962). Biblioteka. Wprowadzenie do zagadnień budowy. Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.
- Piasecki W. (1964). Nowe kierunki w budownictwie bibliotecznym. W: Budownictwo biblioteczne. Materiały seminarium w Kazimierzu nad Wisłą 28–30 maja 1962. Warszawa: Biblioteka Narodowa, s. 33–48.
- Piasecki W. (1967). Das erste „modular” Bibliotheksgebäude in Polen. *Zentralblatt für Bibliothekswesen*, Jg. 81, H. 9, s. 535–547.
- Piasecki W. (1979). O przyszłość budynków bibliotecznych. W: Z problemów organizacji pracy bibliotecznej. Red. A. Jarosz, Z. Żmigrodzki. *Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, Nr 293, Katowice: Uniwersytet Śląski, s. 22–36.

Anna Pomorska-Kowalczyk

Katarzyna Krygier-Durakiewicz

Politechnika Lubelska, Centrum Informacji Naukowo-Technicznej Politechniki Lubelskiej

Przestrzenie biblioteki – aktualne tendencje w kształtowaniu architektury i wnętrz bibliotecznych w wymiarze trzeciego miejsca

Streszczenie: Funkcjonowanie współczesnych bibliotek, uwarunkowane dynamiką przemian społecznych, wpływa na zarządzanie przestrzenią przeznaczoną dla tych instytucji. Autorki artykułu przedstawiają aktualne trendy w projektowaniu budynków i aranżacji wnętrz bibliotecznych, porównując style bibliotek tradycyjnych i nowoczesnych, analizując obserwacje pracowników Biblioteki Politechniki Lubelskiej dokonane podczas wyjazdów w ramach programu Erasmus+ oraz własne doświadczenia przy aranżowaniu pomieszczeń Biblioteki. Celem ich badań jest próba zebrania optymalnych rozwiązań, które zostaną wykorzystane przy projektowaniu Centrum Wiedzy i Kultury Politechniki Lubelskiej. W wyniku tego procesu powinna powstać komfortowa i atrakcyjna wizualnie przestrzeń, wykorzystująca udogodnienia technologiczne i wolna od architektonicznych barier.

Słowa kluczowe: przestrzenie biblioteki, trzecie miejsce, salon miasta, architektura bibliotek, design bibliotek, biblioteki akademickie

1. Wstęp

W obliczu postępującej cyfryzacji pojawiło się pytanie, czy biblioteki, a nawet same książki, będą w ogóle miały rację bytu. Biblioteki okazują się jednak organizmami ewoluującymi, o dużych zdolnościach adaptacji do aktualnie panujących

warunków – przy czym nie tracą swojej tożsamości. Nowa funkcja bibliotek jest już dziś oczywista. Stały się one nie tylko miejscem przechowywania i udostępniania wiedzy, ale też przestrzenią o wymiarze społecznym, tzw. trzecim miejscem – salonem miasta. W tym kontekście nie mówi się tylko o bibliotekach publicznych, które z założenia tę funkcję spełniają, ale również o bibliotekach uniwersyteckich i akademickich, które wobec wciąż nowych wyzwań tę rolę przejmują. Dziś „biblioteki funkcjonują hybrydowo – są zarówno bibliotekami w tradycyjnym sensie, jak i nowoczesnymi centrami – są zaprojektowane tak, by móc adaptować zmieniającą się technologię i reagować na wyłaniające się nowe potrzeby klientów” (Szczygłowska 2013). Można przy tym powiedzieć, że trwa nieustanna walka, aby zatrzymać czytelnika-użytkownika w fizycznej sferze biblioteki, zapewniając mu jednocześnie swobodny dostęp do sfery cyfrowej. Swoistym orężem w tej walce stała się przestrzeń biblioteczna, która odpowiednio zaprojektowana pomaga tego użytkownika przyciągnąć i zatrzymać. „Należy zacząć od zrozumienia, że przyszłość bibliotek zależy od uczynienia ich miejscem, gdzie ludzie lubią przebywać” (Szczygłowska 2013, s. 22). Naturalną konsekwencją zachodzących przemian są zmiany podmiotowości. Podmiotem przestaje być biblioteka sama w sobie, jej zbiory i bibliotekarze, ale staje się nim czytelnik-użytkownik. Koncepcja czytelnika w centrum uwagi miała znaczący wpływ na idee budownictwa bibliotecznego (Xiaopu 2001). Biblioteki, które do tej pory pełniły swoje podstawowe funkcje, jak przechowywanie i udostępnianie zbiorów, dzięki wspólnym staraniom bibliotekarzy i projektantów zyskują zupełnie nowy wymiar. Wysiłki przy projektowaniu budynków i aranżacji ich wnętrz mają prowadzić do zaspokojenia potrzeb ich użytkowników, tych intelektualnych, duchowych, ale też rekreacyjnych, a także wzbudzenia potrzeby poczucia przynależności do tego miejsca. Wrażenia, jakich doświadczamy, przebywając w konkretnym otoczeniu, mają istotny wpływ na to, czy dobrze nam się w tym miejscu przebywa, pracuje lub odpoczywa. Oddziałują na nasz komfort, zarówno fizyczny, jak i psychiczny, a co za tym idzie – w dużej mierze decydują o tym, czy użytkownik biblioteki będzie z chęcią do niej powracał. Poza czynnikami merytorycznymi to właśnie nasze wrażenia decydują, czy gościmy w bibliotece tylko na chwilę, by wypożyczyć konkretny materiał, czy też chcemy w niej pozostać na dłużej, bo zachęca nas do tego atmosfera przestrzeni bibliotecznych. W przypadku uczelni wyższych jest szczególnie ważne, aby studentom i pracownikom naukowym zapewnić optymalne warunki dla przebiegu procesu naukowo-badawczego, nie zapominając jednocześnie o wykreowaniu „trzeciego miejsca – salonu uczelni”.

2. Architektura i design bibliotek

Architektura biblioteczna stanowi konsekwencję zdarzeń, zwyczajów i mód, jest zjawiskiem, które zmieniało się na przestrzeni lat. Czynnikiem wpływającym na rozwój formy przestrzennej biblioteki było organizowanie jej na różnych poziomach samodzielności. Do połowy XVII w. biblioteki (z wyjątkiem bibliotek prywatnych) stanowiły zwykle część jakiejś społecznej instytucji państwowej, samorządowej lub religijnej, dopiero później uzyskały samodzielność i własne siedziby jako instytucje. Biblioteka przez większość czasu była związana z miastem i poddana dynamice jego rozwoju. Styl życia dominującej grupy mieszkańców determinował funkcje bibliotek i ich prestiż, dlatego w podobnym czasie powstawały biblioteki o różnych księgozbiorach, ale też różnej architekturze (więcej: Kruszewski 2012). Historycznie specyfika architektury była wynikiem dwóch czynników: tego, kto wznosił budowlę, lub jakie było jej przeznaczenie (prywatne, religijne, obronne czy administracyjne). Różnorodność bibliotek rosła ze względu na ich funkcje. Bazując na klasycznych wzorcach, budynki biblioteki przypominały greckie świątynie, ale często były wypadkową lokalnych stylów, miały wygląd dworów, letnich rezydencji wiejskich, pałacików typowych dla danego obszaru (Kruszewski 2012, s. 107). Niejednokrotnie wygląd biblioteki był zależny od wyglądu adaptowanych budynków. Były to mało wykorzystywane lub opuszczone stare magazyny, budowle sakralne czy ratusze.

Gmachy projektowane z myślą o przeznaczeniu ich wyłącznie na cele biblioteczne to pomysł XIX-wieczny [...]. Początkowo biblioteki były otwarte, nie oddzielano pomieszczeń użytkowych od magazynów. Dopiero w 1816 r. włoski architekt Leopoldo Della Santa wprowadził podział na strefę dla czytelników, personelu i księgozbioru. Zasada ta – określana mianem klasycznego trójpodziału funkcjonalnego – stanowiła przez długi czas podstawę kanonu budownictwa bibliotecznego. W latach 30. XX wieku zaczęto przywoływać koncepcję biblioteki otwartej, umożliwiającej czytelnikom bezpośredni kontakt z księgozbiorem, najpierw w Stanach Zjednoczonych, a później w Europie. Konieczność zmiany narzuciło m.in. rozpowszechnienie czytelnictwa i rozwój rynku wydawniczego. Miało to niewątpliwie wpływ na architekturę biblioteczną. W 1933 r. Angus Snead Macdonald opracował nowe rozwiązania konstrukcyjne dla bibliotek. Zakładał, że nowoczesne budynki powinny cechować giętkość, zmienność, przystosowalność w zależności od potrzeb użytkowych (Osłowska 2016).

W połowie lat 90. Internet przeobraził świat wiedzy. Prognozowano koniec bibliotek. Pojawiały się twierdzenia, że biblioteki nie są potrzebne, jeśli

wszystko można znaleźć w sieci. Szczęśliwie przewidywania te nie sprawdziły się, a wręcz przeciwnie, biblioteki otworzyły nowy rozdział swojego funkcjonowania:

Francja jako pierwsza w Europie zainicjowała budowę bibliotek nowego typu – mediatek, które w jasnej, otwartej przestrzeni oferowały nowe media. Znakiem czasów było, że biblioteki na całym świecie wprowadzały video i inne multimedia do swoich usług. Te nowe elementy wywarły wpływ na wewnętrzną architekturę bibliotek, w zakresie organizacji miejsca do przechowywania nagrań video i innego wyposażenia (Lux 2021, przekład własny).

W 1997 r. architekt Hary Foulkner Brown zaprezentował 10 zasad budownictwa bibliotecznego, które ukształtowały współczesne wyobrażenie o prawidłowym projektowaniu i właściwym organizowaniu budynków bibliecznych. Według tych zasad dobry budynek biblieczny powinien być:

- elastyczny (*flexible*), czyli mieć pełną zdolność przystosowywania się do zmian przestrzennych i organizacyjnych;
- zwarty (*compact*), z dogodnymi drogami komunikacyjnymi, do łatwego i szybkiego przemieszczania się czytelników, personelu i transportowania książek;
- dostępny (*accessible*), zarówno z zewnątrz do wewnątrz, jak i z głównego wejścia budynku do wszystkich ważnych dla czytelnika pomieszczeń;
- rozszerzalny (*extendible*), zdolny do rozwoju przestrzennego w przyszłości, umożliwiającą rozbudowę budynku;
- zróżnicowany (*varied*) pod względem warunków pracy i wieloaspektowego dostępu do informacji;
- zorganizowany (*organised*), czyli umożliwiający łatwy i szybki dostęp do książek i wszystkich usług bibliecznych i informacyjnych;
- wygodny (*comfortable*), promujący efektywność użytkowania zarówno przez czytelnika, jak i bibliotekarza, dzięki zapewnieniu dobrych warunków przestrzennych;
- zapewniający stałe warunki środowiskowe i mikroklimatyczne (*constant in environment*) konieczne dla ochrony i zachowania stanu fizycznego zbiorów bibliecznych;
- bezpieczny (*secure*) dla czytelników, personelu i zbiorów – pozwalający na kontrolę zachowań czytelników i umożliwiający przewidywanie sytuacji zagrażających zbiorom;
- ekonomiczny w eksploatacji (*economic*), co oznacza, że biblioteka powinna być wybudowana i eksploatowana przy wykorzystaniu minimum środków finansowych i ludzkich (więcej: Szczygłowska 2013).

Od roku 2000 nastąpił gwałtowny rozwój budownictwa bibliotecznego, powstają nowe typy bibliotek. Zarówno w budynkach, jak i usługach są wprowadzane nowe

technologie. Momentem przełomowym był rok 2004, kiedy oddano do użytku nową bibliotekę w Seattle (Seattle Public Library), która połączyła w sobie wiele nowych elementów *high-tech* tamtych czasów (rys. 1). Zastosowanie nowych technologii w połączeniu z nowoczesnymi wnętrzami dało zupełnie nową jakość. Po raz pierwszy biblioteka została określona mianem salonu miasta. Oferowała kreatywną, otwartą przestrzeń, liczne usługi internetowe i nowe technologie, które pozwalały na samoobsługę wypożyczeń i zwrotów, wolny dostęp do książek i mobilne urządzenia wzywające bibliotekarzy. Ruchome schody prowadziły na wyższe piętra, na których znajdowały się pokoje konferencyjne. Całość wywołała efekt „oomph” (Lux 2021, s. 107).

Rys. 1. Seattle Public Library (USA)
(źródło: Murphy 2006; Abhardphoto b.d.)

W świecie swobodnego dostępu do Internetu i informacji rola biblioteki zmieniła się, co miało wpływ na design przestrzeni bibliotecznych. W 2006 r. Andrew McDonald, „nie odrzucając zasad H. Faulkner-Browna, zauważył, że wraz z upływem czasu zaczęto inaczej postrzegać budownictwo biblioteczne” (Osłowska 2016). Dał temu wyraz w publikacji *The Ten Commandments Revisited: the Qualities of Good Library Space*, gdzie przedstawił cechy dobrej przestrzeni bibliotecznej, które do dziś pozostają kluczowe przy projektowaniu budynków bibliotecznych. Przestrzeń musi być funkcjonalna, elastyczna, dostępna, urozmaicona, interaktywna, sprzyjająca, przyjazna dla środowiska, bezpieczna, wydajna, odpowiednia do zastosowania nowych technologii i mająca „to coś” (Lux 2021, s. 107). McDonald przesunął punkt odniesienia z przechowywanych w bibliotece zbiorów na człowieka, według jego założeń konieczne stało się otwarcie na potrzeby czytelnice, które są priorytetem przy projektowaniu nowoczesnych budynków bibliotecznych. „Nowoczesna przestrzeń powinna być zaprojektowana przede wszystkim w kontekście potrzeb człowieka” (Szczygłowska 2013, s. 34). Przestrzeń powinna być łatwa w użytkowaniu, dająca możliwość reakcji na zmieniające się wraz z rozwojem technologii potrzeby użytkownika. Niezwykle istotne jest również to, aby była bezpieczna dla ludzi, a dopiero potem dla zbiorów i wyposażenia, ostatecznie powinna być estetyczna, pobudzająca wyobraźnię, motywująca do działań i oddawać ducha uczelni:

Wymagana wysoka jakość i wyjątkowość przestrzeni spełni się przez oryginalną architekturę i utrzymanie wysokiego poziomu wzornictwa, wprowadzenie do wnętrz dzieł sztuki, zaprojektowanie wewnętrznych ogrodów, rozwiązanie problemu hałasu. Trudny do zdefiniowania w budownictwie termin „Oomph” jest „tym czymś” w wyrazistej, wewnętrznej przestrzeni bibliotecznej, co wprowadza równowagę wszystkich przedstawionych cech i dodatkowo doskonale wychwytuje myśli użytkowników (Szczygłowska 2013, s. 34)

Niewiele później ten nowy typ biblioteki pojawił się w Chinach – kraju, który we wszystkim polegał na Internecie, a zobowiązał się do budowy wciąż rosnącej liczby nowych bibliotek. Rozpoczęła się rywalizacja o miano regionu, który wybuduje największą bibliotekę. Biblioteka Guanzhou (rys. 2) mająca ponad 100 tys. m² powierzchni i ponad 10 tys. odwiedzających dziennie była kolejnym bardzo udanym projektem. Jej nowoczesne, otwarte przestrzenie pozwalające na różne atrakcyjne aktywności przyczyniły się do przekształcenia się biblioteki w trzecie miejsce (Lux 2021, s. 107).

Rys. 2. Guanzhou Library (Chiny)

(źródło: GZ SHOPPER 2019)

Bazując na ideach Raya Oldenburga z przełomu lat 80. i 90. XX w., bibliotekarze stworzyli własną koncepcję trzeciego miejsca, zgodnie z którą życie każdego człowieka toczy się w trzech przestrzeniach: domu, pracy i trzecim miejscu, służącym odpoczynkowi i interakcjom z innymi członkami społeczeństwa. Taką rolę zaczęły pełnić centra handlowo-rozrywkowe. Szczęśliwie koncepcję trzeciego miejsca z powodzeniem implementuje się w bibliotekach, a „biblioteki mają tę przewagę, że pewnych

zadań współczesne centra handlowo-rozrywkowe nie są w stanie przejąć i służyć rozwojowi kultury, informacji i wiedzy w takim stopniu, jak biblioteki” (Skowrońska 2014). W tym kontekście trudno przeoczyć ukończone pod koniec 2019 r., górujące nad miastem Groningen w Holandii monumentalne Forum Groningen (rys. 3), które ma być czymś więcej niż biblioteką. Jego projektanci chcieli, aby stało się „kulturalnym domem towarowym” z wydzieloną przestrzenią dla wielu kin, sal wykładowych, miejsc pracy i galerii wystawowych. W rzeczywistości projektanci w ogóle nie postrzegają budynku jako biblioteki – nowy wielofunkcyjny budynek, „kulturalny dom towarowy” wypełniony książkami i obrazami, oferuje przestrzeń wystawowe, sale kinowe, sale montażowe, restauracje. Forum ma aspiracje stać się platformą interakcji i debaty, salonem miasta (ArchDaily 2019). Budynek, górując nad miastem, jakby z niego wyrastając, jednocześnie doskonale konweniuje z otoczeniem. Sprawia wrażenie, jakby sam był w ruchu, efekt wzmacnia złożona sieć krzyżujących się ruchomych schodów, co może przywołać na myśl wzajemne przenikanie przestrzeni działań twórczych i poznawczych użytkownika.

Rys. 3. Forum Groningen (Holandia)

(źródło: ArchDaily 2019)

Jednym z najbardziej reprezentatywnych przykładów tego, jak koncepcja trzeciego miejsca wpływa na biblioteki naukowe na świecie, jest Dokk1 – biblioteka publiczna i centrum kultury w Aarhus w Danii (rys. 4) (Lux 2021, s. 107). Dokk1 to przejrzysta zadaszona przestrzeń wizualnie dopasowana do tkanki miejskiej, zarówno od wewnątrz, jak i na zewnątrz. Dwa otwarte poziomy biblioteki są połączone rampą edukacyjną, która składa się z pięciu platform, poświęconych różnym formom działalności: wystawom, grom, interaktywnym warsztatom, czytaniu i wydarzeniom. W połączeniu z sekcjami literatury i mediów rampa medialna oferuje ścieżkę aktywności meandrującą przez budynek, prowadzącą do strefy dziecięcej na najwyższym piętrze. Stanowi centrum dla społeczeństwa opartego na wiedzy, które wspiera i stymuluje twórczą współpracę. Szklany budynek został zaprojektowany jako otwarta przestrzeń z 360-stopniowym widokiem na wodę, port, las i miasto. Nie ma wyraźnego przodu ani tyłu i sprawia wrażenie, że jest w ruchu (ArchDaily 2015).

Rys. 4. Biblioteka publiczna i centrum kultury Dokk1 w Aarhus (Dania)

(źródło: ArchDaily 2015)

Wrażenia, jakich doświadcza czytelnik przebywający w bibliotece, w dużej mierze zależą od aranżacji jej wnętrza. Przemyślany design pozwala na otwarcie przestrzeni i oswojenie jej tam, gdzie wydawać się może nieprzyjazna. O tym, jak istotna jest kwestia designu bibliotecznego odpowiednio dopasowanego do funkcji biblioteki, świadczy stała obecność tego tematu w literaturze fachowej, prowadzenie badań i sondaży odnośnie potrzeb związanych z wzornictwem bibliotecznym i tworzenie konkretnych zaleceń i poradników, z których mogą korzystać zarówno bibliotekarze, jak i projektanci. Przykładem może być opracowany w 2020 r. przez firmę Sasaki przewodnik *Library Space. A Planning Resource for Librarians* (Sasaki 2020), który udostępnia bibliotekarzom, projektantom i architektom zbiór najlepszych praktyk w zakresie planowania, projektowania i rekonfigurowania budynków bibliotek publicznych. O zainteresowaniu tematem świadczą również organizowane rankingi na najpiękniejsze i najciekawsze biblioteki, takie jak *TOP 10: najciekawsze biblioteki w Polsce. Na Dzień Bibliotekarza i Tydzień Bibliotek 2022* czy zorganizowany w 2017 r. przez Uniplaces ranking *The 25 Best University Libraries in the World*, w którym na liście najlepszych znalazła się również Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, obok takich bibliotek jak wspaniałe, zabytkowe St. John's College Old Library, Cambridge University Library czy Library of Trinity College Dublin oraz nowoczesne TU Delft Library i Free University's Philology Library („Brain Library”) w Berlinie (Uniplaces team 2017).

Można założyć, że im większa będzie spodziewana liczba użytkowników, tym bardziej neutralny powinien być design, ponieważ trudno trafić w gust wielu osób jednocześnie. Tu zaczyna się wyzwanie dla projektantów, gdyż nadmierna neutralność może być odbierana jako brak wyrazu i nijakość, ale z drugiej strony przeładunek wnętrza może prowadzić do nadmiaru bodźców, co w efekcie będzie nas irytowało lub przytłaczało. Dzięki kolorystyce użytych materiałów wykończeniowych i mebli możemy uzyskać wrażenie przestrzeni bardziej tradycyjnej i swojskiej (jasne kolory, ciepłe drewno) bądź też ultranowoczesnej (szkło, metal, minimalizm kolorystyczny lub przeciwnie – kolorystyka bardzo wyrazista). Możemy też próbować zadowolić potrzeby estetyczne czytelników, różnicując elementy wystroju wnętrza. Niezwykle ciekawe efekty uzyskuje się, wykorzystując na cele biblioteczne opuszczone budynki czy pomieszczenia. Przykładem może być biblioteka Stacja Kultura w Rumii (rys. 5), która zaadaptowała dawne pomieszczenia dworca, a w 2016 r. w prestiżowym amerykańskim konkursie *Library Interior Design Awards* została uznana za najpiękniejszą bibliotekę świata w kategorii *Single Space Design* (Cymer 2016).

Rys. 5. Biblioteka Stacja Kultura w Rumii (Polska)

(źródło: Stacja Kultura. Biblioteka Rumia 2018)

Ciekawą cechą współczesnych bibliotek jest połączenie architektury budynku z architekturą zieleni. Zielone biblioteki są jednym z istotnych punktów w międzynarodowej dyskusji rozpoczętej na konferencji IFLA w 2018 r. w Quebecu (Lux 2021, s. 113).

Ogrody bądź zielone dachy są integralną przestrzenią biblioteki. Takie rozwiązania znajdują się m.in. w Stavros Niarchos Foundation Cultural Center, gdzie mieści się National Library of Greece, w TU Delft Library w Holandii (rys. 6) oraz Brampton Library. Jednym z najpiękniejszych przykładów zielonej biblioteki jest Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie (rys. 7) i jej ogród botaniczny na dachu. Zieleni pełni określone funkcje, a będąc żywym elementem budynku, stale zmienia jego wizualny odbiór. Bardzo ciekawym, oryginalnym przykładem połączenia biblioteki z żywą zielenią oraz konkurencją dla wielkich bibliotecznych „domów towarowych” jest pawilon BookWorm w ogrodach CSMVS Museum w Mumbaju (rys. 8). Aby zachęcić społeczeństwo do czytania, architekci zamiast wykorzystania banerów czy plakatów posłużyli się innym medium – architekturą. Zamiast sięgać po tradycyjną formę biblioteki postanowili zaprojektować otwartą, meandrującą konstrukcję, która wije

się pośród ogrodów muzeum. Modułowa, 35-metrowa konstrukcja biblioteki mieści nie tylko regały na książki i prasę, ale też miejsce do siedzenia i czytania. Konstrukcja jest przenośna, aby umożliwić transport biblioteki po całym kraju, a przestrzenie BookWorm są otwarte i dostępne. Pawilon zaprasza młodszych i starszych zarówno do nauki, jak i do eksploracji (Sztuka krajobrazu 2020).

Rys. 6. TU Delft Library (Holandia)

(źródło: Cucuzzella 2020)

Rys. 7. Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie (Polska)

(źródło: Warsaw Tour b.d.)

Rys. 8. Pawilon BookWorm w ogrodach CSMVS Museum w Mumbaju (Indie)

(źródło: Sztuka krajobrazu 2020)

3. Inspiracje z podróży pracowników Biblioteki PL

Nowoczesne biblioteki są niepowtarzalne, w projektach nie ma rutyny, każdy z nich jest inny, czym innym przyciąga i zachwyca użytkowników, jednak placówki te nie mogą być tylko piękne, powinny być także funkcjonalne. Ciekawy design ma pomóc w budowaniu atmosfery i umacnianiu więzi na linii biblioteka–czytelnik (Osłowska 2016), tak by czytelnik uznał, że jest to miejsce, w którym chce przebywać.

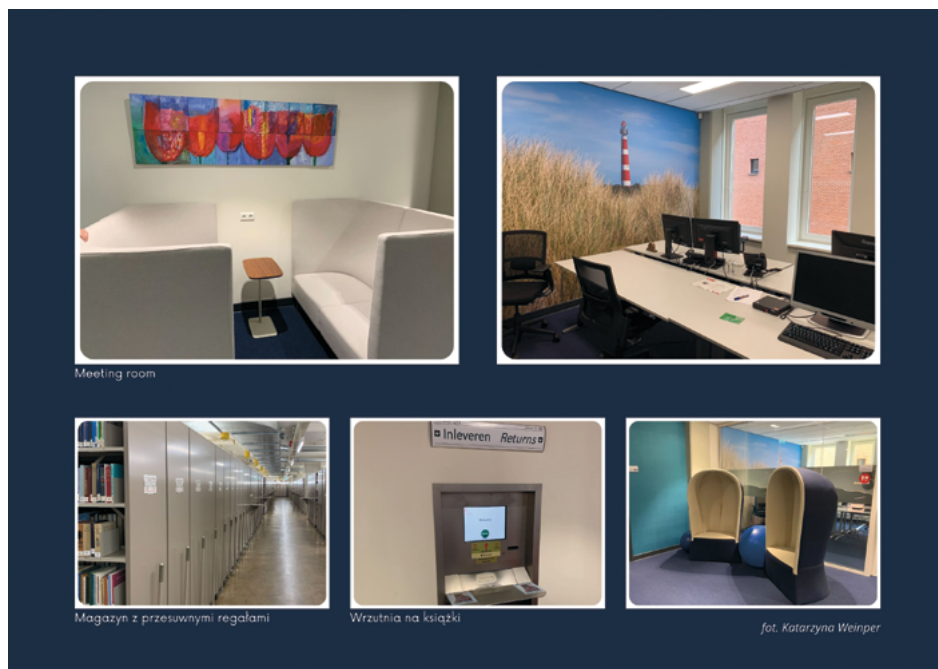
Funkcję trzeciego miejsca najczęściej mogą pełnić biblioteki publiczne i one również charakteryzują się spektakularnym rozmachem zarówno na płaszczyźnie wzornictwa architektoniczno-wnętrzarskiego, jak i dostępnych aktywności. W te trendy doskonale wpisują się również biblioteki uczelni wyższych. Formy budynków bądź aranżacja ich wnętrza coraz częściej są równie spektakularne i pełne symbolicznych odniesień, np. Free University's Philology Library („Brain Library”) w Berlinie z zewnątrz wygląda trochę jak osiadły na ziemi sterowiec, a jej wnętrze przypomina obraz zeskanowanego mózgu. Z kolei University Library Cottbus–Senftenberg mieści się w monumentalnym budynku, który dzięki swojej fasadzie sprawia wrażenie elektronicznej chmury. Jakkolwiek biblioteki akademickie nie mogą się już odżegnać od idei trzeciego miejsca, nie mogą jednak funkcjonować w oderwaniu od ich podstawowego zadania, jakim jest wspieranie środowiska naukowego. Stoją zatem przed wyzwaniem zachowania równowagi między tradycyjnymi a nowatorskimi usługami oraz odpowiedniego umiaru w otwieraniu się na otoczenie, tak by nie ucierpiały przy tym interesy społeczności akademickiej.

Biblioteka Politechniki Lubelskiej, obecnie Centrum Informacji Naukowo-Technicznej (CINT), nigdy nie dysponowała własnym budynkiem bibliotecznym, zawsze była zależna od pomieszczeń wydzielonych przez uczelnię. Z nadzieją, że możliwa będzie budowa nowej biblioteki, zainteresowani bibliotekarze śledzili bieżące trendy w budownictwie bibliotecznym, a także (korzystając z możliwości wyjazdów w ramach Erasmus+) zbierali doświadczenia z innych bibliotek na świecie, tak by opracować najbardziej optymalny w warunkach uczelni projekt nowej biblioteki. Jako przykład służyły biblioteki Portugalii, Danii, Estonii, Litwy, Austrii, Hiszpanii, Norwegii, Holandii, a także Kambodży, Wietnamu czy Maroka.

Każda z odwiedzonych bibliotek stanowiła inspirację. Każda na miarę swoich możliwości wdrożyła ideę trzeciego miejsca przejawiającą się w przemyślanej i dobrze zorganizowanej przestrzeni ze strefami pracy i wypoczynku, nowoczesnym wyposażeniu i ciekawym designie (umiejętne połączenie starego z nowym, jasna i żywa kolorystyka, wygodne meble, ciekawe rozwiązania funkcjonalne).

Dla przykładu użytkownicy University of Groningen Library (rys. 9) mają do dyspozycji m.in. stanowiska do samodzielnego wypożyczenia i wrzutnie do zwrotu książek, pokój spotkań, strefy wypoczynku z wygodnymi, wydzielającymi przestrzeń fotelami w stylu plażowych koszy. W University Library of Oslo Metropolitan University (rys. 10) znajdują się: studio nagrań, *green room*, studio dźwiękowe i studio do prowadzenia zajęć zdalnych. Central Library of Technical University of Valencia (rys. 11) dysponuje osobnymi pokojami pracy i konsultacji, ponad 30 salami do pracy grupowej, z których każda wyposażona jest w ekran i *flipchart*, a wszystkie dostosowane są do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową. Dodatkowo studenci i pracownicy mają do dyspozycji zadaszony parking rowerowy. University of Granada Library (rys. 12) oferuje studentom pedagogiki czytelną literatury dziecięcej, urządzoną w bajkowej scenerii, tak aby wspomóc proces dydaktyczny, a poza tym dwie jasne i przestronne czytelnie z czujnikami hałasu, nowoczesny sprzęt (m.in. drukarkę 3D) i salę konferencyjną, w której są urządzone koncerty. W DTU Library w Kongens Lyngby w Danii (rys. 13) użytkownicy korzystają ze strefy szkoleń i relaksu, punktu spotkań, studia nagrań video, czytelnicy pracy cichej, przestrzeni wystawowej i wypoczynkowej strefy zieleni. Biblioteka Vilnius University Šiauliai Academy w Szawlach na Litwie oferuje punkt przedszkolny z profesjonalną obsługą, a ideę trzeciego miejsca realizuje m.in. przez udostępnianie kocyków: „Jeśli ci zimno, owiń się” – piękno prostych pomysłów. Z kolei w Martynas Mažvydas National Library of Lithuania (rys. 14) studenci znajdą salę kinową, kilka czytelni, wygodne meble, a centrum aktywności skupiające użytkowników różnych grup

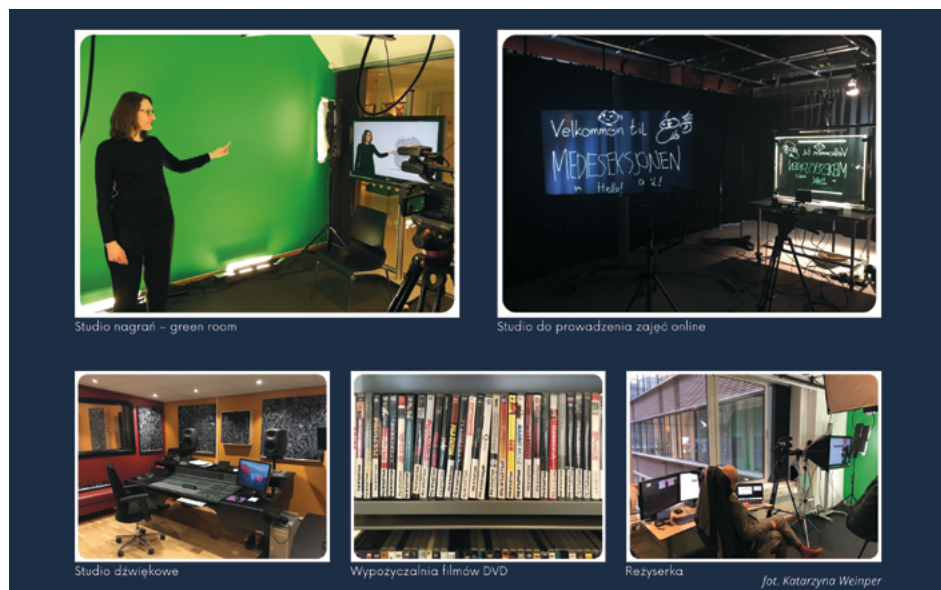
wiekowych udostępnia narzędzia od młotka po drukarkę 3D. W przestrzeni czytelnической uwagę przyciągają regały z książkami, które są jednocześnie miejscem ekspozycji instalacji artystycznej, co sprawia, że są niepowtarzalne.

Rys. 9. University of Groningen Library (Holandia)

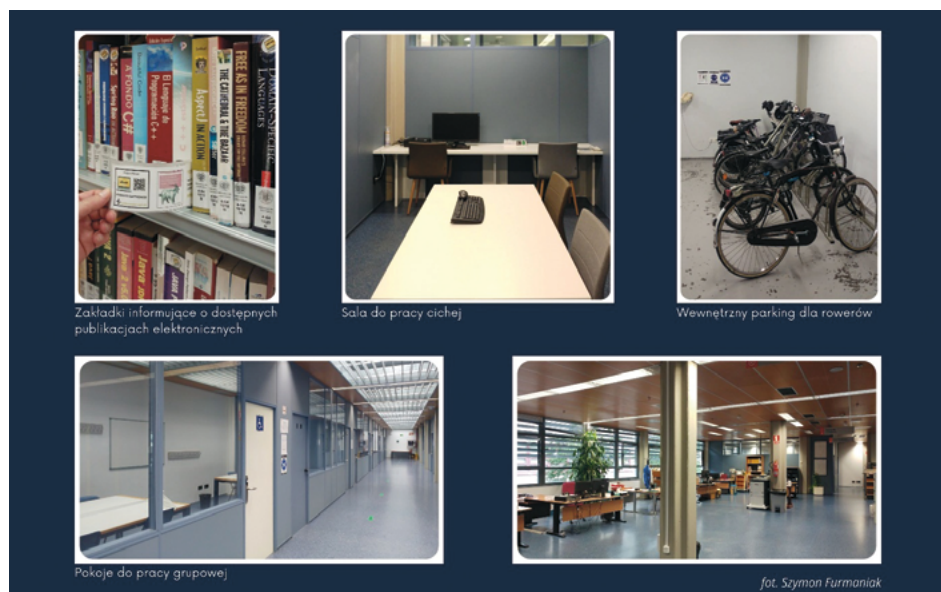
(źródło: Galeria. Centrum Informacji... b.d.)

Odwiedzane biblioteki zapewniają równoległe dostęp do książek, czasopism i zasobów sieciowych, a dzięki nowoczesnym technologiom i organizacji różnorodnych stref pracy wspierają odmienne style uczenia się – studiowanie grupowe, wspólne uczenie się, a co za tym idzie nabywanie przez studentów umiejętności interpersonalnych, pracę cichą, indywidualną czy głośną z możliwością spotkań i odpoczynku w przyjaznym otoczeniu. Równie ważna jest odpowiednia organizacja przestrzeni pracowniczej. Przestronne, jasne pomieszczenia do pracy, odpowiednie zaplecze socjalne i magazynowe poprawiają jakość funkcjonowania biblioteki. Z pozoru nieistotne zabiegi, jak choćby wspomniany kocyk, istotnie wpływają na to, jak biblioteka jest postrzegana i odbierana przez użytkowników.

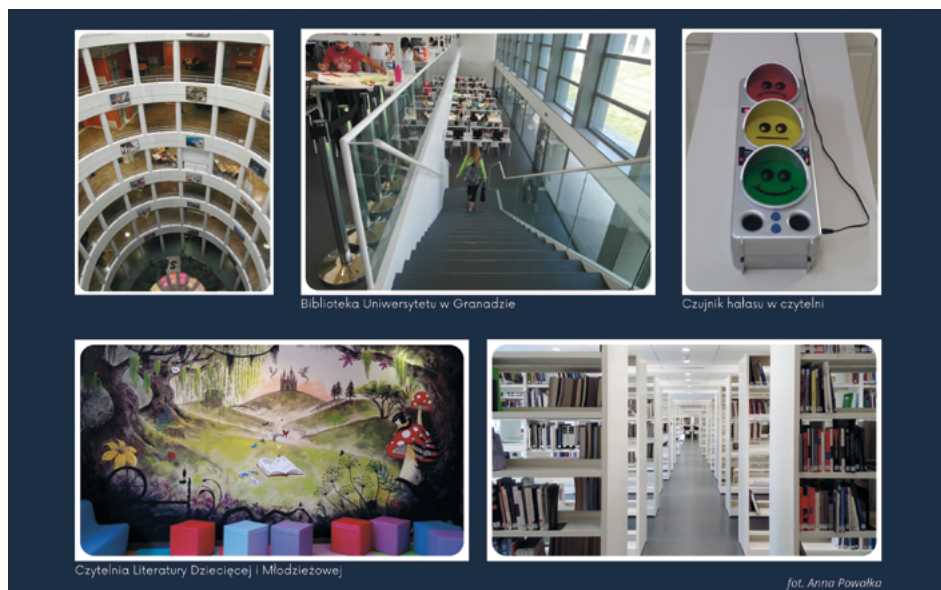
Rys. 10. University Library of Oslo Metropolitan University (Norwegia)

(źródło: Galeria. Centrum Informacji... b.d.)

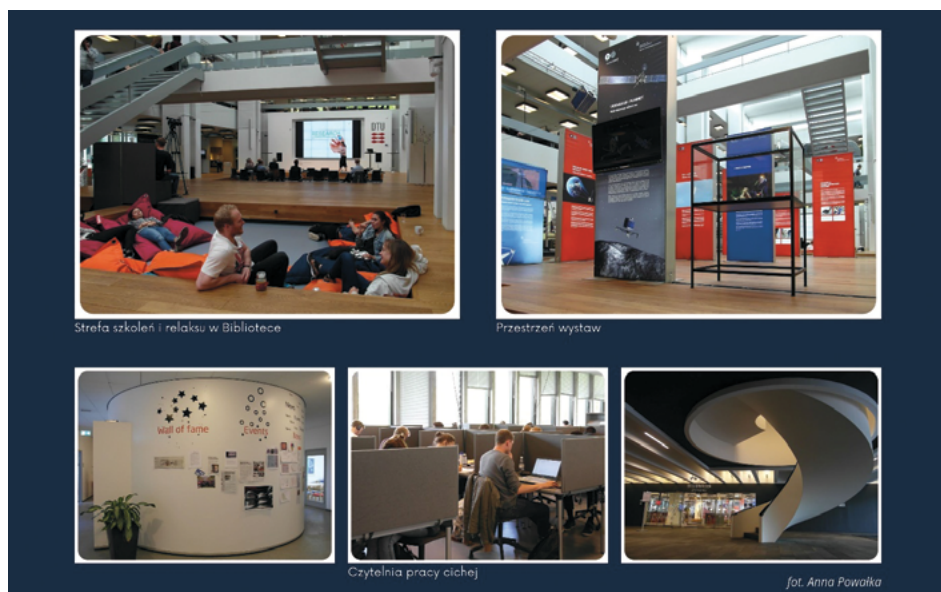
Rys. 11. Central Library of Technical University of Valencia (Hiszpania)

(źródło: Galeria. Centrum Informacji... b.d.)

Rys. 12. University of Granada Library (Hiszpania)

(źródło: Galeria. Centrum Informacji... b.d.)

Rys. 13. DTU Library w Kongens Lyngby (Dania)

(źródło: Galeria. Centrum Informacji... b.d.)

Rys. 14. Martynas Mažvydas National Library of Lithuania (Litwa)

(źródło: Galeria. Centrum Informacji... b.d.)

Zebrane doświadczenia i obserwacje utwierdziły nas w przekonaniu, że nowoczesne biblioteki akademickie aktywnie reagują na zmiany w formach uczenia się i nauczania i dostosowują swoje pomieszczenia bądź uczestniczą w procesie projektowania nowych budynków bibliotecznych, tak aby zapewnić uczącym się najlepsze w danych okolicznościach warunki pracy. Pobyt w tych placówkach potwierdził, jak ważne w przypadku bibliotek akademickich jest to, aby stworzyć przestrzeń, która będzie przyciągała studentów do biblioteki, przestrzeń sprzyjającą nauce, twórczej pracy i wypoczynkowi. I wreszcie jak ważne jest, aby władze uczelni z całą mocą zostały przekonane o tym, by biblioteka zaistniała właśnie w takiej formie – trzeciego miejsca, w naszym przypadku salonu uczelni (Galeria. Centrum Informacji... b.d.).

4. Doświadczenia własne

Działania Biblioteki Politechniki Lubelskiej, obecnie Centrum Informacji Naukowo-Technicznej PL, również wpisują się w obecny nurt designu bibliotek. Punktem wyjścia do pierwszych zmian była konieczność przeprowadzki części Biblioteki do nowej siedziby oraz możliwość sukcesywnego remontu pozostałych pomieszczeń bibliotecznych. Przeniesienie Biblioteki PL jest przykładem sytuacji, w której instytucja nieposiadająca własnego budynku stanęła przed koniecznością dostosowania do swoich potrzeb wnętrz zupełnie niebibliotecznych – dokonano adaptacji m.in. dawnej sali gimnastycznej i pomieszczeń stołówki. W czasie swojego funkcjonowania Biblioteka przechodziła wiele metamorfoz, mimo wielu trudności

stale dążąc do osiągnięcia ideału, czego efektem jest stan obecny. Największe wizualne przemiany w Bibliotece zaczęły się wraz z rozwojem ogólnej infrastruktury Politechniki Lubelskiej. Dotacje unijne pozwoliły na większy rozmach w projektowaniu budynków i można było zaplanować dodatkowe pomieszczenia dla Biblioteki oraz nowocześnie je wyposażać. To właśnie wtedy Wypożyczalnia (wraz z magazynem) oraz Czytelnia Ogólna zostały przeniesione do powstałego po 2005 r. budynku Centre of Excellence for the Application of Superconducting and Plasma Technologies in Power Engineering (CoE ASPPECT). Po raz pierwszy w Bibliotece zastosowano system regałów przesuwanych, choć jeszcze bez napędu elektrycznego. Wyposażenie Czytelni stało się bardziej nowoczesne, zmiany zaczęły nabierać rozpędu. Wraz z przekształceniem Wydziału Inżynierii Budowlanej i Sanitarnej w Wydział Budownictwa i Architektury, w ramach Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej, istniejący dotychczas budynek poszerzono o nowoczesne skrzydło. Przy projektowaniu Wschodniego Innowacyjnego Centrum Architektury od razu zaplanowano, że 1/4 parteru zajmie Biblioteka Wydziałowa. Tak oto w 2013 r. ciasna Czytelnia (rys. 15) została przeniesiona ze starego budynku do widnych i przestronnych pomieszczeń.

Rys. 15. Wnętrza starej i nowej Czytelni Wschodniego Innowacyjnego Centrum Architektury
(fot. Katarzyna Krygier-Durakiewicz)

We współpracy z architektami stworzyliśmy dla studentów nowoczesną, komfortową przestrzeń do pracy i odpoczynku. Oprócz regałów z otwartym dostępem do zbiorów, komputerów z dużymi ekranami, modułowych stołów przystosowanych do pracy nad projektami znalazło się miejsce też na miękkie pufy i fotele, gdzie można wygodnie poczytać fachową literaturę. Pracownicy dostali komfortowe pomieszczenie socjalne z pełnym wyposażeniem oraz magazyn na czasopisma.

Rys. 16. Wnętrza Czytelni i przestrzeni wystawowej
w Centrum Innowacji i Zaawansowanych Technologii
(fot. Katarzyna Krygier-Durakiewicz)

W 2014 r. została ukończona budowa Centrum Innowacji i Zaawansowanych Technologii (rys. 16). Jest to nowoczesny, industrialny budynek, w którym prawie całą kondygnację przeznaczono dla Centrum Informacji Naukowo-Technicznej. Chociaż bibliotekarze musieli dostosować się do betonowej stylistyki budynku, mieli tu już bezpośredni wpływ na układ przestrzenny, wystrój oraz wyposażenie wnętrz. Użytkownicy mogą korzystać ze stanowisk komputerowych i z kserografu, mogą zeskanować lub wydrukować dokumenty, jest również stanowisko dla osób niedowidzących. Pomieszczenia są pozbawione podstawowych barier architektonicznych dla osób niepełnosprawnych. Do dyspozycji są trzy pomieszczenia z rzutnikami, małe i duże, w tym sala konferencyjno-dydaktyczna. Na co dzień służą one studentom i pracownikom naukowym do cichej lub grupowej pracy. Wypożyczalnia z magazynem wyposażonym w system regałów jezdnych z napędem elektrycznym to ogromna oszczędność miejsca oraz duże ułatwienie dla pracowników. Nowością jest ciesząca się popularnością wśród studentów przestronna Czytelnia Ogólna z księgozbiorem beletrystycznym, czasopismami popularnonaukowymi i kolekcją ponad 50 gier planszowych i karcianych. Studenci znaleźli tu doskonałe miejsce do rekreacji. Wygłuszona wykładziną podłoga, wygodne i żywe w kolorystyce, zaprojektowane pod wymiar meble modułowe i niewymuszony podział stref stwarzają przyjazną atmosferę do pracy i wypoczynku. Dodatkową zaletą jest mobilność modułowego umeblowania, dzięki któremu w zależności od potrzeb można całkowicie przearanżować wnętrza, na przykład na turnieje gier planszowych, organizowane regularnie przez bibliotekarzy we współpracy z Samorządem Studenckim.

Ogromny sukces odniosła Galeria Centrum Informacji Naukowo-Technicznej. We wszystkich korytarzach piętra mamy unikalną przestrzeń wystawową. Na surowych, betonowych ścianach doskonale prezentują się wystawy tematyczne oraz wielkoformatowe zdjęcia wykonane przez pracowników Politechniki Lubelskiej. Kolejka chętnych, by wystawiać swoje prace, jest zarezerwowana na wiele miesięcy do przodu.

W podobnym czasie ogromnej transformacji uległy jeszcze dwie biblioteki wydziałowe, które zostały zaprojektowane nowocześnie, choć w dwóch różnych stylach. Jedna – klasyczna z antresolą i niepowtarzalnym ciepłym klimatem, i druga – chłodna w kolorystyce, ale nadal bardzo przyjazna. Czytelnia Biblioteki Wydziałów Zarządzania i Podstaw Techniki (rys. 17) jest przykładem adaptacji pomieszczeń, które pierwotnie pełniły diametralnie odmienną funkcję – była to sala gimnastyczna i szatnie. Po przeróbce Biblioteka otrzymała już wówczas bardzo klimatyczną Czytelnię. Po remoncie w 2014 r. zyskała ona zupełnie nowe oblicze, nie tracąc jednocześnie dawnej atmosfery. Uwolniona została przestrzeń: wyburzono ścianki działowe

pozostałe po dawnych szatniach, odsłonięte zostały dźwigary antresoli i zmienione okładziny drewniane, przy czym udało się zachować stary dębowy parkiet, z okien zniknęły firanki i zasłony. Urządzono stanowiska komputerowe, studenci dostali możliwość wolnego dostępu do książek. Czytelnia stała się bardziej nowoczesna, zyskała na przestronności, nie tracąc jednocześnie swego przytulnego charakteru.

Rys. 17. Wnętrze Czytelni Biblioteki Wydziałów Zarządzania i Podstaw Techniki
(fot. Paulina Artymiuk-Broda)

W Czytelni Biblioteki Wydziału Mechanicznego (rys. 18) ogromną różnicę w wyglądzie i funkcjonalności uzyskano bez żadnej przebudowy, właściwie tylko dzięki zmianie kolorystyki wnętrza i wyposażenia meblowego. Stare, ciężkie, drewnopodobne regały zostały wymienione na jasne, metalowe i ażurowe, a nowoczesne oświetlenie i strefy relaksu dopełniły dzieła. Czytelnia zyskała bardzo nowoczesny wygląd, sprawia wrażenie dużo większej i jednocześnie lżejszej.

Rys. 18. Wnętrza Czytelni Biblioteki Wydziału Mechanicznego
(fot. Paulina Artymiuk-Broda)

Biblioteka PL staje się trzecim miejscem integrującym społeczność akademicką. Stale się zmienia, doskonali, a jej pracownicy bacznie przyglądają się potrzebom wszystkich użytkowników i starają się na nie odpowiadać. Pracownicy CINT intensywnie uczestniczą w projektowaniu nowego budynku biblioteki, który ma powstać w ciągu kilku następnych lat. Nowa Biblioteka Politechniki Lubelskiej – Centrum Wiedzy i Kultury – ma być przestrzenią edukacyjno-kulturalną głównie dla społeczności akademickiej. Będzie nowoczesnym, funkcjonalnym budynkiem bez barier architektonicznych, dostępnym dla osób z niepełnosprawnościami fizycznymi. Projektowane Centrum ma stać się salonem uczelni, gdzie oprócz korzystania z zasobów wiedzy użytkownicy będą spędzać swój wolny czas, miejscem spotkań i wymiany myśli naukowej, nawiązywania i pogłębiania wieloaspektowych więzi społecznych. Będą to konferencje, spotkania na linii uczelnia–przedsiębiorcy w ramach współpracy i wdrażania rozwiązań i innowacji technologicznych, a także wydarzenia kulturalne, spotkania ze sztuką – koncerty, wystawy, prelekcje, pokazy filmowe czy popularne turnieje gier. W planie jest potrojenie obecnej powierzchni, co umożliwi urozmaicenie oferty Biblioteki. Będzie to budynek docelowy, gdzie swoje miejsce znajdzie scalony księgozbiór ze wszystkich obecnych lokalizacji. Wobec tak wielu własnych doświadczeń, ale również obserwacji i wniosków poczynionych w trakcie praktyk Erasmus+, rozplanowanie wszystkich pomieszczeń od początku będzie z pewnością dużo łatwiejsze i przyjemniejsze niż projektowanie i dopasowywanie wyposażenia do zastanych warunków lokalowych. Opracowane zostały już wstępne założenia. Będzie to budynek pasywny, energooszczędny i przyjazny środowisku (klimatyzacja potrzebna w jak najmniejszym stopniu, zbierana i wykorzystana deszczówka, tzw. infrastruktura błękitno-zielona, panele fotowoltaiczne lub zielony dach). Budynek ma wykorzystywać naturalne ukształtowanie powierzchni z poszanowaniem otaczającej zieleni. W założeniach pomieszczenia wewnętrzne mają obejmować 10 pokoi do pracy indywidualnej dla czytelników, 5 pokoi do pracy w grupach do 5 osób, 4 pokoje do pracy w grupach do 15 osób, 3 pokoje do 40 osób z projektorami i ekranami, salę dydaktyczno-szkoleniową, wszystkie z dostępem do światła dziennego i wyciszone, aby pracujący w nich studenci nie przeszkadzali sobie nawzajem. Oprócz tego w budynku ma się znaleźć sala konferencyjna na 100 osób, sala kinowa, przestrzeń wystawowa, pomieszczenia dla pracowników wraz z oświetlonym światłem dziennym pokojem socjalnym, pokoje kreatywnego działania, kawiarnia i przestrzeń służące rekreacji, chillroom z gramiami planszowymi, taras letni przy kawiarni i czytelnii, punkt przedszkolny dla dzieci uczących się rodziców, zadaszony parking rowerowy i hulajnogowy, windy osobowe i towarowe, dodatkowe magazyny. Wyposażenie będzie

obejmować nowoczesne urządzenia wspomagające pracę użytkowników i pracowników: m.in. stanowiska komputerowe, multimedia, urządzenia do samodzielnego kopiowania i skanowania, a także ergonomiczne i wygodne meble o ciekawym wzornictwie, aby maksymalnie zwiększyć komfort nauki i wypoczynku.

Założenia Centrum Wiedzy i Kultury wydają się bardzo konkretne, ponieważ wykorzystują doświadczenie zdobyte przez 20 lat transformacji, a także inspiracje czerpane z realizacji poznanych przez pracowników korzystających z programów wymian międzybibliotecznych w ostatnich latach. Twórcy projektu mają nadzieję, że Centrum Wiedzy i Kultury stanie się jednym z najważniejszych miejsc na planie uczelni, salonem codziennie odwiedzanym przez wszystkich członków społeczności akademickiej, pragnących poszerzać wiedzę w komfortowych warunkach i przyjaznej atmosferze.

Bibliografia

- Abhardphoto (b.d.). Seattle public library, Seattle, Washington [online]. Pixabay. Dostępny w: <https://pixabay.com/photos/seattle-public-library-seattle-4801506/> [przeglądany 8.09.2023].
- ArchDaily (2015). Dokk1 / schmidt hammer lassen architects [online]. ArchDaily. Dostępny w: <https://www.archdaily.com/644920/dokk1-schmidt-hammer-lassen-architects> [przeglądany 20.05.2022].
- ArchDaily (2019). Forum Groningen multifunctional building / NL architects [online]. ArchDaily. Dostępny w: <https://www.archdaily.com/930102/forum-groningen-multifunctional-building-nl-architects> [przeglądany 25.05.2022].
- Boss S., Jiazhong F., Jiangshun Z. (2013). The intersection of design and culture: The new Guangzhou Library and its relationship to the city. W: IFLA WLIC 2013 – Singapore – Future Libraries: Infinite Possibilities [online]. IFLA. Dostępny w: <http://library.ifla.org/id/eprint/61/1/081-boss-en.pdf> [przeglądany 30.05.2022].
- Cucuzzella C. (2020). Analyzing Eco-Architecture Beyond Performance [online]. ResearchGate. Dostępny w: https://www.researchgate.net/publication/341803377_Analyzing_Eco-Architecture_Beyond_Performance [przeglądany 1.09.2023].
- Cymer A. (2016). W Rumi jest najpiękniejsza biblioteka świata [online]. Culture.pl. Dostępny w: <https://culture.pl/pl/artikul/w-rumi-jest-najpiekniejsza-biblioteka-swiata> [przeglądany 20.05.2022].
- Dewe M. (2006). Planning Public Library Buildings. Concepts and Issues for the Librarian. London: Routledge. ISBN 9781138257160.
- Galeria. Centrum Informacji Naukowo-Technicznej Politechniki Lubelskiej (b.d.). Biblioteczne inspiracje [online]. Dostępny w: <http://wystawy.biblioteka.pollub.pl/exhibits/show/biblioteczne-inspiracje/galeria> [przeglądany 15.06.2022].

- Gyurkovich M. (2017). Rola światła w architekturze na przykładzie ikonicznych obiektów kultury. Wybrane przykłady / Role of Light in Architecture upon the Example of Iconic Cultural Facilities. Selected Examples. *Środowisko Mieszkaniowe*, nr 18, s. 95–105.
- GZ SHOPPER (2019). New Guangzhou Library [online]. GZ SHOPPER. Dostępny w: <https://gzshopper.com/3030-new-guangzhou-library.html> [przeglądany 20.05.2022].
- Kobierska-Maciuszko E. (2001). Współczesne budynki biblioteczne w pracach LIBER Architecture Group. *EBIB* [online], nr 4. Dostępny w: <https://www.ebib.pl/2001/22/kobierska.html> [przeglądany 28.07.2023].
- Kruszewski T. (2011). Fasada biblioteki – wybrane elementy symboliki architektury. *Architecturae et Artibus*, t. 3, nr 3(9), s. 20–29.
- Kruszewski T. (2012). Przestrzeń biblioteki. O symbolicznej, fizycznej i społecznej obecności instytucji. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. ISBN 9788323129448.
- Liszka A. (2022). TOP 10: Najciekawsze biblioteki w Polsce. Na Dzień Bibliotekarza i Tydzień Bibliotek 2022 [online]. Dostępny w: https://www.propertydesign.pl/architektura/104/top_10_najciekawsze_biblioteki_w_polsce_na_dzien_bibliotekarza_i_tydzien_bibliotek_2022,39050.html [przeglądany 20.05.2022].
- Lux C. (2021). New developement of library buildings worldwide. W: Libraries and Their Architecture in the 21st Century. Ed. I. Miersch-Süß. Berlin–Boston: De Gruyter Saur, s. 103–114. ISBN 9783110689433. Dostępny w: <https://doi.org/10.1515/9783110689501-010> [przeglądany 8.09.2023].
- Murphy A. (2006). Seattle Central Library: civic architecture in the age of media [online]. Dostępny w: <https://placesjournal.org/article/seattle-central-library-civic-architecture-in-the-age-of-media/> [przeglądany 8.09.2023].
- Mycielski K., Szczelina M. (2022). Modernizacja Biblioteki Narodowej. *Architektura – Murator*, R. 332, z. 5, s. 26–34.
- Ośłowska I. (2016). Design i wielofunkcyjność nowoczesnych przestrzeni bibliotecznych. *Toruńskie Studia Bibliologiczne*, t. 9, nr 2, s. 127–150.
- Sasaki (2020). Library Space: A Planning Resource for Librarians [online]. Sasaki Associates. Dostępny w: <https://www.sasaki.com/projects/library-space-a-planning-resource-for-librarians/> [przeglądany 20.05.2022].
- Skowrońska J. (2014). Nowe formy i funkcje bibliotek związane z realizacją potrzeb użytkowników. *Debiuty Bibliologiczno-Informatologiczne*, R. 2, s. 91–107.
- Smith K.M., Flannery J.A. (red.) (2017). Library Design. Kempen: teNeues. ISBN 9783832792046.
- Stacja Kultura. Biblioteka Rumia (2018). Stacja Kultura dzisiaj [online]. Dostępny w: <https://www.bibliotekarumia.pl/stacja-kultura-dzisiaj/> [przeglądany 14.09.2023].
- Szczygłowska L. (2013). Architektura bibliotek. W: Fizyczna przestrzeń biblioteki. Red. M. Wojciechowska. Gdańsk–Bydgoszcz: Oficyna Wydawnicza Edward Mitek, s. 22–39. ISBN 9788364335006.

- Sztuka krajobrazu (2020). BookWorm czyli biblioteka pod gołym niebem [online]. Dostępny w: <https://sztuka-krajobrazu.pl/4082/arttykul/bookworm-czyli-biblioteka-pod-golym-niebem> [przeglądany 20.05.2022].
- Uniplaces team (2017). The 25 Best University Libraries in the World [online]. Dostępny w: <https://blog.uniplaces.com/the-25-best-university-libraries-in-the-world-ed32684be4f0> [przeglądany 20.05.2022].
- Warsaw Tour (b.d.). Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego z ogrodem dachowym [online]. Dostępny w: <https://warsawtour.pl/biblioteka-universytetu-warszawskiego/> [przeglądany 15.09.2023].
- Xiaopu X. (2001). Prospects of Library Buildings in China. W: Library Buildings in a Changing Environment. Proceedings of the Eleventh Seminar of the IFLA Section on Library Buildings and Equipment. Red. M.-F. Bisbrouck. München: K.G. Saur, s. 25–30. ISBN 3598218192.
- Załoski D. (2015). Stacja Kultura w Rumi [online]. Architektura-Murator. Grupa ZPR Media. Dostępny w: https://architektura.muratorplus.pl/realizacje/stacja-kultura-w-rumi_4646.html [przeglądany 20.05.2022].

Zofia Kajczuk

Uniwersytet Warszawski, Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

Kształtowanie przestrzeni i modelowanie nawigacji w budynku bibliotecznym na podstawie badań i obserwacji użytkowników w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie

Streszczenie: Biblioteki akademickie na całym świecie mierzą się z problemem nawigacji wewnątrz użytkowanych przez siebie budynków. Użytkownicy często nie mogą odnaleźć się w rozległych przestrzeniach bibliotecznych, przez co ich doświadczenie z korzystania z biblioteki nie jest pozytywne. Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie (BUW) jest przykładem polskiej biblioteki akademickiej, w której, po ponad 20 latach od otwarcia nowego gmachu, użytkownicy nadal gubią się na jego terenie. Artykuł przedstawia krótki przegląd badań na temat wayfindingu w bibliotekach na świecie oraz opisuje, jak za pomocą metodyki *user experience* przeprowadzono w BUW badania dotyczące poruszania się użytkowników po jej budynku.

Słowa kluczowe: doświadczenia użytkownika, *user experience*, użytkownicy bibliotek, wayfinding

1. Wprowadzenie

Wytyczne IFLA dotyczące budynków bibliotecznych wskazują na dziesięć cech, które powinna mieć dobrze zaprojektowana przestrzeń biblioteczna. Powinna ona być funkcjonalna, adaptowalna, dostępna, różnorodna, interaktywna, sprzyjająca, przyjazna dla środowiska, bezpieczna i pewna, wydajna, odpowiednia dla technologii informacyjnej (Latimer, Niegaard 2007, s. 14). Ponadto dobrze, żeby była zaskakująca i intrygująca. Znamy wiele takich bibliotek – ich budynki są często ikoniczne. W przypadku uczelni wyższej monumentalny i nowoczesny budynek biblioteki

akademickiej jest jego wizytówką. Świadczy o potędze i potencjale twórczym jej studentów i kadry naukowej, pokazuje wielkość zasobów i możliwości rozwoju. Pomimo że coraz częściej rola biblioteki to nie tylko udostępnianie zbiorów, a nawet zdarza się, że książki są jednym z mniej istotnych jej elementów, to jedno pozostaje niezmiennie – biblioteka akademicka to miejsce do nauki i centrum informacyjne uczelni.

W Polsce również zauważalny jest trend budowania nowoczesnych budynków specjalnie na potrzeby bibliotek akademickich. Jedną z pierwszych takich realizacji po 1989 r. był budynek Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie (BUW). Projekt obecnie użytkowanego gmachu został wyłoniony w konkursie w 1993 r., a jego realizacja, aż do wpuszczenia pierwszego czytelnika, trwała do grudnia 1999 r. Pomysł, aby centralną i najważniejszą częścią biblioteki był księgozbiór z wolnym dostępem do półek, był jak na tamte czasy niezwykle nowatorski i unikalny na terenie Polski. Wizjonerski program podejścia nie tylko do ułożenia zbiorów, ale też usługowej formy biblioteki był punktem wyjścia przy projektowaniu i wymagał równie niesztampowej bryły architektonicznej, która mogłaby posłużyć do realizacji tego pomysłu. Projekt zespołu architektów pod kierunkiem prof. Marka Budzyńskiego i Zbigniewa Badowskiego spełniał warunki konieczne do zaistnienia nowej koncepcji biblioteki. Założenia były następujące: „budynek biblioteki z wolnym dostępem do zbiorów jest z założenia budynkiem o znacznie większej wielofunkcyjności w każdym swoim punkcie, czyli charakteryzuje się cechą nazwaną przez projektantów elastycznością (gdy funkcja danej kondygnacji czy też jej fragmentu nie jest z góry zdeterminowana) [...]. Przyjęcie takiej zasady konstrukcyjnej pozwoliło na wyeliminowanie ścian działowych i stworzenie wnętrza jednoprzestrzennego, w którym jedynym elementem konstrukcji są rozstawione regularnie kolumny z surowego betonu i nic nie ogranicza dróg czytelnika w labiryncie regałów” (Kobierska-Maciuszko 2017, s. 353–354). Sam projektant podkreślał zaś: „na osi tego całego założenia jest wejście do sacrum, przez odwołanie się do historii: schody – propyleje i wejście do Akropolu, czyli do tej przestrzeni informacji, która gromadzi wszystkie sposoby informowania” (Kruszewski 2010, s. 155).

Warto zwrócić uwagę na ideę i słownictwo, które miało opisywać ten projekt – labirynt regałów, sacrum, Akropol. To miało być miejsce, w które czytelnik wsiąknie, gdzie zagubi się w gąszczu książek, da się im pochłonać. Wejście do biblioteki zostało pomyślane tak, by budowało napięcie, poczucie wyjątkowości i pewnej nieprzystępności. Pierwszy komunikat odbierany przez czytelnika to: „Uważaj, wkraczasz do szczególnego miejsca”. Jednym z ważniejszych założeń przy tworzeniu tego projektu architektonicznego było uwzględnienie warstwy symbolicznej; jej elementy widać wszędzie – zarówno na fasadzie, jak i we wnętrzu. Czy zastanawiano się wtedy nad

tym, jaki będzie odbiór przez czytelników tak zaaranżowanej przestrzeni i czy będą umieli się w niej poruszać? W dokumentach projektowych można dostrzec oznaki takiego myślenia: „sposób funkcjonowania Biblioteki jest wyborem Użytkownika. Struktura budynku, układ komunikacyjny, system informacji, elastyczność podziału stwarzają możliwość, jak w tradycyjnym mieście, wybrania drogi zarówno całkowicie sieciowej, jak i liniowej oraz jednocześnie ich funkcjonowanie. Czytelnik może wybierać” (Gašior 1995, s. 13). Wartością była więc wolność wyboru i dostrzeżenie, że czytelnicy mogą w różny sposób korzystać z tej samej usługi.

Nowatorski sposób udostępniania zbiorów w postaci niespotykanego wówczas wielkiego wolnego dostępu spowodował też konieczność opracowania innego podejścia do nawigacji w przestrzeni biblioteki. Jak wspomina Ewa Kobierska-Maciuszko, była dyrektorka BUW: „zniknął uświęcony tradycją trójpodział na zamknięty magazyn, czytelnie i bibliotekarza – łącznika między tymi obszarami. Chcieliśmy przemieszczenia magazynu i czytelni, stworzenia ogólnodostępnych obszarów, gdzie ciągi regałów otoczone będą rozmaicie ukształtowanymi miejscami pracy czytelników. Bibliotekarze mieliby istnieć o tyle, o ile będą potrzebni czytelnikom jako kustosze poszczególnych dziedzin wiedzy” (Kobierska-Maciuszko 2007, s. 350–352). Zapożyczony z bibliotek amerykańskich system Klasyfikacji Biblioteki Kongresu od początku miał zostać nieco zmodyfikowany i przystosowany do polskich potrzeb. Czytelników po przestrzeni BUW miał prowadzić nie tylko schemat i oznaczenia przestrzeni, ale przewidywano także umiejscowienie w różnych punktach stanowisk bibliotekarzy dziedzinowych, którzy ułatwialiby użytkownikom poruszanie się po tym zupełnie nowym systemie (Hollender, Kobierska-Maciuszko 1998, s. 204).

Trzeba jednak przyznać, że był to wielki eksperyment. Trzydzieści lat temu powstawały dopiero pierwsze inne wielkie przestrzenie publiczne (galerie handlowe czy hipermarkety), które mogłyby być odniesieniem dla powstającego gmachu BUW. W ciągu pierwszych kilku lat od powstania nowego budynku zaczęto zdawać sobie sprawę, że poruszanie się po nim jest wyzwaniem dla użytkowników. Już 10 lat po powstaniu budynku, w rozmowie z okazji jubileuszu Henryk Hollender, dyrektor BUW w latach 1992–2003, przyznawał, że budynek, choć estetyczny, nie jest zbyt czytelny i nie zwrócono uwagi np. na widoczność oznaczeń. System informacji wizualnej nie do końca się sprawdził: „Sądziliśmy, że litery i cyfry będą widoczne, a nie są; dodatkowo nieczytelne okazały się piktogramy oznaczające toalety. Spotkałem czytelników, którzy myśleli, że na terenie Biblioteki wcale nie ma toalet. To wszystko jest w moim przekonaniu racjonalne i estetyczne, a na dodatek stanowi realizację naczelną zasady projektanta, tak jak ją rozumiałem: że kolorowi mają

być czytelnicy i kolorowe – książki, a budynek jest tłem dla jednych i dla drugich” (cyt. za Kruszewski 2010, s. 156–157). Wielki szary budynek BUW, labirynt półek i monochromatyczna informacja wizualna były od początku wielkim wyzwaniem dla użytkowników i do dziś stanowią przeszkodę w szybkim i sprawnym odnalezieniu się w przestrzeni biblioteki.

2. Przegląd piśmiennictwa

W literaturze dotyczącej projektowania wnętrz budynków publicznych i nawigacji od pewnego czasu pojawia się termin *wayfinding*. Brakuje w słownikach języka polskiego dobrego odpowiednika tego słowa, ale pojęcie to można zdefiniować jako system nawigacji przestrzennej, dzięki której znalezienie właściwej drogi jest łatwiejsze. Temat wayfindingu w budynkach bibliotecznych nie pojawia się zbyt często w literaturze polskiej, jedynie pojedyncze wzmianki można znaleźć w artykułach polskich badaczy, ale dotyczące zagranicznych instytucji. Przykładem jest tu praca Emilii Brzozowskiej-Szczeciny *Bibliotekarze – UXperci, czyli badania user experience w bibliotekach akademickich w Wielkiej Brytanii*, która przedstawiając badania doświadczeń użytkowników w Wielkiej Brytanii, omówiła przykład sprawdzania, czy nowy budynek biblioteki uniwersytetu Royal Holloway spełniał oczekiwania studentów (Brzozowska-Szczecina 2018, s. 3).

Temat wayfindingu jest za to popularny w literaturze zagranicznej, szczególnie wśród amerykańskich badaczy, choć nie brakuje też przykładów z Europy i Azji. Już same tytuły prac wiele mówią o problemach, z którymi mierzą się pracownicy i użytkownicy budynków bibliotecznych.

Wayfinding in Libraries: Can Problems Be Predicted? zastanawiali się badacze Rui Li i Alexander Klippel z Pensylvania State University (Li, Klippel 2012). W swoim badaniu nad nawigacją w wielopoziomowej, olbrzymiej bibliotece posłużyli się terminem *space syntax*, oznaczającym relację między środowiskiem fizycznym a zachowaniem użytkownika w przestrzeni. Według nich przy projektowaniu nawigacji w bibliotece trzeba brać pod uwagę zarówno sam układ przestrzenny, jak i indywidualne cechy użytkowników, które mają wpływ na szybkość odnajdywania drogi. Czynniki takie jak zróżnicowanie przestrzeni (np. użycie różnych kolorów, form, stylów architektonicznych), dostęp wizualny (widzialność, czyli jak daleko widać następny punkt z danej lokalizacji) i złożoność układu przestrzennego (liczba możliwych dróg i przecięcia między nimi) bardzo mocno wpływają na to, czy użytkownik odnajdzie się w przestrzeni, nawet jeśli jest w niej po raz pierwszy. Ciekawym

wnioskiem było też uznanie specyfiki bibliotek na tle innych budynków publicznych. O ile zwykle prosty układ przestrzenny w środku budynku sprzyja poruszaniu się w nim, o tyle w bibliotekach, z powodu tysięcy podobnych do siebie półek z książkami, układ staje się zawiły, a zrozumienie, gdzie się jest i jak trafić w docelowe miejsce bywa utrudnione.

Amerykańscy badacze Jim Hahn z University of Illinois i Lizz Zitron z Carthage College w Wisconsin w pracy *How First-Year Students Navigate the Stacks Implications for Improving Wayfinding* (Hahn, Zitron 2011) również zastanawiali się, co pomaga pierwszorocznym studentom w odnajdywaniu szukanej pozycji w bibliotece, a co stanowi utrudnienie. Doszli do wniosku, że zróżnicowanie użytkowników poruszających się po budynku jest na tyle duże, że nie da się zaprojektować jednolitego systemu nawigacji, pomocnego dla wszystkich. Zasugerowali zagłębienie się w dziedzinę psychologii poznawczej, gdyż rozumienie ludzkiego umysłu byłoby przydatne przy tworzeniu tras dojścia. Skonkludowali, że żadna mapa ani oznakowania nie zastąpią asysty człowieka, który skutecznie wskaże drogę.

Podobny temat poruszyli autorzy artykułu *Exploring Individual Differences and Building Complexity in Wayfinding: The Case of the Seattle Central Library* (Kuli-ga et al. 2019) oraz Nidhi N. Rakshikar i Sushama Powdwal z Women's University w Mumbaju w publikacji *Wayfinding Behavior of University Library Users in Mumbai: An Explorative Study* (Rakshikar, Powdwal 2020). Autorzy tych prac po przeprowadzeniu badań wśród użytkowników swoich bibliotek i po obserwacji ich zachowania doszli do wniosku, że ustalenie jednego systemu nawigacji, który byłby jasny i czytelny dla wszystkich jest niemożliwe. Wyzwaniem, zwłaszcza w dużych bibliotekach, jest odnalezienie się w nich i umiejętność dotarcia do celu. Dla nowych użytkowników to szczególnie frustrujące, bo zwykle nie jest to pierwsza biblioteka w ich życiu, którą odwiedzają i wiedzą, że to, czego szukają, jest gdzieś w przestrzeni, ale nie potrafią tam trafić.

Ten wniosek często przewija się w literaturze – wielkie biblioteki sprawiają trudności nawigacyjne różnym typom użytkowników z różnorodnych powodów. Dla tych, którzy są w niej po raz pierwszy, problemem jest samo zrozumienie zasad działania, wyobrażenie sobie organizacji systemu usług. Dla tych, którzy odwiedzili już kiedyś bibliotekę i czują się bardziej zaawansowanymi użytkownikami, problemem jest fakt, że mimo to nie mogą znaleźć szybko i skutecznie tego, czego szukają. Każda biblioteka ma bowiem swoją specyfikę, z którą trzeba się oswoić. Jeśli nałożymy na to jeszcze trudności architektoniczne i niejasne oznakowanie, wizyta w takim miejscu może być naprawdę frustrująca.

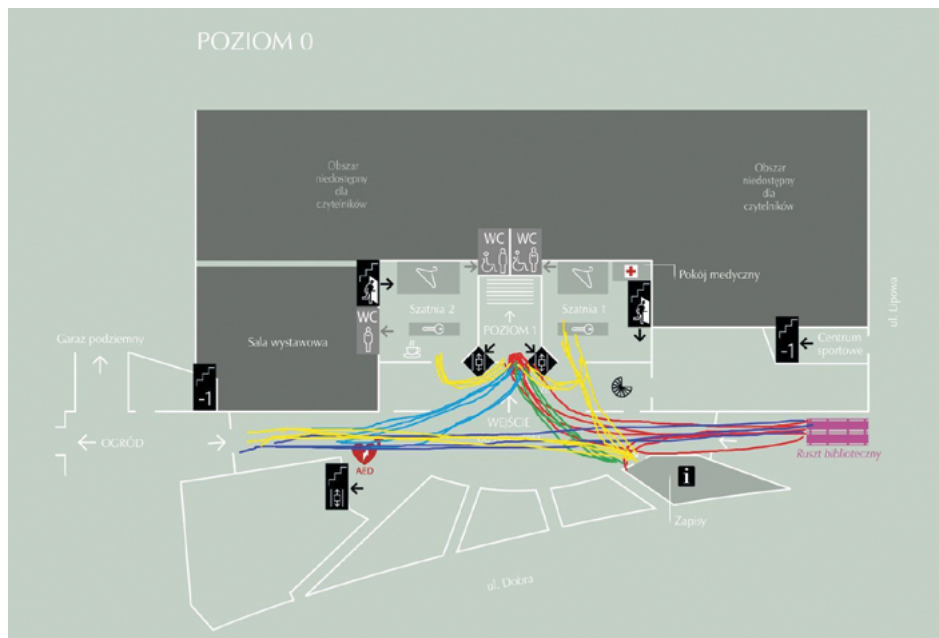
3. Badanie *user experience* w BUW

Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie od kilku lat świadomie i konsekwentnie wspiera strategię traktowania usług bibliotecznych z uwzględnieniem potrzeb użytkownika. Trend stawiania użytkownika w centrum uwagi, komunikowania się z nim i myślenia o nim jako odbiorcy, a nie petencie znany jest na świecie jako *user experience* (UX) i jest coraz powszechniejszym sposobem patrzenia na system usług w bibliotekach. Największym propagatorem tego toku myślenia jest Andy Priestner, autor bestsellerowej książki *A Handbook of User Experience Research & Design In Libraries* (Priestner 2021), w której opisał, jak krok po kroku wprowadzać zmiany z użyciem metody UX, zmieniając przy tym podejście bibliotekarzy na bardziej przyjazne użytkownikom. BUW, podążając tą ścieżką, powołała w 2020 r. stanowisko pełnomocniczki dyrektora ds. projektowania usług, której zadaniem jest dbanie o stały kontakt z użytkownikami przy wprowadzaniu zmian, nowych usług czy innych pomysłów dotyczących szeroko rozumianej grupy interesariuszy.

W listopadzie 2021 r. przystąpiono do projektu, który miał na celu zbadać, jak sprawić, aby użytkownicy nie gubili się w budynku BUW. Termin został wybrany nieprzypadkowo. Początek roku akademickiego to moment, kiedy rzesze nowo przyjętych studentów przychodzą skorzystać po raz pierwszy z biblioteki lub też odnaleźć jedno z pomieszczeń uniwersyteckich, które również są rozmieszczone w budynku BUW. Rok 2021 był szczególnym sprawdzianem, gdyż od początku października w budynku BUW pojawiły się aż dwa roczniki studentów nieznaających przestrzeni – pierwszorocznicy oraz studenci, którzy w 2020 r. zaczęli studiować w trakcie pandemii i wszystkie ich zajęcia odbywały się online, a biblioteka działała w ograniczonym trybie. Wzmógł się ruch jak w soczewce, pokazał wszystkie problemy, z którymi na co dzień zmagają się użytkownicy, i to jeszcze zanim postanowią znaleźć książkę na półce. Zdając sobie sprawę ze złożoności tematu, skomplikowania przestrzeni budynku i liczby nakładających się problemów, zdecydowano się na podzielenie projektu na etapy, a pierwszym zawężeniem był wybór jednej części budynku do testów. Wybrano przestrzeń tzw. uliczki, czyli obszernego holu rozciągającego się wzdłuż budynku, ale jeszcze przed wejściem do przestrzeni bibliotecznej. To tu użytkownik musi zrozumieć zasady działania budynku, podjąć pierwsze decyzje, uzyskać wstępne informacje i zadać sobie pytanie, co dalej.

W pierwszej fazie badania skupiono się na zbieraniu danych. Wykorzystano raporty użyteczności budynku tworzone przy okazji innych projektów, raporty

wewnętrzne oddziałów BUW i sprawozdania roczne oddziałów (Stefańska, Wieczorek 2018; Sprawozdanie 2022). Drugim źródłem były badania jakościowe. Wykorzystano następujące metody zbierania danych: obserwacje, rozmowy z użytkownikami oraz *touchstone tour* (wcielanie się w rolę użytkownika). Każda z tych metod pozwoliła od innej strony spojrzeć na przestrzeń holu. W trakcie rozmów użytkownicy samodzielnie wskazywali, co według nich jest trudnością i w jaki sposób sobie radzą z szukaniem drogi. Obserwacje dawały możliwość zobaczenia użytkowników w działaniu, poznania, jak w naturalny sposób się zachowują w przestrzeni, gdzie zwalniają kroku, w którą stronę kierują wzrok, szukając pomocy. Natomiast w trakcie wcielania się w rolę użytkownika badacze starali się patrzeć na wnętrze holu, jakby widzieli je po raz pierwszy, dzięki czemu zauważali więcej „punktów bólu” użytkowników (miejsc, w których użytkownicy czują dyskomfort). Zebrane w ten sposób dane i spostrzeżenia pozwoliły wykonać następnie *behavioural mapping* (mapowanie zachowań użytkowników w przestrzeni) oraz *user journey mapping* (prześledzenie ścieżki użytkownika wraz z czynnościami, które wykonuje, oraz uczuciami i myślami, które mogą mu towarzyszyć) (rys. 1 i 2).

Rys. 1. Mapa poruszania się użytkowników po holu BUW

ULICZKA

Rys. 2. Uproszczona wersja *user journey map* użytkownika BUW

4. Wnioski z badań

Wnioski z analizy zebranych danych można podzielić na dwie kategorie: techniczne i emocjonalne. W pierwszej kategorii najistotniejszy okazuje się brak spójnego systemu znaków, gdyż te obecne w przestrzeni nie prowadzą konsekwentnie do celu albo są nieaktualne. Użytkownik natrafia na liczne, sprawiające wrażenie tymczasowości, „potykacze” oraz naklejone kartki, które – chociaż graficznie zaprojektowane w sposób spójny – zlewają się wizualnie z otoczeniem. Ich liczba sprawia, że stają się jedną wielką masą niezauważalną dla czytelnika. Funkcje budynku są często nieczytelne – wejścia do budynku i przejścia między częściami budynku są nieoznaczone, miejsca takie jak szatnie, toalety czy informacja są niewidoczne, a układ wnętrza budynku już od przekroczenia progu wydaje się skomplikowany. Jeśli wziąć pod uwagę zasady wayfindingu, to BUW jest trudnym budynkiem, w którym architektura nie jest przyjazna dla użytkownika i samodzielnie trudno gdzieś trafić. Co krok czeka na niego dużo zakrętów, przejść i skrzyżowań. Przestrzeń BUW jest monumentalna, a dodatkowo w obrębie uliczki/holu bardzo dużo się w niej dzieje (zwisające dekoracyjne rośliny, plakaty, punkty usługowe itp.), co dodatkowo utrudnia skupienie wzroku.

Z punktu widzenia użytkownika widać, że jest to budynek dla stałych bywalców („buwalców”), a będąc w nim po raz pierwszy czy drugi, można czuć się

zagubionym i pełnym wątpliwości, skąd zacząć. Śledząc matrycę ścieżki czytelników, widać ich niepewność i stres. Na każdym kroku muszą podejmować decyzje, nie mając pewności, czy idą w dobrą stronę. Po kilku nieudanych próbach samodzielnego poradzenia sobie przy użyciu istniejących tabliczek i map użytkownicy szukają osób mogących udzielić im informacji. Wśród mnóstwa oznaczeń, których aktualność nie jest oczywista, tylko człowiek budzi zaufanie. Przeważająca liczba zapytań skierowanych do pracowników ochrony oraz w punkcie informacyjnym przy wejściu dotyczy informacji nawigacyjnych. Użytkownicy proszą o pokierowanie ich do punktu zapisów, ogrodów i w inne usługowe miejsca w budynku (poczta, toalety, centrum sportowe itp.). Emocje, które towarzyszą użytkownikowi w tej drodze, to głównie niepewność, poczucie chaosu, czasem złość, a dzieje się to wszystko, zanim czytelnik przestąpi próg faktycznej części bibliotecznej i rozpocznie przeszukiwanie zbiorów. Wnioski te są interesujące zwłaszcza w świetle założeń, które były brane pod uwagę, gdy komponowano tę przestrzeń. Architekci chcieli, aby przestrzeń robiła wrażenie, była labiryntem i świątynią wiedzy. Wkraczanie na wysokie schody prowadzące do wnętrza biblioteki miało dawać wrażenie przejścia do innego, wyjątkowego świata. Można przyznać, że efekt ten został osiągnięty. Czytelnicy rzeczywiście mają poczucie niezwykłości tego budynku, jednak przy okazji czują onieśmienie oraz stres. Te nieprzyjemne odczucia, związane z pobytem w bibliotece, opisane są w polskiej literaturze przedmiotu przez Marzenę Świgoń (Świgoń 2009), która opracowała Polską Skalę Niepokoju Związanego z Korzystaniem z Biblioteki. W stworzonej przez nią ankiecie na podstawie testu LAS (*Library Anxiety Scale*) badano aż 46 punktów związanych z odczuwaniem niepokoju podczas korzystania z biblioteki. Wiele z tych aspektów dotyczy tematów odnoszących się do poruszania się po przestrzeni bibliotek i uczuć tego dotyczących: „kiedy jestem w bibliotece i nie wiem co zrobić, ogarnia mnie niepokój”, „biblioteka jest źle zorganizowana, zawila” (rozmieszczenie zbiorów, układ pomieszczeń, działów), „nigdy nic nie mogę znaleźć w bibliotece” (Świgoń 2011, s. 234–235). Już sama potrzeba przeprowadzenia takich badań zarówno w Polsce, jak i w innych krajach świadczy o tym, jak powszechnym problemem jest samopoczucie użytkowników w trakcie przebywania w przestrzeni bibliotek i jak wiele czynników, w tym architektonicznych i nawigacyjnych, może wpłynąć na komfort korzystania.

Biorąc pod uwagę, jak ważne jest minimalizowanie *library anxiety*, oraz wykorzystując wnioski z badań w BUW, zaproponowano wiele rekomendacji, których wdrożenie mogłoby usprawnić poruszanie się użytkowników po budynku, a także poprawić

ich odczucia towarzyszące korzystaniu z budynku BUW. Jedną z ważniejszych jest wprowadzenie stałych punktów nawigacyjnych, które mogłyby chociaż trochę zastąpić pracownika ochrony i bibliotekarza w punkcie informacji w udzielaniu odpowiedzi na pytanie, dokąd dalej. Ważne jest też skrupulatne prześledzenie ciągłości istniejącej nawigacji i sprawdzenie, gdzie ścieżki się urywają. Istniejących oznaczeń jest jednocześnie za dużo i za mało. Za dużo jest jednakowych i powtarzających się komunikatów, a za mało takich, które wyróżniałyby się na tle monochromatycznej architektury. Biorąc pod uwagę założenia spójności wizerunkowej BUW oraz zasady kolorystyczne ustalone jeszcze przez projektanta budynku, zaproponowano użycie koloru czarnego zamiast szarego jako tła znaków nawigacyjnych. Ponieważ na pierwszym etapie zajmowano się głównie częścią holu, za istotne uznano umieszczenie jasnych oznaczeń przed wejściem do części bibliotecznej, aby zapewnić użytkownikom informację wstępną, zapowiadającą, co ich czeka w dalszej części budynku. Jest to tylko część rekomendacji, gdyż projekt usprawnienia nawigacji w budynku BUW nie został zakończony, kolejne jego etapy będą przeprowadzane wkrótce. Następną fazą będzie wytyczenie ścieżek i oznakowanie tras do toalet, które nadal są trudne do znalezienia dla użytkowników.

5. Zakończenie

Obecne czasy są dynamiczne, a przestrzeń biblioteki jest zmienna. Pojawiają się nowe usługi i zmieniają się pokolenia użytkowników. BUW chce być w ciągłym dialogu z użytkownikami, obserwować i sprawdzać, co ułatwia, a co utrudnia kontakt z biblioteką. Nawigacja w przestrzeni nie wydaje się kluczowym elementem tych zmian i można sądzić, że użytkownik, odwiedzając instytucję kolejny raz, w końcu nauczy się poruszania po nawet najbardziej skomplikowanym wnętrzu. Jednak to, jakie emocje będą mu towarzyszyć przy pokonywaniu pierwszych wyzwań, choćby takich jak znalezienie drogi do punktu zapisów czy toalety, może wpłynąć na jego odbiór całej instytucji, a także ułatwić mu lub utrudnić późniejsze z niej korzystanie. Część czytelników, traktujących każdą wizytę w BUW jak wyzwanie, w końcu zaprzestanie przychodzenia i wybierze inną, bardziej przyjazną przestrzeń, np. kawiarni czy publicznej biblioteki osiedlowej. Jeśli obserwowany trend zmiany funkcji bibliotek z księżnic na centra edukacyjne zachowa się, to tworzenie przyjaznej i łatwej w nawigowaniu przestrzeni będzie niezwykle istotne.

Bibliografia

- Brzozowska-Szczecina E. (2018). Bibliotekarze – UXperci, czyli badania user experience w bibliotekach akademickich w Wielkiej Brytanii. *Biuletyn EBIB* [online], nr 5(182), s. 1–5. Dostępny w: <https://ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/48/49> [przeglądany 25.08.2022].
- Gąsior Z. (1995). Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie: konkurs architektoniczny. Warszawa: Fundacja Uniwersytetu Warszawskiego. ISBN 83901976118.
- Hahn J., Zitron L. (2011). How First-Year Students Navigate the Stacks: Implications for Improving Wayfinding. *Reference and User Services Quarterly* [online], vol. 51, no. 1, s. 28–35. Dostępny w: <https://www.journals.ala.org/index.php/rusq/article/view/3558/3850> [przeglądany 25.08.2022].
- Hollender H., Kobierska-Maciuszko E. (1998). Nowy gmach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. Koncepcja funkcjonalna i estetyczna. *Rocznik Biblioteki Narodowej*, t. 32, s. 195–214.
- Kobierska-Maciuszko E. (2017). Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie 1981–2012. W: Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie 1817–2017. Miscellanea. Red. J. Talbierska, Z. Olczak, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, s. 333–400. ISBN 9788323517917.
- Kruszewski T. (2010). 10 lat nowej Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. Debata: Marek Budzyński, Henryk Hollender, Ewa Kobierska-Maciuszko, Tomasz Kruszewski, Piotr Matywiecki, Anna Wołodko. *Przegląd Biblioteczny*, R. 78, z. 2, s. 149–163.
- Kuliga S., Nelligan B., Dalton R., Marchette S., Shelton A., Carlson L., Hölscher C. (2019). Exploring Individual Differences and Building Complexity in Wayfinding: The Case of the Seattle Central Library. *Environment and Behavior* [online], vol. 51, iss. 5, s. 622–665. Dostępny w: https://eprints.lancs.ac.uk/id/eprint/138582/1/02_IndividualDiffInWf_resubmission.pdf [przeglądany 25.08.2022].
- Latimer K., Niegaard H. (2007). IFLA Library Building Guidelines: Developments & Reflections. München: De Gruyter Saur. ISBN 9783598117688.
- Li R., Klippel A. (2012). Wayfinding in Libraries: Can Problems Be Predicted? *Journal of Map & Geography Libraries* [online], vol. 8, no. 1, s. 21–38. Dostępny w: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/15420353.2011.622456> [przeglądany 25.08.2022].
- Priestner A. (2021). A Handbook of User Experience Research & Design in Libraries. Goxhill: UX in Libraries. ISBN 9798596805925.
- Rakshikar N., Powdwal S. (2020). Wayfinding Behavior of University Library Users in Mumbai: An Explorative Study. *DESIDOC Journal of Library & Information Technology* [online], vol. 40, no. 2, s. 113–121. Dostępny w: <https://publications.drdo.gov.in/ojs/index.php/djlit/article/download/15308/7263/> [przeglądany 25.08.2022].
- Stefańska J., Wiczorek A. (2018). Badanie funkcjonowania budynku BUW po zasiedleniu (analiza POE). Badania terenowe prowadzone metodami psychologii środowiskowej. Warszawa [materiały niepublikowane].

- Sprawozdanie (2022). Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie oraz biblioteki wydziałowe Uniwersytetu Warszawskiego w roku 2021 [online]. Warszawa. Dostępny w: <https://www.buw.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2022/05/Sprawozdanie-BUW-za-rok-2021.pdf> [przeglądany 25.08.2022].
- Świgoń M. (2009). Library anxiety: przegląd współczesnych kierunków badań. *Przegląd Biblioteczny*, R. 77, z. 3, s. 313–324.
- Świgoń M. (2011). Polska Skala Niepokoju Związanego z Korzystaniem z Biblioteki: wyniki badań. *Przegląd Biblioteczny*, R. 79, z. 2, s. 231–243.

Jakub Skutecki

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu

O sztuce rozumienia architektury (czyli o dwóch magazynach bibliotecznych)

Streszczenie: Krótka historia magazynów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu ukazuje różnice w wykształceniu i umiejętnościach architektów kształconych przed pierwszą wojną światową i w epoce późnego PRL-u. Magazyn biblioteczny z 1902 r. był i wciąż jest podręcznikowym przykładem znakomitej architektury użytkowej, magazyn z 1992 r. jest przykładem architektonicznej niekompetencji.

Słowa kluczowe: architektura XX w., Poznań, Kaiser-Wilhelm-Bibliothek, Biblioteka Uniwersytecka, magazyn biblioteczny, błędy projektowe

Poznań, 14 listopada 1902 r. Na uroczystości poświęcenia i oddania do użytku nowo wybudowanej niemieckiej Biblioteki Cesarza Wilhelma (Kaiser-Wilhelm-Bibliothek) wśród gości zaproszonych na fetę był Georg Zeidler, oficjalnie tylko kierownik budowy, a nieoficjalnie współautor projektu gmachu. Wiele przesłanek przemawia za tym, że to właśnie on projektował organizację i aranżację wnętrza oraz wyposażenie biblioteki, w tym także budynku mieszczącego magazyn książek (Skutecki 2020).

Od tej daty mija 120 lat, a gmach dawnej Kaiser-Wilhelm-Bibliothek (KWB) już od ponad stu lat jest siedzibą Biblioteki Uniwersyteckiej (rys. 1). Dziś mało kto dostrzega i/lub odczuwa jakieś resentymenty związane z pruskim dziedzictwem, ale i takie krytyczne głosy pojawiają się incydentalnie w kontekście kolejnych rocznic. Biblioteka Uniwersytecka to najstarszy spośród uniwersyteckich gmachów w Poznaniu, najdłużej i nieprzerwanie pełniący wciąż taką samą funkcję, a jednocześnie jeden

z najlepszych w mieście przykładów tzw. architektury wilhelmińskiej¹, projektowanej ze świadomością znaczenia i rangi instytucji w nim działającej, budowanej i wyposażanej według najlepszych w owym czasie standardów (rys. 2).

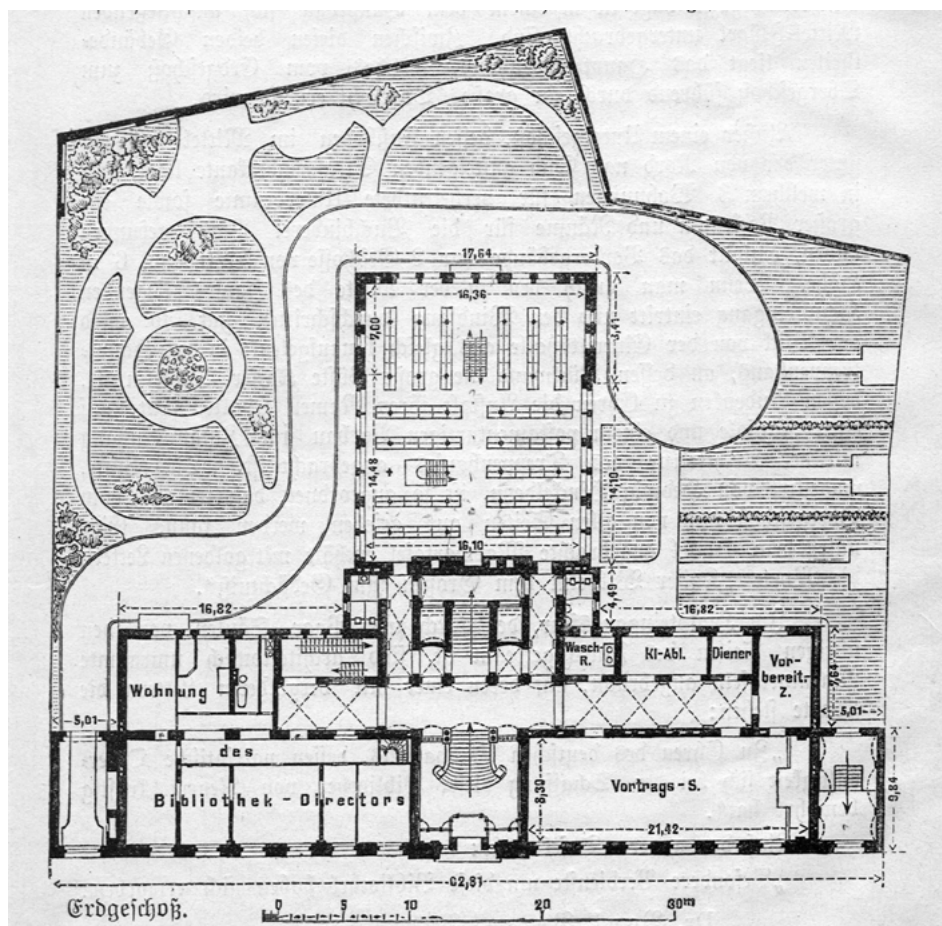

Rys. 1. Gmach Kaiser-Wilhelm-Bibliothek w Poznaniu w 1902 r.
(fot. Joseph Engelmann, źródło: zbiory Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu)

Krótko po drugiej wojnie światowej, na przełomie lat 40. i 50., Biblioteka Uniwersytecka uzyskała nowe pomieszczenia. W bezpośrednim sąsiedztwie zabytkowego gmachu KWB, po stronie północnej, na miejscu zniszczonej kamienicy Johanna Spechta, wzniesiono wielofunkcyjny budynek, w którym – obok pomieszczeń usługowych, biurowych i mieszkalnych – zaprojektowano również nową, obszerną czytelnię (rys. 3). Budynek ten miał być tylko jednym z elementów koncepcji szeroko

¹ Obszernie o architekturze gmachu (zob. Jazdon, Skutecki 2017, s. 12–83). O architekturze wilhelmińskiej w Poznaniu (zob. Pałat 2011).

zakrojonej rozbudowy Biblioteki Uniwersyteckiej, ale cały projekt upadł. Powstał tylko budynek frontowy, lecz nawet on nie został ostatecznie wykończony zgodnie z pierwotnym zamysłem. Był rok 1952 – od początku istnienia w tym miejscu Biblioteki Cesarza Wilhelma minęło pół wieku.

Rys. 2. Rzut parteru Kaiser-Wilhelm-Bibliothek w Poznaniu w 1902 r. Autor rysunku Georg Zeidler (źródło: Zeidler 1902a)

Po kolejnych 40 latach, w 1992 r., został oddany do użytku nowy magazyn książek Biblioteki Uniwersyteckiej. Zaprojektowany przez wybitnego poznańskiego architekta Jerzego Gurawskiego stanął na podwórzu w głębi posesji przy ulicy

Ratajczaka, przylegając do nowego gmachu z lat 50. Został połączony ze starym magazynem KWB przeszklonym łącznikiem na wysokości czwartej kondygnacji magazynowej. Od tego czasu minęło kolejne 30 lat, a w Bibliotece Uniwersyteckiej (rys. 3) znów mówi się o palącej potrzebie budowy nowego magazynu książek...

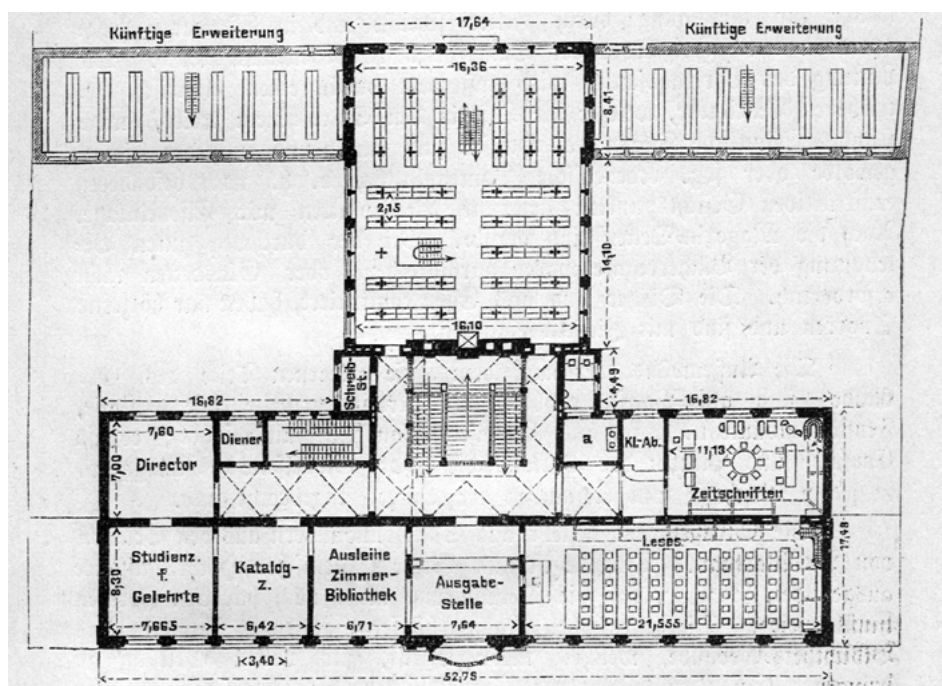
Rys. 3. Nowy gmach Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu w 2022 r. Fot. Jakub Skutecki

* * *

W publikacjach dotyczących Biblioteki Uniwersyteckiej problem (roz)budowy magazynu książek pojawiał się od początku. Georg Zeidler wskazywał na rozwiązanie najprostsze, do którego zresztą ówczesny magazyn sam świetnie i przewidująco dostosował (Zeidler 1902a). Proponował mianowicie dobudowanie w przyszłości dwóch skrzydeł bocznych do istniejącego już gmachu magazynowego, co dawałoby podwojenie jego pojemności (rys. 4). Magazyn taki byłby znakomitym rozwiązaniem już w okresie międzywojennym, gdy w wyniku konsekwentnie wdrażanej

polityki polonizacji księgozbioru nastąpił gwałtowny przyrost zasobów. Dyrektor Stefan Vrtel-Wierczyński pisał w 1929 r. o konieczności budowy nowego magazynu, wciąż mając na uwadze koncepcję Georga Zeidlera:

Pojemność magazynu obliczona była pierwotnie na 250.000–300.000 tomów. Przewidziano jednakże możliwość dobudowania dwóch bocznych skrzydeł, przez co ogólną jego pojemność możnaby zwiększyć do 500.000 a nawet 600.000 tomów. Wobec tego, iż zbiory biblioteczne w ostatnich latach wydatnie się pomnożyły i stale w szybkim tempie wzrastają, sprawa rozbudowy magazynu staje się coraz bardziej aktualną, a nawet wprost niecierpiącą zwłoki i niezbędną dla dalszego normalnego rozwoju Biblioteki (Vrtel-Wierczyński 1929, s. 95).

Rys. 4. Rzut piętra Kaiser-Wilhelm-Bibliothek oraz projekt przyszłej rozbudowy magazynu książek.

Autor rysunku Georg Zeidler

(źródło: Zeidler 1902a)

O potrzebie budowy nowego magazynu mówili też z większą lub mniejszą natarczywością kolejni dyrektorzy Biblioteki Uniwersyteckiej, a prof. Stanisław Kubiak (dyrektor w latach 1959–1980) czynił to w sposób najbardziej zdecydowany, bowiem za jego czasów problem stał się już palący (Kubiak 1967). Jego następca,

Zdzisław Szkutnik (1981–1992), miał więcej szczęścia od poprzedników. Państwowa Inspekcja Pracy – na skutek swego donosu dyrektora Biblioteki Uniwersyteckiej² – wydała w lipcu 1985 r. decyzję o zamknięciu magazynu ze względu na rażące przeciążenie gmachu, ugięcie stropów, zagrożenie bezpieczeństwa pracy itp. Znaczna część zbiorów stała się nagle niedostępna dla czytelników, co sprawiło, że władze uczelni wreszcie postanowiły zareagować. W czerwcu 1986 r. uruchomiono ministerialne środki inwestycyjne i w grudniu 1988 r. przystąpiono do budowy nowego magazynu. Dyrektor Szkutnik miał więcej szczęścia, ale dla samej inwestycji czas był najgorszy z możliwych – PRL się rozpadał, państwo okazało się bankrutem, gospodarka była w ruinie.

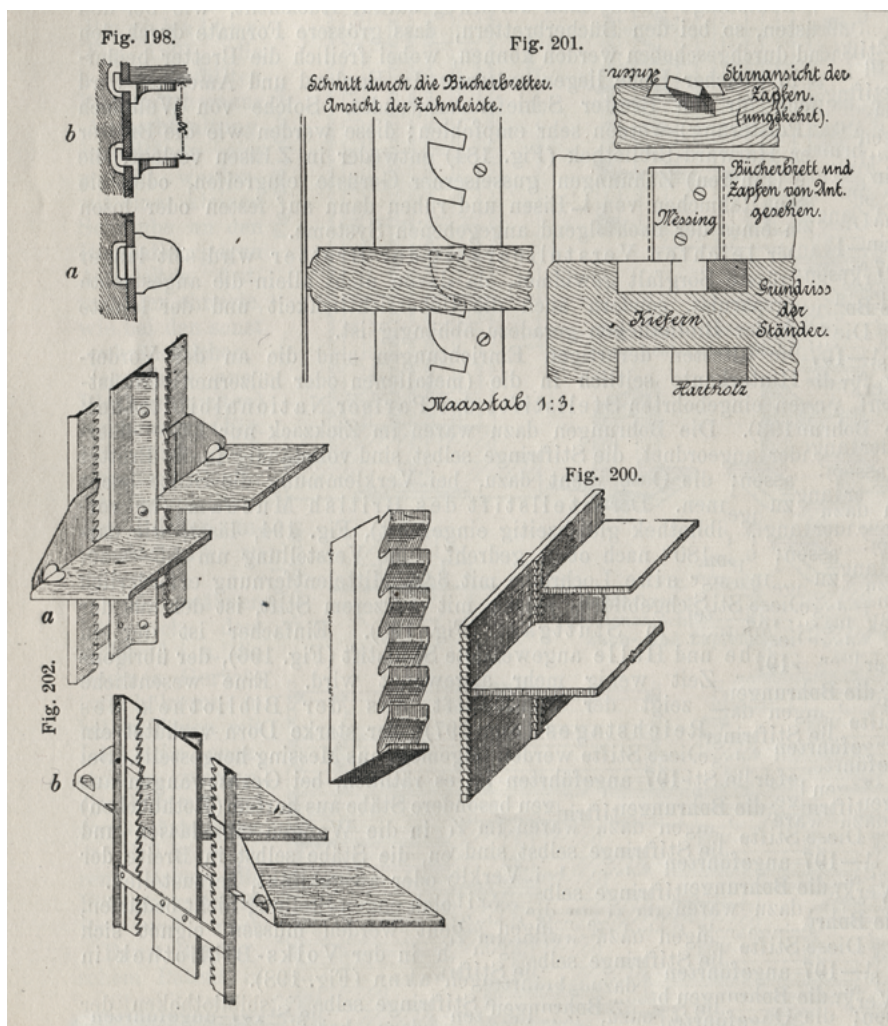
* * *

Sto lat wcześniej pojawienie się nowoczesnych konstrukcji z metalu – wypierających tradycyjne drewniane regały bądź szafy – przyniosło rewolucyjne zmiany w sposobie zagospodarowania przestrzeni magazynowej w bibliotekach³. Zastosowany w Kaiser-Wilhelm-Bibliothek system został opatentowany przez Roberta Lipmana i po raz pierwszy użyty w 1889 r. w Kaiserlichen Universitäts- und Landesbibliothek w Strasburgu (rys. 5). System Lipmana polegał na tym, że do drewnianych półek o znormalizowanej długości mocowano metalowe uchwyty pozwalające zawieszać je na pionowych ząbkowanych listwach stalowych. Dzięki temu cały ciężar książek zgromadzonych w magazynie spoczywał nie na stropach, lecz na filarach stalowej konstrukcji wznoszącej się przez wszystkie kondygnacje i opartej na potężnych fundamentach. System ten pozwalał na optymalizację wykorzystania przestrzeni magazynowej, umożliwiał bowiem łatwą regulację wysokości między półkami, nawet przy pełnym ich obciążeniu. System ten powiązany był ze szkieletową konstrukcją całego gmachu magazynowego (rys. 6). Żelazne podpory podtrzymywały kratownice dźwigarów, na których opierała się lekka konstrukcja stropów. Wysokość kondygnacji magazynowych wyznaczana była w taki sposób, aby do każdej półki był dostęp

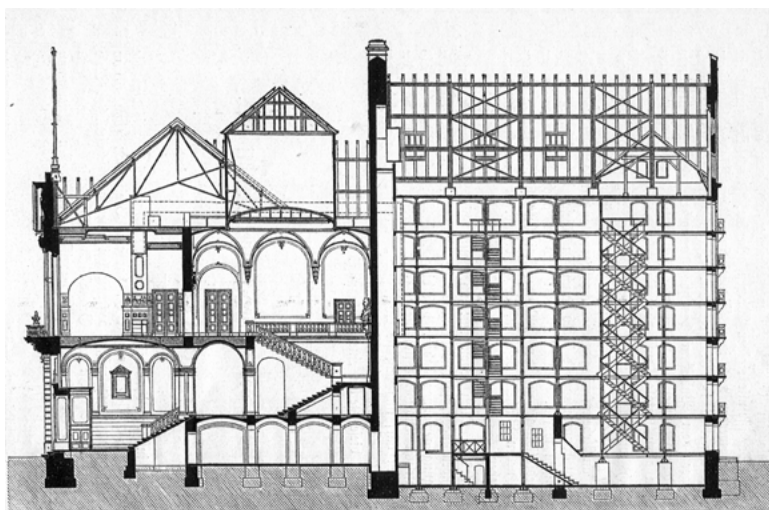
² Pismo dr. Zdzisława Szkutnika, dyrektora Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu, do Zdzisława Dominiaka, społecznego inspektora pracy przy ZNP UAM, 2 maja 1985: „W związku z postępującymi odkształceniami konstrukcji nośnej Głównego Magazynu książek Biblioteki Uniwersyteckiej spowodowanymi nadmiernym przeciążeniem wynikającym z braku innej powierzchni magazynowej uprzejmie prosimy Pana Inspektora o zainteresowanie się sprawą i stwierdzenie, na ile obecne warunki pracy w Magazynie BU stanowią zagrożenie dla bezpieczeństwa pracy magazynierów”. Zob. ABUP, sygn. 2032, k.150.

³ Opis starego magazynu oparty jest na fragmencie monografii Jazdona i Skuteckiego (2017, s. 64–66).

bez żadnego wyposażenia dodatkowego, a więc bez drabin czy schodków. Zasięg rąk magazyniera był miarą wysokości pięter. Jednocześnie wysokość kondygnacji w magazynie wymagała dostosowania do poziomów gmachu frontowego. Poszczególne piętra w magazynie miały więc różną wysokość – od 2,1 m do 2,6 m. Stropy były wykonane z betonowych, zbrojonych płyt ułożonych między żelaznymi dźwigarami, a betonowe posadzki pokryte były linoleum.

Rys. 5. System regałów książkowych Lipmana
(źródło: Baukunde des Architekten..., Bd. II.2, Berlin 1899)

Rys. 6. Przekrój gmachu Kaiser-Wilhelm-Bibliothek z widoczną konstrukcją magazynu książek.

Autor rysunku Georg Zeidler

(źródło: Zeidler 1902a)

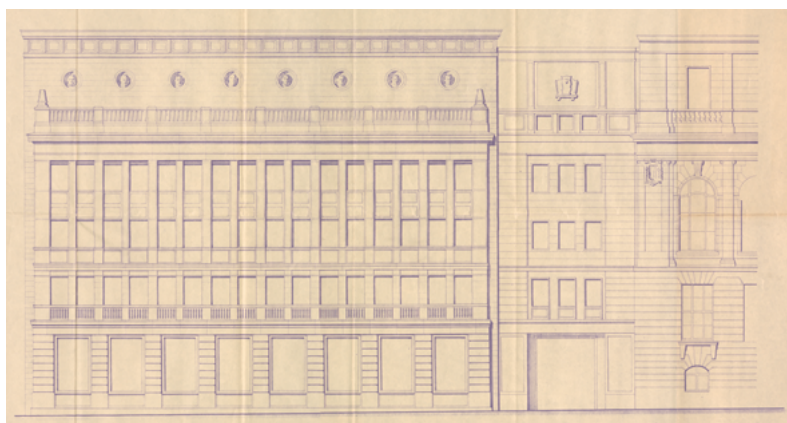
Siedem kondygnacji magazynu łączyło się z gmachem głównym Biblioteki zarówno na poziomie parteru (dwoma wejściami), jak i piętra (również dwoma wejściami). Czwarte piętro magazynowe znajdowało się na tej samej wysokości co wszystkie pomieszczenia *stricte* biblioteczne w gmachu frontowym⁴ (czytelnie, wypożyczalnia, katalogi, pokoje pracy, służbowe itp.), było więc swoiście uprzywilejowane. Z tego piętra dostarczane były książki wewnętrzną windą do wypożyczalni/czytelni, tu trafiały zamówienia przesyłane pocztą pneumatyczną. Najdalszy zakątek magazynu był odległy zaledwie o trzy kondygnacje.

Regały w magazynie były ustawione prostopadłe do ścian zewnętrznych, na osiach filarków międzyokiennych, w taki sposób, że światło dzienne wpadające przez okna magazynu oświetlało przejścia między regałami i pozwalało przeglądać oklejone sygnaturami grzbiety książek na półkach. Komunikację wewnętrzną w obrębie magazynu zapewniały dwie niewielkie klatki schodowe o dwubiegowej konstrukcji, które łączyły wszystkie kondygnacje magazynu, a także elektryczna winda mogąca pomieścić prócz magazyniera również wózek do transportu książek.

⁴ Na parterze zaprojektowane były dwie obszerne sale – wykładowa i wystawowa. Jednak projekt w ostatniej chwili zmodyfikowano, przebudowując północną część parteru na mieszkanie dyrektora KWB.

Zanim Georg Zeidler przystąpił do realizowania budowy Kaiser-Wilhelm-Bibliothek, odbył studyjną podróż po nowo wybudowanych gmachach bibliotecznych w różnych miastach (Wrocław, Berlin, Bazylea, Freiburg, Strasburg, Frankfurt, Marburg, Brema, Hanower, Wolfenbüttel, Halle, Lipsk). Swoje obserwacje opisał w obszernym artykule (Zeidler 1902b), przywołując w nim również teksty opracowań, z których czerpał specjalistyczną wiedzę na temat rozwiązań stosowanych w nowoczesnych gmachach bibliotecznych. Jako wykształcony inżynier architekt z praktyką w ministerstwie robót publicznych z całą pewnością świetnie znał takie fundamentalne opracowania jak *Handbuch der Architektur*, zaś na znakomity podręcznik *Baukunde des Architekten* sam wskazywał w swoim tekście. Nie eksperymentował, lecz opierał się na wiedzy i bogatym doświadczeniu innych. Nie starał się być za wszelką cenę oryginalny, skoro miał do dyspozycji gotowe i sprawdzone rozwiązania oraz wypracowane standardy. I zbudował znakomitą bibliotekę.

Powojenny projekt Leonarda Tomaszewskiego i Stanisława Podgórskiego z 1946 r. (Jazdon, Skutecki 2017, s. 118) był w istocie barbarzyński, ale wewnętrznie spójny, przemyślany i konsekwentny (rys. 7). Punktem wyjścia i warunkiem koniecznym do jego realizacji było podwyższenie o jedną kondygnację zabytkowego gmachu frontowego dawnej Kaiser-Wilhelm-Bibliothek. Nadbudowa kondygnacji nad zabytkowym gmachem frontowym była pomysłem karkołomnym, ale uzasadniała ją koncepcja umieszczenia wielkiej czytelnicy ponad kondygnacjami mieszkalnymi i biurowymi w nowym gmachu. Z kolei dostawiony od wschodu gmach nowego magazynu książek miał być dla owej wielkiej czytelnicy bezpośrednim zapleczem.

Rys. 7. Projekt fasady nowego gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu.
(źródło: Zbiory Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu)

Zaprojektowany w ten sposób kompleks nie został zrealizowany z kilku powodów. Rozmach projektu przekraczał możliwości finansowe inwestora, czyli Uniwersytetu Poznańskiego, sprzeciw wobec pomysłu nadbudowy gmachu KWB zgłosił Miejski Konserwator Zabytków, zaś budowa skrzydła magazynowego zastała przerwana na poziomie +2 z powodu ustawicznego zalewania niższych kondygnacji napływającą wodą podskórną. Uratowany został zabytkowy gmach główny Biblioteki Uniwersyteckiej. W budynku mieszkalno-biurowym – jedynym, który został ukończony, choć nie zrealizowano na przykład projektowanego wystroju elewacji frontowej – zbudowano bezużyteczną czytelnię, do której czytelnicy nie mieli dostępu, a więc nigdy nie została uruchomiona, zaś jej stropy okazały się zbyt słabe, by mogła pełnić funkcje magazynowe i stała się na poły rupieciarnią, na poły prowizoryczną przechowalnią książek w sytuacjach kryzysowych. Z kolei powstały od strony podwórza dwukondygnacyjny barak stał się dziwną protezą magazynu bibliotecznego, zalewanego wodą od dołu, niewykończonego u góry i niepołączonego w żaden sensowny sposób z resztą kompleksu – murowaną tandetą.

W takiej sytuacji wyjściowej do pracy nad projektem nowego magazynu dla Biblioteki Uniwersyteckiej przystąpił duet architektów – Marian Fikus i Jerzy Gurawski. Obaj przyjechali do Poznania i zostali zatrudnieni w tutejszym Miastoprojekcie wkrótce po tym, jak w listopadzie 1974 r. wygrali konkurs na projekt Kampusu Morasko – nowej siedziby Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu⁵.

Ów duet architektów wyspecjalizował się w wygrywaniu konkursów architektonicznych, budząc w środowisku nie tylko zawiść, ale i poważniejsze oskarżenia:

Wygraliście kolejno kilkanaście konkursów o zbliżonej tematyce. [...] W tym okresie pojawia się zarzut wysuwany przez część środowiska, że osiągnęliście małąpią zrzeczność w projektowaniu konkretnych tematów. Po konkursie na centrum Płocka zostaliście oskarżeni o zawodowość konkursową, o mechaniczny stosunek do spuścizny historycznej, o niszczenie zabytków, nie przemyślane wyburzenia... (Fikus, Gurawski 1982, s. 26).

Zwycięski projekt konkursowy na uniwersytecki kampus nie został zrealizowany ze względu na brak środków finansowych, jednak Marian Fikus z Jerzym Gurawskim dalej pracowali w poznańskim Miastoprojekcie, m.in. nad poszczególnymi elementami założenia miasteczka uniwersyteckiego, projektując chociażby siedzibę Wydziału Fizyki⁶. Niedługo potem duet rozpadł się. Marian Fikus zajął się projek-

⁵ Marian Fikus i Jerzy Gurawski byli wcześniej etatowymi pracownikami opolskiego Inwestprojektu. Był to czas PRL-u, gdy nie istniały jeszcze prywatne biura architektoniczne.

⁶ Wydział Fizyki UAM był budowany dopiero w latach 1984–1994.

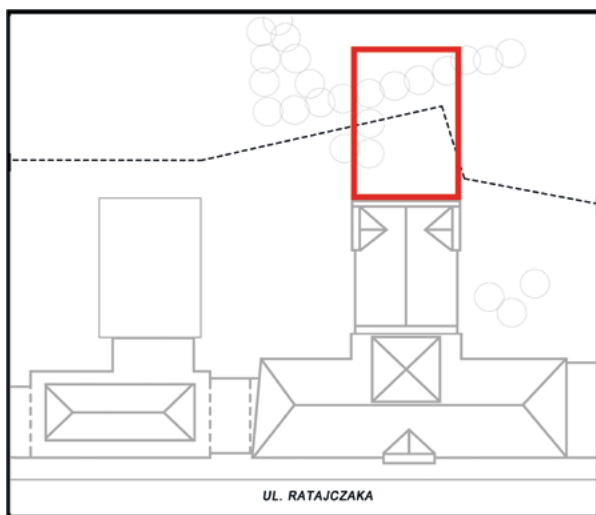
towaniem osiedli mieszkaniowych, a Jerzy Gurawski stał się z czasem „nadwornym” poznańskim architektem akademickim. Prawdopodobnie w taki sposób na jego stół trafiło zlecenie na projekt magazynu książek dla Biblioteki Uniwersyteckiej.

Już we wrześniu 1982 r. Marian Fikus i Jerzy Gurawski przedstawili studium przedprojektowe zawierające analizę przestrzenną i koncepcję architektoniczną rozbudowy Biblioteki Uniwersyteckiej (ABUP, sygn. 2020). Rozważane w nim były trzy warianty usytuowania nowego magazynu książek, analizie zaś poddano trzy kryteria: funkcjonalne, architektoniczne i przestrzenne/kontekstualne/urbanistyczne.

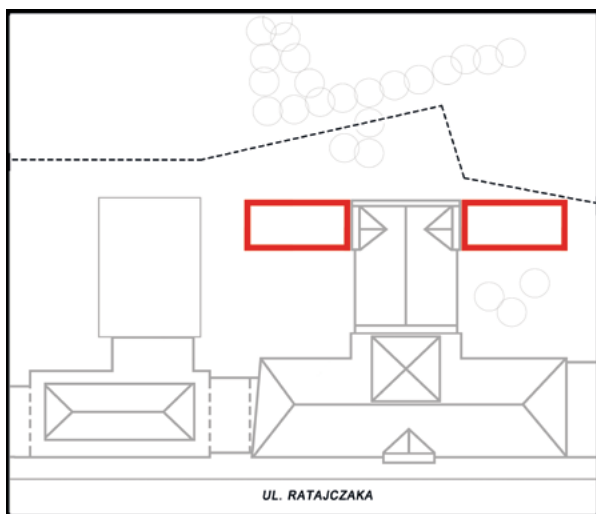
Pierwszy wariant (rys. 8) zakładał rozbudowę starego magazynu w kierunku wschodnim przez dobudowanie do niego gmachu o zbliżonej kubaturze, a więc podwojenie jego pojemności. To rozwiązanie wymagałoby jednak wykupienia części sąsiedniej posesji od strony wschodniej oraz ewentualnego wyburzenia części oficyn mieszkalno-usługowych na tyłach parceli przy ulicy Święty Marcin 34⁷. Problematyczne byłoby – zdaniem architektów – połączenie obu magazynów, a więc naruszenie zewnętrznej struktury starego magazynu bibliotecznego, zniszczenie jego oryginalnej „bardzo pięknej” elewacji wschodniej; tzw. podwórze profesorskie zostałoby całkowicie odizolowane i stałoby się niedostępne, natomiast barak od lat 50. przylegający do nowego gmachu Biblioteki pozostałby problemem nierozwiązanym – utrwaloną prowizorką. Najbardziej zaskakujące jednak jest stwierdzenie projektantów, że to rozwiązanie byłoby niekorzystne z uwagi na zbyt dużą odległość pomieszczeń magazynowych od czytelnicy – zaskakujące, ponieważ odległość ta zwiększyć by się miała tylko o długość samego magazynu!

Drugi wariant (rys. 9) to nawiązanie do pierwotnego projektu Georga Zeidlera, a więc dobudowanie dwóch skrzydeł bocznych do głównego budynku magazynowego w taki sposób, by cały magazyn tworzył na planie schemat litery „T”, a wraz z gmachem głównym Biblioteki – litery „H”. Owe skrzydła magazynowe nie wymagałyby żadnych dodatkowych inwestycji infrastrukturalnych, bowiem wariant ten polegałby po prostu na powiększeniu istniejącego magazynu, a nie na budowie nowego. Również w tym wariancie projektanci uznawali, że wadą jest wydłużenie drogi dostarczenia książki (co było argumentem – delikatnie mówiąc – bardzo nierzetelnym). Za nieodpowiednie uznano również tajemnicze „niefunkcjonalne parametry skrzydeł” oraz pozostawienie nierozwiązanej kwestii dwukondygnacyjnego baru, zaś architektonicznym utrudnieniem nazwano „problematyczne powiązania w elewacji wschodniej” (ABUP, sygn. 2020, k. 11).

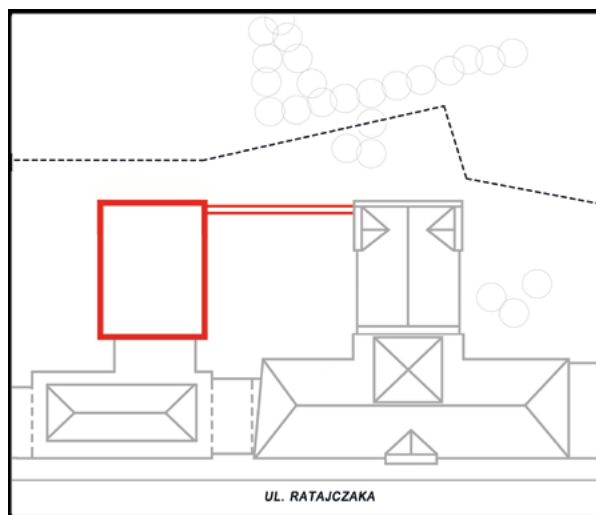
⁷ W projekcie zagospodarowania całego kwartału zabudowa ta jest opisana jako przeznaczona do wyburzenia: „baraki i budy-garaże o przypadkowej i złej lokalizacji (względny sanitarny i bezpieczeństwa)”. Zob. ABUP, sygn. 2020, k. 12.

Rys. 8. Wariant I projektu rozbudowy magazynu książek.
Uproszczony rysunek na podstawie światłokopii projektu Mariana Fikusa i Jerzego Gurawskiego
w Archiwum Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu. Autor rysunku Jakub Skutecki.
(źródło: Archiwum Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu)

Rys. 9. Wariant II projektu rozbudowy magazynu książek.
Uproszczony rysunek na podstawie światłokopii projektu Mariana Fikusa i Jerzego Gurawskiego
w Archiwum Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu. Autor rysunku Jakub Skutecki.
(źródło: Archiwum Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu)

Rys. 10. Wariant III projektu rozbudowy magazynu książek.

Uproszczony rysunek na podstawie światłokopii projektu Mariana Fikusa i Jerzego Gurawskiego w Archiwum Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu. Autor rysunku Jakub Skutecki.

(źródło: Archiwum Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu)

Trzeci wariant (rys. 10) był modyfikacją projektu z końca lat 40., a więc zakładał budowę magazynu w miejscu dwukondygnacyjnego baraku przylegającego do nowego gmachu Biblioteki i połączenie go z istniejącym magazynem łącznikiem umieszczonym na wysokości czwartej kondygnacji magazynowej.

Spośród trzech wariantów Marian Fikus i Jerzy Gurawski zdecydowanie wskazywali jako najlepsze rozwiązanie to, które ostatecznie zostało zrealizowane. Czy rzeczywiście uważali je za rozwiązanie optymalne? Tego prawdopodobnie już się nie dowiemy. Jeśli jednak sami uznawali to rozwiązanie za najlepsze, nie świadczy to najlepiej o ich profesjonalnych kompetencjach. Uznali, że wariant trzeci jest optymalny, całkowicie przemilczając fakt, że funkcjonalnie (komunikacyjnie) jest to rozwiązanie zdecydowanie najgorsze, zaś do zalet zaliczyli wyburzenie istniejącego na tym miejscu dwukondygnacyjnego baraku oraz ograniczenie inwestycji do terenu stanowiącego własność uniwersytetu, a więc używali argumentów istotnych nie tyle dla projektantów, co raczej – ewentualnie – dla inwestora.

Więc wcale nie jest zaskakujący fakt, że za tą właśnie wersją już w 1974 r. opowiadał się Stanisław Kubiak, ówczesny dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej.

Niedokończony magazyn, położony w oficynie budynku bibliotecznego przy ul. Ratajczaka 40 zbudowany został w roku 1952 i na skutek braku dalszych kredytów, po postawieniu fundamentów oraz dwóch kondygnacji, budowę przerwano. Prowadził budowę Zarząd Inwestycji Szkół Wyższych, w których rękach znajduje się też dokumentacja całości. Ze względu na istniejące już części budynku rozbudowa będzie ekonomiczna (ABUP, sygn. 2016, k. 20).

Oczywiście patrząc od strony wewnętrznego dziedzica Biblioteki Uniwersyteckiej, z tyłu posesji, z miejsca zasadniczo niewidocznego i niedostępnego, a więc drugo-, trzeciorzędnego, z perspektywy zupełnie nieistotnej, koncepcja dwóch równoległych skrzydeł magazynowych o zbliżonej kubaturze i pewnych analogicznych rozwiązaniach elewacji, a także – i przede wszystkim – konstrukcji opartej na stalowym stelażu nośnym obudowanym termiczną skorupą – wydaje się rozwiązaniem interesującym. Przede wszystkim jako rodzaj dyskursu między tradycją a nowoczesnością, a jednocześnie pełnym szacunku ukłonem dla dokonań poprzedników⁸. Wyraźnie widoczne jest to na pierwszych szkicach koncepcyjnych Jerzego Gurawskiego (rys. 11).

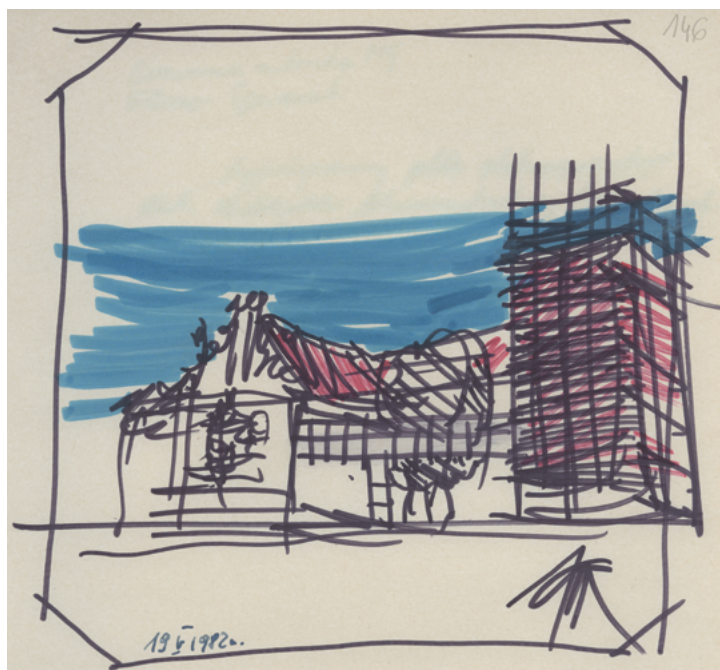
Jednak pomysł, by budować magazyn w miejscu, skąd nie ma bezpośredniego połączenia ani z wypożyczalnią, ani z czytelniami wydaje się tak absurdalny, że trudno dziś zrozumieć, dlaczego architekt wybrał takie właśnie rozwiązanie, a inwestor (Biblioteka/Uniwersytet) je zaakceptował⁹. Uparte trwanie przy koncepcji, która się wcześniej nie sprawdziła, zaważyło na chybnym od początku projekcie. Ale – być może – Jerzy Gurawski nie miał w kwestii lokalizacji gmachu magazynowego głosu decydującego, choć jednocześnie sam taką właśnie decyzję uzasadniał.

Wydaje się jednak, że kluczowe dla owego rozstrzygnięcia sformułowanie zostało zawarte w części opisowej projektu: „stare skrzydło biblioteki i sam magazyn są przykładem doskonałości materiałów i jakości budownictwa na nieosiągalnym obecnie poziomie” (ABUP, sygn. 2020, k. 2). Czyżby Jerzy Gurawski obawiał się takiej bezpośredniej konfrontacji – fizycznego zestawienia magazynu budowanego przez Georga Zeidlera z magazynem zaprojektowanym przez siebie samego (II wariant)? To możliwe, skoro o wykonawstwie tamtego magazynu wyrażał się z uznaniem, a o swoim

⁸ Ten aspekt doceniony został przez poznański oddział SARP: „Jerzy Gurawski i Jan Liszkowski okazali w swojej pracy wiele szacunku dla tej właśnie, specyficznej i niepowtarzalnej atmosfery, jaką posiada zaplecze Biblioteki Uniwersyteckiej. Niezwykle to rzadki dzisiaj przykład tak wnikliwego podejścia do tematu, który dla wielu ograniczyłby się wyłącznie do zagadnień technologii”, zob. Informator Oddziału Poznańskiego SARP, s. 2.

⁹ Formalnie inwestorem był Zarząd Inwestycji Szkół Wyższych.

własnym projekcie – tym ostatecznie wybudowanym – znacząco „zapomniał” na oficjalnej stronie internetowej rejestrującej dokonania własnej pracowni architektonicznej (ARPA. Architektoniczna Pracownia Autorska Jerzego Gurawskiego).

Rys. 11. Szkic projektu nowego magazynu książek z 1982 r. Autor rysunku Jerzy Gurawski.
(źródło: Archiwum Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu)

Jerzy Gurawski zaprojektował więc biblioteczny magazyn książek w miejscu, gdzie w latach 50. zaniechano dalszej budowy. Zainspirowany rozwiązaniami Georga Zeidlera zupełnie ich – niestety – nie zrozumiał. I tak powstał architektoniczny bubel.

O projektowaniu i budowaniu w latach 80. tak wspominał w jednym z późniejszych wywiadów:

Jestem jednak strasznie upartym człowiekiem. Z niczego nie zrezygnowałem, natomiast musiałem wiele rzeczy zmienić. Musiałem zmieniać, bo były lata 80. i bida, jak jasny piorun. Zacząłem wyczyniać różne cuda [...], bo wykonawstwo nie było takie, jak by się chciało, ściany krzywe, stropy podwieszone, wyżebrane, okna wyżebrane, wyproszone z jakiegoś Gniezna. Parapety zrobione przez ówczesnych wykonawców to coś ohydnego. Po cegłę trzeba było jeździć z wódką... (Gurawski 1998, s. 254–255).

Fatalne wykonawstwo i brak materiałów nie mogą jednak być żadnym wytłumaczeniem ani usprawiedliwieniem błędów popełnionych na etapie projektowania. A lokalizacja magazynu książek w miejscu podtapianego baraku to pierwszy i najważniejszy z błędów, zaś jego skutkiem były kolejne. Bo, jak trafnie zauważał Artur Jazdon:

[...] nowy gmach został postawiony na fundamentach baraku powstałego w efekcie niezrealizowanej koncepcji z lat 1948–1955, co w sposób zasadniczy określiło jego gabaryty i założenia architektoniczne. Jego niezbyt nowoczesna konstrukcja nie pozwoliła na zastosowanie magazynowania zwartego wykorzystującego regały kompaktowe, co dawałoby szansę na umieszczenie w nim wszystkich zasobów rozproszonych i zapewnienie rezerwy magazynowej na kilkanaście lat (Jazdon, Skutecki 2017, s. 121–122).

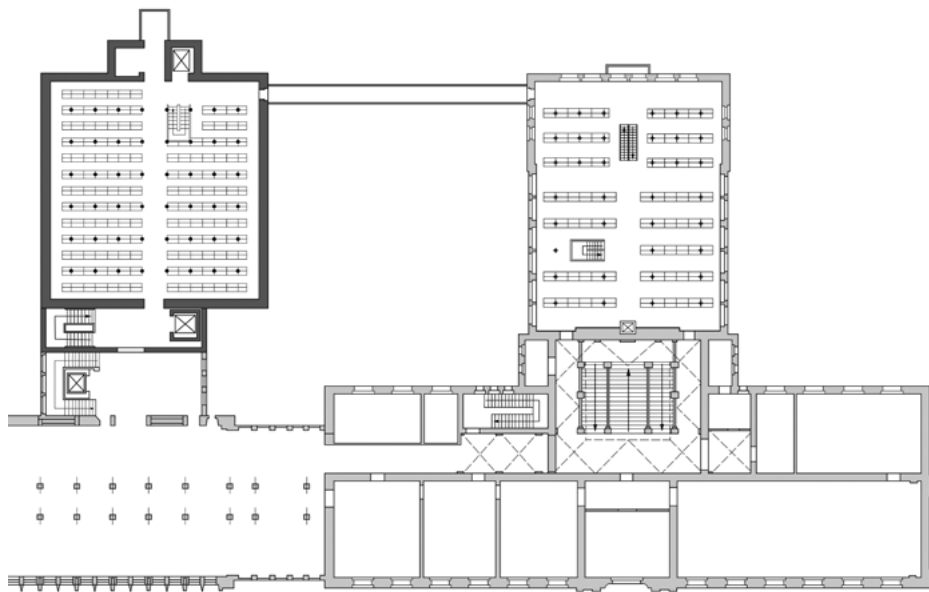
Jednak okoliczności, w jakich podejmowane były rozstrzygające decyzje, są zadziwiające. Otóż uzasadnienie dotyczące odrzucenia wariantu drugiego prawdopodobnie zostało dokonane na podstawie błędnych przesłanek. Niejasne sformułowanie „niefunkcjonalne parametry skrzydeł” staje się zrozumiałe, gdy się spojrzy na kolejne rysunki projektowe Mariana Fikusa i Jerzego Gurawskiego (rys. 12). Choć ich zasadniczą część dotyczy nowego magazynu, na rysunkach ujęte są również wszystkie elementy „starej” biblioteki, czyli gmach frontowy i gmach magazynu książek. I właśnie w tej części pojawia się zasadniczy błąd! Georg Zeidler, przewidując konieczność przyszłej rozbudowy, zmienił rozplanowanie regałów we wschodniej części starego magazynu w taki sposób, by po dobudowaniu skrzydeł bocznych układ zastosowany w części wschodniej mógł być w nich konsekwentnie kontynuowany.

Projektanci z lat 80. tej zmiany w układzie nie dostrzegli albo nie zrozumieli. Na rysunkach sygnowanych przez Mariana Fikusa i Jerzego Gurawskiego wszystkie regały są ustawione równolegle do ściany szczytowej, niezgodnie ze stanem faktycznym (ABUP, sygn. 2020). Prawdopodobnie zmiany układu nie dostrzegli, bo nie rozumieli jej sensu, a nie rozumiejąc, nie zwrócili na nią uwagi i uznali, że parametry skrzydeł są „niefunkcjonalne”. Faktycznie byłyby niefunkcjonalne, gdyby regały miały zostać ustawione równolegle do ścian wzdłużnych skrzydeł bocznych, jak to błędnie narysowali, a nie prostopadłe do nich, jak zaplanował Georg Zeidler.

Czy można więc uznać, że decyzja o wyborze lokalizacji budowy nowego magazynu książek wynikała z błędnych przesłanek (o „niefunkcjonalnych” skrzydłach), które były skutkiem wcześniejszego błędu w opisie i analizie istniejącego magazynu? Wydaje się to mało prawdopodobne, by uznani architekci¹⁰ popełniali tak banalne

¹⁰ Marian Fikus był w tym czasie (1980–1987) prezesem poznańskiego oddziału SARP, Jerzy Gurawski pełnił tę funkcję w latach 1990–1996.

błędy, trudno jednak znaleźć racjonalne wytłumaczenie tezy, że trzeci z rozważanych wariantów lokalizacji miałby być funkcjonalnie optymalny ze względu na „zamknięcie ruchu książka–czytelnik” i odrzucenie pozostałych wariantów z wykorzystaniem argumentu „zbyt długiego połączenia”, czyli „wydłużenia drogi książka–czytelnik”. Wszak zamieszczone szkice rysunkowe pokazują dokładnie coś przeciwnego. Połączenie obu magazynów łącznikiem w trzecim wariantcie jest lokalizacją najbardziej oddaloną od czytelnika – zarówno od wypożyczalni, jak i czytelnika.

Rys. 12. Projekt budowy nowego magazynu książek z błędnym rozplanowaniem wnętrza i rozmieszczeniem regałów w starym gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu (rzut piętra poziom +5,20). Uproszczony rysunek na podstawie światłokopii projektu Mariana Fikusa i Jerzego Gurawskiego z 1982 r. w Archiwum Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu.

Autor rysunku Jakub Skutecki

Czyżby więc Marian Fikus i Jerzy Gurawski projektujący nowy magazyn książek nie potrafili właściwie odczytać z własnego rysunku najprostszej informacji? Obliczenie odległości od najdalszego miejsca udostępniania książek na poziomie +5,20 (Czytelnia Pracowników Nauki) do najbardziej oddległego regału w nowym magazynie na tym samym poziomie w każdym z trzech wariantów projektowych wydaje się zadaniem banalnie prostym. A jednak architekci ani tego nie potrafili obliczyć,

ani dostrzec. Jeśli uwzględni się jeszcze fakt, że łącznik pomiędzy starym i nowym magazynem był jedynym połączeniem wszystkich kondygnacji nowego magazynu z czytelniami i wypożyczalnią znajdującymi się w starym gmachu Biblioteki, to owa droga jeszcze znacznie się wydłuża.

Ale to nie wszystko. Bowiem w koncepcji Leonarda Tomaszewskiego i Stanisława Podgórskiego z 1946 r. usytuowanie magazynu przylegającego do nowego gmachu z wielką czytelnią było *de facto* powtórzeniem schematu odwróconej litery „T” zastosowanego w projekcie Kaiser-Wilhelm-Bibliothek. Nie został on zrealizowany m.in. ze względu na brak zgody na nadbudowę starego gmachu Biblioteki, co miało rozwiązywać problem dostępu do czytelni ulokowanej ponad pomieszczeniami biurowymi nowego gmachu Biblioteki. A nowy magazyn książek miał być funkcjonalnie powiązany z czytelnią w nowym gmachu, a nie ze starym magazynem. Brak tego powiązania czynił projekt Mariana Fikusa i Jerzego Gurawskiego całkowicie niezrozumiałym i nielogicznym.

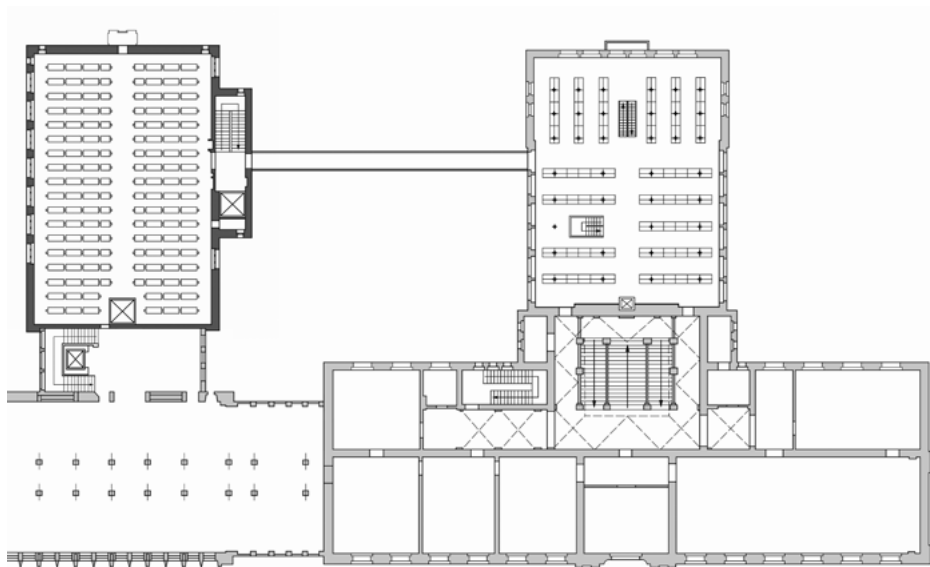
Konsekwencją fatalnej decyzji dotyczącej lokalizacji w trzecim wariantcie – tym wybranym i „optymalnym” – był brak powiązania poziomów poszczególnych kondygnacji między sąsiadującymi ze sobą budynkami, czyli „nowym gmachem” i „nowym magazynem”. Wprawdzie oba fizycznie przylegają do siebie, lecz wzajemnie się ze sobą nie łączą. Georg Zeidler, projektując gmach frontowy i magazyn Kaiser-Wilhelm-Bibliothek, celowo zróżnicował wysokość kondygnacji w magazynie książek w taki sposób, by wszystkie kondygnacje gmachu frontowego zgadzały się pod względem wysokości z kondygnacjami magazynowymi. Było to łatwiejsze zadanie, bo musiał dopasować tylko dwa poziomy w obu budynkach na wysokości parteru i piętra gmachu frontowego, ale doskonale rozumiał, że sprawna komunikacja pozioma w gmachu bibliotecznym ma kluczowe znaczenie.

Projektanci nowego magazynu tego nie rozumieli. Zaprojektowali nowy gmach magazynu książek w taki sposób, że tylko na poziomie +5,20 miały się zgadzać kondygnacje „nowego gmachu” i „nowego magazynu”. Siedem pozostałych kondygnacji magazynu miało się nijak do trzech pozostałych kondygnacji „nowego gmachu”, a to wykluczało jakąkolwiek sensowną próbę połączenia nowego magazynu z sąsiadującym z nim budynkiem.

Kiedy się okazało, że połączenia między nowym gmachem biblioteki a gmachem nowego magazynu są niezbędne, było już za późno na korygowanie błędów w podstawowym projekcie. Otwory komunikacyjne między obu sąsiadującymi budynkami zostały ostatecznie wtórnie przebite na czterech poziomach w momencie, gdy nowy magazyn książek był już wybudowany. Wtedy też wyszło na jaw, że nawet

na uprzywilejowanej kondygnacji +5,20 różnica poziomów wynosi około 20 cm¹¹! Tym razem jednak to nie architekt zawinił, ale raczej wykonawca budowy, który „nie trafił” z wysokością...

Wydaje się, że Marian Fikus i Jerzy Gurawski nie przywiązywali należytej wagi do problemu wewnętrznej komunikacji w magazynie książek. Jednak zrealizowana wersja projektu (rys. 13) różni się od pierwotnej koncepcji, więc autorzy dokonali istotnych modyfikacji własnego pomysłu.

Rys. 13. Zrealizowany projekt budowy nowego magazynu książek z poprawionym rozplanowaniem wnętrza i rozmieszczeniem regałów w starym gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu (rzut piętra poziom +5,20). Uproszczony rysunek na podstawie światłokopii projektu Mariana Fikusa i Jerzego Gurawskiego z 1986 r. w Archiwum Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu.

Autor rysunku Jakub Skutecki

Pierwotny projekt przewidywał połączenie nowego gmachu biblioteki i nowego magazynu łącznikiem usytuowanym w najbardziej oddalonej, wschodniej części założenia. Tam też, pośrodku wschodniej elewacji, projektowano umieszczenie jednego

¹¹ W rezultacie sąsiednie kondygnacje obu budynków łączy stroma, lekko wybrzuszona pochylnia w całości mieszcząca się w grubości muru ściany zewnętrznej nowego gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej.

szybu wind, drugi miał zostać zbudowany po stronie zachodniej. Wewnętrzna klatka schodowa, podobna do tych istniejących w starym magazynie, miała się znaleźć we wschodniej części magazynu, pomiędzy regałami.

Przeniesienie łącznika między magazynami na środek elewacji było niewątpliwie rozsądną decyzją, skracającą drogę do nowego magazynu. Dobrym rozwiązaniem była też rezygnacja z szybu windy dostawionego do wschodniej elewacji i przeniesienie go w bezpośrednie pobliże łącznika, podobnie jak klatki schodowej od strony zachodniej (na styku magazynu i nowego gmachu). Maksymalizacja powierzchni magazynowej była priorytetem oczywistym. Warto jednak wskazać na fakt, że rezygnacja z wewnętrznej klatki schodowej oraz zagęszczenie regałów na wszystkich piętrach wymusiły szukanie rozwiązań kolejnych pojawiających się problemów.

Do elewacji południowej dostawiony został ryzalit (rys. 14) mieszczący obszerną, wydzieloną klatkę schodową, windę towarowo-osobową oraz pion wodno-kanalizacyjny z umywalkami i toaletami. W rezultacie do wnętrza magazynu książek nie prowadziło już tylko jedno wejście – przez łącznik – ale osobne wejście na każdą kondygnację magazynu od strony klatki schodowej, natomiast na samą klatkę schodową – również wejście z zewnątrz. Z punktu widzenia zabezpieczenia zbiorów jest to rozwiązanie mniej korzystne i bardziej skomplikowane, bowiem wszystkie wejścia do magazynu powinny być fizycznie niedostępne dla postronnych, zamknięte i zabezpieczone elektronicznie, a im jest ich mniej, tym lepiej. Natomiast komunikacja wewnątrz magazynu powinna być możliwie łatwa i swobodna, a windy i klatki schodowe powinny znajdować się wewnątrz magazynu, a nie poza nim. Zwiększenie pojemności magazynu zostało więc okupione gorszym zabezpieczeniem zbiorów oraz mniejszym komfortem pracy.

Zaskakującą modyfikacją pierwotnego projektu było też wprowadzenie okien. Ich brak w wersji projektu z 1982 r. nie był wcale oczywisty, lecz przecież biblioteczny magazyn książek w istocie okien w ogóle nie potrzebuje, przeciwnie, są pod wieloma względami rozwiązaniem niekorzystnym. O ile w starym magazynie KWB ich wprowadzenie miało konkretne uzasadnienia, o tyle w nowym magazynie BUP zdają się pełnić wyłącznie funkcję dekoracyjną¹², choć nie da się o nich powiedzieć, że zdobią elewację gmachu.

¹² Zabezpieczenie okien wewnętrznymi kratami poprawia poziom ochrony zbiorów, ale całkowicie eliminuje możliwość otwarcia/uchylenia okien. Same okna, zgodnie z diagnozą Jerzego Gurawskiego dotyczącą jakości materiałów i wykonawstwa u schyłku lat 80., nadają się raczej do wykorzystania w zabudowaniach gospodarczych niż w magazynie biblioteki uniwersyteckiej.

Rys. 14. Ryzalit nowego magazynu książek Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu w 2022 r.
Fot. Jakub Skutecki

Wszystkie architektoniczne błędy i niedociągnięcia ujawniają się najwyraźniej i są najdotkliwiej odczuwane na dwóch najniższych kondygnacjach nowego magazynu książek¹³, które zostały przeznaczone wyłącznie dla zbiorów specjalnych¹⁴. Właściwie jest to jedna podwójna kondygnacja przedzielona antresolą, na której

¹³ Chodzi o kondygnacje +0,34 i +2,77, „najniższe” w tym sensie, że nadbudowane bezpośrednio nad wzmocnioną konstrukcją starego baraku z końca lat 40.; pomieszczenia położone powyżej starego baraku mają strukturę zawieszoną na stalowej konstrukcji filarów dźwigających zarówno półki z książkami, jak i stropy oraz posadzki wszystkich kondygnacji powyżej (podobnie jak w starym magazynie KWB), podczas gdy kondygnacje położone niżej są tylko nadziemnymi fundamentami tej konstrukcji.

¹⁴ Nie mogła to być kondygnacja +5,20, gdyż było to piętro „uprzywilejowane” – jedyne, na którym była możliwa komunikacja nowego magazynu z nowym gmachem BUP; jednocześnie ulokowanie tam magazynu zbiorów specjalnych blokowałoby poziom łączący się bezpośrednio ze starym magazynem. Oddział Zbiorów Specjalnych ma swoje pracownie w nowym gmachu Biblioteki na poziomie +8,40, który jako jedyny nie ma bezpośredniego połączenia z nowym magazynem książek.

przechowywane są głównie stare druki mniejszych formatów. Wejście na antresolę zapewniają dwa biegi wewnętrznych schodów usytuowane w głównej alei między regałami książek. To bardzo rozrzutne gospodarowanie przestrzenią, bowiem – w porównaniu do pozostałych kondygnacji magazynowych – zredukowana została znaczna część regałów na antresoli i tam około 30% powierzchni nie jest wykorzystanych do celów magazynowych.

Głównym problemem pozostaje jednak komunikacja. Specyfika zbiorów specjalnych sprawia, że dostęp do tego magazynu jest ograniczony i ma go jedynie wąska grupa osób mających stosowne uprawnienia. Jednocześnie osoby te nie są uprawnione do przebywania w głównym magazynie książek. W sytuacji, gdy jedyny dostęp do nowego magazynu wiódłby przez łącznik ze starego magazynu, dostęp do magazynu zbiorów specjalnych byłby – ze względów formalnych – niemożliwy, a faktycznie – niezwykle uciążliwy i skomplikowany. Jedynym sensownym rozwiązaniem było przebicie otworu drzwiowego między klatką schodową nowego gmachu biblioteki a nowym magazynem. Tyle że projektant takiego połączenia w ogóle nie brał pod uwagę, a nie uwzględniając takiej opcji nie przejmował się też w ogóle kwestią różnicy poziomów. Kiedy więc okazało się, że nie da się inaczej rozwiązać problemu komunikacyjnego dotyczącego magazynu zbiorów specjalnych jak tylko przez wybicie nowego połączenia, wówczas jasne się stało, że potrzebne są schody. Tak – schody z nowego gmachu biblioteki do magazynu. Różnica poziomów wynosi 93 cm! To jest pięć stopni. A – jak wiadomo – środkiem transportu poziomego w bibliotece są wózki, które nie poruszają się po schodach...

Rozwiązaniem fatalnym był pomysł, by kondygnacja zbiorów specjalnych miała antresolę z podłogą wykonaną ze stalowej ażurowej kratki. To kolejna „proteza” zaprojektowana przez architektów. W sytuacji, gdy inwestor nie dysponował wystarczającymi środkami finansowymi na wyposażenie magazynu w klimatyzację – pierwotnie zaplanowaną na wszystkich kondygnacjach gmachu – szukano rozwiązań kompromisowych. Klimatyzacja została zainstalowana jedynie na poziomie magazynu zbiorów specjalnych, ale – znów ze względów oszczędnościowych – zaprojektowano ażurową podłogę antresoli, tak by jedno urządzenie wystarczało na obie kondygnacje. Dostępność antresoli tylko przez wewnętrzne schody uniemożliwia wykorzystanie wózków, ale ażurowa podłoga wyklucza również użycie wózków do transportu książek tylko na tym poziomie. Malowanie podłóg farbą chlorokauczkową miało ograniczyć pylenie betonowych posadzek, lecz ażurowa podłoga niweczy ten zamysł, skoro z górnej kondygnacji brud, pył i kurz sypią się na regały i szafy znajdujące się poniżej. I nie ma dobrego sposobu, by tego uniknąć (rys. 15).

Rys. 15. Ażurowa antresola w magazynie zbiorów specjalnych Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu w 2022 r. Fot. Jakub Skutecki

Zupełnym nieporozumieniem jest zaprojektowany przez Jerzego Gurawskiego substytut wykładzin na ciągach komunikacyjnych. W starym magazynie KWB Georg Zeidler zastosował betonowe posadzki pokryte linoleum, ale w korytarzach linoleum ułożone zostało tylko pośrodku ciągów komunikacyjnych w taki sposób, by tworzyło płaską powierzchnię z dekoracyjnym i bardzo odpornym na ścieranie lastrikiem. W nowym magazynie książek na betonowej podłodze ułożona została gruba, rowkowana wykładzina z czarnej gumy, której brzegi zabezpieczono blachą przykręcaną do podłoża. Wózki biblioteczne są w magazynie zbiorów specjalnych praktycznie bezużyteczne.

Marnotrawstwem miejsca jest też nieszczęsny dwukondygnacyjny pion toaletowy. Tu już nikt nie pomyślał, że przestrzeń tę można w jakikolwiek sposób wykorzystać, więc podziału między kondygnacjami nie zaprojektowano w ogóle¹⁵.

Jerzy Gurawski dość późno zorientował się/dowiedział się, że w magazynie zbiorów specjalnych potrzebne są nie tylko regały na książki, ale również szafy i szuflady. Korzystając z faktu, że ostatecznym wykonawcą budowy magazynu książek został POM (Państwowy Ośrodek Maszynowy) z podpoznańskiego Stęszewa, zaprojektował i zlecił temu samemu wykonawcy również produkcję metalowych szaf przeznaczonych na wyposażenie zbiorów specjalnych (rys. 16). Firma, która dotąd zajmowała się raczej naprawą traktorów i maszyn rolniczych, wyprodukowała więc metodą chałupniczą sprzęty, które miały zostać zawieszone na konstrukcji nośnej magazynu. I wszystko – nawet fatalne wykonawstwo, na które tak bardzo narzekał architekt Jerzy Gurawski – byłoby do zaakceptowania, gdyby zaprojektował je do starego magazynu, czyli tego, w którym odstęp między rzędami regałów wynosi około 1,5 m. Tymczasem w nowym magazynie, w którym miało się zmieścić jak najwięcej książek, ale projekt architektoniczny wykluczył wykorzystanie regałów kompaktowych, odległość ta wynosi mniej więcej 0,75 m. Konia z rzędem temu, kto potrafi wyjąć z szuflady projektu Jerzego Gurawskiego tekę z plakatami formatu B1 (100 cm × 70 cm), tekę z grafikami czy mapami...

Architektoniczne błędy popełnione przy projektowaniu magazynu książek Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu są trwałe i nieusuwalne. Trzeba z nimi żyć i pracować. Niepokojem napawa pewna aura tajemniczości wokół starań o nowy magazyn. Doświadczenie lat minionych wskazuje, że decyzje podejmowane pod presją czasu (zamknięcie magazynu) i niedostatków finansowych skutkują błędnymi wyborami oraz fatalnymi rozwiązaniami. Gmach starego magazynu zaprojektowany przez Georga Zeidlera w pełni zachował swoją funkcjonalność, a po 120 latach wciąż prezentuje poziom koncepcji i wykonania budzący szacunek i podziw. Nie wydaje się jednak, by projekt ten był konsultowany z bibliotekarzami. Zarówno Karl Hinckeldeyn, jak i Georg Zeidler doskonale wiedzieli, jak należy projektować bibliotekę. Marian Fikus i Jerzy Gurawski tego nie wiedzieli i nie podjęli próby zdobycia odpowiednich kompetencji. Pomocy szukali wśród bibliotekarzy. Ale ci nie mają się znać na architekturze, lecz na książkach.

¹⁵ W starym magazynie książek nie ma toalet ani umywalk. Te zaprojektowano na zewnątrz magazynu, ale w bezpośrednim sąsiedztwie wejść na obu kondygnacjach. W nowym magazynie toalety i umywalki zaplanowano na każdej kondygnacji, a więc – wyłączając dwie kondygnacje zbiorów specjalnych, niedostępne dla magazynierów obsługujących zasadniczą część magazynu książek – dla statystycznie trzech osób (połowy magazynierów pracujących na jednej zmianie) przewidziano cztery toalety.

Rys. 16. Szafy w magazynie zbiorów specjalnych
Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu w 2022 r.
Fot. Jakub Skutecki

Bibliografia

- ABUP (Archiwum Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu) sygn. 2016: Gmach [Biblioteki Uniwersyteckiej] 25 I 1974 – 7 IX 1976.
- ABUP (Archiwum Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu) sygn. 2020: Dokumentacja projektowo kosztorysowa: Analiza przestrzenna i koncepcja architektoniczna. Rozbudowa Biblioteki Uniwersyteckiej.
- ABUP (Archiwum Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu) sygn. 2032: Korespondencja dotycząca magazynu Biblioteki Uniwersyteckiej 10 I 1984 – 25 XI 1988.
- ARPA. Architektoniczna Pracownia Autorska Jerzego Gurawskiego(b.d.) [online]. Dostępny w: <http://www.gurawski.com/> [przeglądany 14.10.2022].

- Baukunde des Architekten unter Mitwirkung von Fachmännern der verschiedenen Einzelgebiete bearbeitet von den Herausgebern der Deutschen Bauzeitung und des Deutschen Baukalenders, Bd. I.1–II.4 (1890–1900). Berlin: Kommissions-Verlag von Ernst Toeche.
- Fikus M., Gurawski J. (1982) [wywiad]. *Architektura*, R. 36, nr 1, s. 21–41. *Architektura*, R. 36, Nr 1, s. 21–41.
- Gurawski J. (1998), Jestem projektantem rzeczy nieprawdopodobnych, rozm. przepr. E. Obębowska-Piasecka, A. Niziołek, *Kronika Miasta Poznania*, R. 66, nr 1: *Budowniczowie i Architekci*, s. 246–268.
- Handbuch der Architektur (1906). Teil 4: Entwerfen, Anlage und Einrichtung der Gebäude, Hbd. 6: Gebäude für Erziehung, Wissenschaft und Kunst, H. 4: Gebäude für Sammlungen und Ausstellungen, Zweite Auflage, Stuttgart: Alfred Körner Verlag.
- Informator Oddziału Poznańskiego SARP (1985). Poznań.
- Jazdon A., Skutecki J. (2017). Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu. Poznań: Wydawnictwo Miejskie Poznań. ISBN 9788377681756.
- Kubiak S. (1967). Biblioteka Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu 1919–1966. Poznań: UAM.
- Pałat Z. (2011). Architektura i polityka. Gloryfikacja Prus i niemieckiej misji cywilizacyjnej w Poznaniu na początku XX wieku. Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. ISBN 9788376540993.
- Skutecki J. (2020). Die Kaiser-Wilhelm-Bibliothek in Posen. W: Bibliotheksarchitektur um 1900. Die Kieler Universitätsbibliothek von Gropius und Schmieden im Kontext europäischer Bibliotheksbauten, Hrsg. Klaus Gereon Beuckers, Nils Meyer, Kiel: Verlag Ludwig, s. 271–295.
- Vrtel-Wierczyński S. (1929). Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu 1919–1929. W: Biblioteki wielkopolskie i pomorskie. Red. S. Wierczyński. Poznań: Komitet Organizacyjny IV Zjazdu Bibliofilów i II Zjazdu Bibliotekarzy Polskich, s. 91–116.
- Zeidler G. (1902a). Der Bau der Kaiser-Wilhelm-Bibliothek. *Historische Monatsblätter für die Provinz Posen*, Nr. 12, s. 213–214.
- Zeidler G. (1902b). Mittheilungen über Einrichtungen neuerer Büchereien. *Centralblatt der Bauverwaltung*, Nr. 61, s. 376–378, Nr. 62, s. 381–383, Nr. 63, s. 390.

Gabriela Chromcová

The Silesian University in Opava, Czechy (Slezská univerzita v Opavě)

School of Business Administration in Karviná, Czechy (Obchodně podnikatelská fakulta v Karvině)

The University Library in Karviná, Czechy (Univerzitní knihovna, pracoviště Karviná)

Oferta biblioteki uniwersyteckiej – miejsce nauki oraz miejsce spotkań

Streszczenie: Univerzitní knihovna, pracoviště Karviná (The University Library in Karviná) to jedna z najmłodszych bibliotek uczelnianych w Czechach, ponieważ powstała wraz z założeniem Obchodně podnikatelské fakulty v Karvině (School of Business Administration in Karviná) przed 30 laty. Oprócz pełnienia funkcji informacyjnej i edukacyjnej biblioteka jest też miejscem spotkań. Celem prezentacji jest przedstawienie oferty biblioteki uniwersyteckiej i rozwiązań służących kreowaniu jej pozytywnego wizerunku. Każdy użytkownik jest mile widziany, a biblioteka nie jest już dla niego jedynie cichym zakątkiem, ale miejscem, gdzie tworzy się przestrzeń edukacyjna i towarzyska.

Słowa kluczowe: biblioteka uniwersytecka, użytkownik, przestrzeń biblioteczna

1. Biblioteka uczelniana jako miejsce spotkań

Biblioteki wyższych uczelni w Republice Czeskiej coraz częściej pełnią funkcję społeczną i kulturalną. Bibliotekarze wciąż pamiętają czasy, kiedy praktycznie wszystkie usługi koncentrowały się wokół starannie budowanego księgozbioru bibliotecznego. Dzisiaj znaczenie zbiorów drukowanych maleje. W sferze akademickiej ta rozbieżność jest jeszcze bardziej widoczna. Zapewnienie dostępu do treści elektronicznych, w tym prestiżowych baz danych czy ogromnej liczby czasopism elektronicznych, jest dla bibliotek uczelnianych oczywistością. Dzisiaj mamy tu standardowe narzędzia, takie jak np. zdalny dostęp do elektronicznych zasobów informacji i inne aplikacje. Zaletą może być fakt, że transformacja ta zaszła już jakiś czas temu, a biblioteki akademickie nie tylko sobie z tym poradziły, ale dodały wiele bardzo wartościowych usług w środowisku elektronicznym.

Kolejnym elementem, jak przytacza Fabián (2018), jest oczywiście nowoczesny sprzęt techniczny, który biblioteki powinny oferować swoim użytkownikom. Fizyczna przestrzeń pozostaje jednak esencją bibliotek i także tutaj konieczne jest opracowanie istotnych innowacji. Znaczenie zbiorów drukowanych wyraźnie spada, ale biblioteki powinny nadal pozostać miejscami, które sprzyjają kontaktom społecznym na uniwersytetach. Dlatego konieczne jest stworzenie wygodnych przestrzeni nie tylko do cichej nauki, ale także do odpoczynku, relaksu czy pracy w grupach. Ponadto w dobrze urządzonych pomieszczeniach można zorganizować wiele wykładów, szkoleń i imprez towarzyskich.

2. Univerzitní knihovna, pracoviště Karviná (The University Library in Karviná) i jej oferta

Biblioteka uniwersytecka jest jedną z najmłodszych bibliotek akademickich w Czechach (rys. 1). Po założeniu School of Business Administration in Karviná w 1990 r., biblioteka była sukcesywnie budowana od roku 1992 (O fakultě 2017).

Rys. 1. Budynek School of Business Administration in Karviná
(fot. Lenka Přečková)

W pierwszych latach istnienia miała tylko jedną salę, w której znajdowało się urządzenie do robienia kserokopii, a wypożyczano jedynie podstawowe skrypty i podręczniki. Z biegiem czasu biblioteka pozyskała większe pomieszczenia, swój pierwszy komputer dla użytkowników, zabezpieczenia RFID księgozbioru oraz bramki bezpieczeństwa. Wraz z rozwojem technologii rósł zakres działalności biblioteki. W 1998 r. przeniesiono ją do budynku Na Vyhliďce (Karviná), gdzie obecnie ma siedzibę (rys. 2).

Cały teren przeszedł gruntowną przebudowę i od 2009 r. biblioteka działa w nowo wyremontowanych pomieszczeniach na powierzchni ponad 900 m², oferując nowoczesne udogodnienia wszystkim zainteresowanym.

Rys. 2. Budynek biblioteki

Ma 55 miejsc pracy dla czytelników, w tym 33 stanowiska komputerowe. Na parterze mieści się wypożyczalnia, na piętrze czytelnia podzielona na różne strefy, w tym strefę relaksu (rys. 3) oraz strefę nauki. Istnieje tu możliwość wykorzystania techniki audiowizualnej, miejsce jest wyposażone w telewizor, PC, flipchart (rys. 4). Aby użytkownicy mogli łatwiej przeszukiwać zbiory w bibliotece, uporządkowano je według numerów sygnatur i znajdują się one w wolnym dostępie.

Rys. 3. Strefa relaksu w czytelnii

Księgozbiór biblioteki – złożony z książek, czasopism, prac studenckich itp. – liczy więcej niż 57 tys. woluminów. Bardzo ważną ofertą są elektroniczne zasoby informacyjne – bazy danych, książki i czasopisma elektroniczne. Biblioteka oferuje dostęp do 15 renomowanych baz danych, takich jak EBSCO, ProQuest, BOOKPORT, Scopus, ScienceDirect i innych (Katalog a E-zdroje 2017).

Zgromadzony księgozbiór to publikacje odnoszące się do dyscyplin z zakresu nauk ekonomicznych wykładanych w School of Business Administration in Karviná oraz szeroko pojętych zagadnień ekonomii, zarządzania, biznesu, marketingu itp. Ponadto w bibliotece znajduje się literatura z zakresu socjologii, nauk prawnych, matematyki oraz hotelarstwa i turystyki. W całym budynku jest dostępny bezprzewodowy Internet. Książki można zwracać przez 24 godziny na dobę za pomocą wrzutni umieszczonej naprzeciwko recepcji obok najbliższego akademika. Informacje o zbiorach można znaleźć w katalogu on-line, opracowanym w systemie Tritius.

Oprócz tych standardowych usług organizowane są dla studentów I roku infolekcje oraz oprowadzanie. W ten sposób studenci mogą zapoznać się z całą ofertą Biblioteki. Dla osób z wszystkich roczników przygotowane są tzw. pakiety dostosowane do ich potrzeb informacyjnych. Mogą one „zamówić” bibliotekarza, który pokaże im, jak korzystać z baz danych, jak wyszukiwać informacje i materiały potrzebne do nauki itp.

Rys. 4. Czytelnia biblioteki

Ciekawą inicjatywą jest coroczna wystawa renomowanej literatury zagranicznej z zakresu nauk ekonomicznych (rys. 5). Zarówno pracownicy uczelni, jak i studenci mogą brać bezpośredni udział w procesie tworzenia księgozbioru, proponując zakupy książek prosto z wystawy.

Dzięki temu, że biblioteka dysponuje dużą przestrzenią, może zaoferować użytkownikom udział w innych ciekawych imprezach. Dla szerszej społeczności słuchaczy są organizowane wykłady, a raczej spotkania na różne tematy. Dużą popularnością jeszcze przed pandemią cieszyły się wykłady na temat taniego podróżowania czy rozpoznawania fake newsów itp. (rys. 6).

Strefa relaksu w czytelni biblioteki jest wykorzystywana przez studentów do prywatnych aktywności. Do jednych z nich należą – cieszące się dużym zainteresowaniem – turnieje FIFA na platformie Xbox (rys. 7). Studenci lubią tutaj wypoczywać, a także uczyć się.

Udaną imprezą był wykład z zakresu fizjoterapii pleców, dotyczący między innymi prawidłowego siedzenia przy komputerze. Uczestnicy mieli do dyspozycji przestrzeń biblioteki do wykonania prezentowanych ćwiczeń.

Rys. 5. Wystawa literatury zagranicznej

Rys. 6. Wykład w bibliotece na temat fake newsów

Rys. 7. Turniej FIFA zorganizowany przez studentów

W czasie pandemii biblioteka musiała bardzo szybko zareagować i wprowadzać nowe przepisy oraz narzędzia pracy. Wiele zadań realizowano hybrydowo. Dzięki tzw. stolikowi do wydawania książek można było zapewnić użytkownikom dostęp do księgozbioru również w czasach całkowitego zamknięcia biblioteki. Oczywiście sprawą był zdalny dostęp do poszerzonych baz danych oraz zbioru e-booków.

W ostatnim czasie biblioteka pełni zupełnie nową funkcję. Po rosyjskim zbrojnym ataku na Ukrainę czeskie biblioteki bardzo szybko włączyły się w pomoc uchodźcom. Uczelnia zaoferowała osobom przybywającym z Ukrainy zakwaterowanie w akademikach, a biblioteka postanowiła zaangażować się w pomoc dla nich. W czytelnii stworzono miejsca dla dzieci i dorosłych. Komputery w Czytelnii zostały przestawione na język ukraiński, dzieci mają do dyspozycji kącie dziecięcy, który został wyposażony w zabawki i gry ufundowane przez pracowników wydziału (rys. 8). Ponadto organizowane są różne imprezy dla dzieci i młodzieży prowadzone przez wolontariuszy – naszych studentów. Oprócz bajek i opowiadań dostępne są na przykład gry, kolorowanki i arkusze ćwiczeń, a także lekcje języka czeskiego.

Rys. 8. Kącik dziecięcy dla ukraińskich dzieci

3. Zakończenie

Jak widać z powyżej opisanych działań, Univerzitní knihovna, pracoviště Karviná (University Library in Karviná) realizuje koncepcję rozwoju bibliotek w Republice Czeskiej. Koncepcja ta za najważniejszą przyjmuje rolę społecznościową tych instytucji, podczas gdy poprzednio kładziono nacisk głównie na digitalizację, miejsca pracy i tworzenie księgozbiorów (Koncepcje rozvoje knihoven v České republice b.d.). Biblioteki powinny stać się miejscami nauki i spotkań, aby nie były jedynie magazynami książek. Jeśli biblioteka podejmuje takie działania, to nie odnotowuje gwałtownego spadku liczby czytelników i nadal jest bardzo popularnym miejscem dla swoich użytkowników, które jest często odwiedzane. Dużym wsparciem dla bibliotek uczelnianych w tych działaniach jest Stowarzyszenie Bibliotek Uczelni Wyższych w Republice Czeskiej – AKVŠ (Asociace knihoven vysokých škol). Reprezentuje ono biblioteki akademickie na spotkaniach na poziomie krajowym i międzynarodowym. Stwarza podstawy do współpracy mającej na celu zwiększenie otwartości i efektywności oferowanych usług (Landová 2018).

Co jest potrzebne do stworzenia miejsca spotkań w bibliotece akademickiej?

- Poznanie swoich użytkowników (nie tylko dzięki ankietom, ale też w wyniku rozmów i kontaktu osobistego).
- Funkcjonalna przestrzeń biblioteczna, której sposób użytkowania można łatwo zmienić.
- Reagowanie na zmiany i elastyczność działania.
- Zmiana w myśleniu i podejściu samych bibliotekarzy.
- Wsparcie kierownictwa wydziału/uczelni.

Bibliografia

- Fabián O. (2018). Budoucnost akademických knihoven. *Duha: Informace o Knihách a Knihovnách z Moravy* [online], R. 32, nr 3. Dostępny w: <http://duha.mzk.cz/clanky/budoucnost-akademickych-knihoven> [przeglądany 14.07.2022].
- Katalog a E-zdroje (2017). Slezská univerzita v Opavě [online]. Dostępny w: <http://www.slu.cz/opf/cz/ukkdatabaze> [przeglądany 14.07.2022].
- Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2021–2027 s výhledem do roku 2030 (b.d.) [online]. Národní knihovna ČR. Dostępny w: <http://ipk.nkp.cz/docs/koncepce-rozvoje-2021-2027/koncepce-rozvoje-knihoven-2021-2027/view> [przeglądany 14.07.2022].
- Landová H. (2018). Asociace knihoven vysokých škol ČR: 16 let spolupráce. *Duha: Informace o Knihách a Knihovnách z Moravy* [online], R. 32, nr 3. Dostępny w: <http://duha.mzk.cz/clanky/asociace-knihoven-vysokych-skol-cr-16-let-spoluprace> [przeglądany 14.07.2022].
- O fakultě (2017). Slezská univerzita v Opavě [online]. Dostępny w: <https://www.slu.cz/opf/cz/historieasoucasnost> [przeglądany 14.07.2022].
- Univerzitní knihovna Karviná (2017). Slezská univerzita v Opavě [online]. Dostępny w: <https://www.slu.cz/opf/cz/ukkuvod> [przeglądany 14.07.2022].

Relacja fotograficzna z konferencji
na 100-lecie BG AGH

1. Uroczyste otwarcie konferencji pt. *Biblioteka w przestrzeni, przestrzeń w bibliotece*, która odbyła się w Krakowie w dniach 22–23 września 2022 r., przez prof. dr. hab. Marka Gorgonia, prorektora ds. nauki AGH (fot. E. Tabisz)

2. Organizatorzy konferencji przy stanowisku recepcji. Od lewej: Monika Szuman, Agnieszka Zych, Agnieszka Bylica, Justyna Korczak, Karolina Imiołek-Stachura, Paweł Łapucha, Paweł Nowaczyk, Marta Urbaniec, Marta Tabisz, Agnieszka Podrazik (zastępca dyrektora Biblioteki Głównej AGH), Justyna Stanek-Kapcia (fot. E. Tabisz)

3. Rozmowy na dobry początek (fot. E. Tabisz)

4. Uczestnicy warsztatów pt. *Effective English writing for SCI-journal article acceptance* zorganizowanych przy współpracy z Bentham Science (fot. E. Tabisz)

5. Dr Gareth John Dyke (Bentham Science) w trakcie prowadzenia warsztatów dotyczących zasad efektywnego pisania artykułów w języku angielskim (fot. E. Tabisz)

6. Zwiedzanie Biblioteki Głównej AGH (fot. E. Tabisz)

7. Wręczenie listu okolicznościowego z okazji stulecia Biblioteki Głównej AGH. Od lewej: dr hab. Michał Rogoż, prof. UKEN, członek komitetu naukowego konferencji; dr hab. Renata Frączek, prof. UKEN, członek komitetu naukowego konferencji; dr Stanisław Skórka, dyrektor Biblioteki Głównej AGH (fot. E. Tabisz)

8. Wręczenie listu gratulacyjnego z okazji stulecia Biblioteki Głównej AGH przez Danutę Szewczyk-Kłós, przewodniczącą Rady Wykonawczej KDBASP (fot. E. Tabisz)

9. Marshall M. Breeding, *keynote speaker*, w trakcie wystąpienia online dotyczącego trendów w technologiach dla bibliotek (fot. E. Tabisz)

10. Dr hab. Remigiusz Sapa, prof. UJ, członek komitetu naukowego konferencji, w trakcie prezentacji referatu (fot. E. Tabisz)

11. Wystąpienie Witolda Kozakiewicza z Centrum Informacyjno-Bibliotecznego Uniwersytetu Medycznego w Łodzi (fot. E. Tabisz)

12. Justyna Seiffert z Biblioteki SUM w Katowicach w trakcie dyskusji na zakończenie sesji (fot. E. Tabisz)

13. Słuchacze sesji plenarnej w auli Centrum Ceramiki AGH (fot. E. Tabisz)

14. Uczestnicy konferencji w auli Centrum Ceramiki AGH (fot. E. Tabisz)

15. Zakończenie pierwszego dnia konferencji uroczystą kolacją w restauracji C.K. Browar (fot. E. Tabisz)

16. Uczestnicy konferencji w Centrum Ceramiki AGH (fot. E. Tabisz)

17. Wymiana uwag w trakcie przerwy w Centrum Ceramiki AGH (fot. E. Tabisz)

18. Dyrekcja Biblioteki Głównej AGH w przerwie konferencji. Od lewej: Agnieszka Podrazik, dr Stanisław Skórka, Maria Garczyńska (fot. E. Tabisz)

19. Prof. dr hab. Marek Gorgoń, prorektor ds. nauki AGH, i dr Stanisław Skórka, dyrektor Biblioteki Głównej AGH (fot. E. Tabisz)

20. Członkowie komitetu naukowego konferencji. Od lewej: dr hab. Małgorzata Kowalska-Chrzanowska, prof. UMK; dr Stanisław Skórka; dr Anna Wałek; prof. dr hab. Jadwiga Woźniak-Kasperek (fot. E. Tabisz)

21. Prelegentki Katarzyna Mrotek z Biblioteki UKW w Bydgoszczy oraz Anna Pomorska-Kowalczyk i Katarzyna Krygier-Durakiewicz z CIN-T Politechniki Lubelskiej (fot. E. Tabisz)

22. Agnieszka Podrazik, zastępca dyrektora Biblioteki Główniej AGH (pierwsza od lewej), z przedstawicielami partnerów konferencji (fot. E. Tabisz)

23. Pamiątkowe zdjęcie dyrektora Biblioteki Głównej AGH, dr. Stanisława Skórki, z poprzednimi dyrektorami – Ewą Dobrzyńską-Lankosz i dr. Jerzym Krawczykiem (fot. E. Tabisz)

24. Dziękujemy za udział w konferencji! Komitet organizacyjny – od lewej w drugim rzędzie: Karolina Imiołek-Stachura, Wioleta Żarów, Paweł Łapucha, Karolina Forma-Kita, Agnieszka Podrazik, Justyna Stanek-Kapcia, Marta Tabisz, Marta Urbaniec; od lewej w pierwszym rzędzie: Paweł Nowaczyk, Stanisław Skórka (fot. E. Tabisz)

SPONSORZY GŁÓWNI

ISI Emerging
Markets Group

CEIC EMIS REDD

EBSCO

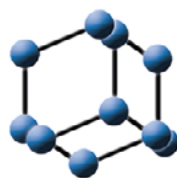
Taylor & Francis Group
an **informa** business

Total Materia

Najbardziej kompleksowa baza materiałowa na świecie

SPONSORZY PREMIUM

**BENTHAM
SCIENCE**

PWN

ELSEVIER

SPONSORZY STANDARD

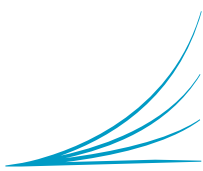

**CAMBRIDGE
UNIVERSITY PRESS**

PATRONAT MEDIALNY

EBIB

sbp.pl

PATRONAT HONOROWY

Kraków

STOWARZYSZENIE
BIBLIOTEKARZY
POLSKICH

Think forward™

99% of the world's top universities
rely on Clarivate™ solutions to advance
research, teaching and learning.

Find out how we are integrating
the power of Web of Science™ with
ProQuest™ and Ex Libris™ solutions,
and our commitment to helping
you think forward.

OPROGRAMOWANIE DLA BIBLIOTEK

- ponad **32 lata** doświadczeń w tworzeniu i wdrażaniu oprogramowania dla bibliotek
- ponad **10 000** wdrożeń na terenie całej Polski
- **aplikacje mobilne** dla czytelników dostępne na iOS i Android
- systemy **chmurowe** dla bibliotek każdego rodzaju
- katalog dla czytelników - wyszukiwarka klasy **discovery**
- profesjonalny, niezawodny i doświadczony **serwis**

www.mol.pl

23 lata dostarcza
profesjonalne
rozwiązania dla bibliotek

16 lat specjalizuje się
w **technologii RFiD**

12 **wysoko wykwalifikowanych**
specjalistów dedykowanych
do projektów bibliotecznych

nowoczesna biblioteka

Automatyzacja procesów
bibliotecznych z wykorzystaniem
urządzeń dystrybucyjnych
dostępnych dla użytkowników
przez całą dobę 7 dni w tygodniu.

Rozwiązania ARFIDO
umożliwiają:

... **obsługę**
księgozbiorów

... **samodzielne**
wypożyczenia
i zwroty książek

... **inwentaryzację**
i porządkowanie
na półkach

... **zabezpieczanie**
księgozbiorów
przed kradzieżą

BiblioGraph

BiblioGraph od EBSCO zwiększa widoczność i wartość katalogu Twojej biblioteki. Użytkownicy mogą teraz odkrywać, używać i uzyskiwać dostęp do katalogu Twojej instytucji z dowolnego miejsca w sieci internetowej.

Dowiedz się, jak BiblioGraph może wesprzeć Twoją bibliotekę.

Przekształć katalog Twojej instytucji

Ludzie przeszukujący sieć doceniają informacje, którym można zaufać. Jednak formaty MARC utrzymują dane biblioteczne w zamknięciu. BiblioGraph wykorzystuje BIBFRAME i przekształca katalog biblioteczny w zasoby Linked Data. Połączenia są tworzone w ramach katalogu, aby pokazać powiązane osoby, tematy, przedmioty, wydawców i więcej. Użytkownicy Twojej instytucji mogą wtedy znaleźć i wykorzystać zasoby biblioteki w dowolnym miejscu w sieci internetowej.

Twórz listy lub mikrokolekcje

Twórz i wykorzystuj połączone zasoby, aby budować karuzele i listy przedmiotów, które prowadzą z powrotem do katalogu bibliotecznego z dowolnej strony internetowej. Podłączone zasoby mogą obejmować wszystkie prace autora, informacje o autorze, badaczu lub członku wydziału, prace w ramach gatunku, prace o danym miejscu, i więcej.

Dodaj BIBFRAME do katalogu Twojej instytucji

Użyj BiblioGraph do przekształcenia katalogu Twojej biblioteki w zasoby BIBFRAME. Dodaj BIBFRAME do katalogu bibliotecznego i skorzystaj z powiązanych danych dla lepszego wykorzystania i odkrywania zasobów Twojej biblioteki.

Dowiedz się więcej o BiblioGraph

Kluczowe informacje o rynkach wschodzących dla instytucji akademickich

EMIS dla
Uczelni

EMIS posiada trzydziestoletnie doświadczenie w dostarczaniu informacji na temat rynków wschodzących naukowcom akademickim, studentom i bibliotekarzom na całym świecie.

Dzięki wiarygodnym informacjom z najbardziej zaufanych źródeł, **studenci i wykładowcy mogą docierać do wnikliwych i trudno dostępnych danych o spółkach, sektorach i krajach.** W zaledwie kilka kliknięć mogą generować świadome, rozstrzygające i cenione raporty oraz własne analizy z wizualizacjami graficznymi.

EMIS stanowi cenne źródło informacji do prac naukowych, analiz danych podczas zajęć prowadzonych przez wykładowców akademickich, jak również dla studentów w trakcie pisania prac dyplomowych.

SKONTAKTUJ SIĘ Z NAMI

Marta Witczak, Senior Account Manager, EMIS
mwitczak@isimarkets.com
+48 725 540 700
emis.com

EMIS DLA UCZELNI

Wiadomości, dane, analizy,
raporty dla sektorów
i spółek z ponad
197 rynków

Informacje z ponad **370**
sektorów przemysłowych

Ponad **10 mln** profili spółek
prywatnych i publicznych

40 000 wiadomości
publikowanych codziennie
w **16** językach z funkcją
tłumaczenia

Ponad **173 000** transakcji
M&A i ECM globalnie

Ponad **4 800**
publikacji: badania,
prognozy, statystyki
makroekonomiczne
z **2 000** źródeł

450 000 raportów
badawczych
rocznie

Interaktywne narzędzia
do analizy, interpretacji
i wizualizacji danych

Światowy lider w materiałowych rozwiązaniach informacyjnych

Horizon

Największa na świecie referencyjna baza danych materiałowych, dla metali i tworzyw, aktualizowana co miesiąc, pomaga podejmować trafne, wiarygodne decyzje dotyczące materiałów w całej organizacji firmy.

Integrator

Uporządkuj i zarządzaj danymi materiałowymi, tworząc prywatną bazę danych firmy. Dzięki temu dostarczaj zatwierdzone dane materiałowe do odpowiednich osób we wszystkich działach we firmie.

Predictor

Uczenie maszynowe w celu przewidywania właściwości materiałów jest już dostępne! Odbывается przy użyciu największego referencyjnego zbioru danych, zapewniając najwyższą dokładność przewidywań.

Green Line

Od zgodności materiałowej po zrównoważony rozwój - włącz wybór odpowiednich materiałów do procesu projektowania produktu, aby podejmować wczesne, bezpieczniejsze i bardziej wydajne decyzje.

Jeśli jesteś zainteresowany bliższym zapoznaniem się z rozwiązaniami Total Materia skontaktuj się z:

Magdalena Lelwic

Tel. +48 61 660 1512

Email: m.lelwic@keytometals.com

Discover the World of McGraw Hill's Interactive Learning Solutions

Authoritative, trusted, and continuously updated, McGraw Hill's interactive learning solutions deliver unlimited on- and off-campus access on any device.

5,000+
Book titles

175,000+
Questions & Answers

15,000 +
Video, Audio & Multimedia Resources

130+
Audio Podcasts

950,000+
High Resolution Images

600+
Infographics & Data Visualization

9,500+
Case Studies & Clinical Cases

200+
Solution Walkthroughs

World-renowned content that is easily searchable and can be viewed, watched, and listened to on any device.

Unlimited access from any location, be it in the library, in class, at work, on the go, or at home.

Supports a variety of teaching & learning methodologies, including: traditional, integrated, case-based, problem-based, flipped classroom, and more.

**Every teaching and learning journey is unique.
Let us help guide your way.**

bit.ly/TryAccess

BENTHAM SCIENCE INSTITUTIONAL MEMBERSHIP PROGRAM

**BENTHAM
SCIENCE**

Bentham Science invites institutions and libraries in Europe to join the Open Access Institutional Membership Program. Through the Membership the researchers and authors from the institutions can publish Open Access articles with discount on the Article Processing Charges.

For more information please contact:
nomanakbar@benthamscience.net

**BENTHAM
BOOKS**

BENTHAM BOOKS

Publishes over 1,300 books related to a variety of disciplines.

Get 20% discount on purchase of eBooks!

DISCOUNT CODE: BSP2023

Website: www.benthambooks.com

NOWOCZESNA PLATFORMA

dla edukacji, biznesu i rozwoju

Działamy już **15 lat!**

Wybierasz spośród **50 000 tytułów**
z **49 dziedzin** naukowych

Zaufało nam ponad **500 bibliotek**
i instytucji

Funkcjonalne narzędzia
do pracy z tekstem

Niestandardowy benefit
dla Twoich pracowników

Przydatne narzędzie w pracy
zdalnej i w szkoleniach **online**

IBUK LIBRA
czytelnia czynna całą dobę

Centrum obsługi klienta biznesowego

+48 22 695 44 27

Czynne od poniedziałku do piątku
w godzinach od 8:00 do 16:00

E-mail

kontakt@libra.ibuk.pl

Wznieś swoją instytucję na wyższy poziom!

Rozwiązania Research Intelligence od Elsevier dostarczają kluczowych danych do strategicznego podejmowania decyzji, napędzając rozwój Twoich badań tak, by przyczyniał się do postępu społeczeństwa i wzrostu gospodarczego.

Nasze modularne, godne zaufania i oparte na danych narzędzia zapewniają decyzje oparte na solidnych informacjach, dostosowane do wszelkich zadań w konkurencyjnym, ale jednocześnie opartym na współpracy ekosystemie badań.

Dowiedz się więcej o Research Intelligence
i poznaj opinie obecnych użytkowników. Odwiedź stronę elsevier.com/ri

OXFORD
ACADEMIC

**Research with
impact**

The home of academic research from Oxford University Press

Books from Oxford Scholarship Online, University Press Scholarship Online, Very Short Introductions, Oxford Medicine Online, Oxford Clinical Psychology, and Oxford Handbooks Online, as well as the AMA Manual of Style, are available alongside journals in a single place for the first time.

Discover the Oxford Academic platform
academic.oup.com

 OXFORD
UNIVERSITY PRESS

PRIMO LINKED DATA NETWORK

WKROCZ DO ŚWIATA INTELIGENTNEGO WYSZUKIWANIA TREŚCI

ExLibris
Part of Clarivate

Aleph
Polska

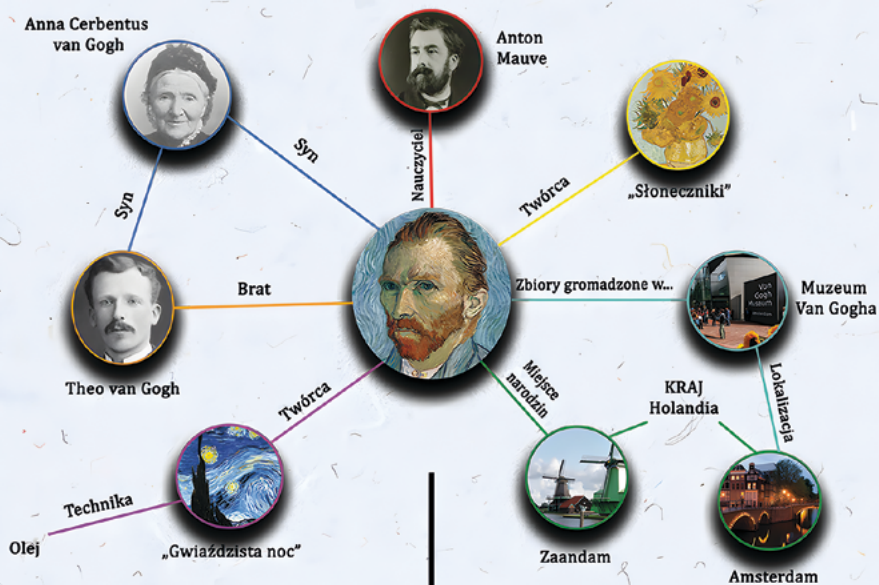
WRAZ Z ZUPEŁNIE NOWYM INTERFEJSEM UX, MULTIWYSZUKIWARKA PRIMO ZOSTAŁA WYPOSAŻONA W SZEREG NOWYCH TECHNOLOGII, KTÓRYCH GŁÓWNYM CELEM JEST JESZCZE BARDZIEJ EFEKTYWNE PREZENTOWANIE DANYCH. WYKORZYSTUJĄC SYSTEMATYKĘ DANYCH POWIĄZANYCH, UŻYTKOWNIK OTRZYMUJE NIE TYLKO BEZPOŚREDNIE ODPOWIEDZI, LECZ RÓWNIEŻ ZBIÓR DANYCH STANOWIĄCYCH KOMPLEKSOWĄ „PAJĘCZYNĘ” KONEKSJI, NAWIĄZUJĄCĄ DO WSZYSTKICH ASPEKTÓW POŚREDNICH WYSZUKIWANYCH DANYCH.

WYSZUKIWANIE

BADANIE

REKOMENDOWANIE

LINKOWANIE

DANE PODSTAWOWE

POWIĄZANIA TEMATYCZNE

POWIĄZANIA KATEGORYZACYJNE

POWIĄZANIE Z ZASOBAMI

POWIĄZANIE Z DZIELAMI

POWIĄZANIE Z LOKALIZACJAMI

POWIĄZANIA MIĘDZYOSOBOWE

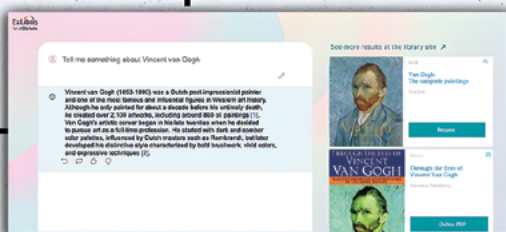
Welcome to the Next Discovery Experience

Conversational Discovery

Ask me anything...

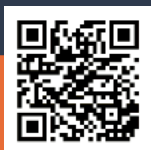
WYKORZYSTUJĄC SILNIK BAZUJĄCY NA SZTUCZNEJ INTELIGENCJI, PRIMO ZOSTAŁO WZBOGAĆCIE O CONVERSATIONAL DISCOVERY - ELEMENT SYSTEMU POZWALAJĄCY NA BŁYSKAWICZNE UZYSKANIE DANYCH NA BAZIE MODELU ZNANEGO Z CHATGPT, WZBOGAĆCIEGO O NATYCHMIASTOWE, OBLIGATORYJNE LINKOWANIE DO ŹRÓDEŁ POCHODZENIA INFORMACJI.

Higher Education

from Cambridge University Press

- eTextbooks with unlimited concurrency across your institution
- Online and offline reading options
- Group and individual annotations
- LMS Integration with Virtual Learning Environments
- Title-by-title, subject, and full collection annual lease options available

<< Scan to find out more

Evidence-Based Acquisition (EBA)

with Cambridge University Press

Making data-driven decisions

- Simple and cost-effective way to purchase books
- Tens of thousands of ebooks available
- Detailed usage statistics available
- Unlimited user concurrency
- DRM free
- You are in control

Kraina Książek
www.krainaksiazek.pl

**Oferuje książki
obcojęzyczne
dla instytucji
i klienta
indywidualnego**

Księgarnia internetowa
www.krainaksiazek.pl

Przedstawiciel

✉ **oliwa@krainaksiazek.pl**

☎ **609 309 174**

e-ISBN 978-83-67427-43-2
ISBN 978-83-67427-59-3

9 1 7 8 8 3 6 7 1 4 2 7 5 9 3